

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РАЗУМНА КАРИНА АНДРІЇВНА

УДК 811.111:811.161.2:81.255

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

Спеціальність 035 Філологія

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Подано на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ К. А. Разумна

Науковий керівник:

Славова Людмила Леонардівна
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Разумна К. А. Відтворення національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія». – Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2026.

Роботу присвячено дослідженню особливостей відтворення національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі з огляду на особливості національно маркованої лексики. Національно марковані елементи потрактовані як мовні маркери, що репрезентують риси американської картини світу, зокрема її світоглядні орієнтації, а також соціокультурні, інституційні, географічно-просторові реалії, які актуалізовані в тексті засобами національно маркованої лексики.

Теоретико-методологічна концепція дисертації ґрунтована на інтеграції засад культурного повороту в перекладознавстві, прагматики перекладу й теорії соціокультурної адаптації в поєднанні з принципами емпіричного перекладознавства. У дослідженні застосовано комплексний підхід, що поєднує методи перекладознавства, лінгвокультурології та емпіричного аналізу перекладацьких рішень. Корпусний і порівняльний перекладознавчий аналіз використано для зіставлення національно маркованих лексичних одиниць оригіналу та їхніх українських відповідників, а також для класифікації перекладацьких стратегій і тактик. Контекстуальний аналіз дав змогу з'ясувати вплив дискурсивного оточення на вибір перекладацького рішення. Тематично-кореляційний і кількісно-статистичний аналіз застосовано для виявлення залежностей між тематичними групами національно маркованої лексики та частотністю використання перекладацьких тактик. Експериментальний метод забезпечив емпіричну перевірку перекладацьких рішень у різних умовах перекладу.

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасних перекладознавчих студій на пошук оптимальних способів відтворення національно маркованої лексики, що забезпечують збереження культурної специфіки тексту-джерела та зрозумілість для цільового реципієнта.

Мета дослідження – виявлення та обґрунтування оптимальних підходів до перекладу національно маркованих елементів американської картини світу українською мовою.

Об’єктом дослідження є національно марковані елементи американської картини світу, **предметом** – стратегії, тактики та закономірності їх відтворення в українському перекладі.

Матеріалом дослідження послуговували англійськомовні оригінали та українські переклади книжок Л. Джонсона «*What Foreigners Need to Know About America from A to Z*», М. Гладуелла «*Outliers: The Story of Success*». Відібрано 1710 національно маркованих лексем, проаналізовано стратегії та тактики їх відтворення в українському перекладі. Матеріал експериментальної частини становили одиниці національно маркованої лексики, відібрані з корпусу дослідження, і тексти, згенеровані за допомогою великої мовної моделі GPT-5.0.

Наукова новизна дослідження полягає в розробленні й апробації комплексного підходу до аналізу національно маркованої лексики американської картини світу, що поєднує корпусний опис, тематичну класифікацію, двоетапний перекладацький експеримент і кількісну статистичну верифікацію перекладацьких рішень. У дослідженні **вперше** створено зіставний корпус національно маркованої лексики та виконано її тематичну класифікацію; експериментально перевірено перекладацькі рішення в умовах контекстуально ізольованих одиниць і зв’язного тексту; застосовано статистичні індикатори для оцінювання варіативності перекладацьких тактик; розроблено типологію перекладацьких помилок, які можуть виникати під час відтворення національно маркованої лексики;

зафіксовано залежність вибору перекладацьких стратегій і тактик від тематичної належності одиниць.

Практичне значення дисертації аргументоване можливістю використання отриманих результатів під час викладання теорії та практики перекладу, лінгвокультурології, прагматики перекладу й міжкультурної комунікації, а також у підготовці навчальних матеріалів і практикумів із перекладу. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення методик навчання перекладачів та алгоритмів машинного перекладу. Практичну значущість роботи підтверджує апробація її результатів у межах міжнародної освітньої практики, зокрема, в навчальному модулі «Language and Culture» Нідерландського інституту дистанційної освіти (LOI, Нідерланди).

Проведене дослідження дало змогу сформулювати низку **висновків**. Національно марковані елементи американської картини світу постають як культурно, прагматично й дискурсивно навантажені одиниці, що вербалізовані в тексті засобами національно маркованої лексики та акумулюють знання про матеріальні, соціокультурні, інституційні й символічні аспекти американського суспільства. Їх відтворення в українському перекладі не ототожнене з добором формального лексичного відповідника, а передбачає врахування культурного змісту, прагматичної функції та комунікативних очікувань адресата.

Підсумовано, що вибір перекладацьких стратегій і тактик у відтворенні національно маркованої лексики зумовлений сукупністю чинників, серед яких провідними є тематична належність одиниць, рівень їхньої культурної насиченості й характеристики дискурсивного оточення, що в сукупності детермінують потребу в тій чи в тій моделі перекладацької адаптації. Соціокультурна, інституційно-політична, географічно-просторова лексика демонструє різну перекладацьку поведінку й неоднакову варіативність тактик, що підтверджує системний та адаптаційно зумовлений характер перекладу національно маркованих елементів американської картини світу.

Аналіз зафіксованих перекладацьких помилок засвідчив їх не випадковий, а системний характер. Буквалізм, механічне калькування, культурна нейтралізація, невиправдана доместикація, помилки транскодування, ігнорування конотацій, надмірна форенізація виникають унаслідок порушення балансу між формальною відповідністю оригіналу та прагматичною адаптацією до цільової культури. Такі відхилення призводять до семантичних, прагматичних, культурних і комунікативних втрат у тексті перекладу та спотворюють репрезентацію американської картини світу для українського реципієнта, що підтверджує принципову важливість усвідомленого адаптаційного підходу до перекладу національно маркованих елементів.

Експериментальна перевірка перекладацьких рішень у різних умовах засвідчила суттєву роль контексту та професійного досвіду перекладача у виборі перекладацьких тактик. Унаслідок узагальнення результатів аналізу окреслено типові перекладацькі помилки у відтворенні національно маркованої лексики, що пов'язані з втратою культурного, прагматичного або смислового потенціалу одиниць у тексті перекладу. Отримані результати підтверджують необхідність комплексного підходу до перекладу національно маркованих елементів як складників картини світу та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: національно маркована лексика, семантика, картина світу, культурний переклад, перекладацькі стратегії і тактики, соціокультурна адаптація, науково-популярний жанр, прагматика перекладу, експеримент, міжкультурна комунікація, текст, культурна обізнаність.

ABSTRACT

Razumna, K. A. Rendering Nationally Marked Elements of the American Worldview in Ukrainian Translation. Qualifying thesis manuscript.

The dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the field of study 035 “Philology”. Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2026.

The dissertation examines the rendering of nationally marked elements of the American worldview in Ukrainian translation, with due regard to the specific features of nationally marked lexis. Nationally marked elements are viewed as key linguistic markers encoding the distinctive characteristics of the American worldview, including its value orientations as well as sociocultural, institutional, and geographical realia, which are actualized in the text through nationally marked lexical units.

The theoretical and methodological framework of the dissertation is based on an integrated approach combining the principles of the cultural turn in translation studies, translation pragmatics, and sociocultural adaptation, together with the principles of empirical translation studies. The research adopts a comprehensive methodology that brings together methods from translation studies, linguoculturology, and empirical analysis. Corpus-based and comparative translation analysis are employed to compare nationally marked lexical units in the source texts with their Ukrainian equivalents and to classify translation strategies and tactics. Contextual analysis is used to determine the impact of the discursive environment on the choice of translation solutions. Thematic–correlational and quantitative statistical analyses are applied to identify relationships between thematic groups of nationally marked lexis and the frequency of translation tactics. The experimental method provides empirical validation of translation decisions under different translation conditions.

The current focus of translation studies on identifying optimal ways of rendering nationally marked lexis while preserving the cultural specificity of the

source text and ensuring comprehensibility for the target audience determines the **relevance** of the study.

This study **aims to** identify and substantiate optimal approaches to the translation of nationally marked elements of the American worldview into Ukrainian.

The **object** of the study is nationally marked elements of the American worldview, while the **subject** comprises the strategies, tactics, and patterns of their rendering in Ukrainian translation.

The research **material** comprises English-language source texts of L. Johnson's *What Foreigners Need to Know About America from A to Z* and M. Gladwell's *Outliers: The Story of Success*, and their Ukrainian translations. A total of 1,710 nationally marked lexical items were extracted from these texts, and the strategies and tactics used for their rendering in Ukrainian translation were analyzed. The material for the experimental component of the study includes nationally marked lexical units selected from the research corpus, as well as texts generated using the large language model GPT-5.0.

The **scientific novelty** of the study lies in the development and empirical validation of a comprehensive approach to the analysis of nationally marked lexis of the American worldview, which integrates corpus-based description, thematic classification, a two-stage translation experiment, and quantitative statistical verification of translation decisions. **For the first time**, a comparable corpus of nationally marked lexis was compiled and subjected to thematic classification; translation decisions were experimentally tested under conditions of contextually isolated units and coherent text; statistical indicators were applied to assess the variability of translation tactics; a typology of translation errors that may occur when rendering nationally marked lexis was developed; and the dependence of translation strategies and tactics on the thematic affiliation of lexical units was established.

The **practical significance** of the dissertation lies in the applicability of its findings to the teaching of translation theory and practice, linguoculturology,

translation pragmatics, and intercultural communication, as well as to the development of teaching materials and translation training manuals. The research findings may also be used to improve translator training methodologies and machine translation algorithms. The practical relevance of the study is further supported by the implementation and validation of its results within international educational practice, in particular in the Language and Culture module of the Dutch Institute for Distance Education (LOI, the Netherlands).

The study has led to a number of **conclusions**. Nationally marked elements of the American worldview emerge as culturally, pragmatically, and discursively loaded units that are verbalized in the text through nationally marked lexis and accumulate knowledge of the material, sociocultural, institutional, and symbolic dimensions of American society. Their rendering in Ukrainian translation cannot be reduced to the selection of a formal lexical equivalent; rather, it requires consideration of cultural content, pragmatic function, and the communicative expectations of the target audience.

It was established that the choice of translation strategies and tactics in rendering nationally marked lexis is determined by a combination of factors, among which the thematic affiliation of lexical units, the degree of their cultural specificity, and the characteristics of the discursive environment are decisive, as together they define the need for a particular model of translational adaptation. Sociocultural, institutional-political, and geographical-spatial lexis exhibits distinct patterns of translation behavior and varying degrees of tactical variability, which confirms the systematic nature of the translation of nationally marked elements of the American worldview.

The analysis of the identified translation errors demonstrated their non-random, systematic nature. Literal word-for-word translation, mechanical calque, cultural neutralization, unjustified domestication, transcoding errors, neglect of connotations, and excessive foreignization arise as a result of a disrupted balance between formal correspondence to the source text and pragmatic adaptation to the target culture. Such deviations lead to semantic, pragmatic, cultural, and

communicative losses in the target text and distort the representation of the American worldview for the Ukrainian recipient, thereby confirming the fundamental importance of a conscious adaptation-oriented approach to the translation of nationally marked elements.

Experimental validation of translation decisions under different translation conditions has demonstrated the significant role of context and the translator's professional experience in the selection of translation tactics. The synthesis of the analytical results also made it possible to identify typical translation errors in rendering nationally marked lexis, which are associated with the loss of cultural, pragmatic, or semantic potential of lexical units in the target text. The findings obtained confirm the necessity of a comprehensive approach to the translation of nationally marked elements as constituents of worldview representation and intercultural communication.

Keywords: nationally marked lexis; semantics; worldview; cultural translation; translation strategies and tactics; sociocultural adaptation; non-fiction genre; translation pragmatics; experiment; intercultural communication; text; cultural awareness.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. **Razumna K.**, Movchan M. Realia vs Irrealia in non-fiction vs fiction texts: A Case Study of Translation. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6(1). P. 1946. DOI: 10.59400/fls.v6i1.1946 (авторський внесок: формулювання наукової проблеми та концепції дослідження, добір і опрацювання частини дослідницького матеріалу, проведення перекладознавчого аналізу, інтерпретація результатів дослідження).

2. **Разумна К. А.** Американська національно маркована лексика в англійськомовних газетних та журнальних текстах: кластерний аналіз. *Мова. Література. Фольклор*. 2022. № 2. С. 49–56. DOI: 10.26661/2414-9594-2022-2-6

3. **Разумна К.**, Барабашук Ю. Етичні аспекти використання штучного інтелекту у перекладацькій діяльності. *Актуальні питання іноземної філології*. 2025. № 22. С. 60–65. DOI: 10.32782/2410-0927-2025-22-9 (авторський внесок: аналіз теоретичних джерел з етики штучного інтелекту в перекладознавстві, написання основного тексту статті).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

4. **Разумна К. А.** Стратегії відтворення елементів американської культури українською мовою в публіцистичному дискурсі. *Актуальні проблеми перекладознавчих і порівняльних студій* : матеріали Наукового семінару для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів), 18 листоп. 2022 р. / Київський нац. університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2022. С. 46–47.

5. **Разумна К.** Стратегії одомашнення та очуження при відтворенні американської суспільно-політичної національно маркованої лексики в українському перекладі. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика* : зб. наук. праць / Держ. університет «Київський авіаційний інститут». Київ, 2023. С. 35–39.

6.Разумна К. А. Стратегія доместикації при відтворенні американської культурно-специфічної лексики. *Сучасний стан та перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу* : зб. наук. праць / Житомир. держ. університет ім. Івана Франка. Житомир, 2023. С. 55–59.

7.Разумна К. Транскодування як спосіб відтворення культурно-специфічної лексики у нехудожніх текстах. *Проблеми лінгвістичної семантики* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (17 листоп. 2023 р.). Рівне : РДГУ, 2023. С. 132–134.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

8.Разумна К. А. Відтворення суспільно-політичних реалій української сучасності в британському публіцистичному дискурсі.. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2017. № 26, т. 2. С. 119–121.

9.Разумна К. Типологія англійськомовної національно-маркованої лексики та сфери її концентрації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 19, т. 2. С. 91–95. DOI: 10.24919/2308-4863.2/19.167762

10.Разумна К. А. Функціонально-стильовий розподіл національно-маркованої лексики на матеріалі англомовних корпусів. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. Vol. VI(42), Issue 149. P. 56–59. DOI: 10.31174/SEND-PH2018-149VI42-13

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ	25
1.1. Культурний переклад як процес репрезентації іншої культури в тексті перекладу.....	25
1.2. Картина світу як репрезентація національної та культурної своєрідності в перекладі.....	35
1.2.1. Американська картина світу в контексті національної та культурної своєрідності.....	48
1.2.2. Підходи до трактування поняття національно маркованих елементів та суміжних термінів.....	53
1.3. Перекладацький інструментарій для відтворення національно маркованих елементів.....	58
Висновки до розділу 1.....	70
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	72
2.1. Перекладацький вимір дослідження національно маркованих елементів.....	72
2.2. Методика дослідження.....	81
2.2.1. Тематично-кореляційний підхід до перекладацького аналізу національно маркованих елементів.....	90
2.2.2. Експериментальний підхід у перекладознавчих дослідженнях.....	94
2.2.3. Етапи дослідження.....	103
Висновки до розділу 2.....	105
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ ГРУП НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	107
3.1. Тематична класифікація національно маркованої лексики американської картини світу: критерії та перекладознавча релевантність.....	107
3.2. Національно маркована лексика соціокультурної повсякденності: перекладознавчий аналіз і способи відтворення.....	113
3.2.1. Специфіка перекладу лексики сфери побуту.....	115

3.2.2. Лексика сфери культури і мистецтва: переклад та збереження культурного змісту.....	121
3.2.3. Специфіка перекладу назв етнічних і соціальних феноменів.....	127
3.3. Інституційно-політична національно маркована лексика: перекладознавчий аналіз і способи відтворення	134
3.3.1. Специфіка перекладу національно маркованої лексики сфери освіти.....	136
3.3.2. Відтворення лексики американської правової сфери в українському перекладі: кількісний та якісний аналіз.....	142
3.4. Географічно-просторова національно маркована лексика: перекладознавчий аналіз і способи відтворення	148
3.4.1. Тактики відтворення топонімів та географічних об'єктів в українському перекладі.....	149
3.4.2. Тактики відтворення символічних та метафоричних конотацій у перекладі географічно-просторових національно маркованих одиниць.....	154
3.5. Кореляція між перекладацькими тактиками та тематичними групами національно маркованих елементів: кількісний аналіз.....	159
3.6. Типологія перекладацьких помилок під час відтворення національно маркованих елементів американської картини світу в українській мові.....	165
3.6.1. Підходи до визначення та типології перекладацьких помилок у контексті перекладознавства.....	165
3.6.2. Аналіз перекладацьких помилок у відтворенні національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі.....	170
3.6.2.1 Буквалізм та втрата образності.....	172
3.6.2.2 Культурна нейтралізація.....	174
3.6.2.3 Культурна асиміляція.....	179
3.6.2.4 Помилки транскодування.....	180
3.6.2.5 Ігнорування конотацій.....	183
3.6.2.6 Механічне калькування.....	185
3.6.2.7 Надмірна форенізація.....	189
3.6.2.8 Систематизація наслідків: типи втрат у тексті перекладу.....	191
Висновки до розділу 3	193

РОЗДІЛ 4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ВЕРИФІКАЦІЯ ТАКТИК ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ	196
4.1. Перший експериментальний етап: переклад американської національно маркованої лексики в умовах контекстуальної ізоляції	196
4.1.1. Процедура проведення першого етапу експерименту та використані матеріали	197
4.1.2. Оброблення даних та інтерпретація результатів	200
4.2. Другий експериментальний етап: аналіз процесу ухвалення перекладацьких рішень щодо відтворення національно маркованих елементів американської картини світу	212
4.2.1. Процедура проведення другого етапу експерименту	212
4.2.2. Матеріали другого етапу експерименту	216
4.2.3. Аналіз перекладацьких рішень та інтерпретація отриманих результатів	218
4.3. Узагальнення результатів експериментального дослідження	233
Висновки до розділу 4	240
ВИСНОВКИ	243
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	247
ДОДАТКИ	273

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НМЕ – національно марковані елементи.

НМЛ – національно маркована лексика.

МКС – мовна картина світу.

ККС – концептуальна картина світу.

ТО – текст оригіналу.

ТП – текст перекладу.

НМЛ СП – національно маркована лексика соціокультурної повсякденності.

ІП НМЛ – інституційно-політична національно маркована лексика.

ГП НМЛ – географічно-просторова національно маркована лексика.

ВСТУП

Дисертаційна розвідка присвячена відтворенню національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі з урахуванням особливостей національно маркованої лексики.

Сучасний етап розвитку перекладознавчих студій характеризується посиленням уваги до перекладу як складного міжмовного й міжкультурного процесу, що виходить за межі формального зіставлення мовних одиниць і передбачає інтерпретацію культурно зумовлених смислів у контексті цільової культури. Перехід від прескриптивних моделей до дескриптивного підходу, а також так званий «культурний поворот» у перекладознавстві сприяли переосмисленню перекладу як соціально, прагматично та ідеологічно зумовленої діяльності, результати якої визначаються нормами, очікуваннями та репертуарними можливостями цільової культури. У цьому контексті переклад дедалі частіше осмислюється не як техніка мовної заміни, а як форма міжкультурної медіації, що безпосередньо впливає на спосіб репрезентації іншої картини світу в тексті перекладу.

У фокусі сучасних перекладознавчих досліджень перебувають проблеми відтворення культурно специфічних елементів, які функціонують у тексті як носії національно зумовлених знань, цінностей і символічних смислів. Значний внесок у розробку теоретичних засад культурного перекладу, аналіз національно маркованої лексики, перекладацьких стратегій і тактик зробили українські та зарубіжні науковці. Серед вітчизняних дослідників варто виокремити праці Р. Зорівчак [18], Т. Кияка [20; 21], Л. Славової [170; 171], О. Ребрія [36; 155], у яких закладено підвалини аналізу культурно специфічних одиниць, реалій та національно маркованих елементів у перекладі. Вагомий внесок у розвиток перекладознавчої проблематики, пов'язаної з прагматичними, дискурсивними та стратегічними аспектами перекладу, здійснили також сучасні українські науковці М. Дорофєєва [12], Б. Колодій [23], С. І. Потапенко [178], у працях яких переклад розглядається як форма комунікативної та культурної взаємодії. Серед зарубіжних

перекладознавців, чий концепції є методологічно значущими для цього дослідження, слід назвати М. Бейкер [52; 53], Л. Венуті [192; 193], Г. Вермеєра [157], Ю. Найдю [136; 137], П. Ньюмарка [135], К. Райс [157], Г. Турі [189; 190], які запропонували моделі аналізу перекладу з урахуванням функціональної адекватності, культурної адаптації, нормативності та перекладацького вибору.

Попри значну кількість праць, присвячених перекладу культурно-специфічної лексики, проблема процесуальної природи відтворення національно маркованих елементів залишається недостатньо систематизованою. У більшості досліджень увага зосереджується на класифікації таких одиниць або описі перекладацьких стратегій і тактик, тоді як внутрішня логіка перекладацького вибору та механізми переходу від культурно навантаженої одиниці тексту оригіналу до її реалізації в тексті перекладу часто залишаються поза межами аналізу. Недостатньо висвітленим залишається й питання одиниці перекладу у дослідженнях національно маркованої лексики, зокрема у зв'язку з відтворенням елементів національної картини світу в іншомовному середовищі.

У цьому зв'язку актуалізується необхідність розгляду національно маркованих елементів не як ізольованих лексем, а як текстом, що набувають свого смислового, прагматичного й культурного значення лише в конкретному контексті. З позицій описового перекладознавства та теорії перекладацького вибору переклад постає як процес співвіднесення текстами тексту оригіналу з множиною потенційних репертоєм цільової мови та культури з подальшим відбором одного з можливих варіантів залежно від прагматичної мети, жанрових норм і очікувань цільової аудиторії. Такий підхід дозволяє поєднати прагматичні, соціокультурні й нормативні виміри перекладу та створює аналітичне підґрунтя для опису перекладацької поведінки не лише на рівні результату, а й на рівні процесу прийняття рішень.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена потребою в комплексному перекладознавчому осмисленні механізмів відтворення

національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі з урахуванням їх текстової, прагматичної та культурної зумовленості. В умовах активного міжкультурного обміну, зростання ролі англomовного дискурсу та підвищеного інтересу до американської культури як джерела соціальних і символічних моделей особливої ваги набуває дослідження того, яким чином такі елементи трансформуються в перекладі, які перекладацькі стратегії й тактики застосовуються та як забезпечується баланс між збереженням культурної специфіки джерела і комунікативною зрозумілістю тексту для українського реципієнта.

Національно марковані елементи (НМЕ) потрактовано як мовні маркери, значення яких формується в межах певної культурної та інституційної системи та відображає світоглядні орієнтації, а також соціокультурні, інституційні й географічно-просторові параметри американської картини світу. Ці елементи зазнають актуалізації через вираження засобами національно маркованої лексики. У роботі окреслено коло культурно-специфічних понять та реалій американської культури на матеріалі книжок Л. Джонсона «*What Foreigners Need to Know About America from A to Z*», М. Гладуелла «*Outliers: The Story of Success*», а також стратегії і тактики їх відтворення в українському перекладі.

Методологічна основа роботи інтегрує засади культурного повороту в перекладознавстві [56; 57; 119], що акцентує роль культури, цінностей та ідеологій у процесі перекладу, а також принципи прагматики перекладу [137; 135; 53] та соціокультурної адаптації [165; 192; 193]. У поєднанні з цим теоретичним підґрунтям важливим методологічним орієнтиром стають засади емпіричного перекладознавства, що сформували фундамент для проведення експериментального дослідження, спрямованого на виявлення закономірностей відтворення національно маркованої лексики. Такий синтез теоретичних та емпіричних методів дає змогу змістити дослідницький фокус на забезпечення комунікативної адекватності й емпіричне вивчення

фактичних перекладацьких рішень, що застосовують в українському перекладі.

Мета дослідження полягає у виявленні й обґрунтуванні оптимальних підходів до перекладу національно маркованих елементів американської картини світу українською мовою.

Досягнення мети роботи передбачає розв'язання таких завдань:

- схарактеризувати культурний переклад як механізм репрезентації іншої культури в тексті перекладу та визначити його релевантність для відтворення національно маркованих елементів;
- витлумачити поняття картини світу як відображення національної та культурної своєрідності, обґрунтувати його значення в перекладознавчому вимірі в контексті відтворення американської культурної специфіки;
- систематизувати перекладацький інструментарій для відтворення національно маркованих елементів на основі провідних теоретичних підходів, описати потенціал окремих стратегій і тактик у збереженні / адаптації культурного змісту;
- визначити перекладацький вимір аналізу національно маркованих елементів як процес прийняття рішень між полюсами орієнтації на текст-джерело та орієнтації на комунікативні потреби адресата перекладу;
- розробити методику дослідження, що інтегрує тематично-кореляційний підхід і двоетапну експериментальну перевірку перекладацьких рішень;
- запропонувати тематичну класифікацію національно маркованої лексики американської картини світу та визначити критерії її перекладознавчої релевантності;
- окреслити специфіку відтворення національно маркованої лексики соціокультурної повсякденності, інституційно-політичної і географічно-просторової лексики та з'ясувати, які перекладацькі тактики застосовують для передавання її культурного змісту;

- виявити кореляційні зв'язки між тематичними групами національно маркованих елементів і частотністю застосування перекладацьких тактик за допомогою кількісних методів;

- проаналізувати перекладацькі помилки при відтворенні національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі та запропонувати їх типологію з урахуванням характеру втрат культурного, прагматичного й семантичного змісту;

- організувати перекладацький експеримент, опрацювати й інтерпретувати отримані результати, узагальнити дані та схарактеризувати закономірності вибору перекладацьких тактик у відтворенні американської національно маркованої лексики.

Об'єктом дослідження є національно марковані елементи американської картини світу, а **предметом** – стратегії, тактики й закономірності відтворення національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі. У межах цього дослідження закономірності відтворення національно маркованих елементів витлумачено як повторювані тенденції вибору перекладацьких стратегій і тактик, зумовлені функційними, прагматичними й соціокультурними параметрами тексту, а також нормами цільової культури.

Матеріалом дослідження послуговували англійськомовні оригінали та українські переклади книжок Л. Джонсона «*What Foreigners Need to Know About America from A to Z*», М. Гладуелла «*Outliers: The Story of Success*», звідки відібрано 1710 національно маркованих лексем та простежено стратегії і тактики їх відтворення в українському перекладі. Матеріал для експерименту становлять одиниці НМЛ і тексти, згенеровані за допомогою великої мовної моделі GPT-5.0, що охоплювали виокремлені з корпусу дослідження лексеми.

Відповідно до поставленої мети та окреслених завдань, застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що вможливили багатовимірний аналіз матеріалу. До загальнонаукових методів належать

аналіз і синтез, які використано для узагальнення результатів, інтеграції спостережень та формування цілісної інтерпретаційної рамки; індуктивний метод для виокремлення загальних закономірностей на основі опрацювання датасетів; дедуктивний метод для перевірки релевантності класичних перекладознавчих положень на емпіричному матеріалі; а також описовий метод, застосований для інвентаризації національно маркованих елементів, семантичної характеристики й попереднього опису способів їх відтворення без інтерпретативних узагальнень.

З-поміж спеціальних методів перекладознавства й лінгвістики використано метод суцільної вибірки, що дав змогу наповнити корпус дослідження релевантним матеріалом; порівняльний (зіставний) аналіз, за допомогою якого зафіксовано відповідність між одиницями оригіналу та їхніми українськими еквівалентами, класифіковано перекладацькі тактики й визначено рівень збереження національного колориту (одомашнення / очуження); контекстуальний аналіз, спрямований на з'ясування впливу контексту на семантичну реалізацію НМЕ та вибір перекладацького рішення; тематично-кореляційний метод, що дав змогу виявити зв'язок між тематичною типологією НМЕ й частотністю використання певних способів перекладу; експериментальний метод, застосований для емпіричної перевірки тактик відтворення НМЛ; кількісний і статистичний аналіз для узагальнення результатів суцільної вибірки та виконання необхідних розрахунків у межах експериментального етапу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розробленні й апробації методологічного підходу до аналізу національно маркованих елементів, що поєднує корпусний опис, класифікаційний аналіз та двоетапний перекладацький експеримент із подальшою статистичною верифікацією результатів. У дослідженні **вперше**:

- створено структурований корпус національно маркованої лексики, що репрезентує елементи американської картини світу, зіставлений із їхніми

українськими відповідниками, класифіковано одиниці за тематичними параметрами;

- проведено двоетапний експериментальний аналіз перекладацьких рішень у режимі ізольованих одиниць та в контексті повноцінних текстів, що дало змогу простежити динаміку ухвалення перекладацьких рішень і виявити вплив контексту на вибір тактики перекладу;

- використано статистичні індикатори (індекс ентропії Шеннона, індекс Герфіндаля – Гіршмана, χ^2 Пірсона), що вможливили кількісне оцінювання варіативності перекладацьких тактик і підвищення об'єктивності інтерпретації результатів;

- виявлено закономірності вибору стратегій і тактик, залежно від тематичної групи національно маркованої лексики, її культурно-прагматичної зумовленості та особливостей дискурсивного оточення, що засвідчує системність відтворення культурно-специфічних одиниць у перекладі;

- окреслено типологію перекладацьких помилок у перекладі національно маркованої лексики, що проявляються у втраті або трансформації окремих смислових, прагматичних і культурно зумовлених компонентів та позначаються на повноті відтворення її смислового й прагматичного потенціалу в тексті перекладу.

Практичне значення дисертації аргументоване потенційним застосуванням викладених матеріалів і результатів у навчальному процесі в межах дисциплін із теорії та практики перекладу, лінгвокультурології, прагматики перекладу й міжкультурної комунікації. Розроблений комплексний підхід до аналізу національно маркованої лексики може бути використаний як методичний інструментарій у підготовці майбутніх перекладачів. Результати дослідження, зокрема виявлені кореляційні залежності між тематичними групами національно маркованої лексики й домінантними перекладацькими тактиками, варто застосовувати під час укладання навчальних матеріалів і практикумів із перекладу, а також для

вдосконалення алгоритмів машинного перекладу й систем автоматизованої підтримки перекладачів.

Практичну значущість роботи підтверджує і її застосування в міжнародній освітній практиці. Матеріали дисертації, зокрема наукова стаття «*Realia vs irrealia in non-fiction vs fiction texts: A case study of translation*» та результати проведеного аналізу культурно-специфічної лексики, були інтегровані до навчального модуля «*Language and Culture*» Нідерландського інституту дистанційної освіти (LOI, Нідерланди) для студентів, які опановують другорядну спеціалізацію у сфері перекладу англійською, німецькою, французькою чи іспанською мовами. Використання результатів дисертації в іноземній академічній програмі доводить їхню методичну цінність, прикладну релевантність і потенціал для формування перекладацьких компетентностей у міжнародному освітньому середовищі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й отримані результати представлено та обговорено під час низки наукових заходів різного рівня, зокрема, в ході семи конференцій і наукових семінарів, серед яких три міжнародні. Основні положення дисертації апробовано під час таких наукових заходів: Всеукраїнська наукова конференція «Мова, література, переклад у комунікативному просторі сучасного світу», присвячена 20-річчю Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (4–5 листопада 2021 р., Київ); Міжнародна конференція «*Translation Studies in Ukraine as an Integral Part of European Context*» (12–13 травня 2022 р., Братислава, Словаччина); Науковий семінар для молодих учених «Актуальні проблеми перекладознавчих і порівняльних студій» (18 листопада 2022 р., Київ); XV Міжнародна науково-практична конференція «Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика» (20–21 квітня 2023 р., Київ); Всеукраїнська наукова конференція пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича «Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу» (20 травня 2023 р., Житомир);

Міжнародна конференція HERA (Humanities in the European Research Area) «Humanities in Crisis, Crisis in Humanities» (7–9 вересня 2022 р., Вроцлав, Польща); VIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми лінгвістичної семантики» (17 листопада 2023 р., Рівне).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертації відображено в 7 публікаціях, серед яких: 2 статті у фахових наукових виданнях України (одна в співавторстві) – 1,14 др. арк; 1 стаття в міжнародному науковому журналі, індексованому Scopus (у співавторстві); 4 публікації апробаційного характеру (тези конференцій).

Обсяг і структура роботи. Дисертація загальним обсягом 293 сторінки (обсяг основного тексту – 222 сторінки) складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних теоретичних джерел (208 найменувань), довідкових джерел (45 найменувань), списку джерел ілюстративного матеріалу (4 найменування), додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ

1.1. Культурний переклад як процес репрезентації іншої культури в тексті перекладу

У сучасному перекладознавстві дослідницький фокус спрямовано на питання культурного перекладу, оскільки перекладацьку діяльність дедалі більше трактують не лише як міжмовну, а насамперед як міжкультурну комунікацію. У науковому дискурсі посилюється тенденція до інтерпретації перекладу не тільки як передання змісту висловлювання, а і як трансферу культурних моделей, соціальних практик, цінностей та символів, що постають за мовними знаками. У такому підході перекладач виконує роль міжкультурного посередника, а перекладений текст слугує інструментом репрезентації іншої культури.

У перекладознавстві ці зміни набули форми так званого «культурного повороту» («*cultural turn*») [56; 57; 119], що ознаменував відмову від нормативних, суто лінгвальних моделей еквівалентності до розгляду перекладу як складного соціокультурного феномену та акту міжкультурної комунікації, де мова – лише один з інструментів. Відтоді переклад почали характеризувати «не стільки як міжмовний процес, скільки як міжкультурну діяльність» [84, с. 186] або міжкультурне посередництво [177]. Текст перестає бути позиціонованим як одиниця перекладу, натомість це місце посідає культура, а культурологічні дослідження перетинаються з перекладознавством [84, с. 188].

У новому контексті переклад уже не ототожнений із лінгвальною конвертацією тексту, а представлений як культурно зумовлена діяльність, що інтегрує досвід і пізнавальні моделі обох комунікативних спільнот. Водночас перекладач стає медіатором між двома культурами, оскільки «культура передається мовними засобами, а відтак є частиною структури мови» [4], тож фактично кожен акт перекладу – це спроба гармонізувати різні культурні

коди й подолати асиметрію між культурою оригіналу та культурою перекладу.

Термін «культурний переклад» («*cultural translation*») є складним, багатошаровим конструктом, що функціює на перетині кількох наукових дисциплін – соціальної антропології, постколоніальних студій, культурології та перекладознавства. Його зміст суттєво варіюється залежно від методологічної оптики дослідника, еволюціонуючи від метафоричного опису етнографічної практики до філософської концепції культурної гібридності. Учені зауважують, що культурний переклад має «двостороннє» походження: з одного боку, він розвивається в антропології / етнографії як опис того, як одна спільнота інтерпретує культурний досвід іншої; з іншого боку – у постколоніальних дослідженнях він пов'язаний із переміщенням людей між культурами та розглядом нових ідентичностей [71]. Культурний переклад описаний як поняття з конкурентними визначеннями з двох полів: антропології / етнографії та культурних / постколоніальних студій. В антропології під культурним перекладом часто розуміють завдання «описати для членів однієї спільноти, як члени іншої пояснюють світ»; у постколоніальних підходах це відображає процес адаптації людей та культур у контексті переміщення [71].

Концепція одного з теоретиків культурного перекладу Г. Бгабга [63] змінила розуміння цього терміна, вивівши поняття далеко за межі лінгвального трансферу. У праці «*The Location of Culture*» (2004) культурний переклад потрактований як фундаментальна умова існування суб'єкта в постколоніальному світі, тобто як процес, що відбувається в ситуаціях міграції, діаспори та культурного порубіжжя [63, с. 55]. Дослідник уводить поняття «третього простору» («*third space*») – лімінальної зони, що виникає у взаємодії культур і не підпорядковується жодній із них повністю. Це простір нестабільності, амбівалентності та розмиття традиційних дихотомій «свій / чужий», «центр / периферія», «колонізатор / колонізований» [63, с. 55–58]. У межах цього третього простору культурний переклад постає як процес

продукування гібридності, тобто появи нових, змішаних форм ідентичності, які не зводяться до ані повної асиміляції, ані до статичного мультикультуралізму. Водночас гібридність – продукт колоніальної влади та механізм її підриву, оскільки вона демонструє, що культура домінантної спільноти ніколи не є однорідною й завершеною [63, с. 58–59]. Крім того, культурний переклад – це не передавання «готових» смислів, а процес постійних переговорів про узгодження значення. Культура інтерпретована як динамічний перформативний акт, у межах якого створюють нові позиції для висловлювання маргіналізованих голосів [63, с. 58]. Узагальнюючи, зазначимо, що культурний переклад – це стратегія існування опору, спосіб переосмислення гегемонних наративів через гібридність, амбівалентність та розмивання жорстких культурних меж.

У постколоніальній теорії перекладу перекладацька практика осмислена не як нейтральний акт міжмовного трансферу, а як дискурсивний простір, у межах якого відтворюються або трансформуються владні ієрархії. Переклад у цій перспективі постає як форма культурної репрезентації, що здатна підтримувати владні ієрархії, а також ставити їх під сумнів. Особливої критики зазнають неокolonіальні моделі перекладу, де тексти авторів із країн Глобального Півдня адаптовані через спрощення до очікувань західної аудиторії [172]. Такий перекладацький підхід фактично позбавляє субальтернативні групи можливості самостійно репрезентувати власний досвід, перетворюючи переклад на механізм відтворення знання, контрольованого домінантною культурою.

У межах цієї парадигми формується альтернативна етика перекладу, зорієнтована на збереження агентності та суб'єктності маргіналізованих голосів. Центральним поняттям цієї моделі є «капітуляція» («*surrender*») перед текстом [173], що потрактована не як жест покори, а як акт уважного, ретельно вмотивованого читання. Це передбачає готовність перекладача зануритися в риторику тексту та прийняти його іншу логіку, інший спосіб говорити. У такому розумінні переклад постає як «найінтимніший акт

читання», який вимагає максимальної чутливості до синтаксису, тональності, ритму й семантичних нюансів іншої культури та ґрунтований на усвідомленні мови як інструменту конструювання ідентичності [173]. Перекладач не може виконувати роль нейтрального посередника між культурами, оскільки перекладацька діяльність завжди відбувається в межах конкретних владних структур. Усвідомлення вписаності в ці структури стає мінімальною етичною умовою перекладу [172]. Культурний переклад у такому розумінні спрямований не на привласнення іншого через його пояснення чи наближення до норм домінантної культури, а на створення простору, у якому «інакшість» може прозвучати без асиміляції. Це перетворює переклад на акт політичної відповідальності, зорієнтований на збереження субальтерного голосу.

Подібна критична логіка простежувана й у постколоніальному аналізі орієнталістського дискурсу, який демонструє, що репрезентація іншої культури в західному знанні є структурно пов'язаною з механізмами влади. У фундаментальній праці «Орієнталізм» переконливо продемонстровано, що «Захід» упродовж століть конструював образ «Сходу» через мережу наукових описів, літературних інтерпретацій і перекладацьких практик, які функціювали як інструменти влади і знання (*knowledge and power*) [161, с. 57–61]. «Схід» у такому дискурсі постає не як автономний суб'єкт, а як об'єкт знання, сформований відповідно до очікувань, стереотипів і політичних інтересів «Заходу» [161, с. 3].

У перекладацькому вимірі це означає привласнення права говорити від імені культурних «інших», що призводить до створення стандартизованих і зручних образів – екзотизованих, ірраціоналізованих, пасивних – у протиставленні раціональному та прогресивному «Заходу» [126, с. 8]. Унаслідок цього переклад стає частиною колоніального архіву, який не лише продукує знання про іншу культуру, а й легітимізує ієрархічні відносини між культурами, закріплюючи асиметрію влади в глобальному культурному просторі.

У перекладознавстві концепція культурного перекладу сформувалася як широка теоретична парадигма, у межах якої переклад витлумачений не лише як лінгвальний процес, а й як форма культурної медіації. Багато провідних дослідників зробили вагомий внесок у її розвиток, акцентувавши різні аспекти перекладацької діяльності в межах загальної теорії перекладу. На відміну від попередніх лінгвоцентричних моделей, цей підхід наголошує на нерозривності перекладу та культурного контексту, а також на тому, що переклад є не лише мовною операцією, а й актом культурної дії, який відбувається в полі ідеологічних, соціальних та історичних умов [207].

Одну з найвпливовіших концепцій культурної репрезентації в межах теорії культурного перекладу – дихотомію одомашнення та очуження – окреслено в працях Ф. Шляєрмахера [165] та згодом концептуально розвинено в розвідках Л. Венуті [193]. Реагуючи на домінування французької традиції радикального «одомашнення», Ф. Шляєрмахер запропонував етично й культурно вмотивовану альтернативу, що мала на меті зберегти для читача досвід зустрічі з іншою культурою. Сформульовані ним концепції доместикувального (*domesticating*) та форенізуючого (*foreignizing*) перекладу становлять одну з ключових опозицій у межах спрямованої еквівалентності [152, с. 130] і визначають принципово різні способи позиції перекладача щодо автора та читача.

Ф. Шляєрмахер наголошував, що існують лише два можливі напрями для перекладача: або він залишає автора «у спокої», наскільки це можливо, наближаючи до нього читача (очуження), або ж, навпаки, залишає читача в межах власної культури, адаптуючи текст до усталених норм і «наближаючи» до нього автора (одомашнення) [165, с. 63]. У першому випадку переклад зберігає культурну й мовну «чужість» оригіналу, сигналізуючи про іншу культурну систему, натомість у другому – прагне створити ефект максимально природного, «свого» тексту, у якому відмінності вихідної культури мінімізовані. Перекладач повинен цілком свідомо визначити, у межах якої культурної парадигми функціонуватиме цільовий текст. Таке

радикальне розмежування впливало з його ширшої ідеї про неможливість «проміжного» культурного простору: спроба балансувати між одомашненням та очуженням неминує призводити до розмиття ідентичності тексту й породжує комунікативну невизначеність [165, с. 63].

У ході розвитку перекладознавчої думки ця дихотомія була переосмислена й наповнена новим ідеологічним змістом. Зокрема, у праці Лоуренса Венуті «The Translator's Invisibility» (1995) доведено, що домінування вимоги «плинності» (*fluency*) у видавничій політиці англomовного світу має не лише естетичні, а насамперед ідеологічні наслідки. «Плинний» (*fluent*) або природний переклад створює ілюзію прозорості, завдяки якій читач не помічає перекладацької роботи, а перекладач стає «невидимим» [193, с. 20]. Така стратегія, що забезпечує легке сприйняття іноземного тексту, одночасно призводить до системної доместикації, тобто до увідповіднення вихідного матеріалу з нормами цільової культури, через що зменшується видимість культурної відмінності та нівелюється специфіка оригінального контексту [193, с. 20].

Розвиваючи цю позицію, Л. Венуті трактує доместикацію як форму етноцентричної редукції іншомовного тексту, що передбачає його увідповіднення культурним цінностям мови перекладу й символічне «повернення автора додому» [193, с. 20]. У цьому сенсі доместикація не ототожнена з технічною адаптацією, а постає як асиміляційна практика, спрямована на мінімізацію культурної «інакшості» та згладжування міжкультурної напруги. Ключовим аргументом є те, що прагнення до природності перекладу має глобальні культурні наслідки. Якщо тексти з різних культур змушені звучати як сучасна англійська, англо-американська культура починає сприймати світ як однорідний і подібний до себе [192, с. 31]. Отже, доместикація стає механізмом, який підтримує символічну гегемонію цільової культури та формує уявлення про універсальність її мовних і культурних моделей. Така практика сприяє формуванню культурного нарцисизму, за якого інша культура репрезентована лише в

межах, прийнятних для домінантного дискурсу цільового суспільства [193, с. 20]. Переклад перестає бути простором міжкультурного діалогу й перетворюється на інструмент підтвердження власних культурних норм, що особливо помітно у відтворенні національно маркованих елементів.

Ключовим для розуміння цієї стратегії є поняття «етнодевіантного» («*ethnodeviant*») перекладу, яким позначають свідоме відхилення від домінантних мовних і культурних норм цільової культури. Етнодевіантність – це не побічний ефект або помилка перекладу, а навмисна перекладацька позиція, спрямована на збереження культурної «інакшості» оригіналу. Саме через етнодевіантний характер форенізація порушує очікування реципієнта та перешкоджає повному асимілюванню іншомовного тексту в межах культури-реципієнта [193, с. 20].

У межах етичних підходів до культурного перекладу форенізація потрактована як стратегія, спрямована на збереження «іншомовності» перекладеного тексту, а переклад – як «випробування чужим», тобто як опір асимілятивним тенденціям культури-реципієнта [61]. У руслі цього підходу до перекладу критично осмислено усталену тенденцію до натуралізації, тобто прагнення зробити перекладений текст надмірно «своїм» для культури-реципієнта. Така стратегія призводить до нівелювання культурної специфіки оригіналу й перетворює переклад на інструмент культурної асиміляції. У цьому контексті варто виокремити низку так званих «деформаційних тенденцій» перекладу, зокрема раціоналізацію, уточнення, стилістичне облагородження та інші трансформації, які часто функціують несвідомо й змінюють структуру, ритм і семантичну текстуру вихідного тексту [61]. Етика перекладу репрезентована як визнання «іншого» саме як «іншого», що передбачає відмову від підпорядкування тексту мовним і культурним звичкам перекладача. Завдання перекладу полягає в збереженні чужинності оригіналу, що надає читачеві змогу зустрітися з культурною відмінністю в її автентичній формі [61].

Узагальнюючи підходи, сформульовані в межах так званого «культурного повороту», а також етичні моделі перекладу, пов'язані з опозицією одомашнення та очуження й критикою натуралізувальних стратегій, констатуємо, що саме вони заклали підґрунтя для сучасного розуміння перекладу як культурно та ідеологічно чутливої практики. У центрі цих підходів опиняється усвідомлення нерозривного зв'язку перекладу з ширшим соціокультурним контекстом, а також увага до проблеми культурної відмінності та іншомовності тексту. Попри різні теоретичні акценти, зазначені концепції збігаються в ключовому положенні: переклад не може бути потрактований як нейтральний трансфер значень, оскільки він функціює як активний механізм формування, переосмислення та трансформації культурних смислів у межах конкретних історичних і дискурсивних умов.

У прикладному вимірі культурний переклад особливо виразно проявляється у відтворенні національно маркованих елементів, що кодують культурні поняття, символи, інституції, ритуали та історичні референси певної спільноти. Відтак перекладацьке рішення щодо таких одиниць є не лише лінгвально, а насамперед соціокультурно зумовленим: воно визначається культурним статусом елемента, його прагматичною функцією, інтерпретативною доступністю та очікуваннями цільової аудиторії.

Ця теоретична рамка дає підстави витлумачувати культурний переклад як багаторівневий процес, що реалізований у кількох площинах. Базовою площиною реалізації культурного перекладу є семантичний рівень. Саме тут відбувається передання денотативних значень слів та висловлювань. Цей рівень традиційно асоціюється з буквальною або з контекстуальною відповідністю, однак уже на стадії семантичного зіставлення виявляються культурні розбіжності, зумовлені нерівністю систем мов. Прагматичний рівень культурного перекладу стосується того, як текст функціює в конкретній комунікативній ситуації та яке враження справляє на реципієнта. На цьому рівні перекладач має відтворити не стільки денотативний зміст,

скільки інтенцію автора та очікуваний комунікативний вплив. Саме тому культурний переклад виходить за межі лексичної відповідності й передбачає врахування соціальних норм, жанрових характеристик, стилю та комунікативних конвенцій цільової культури [143].

Найглибшим і водночас найбільш ризикованим щодо смислових втрат у процесі перекладу є символічний рівень, оскільки він стосується передання значень, що виходять за межі прямої семантики й укорінені в спільній культурній пам'яті, міфологічних структурах, релігійних уявленнях та історичному досвіді спільноти [99]. Мовні одиниці на цьому рівні функціують як культурні символи, які акумулюють цінності, наративи й емоційні смисли, що не підлягають буквальному відтворенню та нерідко є непрозорими для зовнішнього спостерігача. Для опису специфіки відтворення символічного значення продуктивною вважають опозицію емічного й етичного рівнів аналізу, у межах якої етичний підхід описує культурні явища з позиції зовнішнього дослідника, застосовуючи універсальні категорії, натомість емічний підхід прагне зрозуміти їх «зсередини», у межах власної ціннісної та семіотичної логіки культури [148]. На символічному рівні більшість одиниць мають саме емічний статус, тобто наділені культурними конотаціями, які неможливо вивести з їхньої денотативної семантики. Наприклад, *калина* в українській культурі функціює як багатошаровий символ національної ідентичності, жіночої долі, крові та краси, а її буквальний англійський відповідник (*guelder rose*) не відтворює цього символічного потенціалу. Для збереження символічної репрезентації перекладач має постати не лише як мовний, а і як культурний медіатор, здатний розпізнати приховані смисли та знайти прийнятні шляхи їх передання.

Теоретичне осмислення культурного перекладу як процесу репрезентації іншої культури безпосередньо переходить у практичну площину, змінюючи роль перекладача та вимоги до його компетентностей. У такому підході перекладач постає не лише мовним посередником, а й інтерпретатором

культурних кодів, відповідальним за вибір стратегій, що забезпечують баланс між збереженням культурної відмінності та адаптацією тексту до потреб цільової аудиторії. Це підвищує значущість уміння працювати з культурно-специфічним знанням й ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах культурної асиметрії. Роль перекладача перетворюється на роль «міжкультурного посередника», що вибудовує місток між культурними світами [48], оскільки саме він вирішує, які культурні елементи доцільно зберегти в їхній первинній формі, а які потребують пояснення чи адаптації, забезпечуючи доступність іншокультурного змісту. У цьому аспекті професійна компетентність перекладача передбачає глибоке знання мовних і культурних систем обох спільнот, оскільки саме він виконує функцію тлумача чужих концептів, інтегруючи їх у знайомий для реципієнта культурний простір [48].

Отже, культурний переклад – багатовимірний, динамічний та ідеологічно навантажений процес репрезентації однієї культури в іншій, що виходить за межі суто лінгвального перенесення значень. У межах «культурного повороту» («*cultural turn*») переклад перестають описувати як технічну операцію пошуку еквівалентів, натомість він набуває статусу акту міжкультурної комунікації, що створює нові смисли та моделює взаємодію культур. На практичному рівні культурний переклад реалізований через відтворення семантичних аспектів, прагматичних норм і символічних наративів. У такій перспективі перекладач постає свідомим культурним медіатором, відповідальним за вибір стратегій, що забезпечують автентичне й етично виважене представлення іншокультурного досвіду. Культурний переклад функціонує як простір зустрічі й трансформації культур, а якість репрезентації впливає на ефективність міжкультурного діалогу та глибину взаєморозуміння в глобалізованому світі.

1.2. Картина світу як репрезентація національної та культурної своєрідності в перекладі

Поняття картини світу традиційно формується в межах лінгвокогнітивної парадигми як результат концептуалізації дійсності, опосередкованої мовою, культурою та колективним досвідом мовної спільноти [104; 197; 203; 8]. У цьому ракурсі мова слугує не лише засобом номінації, а й інструментом інтерпретації, через який суб'єкт пізнання структурує навколишню дійсність [116; 104; 163; 201]. Мовна картина світу постає як система значень і категорій, що відображають специфічний спосіб бачення світу, зумовлений історичним, культурним і когнітивним досвідом певної спільноти [8; 13; 55]. Такий підхід дає змогу виявити механізми формування значення, національно-культурну специфіку мовних одиниць та їхню роль у конструюванні досвіду.

Водночас у перекладознавстві картина світу не може бути схарактеризована як внутрішня когнітивна модель, оскільки переклад має справу не з ментальними структурами безпосередньо, а з їхньою текстуальною репрезентацією [92; 101; 53; 189]. Об'єктом перекладацького аналізу є не картина світу як абстрактний конструкт, а ті смисли та культурно значущі елементи, які актуалізуються в конкретному тексті-оригіналі й підлягають інтерпретації в процесі перекладу [189]. У перекладацькому вимірі картина світу постає як сукупність смислів, зафіксованих у тексті й реконструйованих відповідно до норм, репертуарних можливостей і комунікативних очікувань цільової культури.

Поєднання лінгвокогнітивного та перекладознавчого підходів дає підстави трактувати картину світу як багаторівневий феномен: з одного боку, як когнітивно й культурно зумовлений конструкт, що детермінує семантичний потенціал мовних одиниць, а з іншого – як результат перекладацької інтерпретації, що реалізується через конкретні текстові структури [8; 189]. Саме на цьому перетині картина світу набуває статусу перекладацької проблеми, оскільки її відтворення залежить не лише від

мовної відповідності, а й від стратегій вибору, трансформації та релевантної актуалізації значень [193; 62; 189; 151].

У перекладознавчій перспективі картина світу витлумачена не як автономна когнітивна модель, сформована поза мовою, а як результат текстуальної репрезентації та перекладацької інтерпретації значення [92; 77; 52; 36]. Об'єктом перекладу постає не національна або культурна картина світу як така, а ті фрагменти досвіду, які актуалізуються в конкретному тексті через мовні й дискурсивні засоби. Картина світу осмислена як функційно зумовлена конфігурація смислів, доступних для реконструкції в процесі перекладацької діяльності.

У цьому руслі переклад аналізують як інтерпретативну діяльність, у межах якої текст оригіналу осмислюють, зважаючи на норми, репертуарні можливості й комунікативні очікування цільової культури [189]. Реконструкція картини світу не ототожнена з прямим відтворенням концептуальних структур, а відбувається через систему перекладацьких операцій над текстовими одиницями, що є носіями культурно значущого смислу, зокрема текстемати та трансемами [189; 120; 121], аналіз яких дає змогу ідентифікувати культурні, семантичні й прагматичні відмінності між оригіналом і перекладом.

У межах описового перекладознавства (*Descriptive Translation Studies*) запропоновано низку понять, покликаних операціоналізувати аналіз перекладу на рівні конкретного тексту та водночас пов'язати його з культурними нормами цільової спільноти. Важливе місце в цій концепції посідає опозиція реперторема / текстема, яка вможливорює опис механізму взаємодії між інституціоналізованим культурним репертуаром і конкретною текстовою реалізацією мовних одиниць у перекладі [189, с. 268].

Реперторема (*repertoreme*) потрактована як будь-який знак, незалежно від його рангу чи обсягу, який належить до соціально закріпленого репертуару певної культури або мовної спільноти [189, с. 268]. Такий репертуар охоплює усталені мовні засоби, жанрові моделі, стилістичні

рішення та культурно прийнятні способи вербалізації досвіду. Водночас, коли реперторема використана в конкретному тексті, вона входить до системи внутрішньотекстових відношень і набуває унікальної функційної значущості, перетворюючись на текстему (*texteme*) [168].

Отже, текстома не є окремим типом мовної одиниці, а радше статусом знака в конкретному тексті, визначеним його текстовими зв'язками, прагматичним навантаженням і комунікативною функцією. Г. Турі наголошує, що саме текстами відображають ситуативну значущість одиниць у тексті оригіналу, тоді як реперторемами репрезентують узагальнені, нормативно закріплені варіанти, характерні для певної культури [189, с. 267–268].

Ця дихотомія безпосередньо пов'язана з одним із центральних положень описового перекладознавства – законом зростаючої стандартизації, згідно з яким у процесі перекладу текстові одиниці оригіналу з тенденційно унікальним функційним навантаженням мають схильність трансформуватися в більш конвенційні, репертуарні одиниці цільової мови та культури [189, с. 268; 159]. Інакше кажучи, текстами тексту оригіналу часто відтворюють у перекладі як реперторемами, що відповідають усталеним нормам цільової культури. Е. Пім інтерпретує цей закон через призму уникнення ризику (*risk aversion*): перекладачі як соціальні агенти схильні вибирати безпечні, стандартні рішення, щоб уникнути критики з боку читачів чи редакторів, оскільки за збереження ризикованих авторських текстом їх рідко винагороджують [151].

У цьому контексті важливим є уточнення поняття одиниці перекладу, яка в сучасному перекладознавстві не ототожнюється з формальною мовною одиницею, а розглядається як функціонально релевантний сегмент тексту, у межах якого концентрується смислова, прагматична та культурна значущість [137; 135; 59; 64]. З огляду на це, в рамках цього дослідження текстома тлумачиться як одиниця перекладу, оскільки вона фіксує нерозривний зв'язок між значенням, функцією та контекстуальною зумовленістю одиниці

в тексті оригіналу. У процесі перекладу текстема виходить за межі конкретного текстового вживання і співвідноситься з множиною потенційних репертором цільової мови та культури. Перекладач у цьому процесі виступає як своєрідний фільтр, який здійснює відбір одного з можливих реперторемних рішень з урахуванням комунікативної мети, жанрових норм, очікувань цільової аудиторії та власної оцінки перекладацького ризику (Рис. 1.2.1). Таким чином, переклад постає не як механічне відтворення лексичних одиниць мови оригіналу, а як процес передавання смислу, в межах якого відбувається послідовна трансформація текстами оригіналу в реперторему цільової культури, що отримує мовну реалізацію в тексті перекладу.

Рис. 1.2.1. Модель вербалізації текстеми у процесі перекладу

Особливо продуктивною опозицією реперторема / текстема є для аналізу одиниць, що несуть національно-культурне навантаження. Так, НМЛ функціює в тексті оригіналу як текстема, оскільки такі лексичні одиниці активують фонові знання реципієнта, репрезентують культурно специфічні реалії та виконують маркувальну функцію щодо національної картини світу. У процесі перекладу перекладач постає перед необхідністю вибору між збереженням текстового статусу таких одиниць або їх адаптацією до

репертуару цільової культури, що призводить до зниження або до трансформації національно-культурного компонента.

У цьому сенсі НМЛ може бути схарактеризована як один із різновидів текстом, у семантичній структурі яких експліцитно або імпліцитно представлений національно-культурний компонент. Саме через функціонування таких одиниць у тексті національно марковані елементи картини світу набувають перекладозначущого статусу. У межах цього дослідження текстома потрактована як базова одиниця перекладацького аналізу, через яку актуалізують НМЕ картини світу в тексті оригіналу та ухвалюють перекладацькі рішення.

Важливий складник перекладознавчого підходу – визнання нормативної зумовленості перекладу. Норми цільової культури окреслюють межі інтерпретації картини світу, затверджуючи прийнятні способи репрезентації значення в конкретному соціокультурному контексті. У цьому сенсі переклад завжди відбувається в умовах асиметрії між вихідною та цільовою культурами, що безпосередньо впливає на характер реконструкції смислів і зумовлює можливі трансформації [189; 119].

Крім того, переклад – це процес релевантнісної селекції, у межах якого перекладач відбирає ті елементи картини світу, що забезпечують оптимальний когнітивний ефект для адресата перекладу за умови мінімізації зусиль інтерпретації [88]. Такий підхід допомагає пояснити неминучі втрати, трансформації та адаптації, які виникають у процесі відтворення національно специфічних елементів. Картина світу в перекладі постає не як інваріант, а як динамічний результат перекладацьких рішень, зумовлених текстом, нормами та комунікативною метою перекладу.

У межах лінгвокогнітивного підходу проблематика взаємодії мови та культури стає фундаментальною для розуміння процесів концептуалізації дійсності. У сучасній лінгвістиці мова потрактована не лише як знакова система з рівневою організацією елементів, а як інструмент осмислення світу, тісно пов'язаний із мисленням, свідомістю, культурою та світоглядними

установками мовної спільноти [203; 8]. У цьому ракурсі мова постає не як пасивний засіб відображення реальності, а як активний механізм її інтерпретації.

Вихідним положенням лінгвокогнітивної парадигми є уявлення про те, що кожна мова імпліцитно закріплює специфічний спосіб бачення світу, відображаючи результати пізнавальної діяльності людини [203, с. 169]. Мовні поняття та категорії репрезентують узагальнений досвід освоєння дійсності й водночас слугують засобом його передавання в межах культурної спільноти. У цьому сенсі мова функціонує як посередник між індивідуальною свідомістю та колективною ментальністю, забезпечуючи спадковість культурних смислів і ціннісних орієнтацій [24].

Теоретичним підґрунтям такого осмислення взаємозв'язку мови, культури й мислення слугує вчення В. Гумбольдта, де мова представлена як форма духовної діяльності народу та водночас як її зовнішній вияв [9]. У цій парадигмі мова не ототожнена з інструментом комунікації, а постає як активна сила, що формує образ світу й опосередковує пізнання дійсності. Відмінності між мовами інтерпретовані як відмінності в способах світосприйняття [14]. Картину світу в цьому ракурсі розуміють як унікальну для кожної мовної спільноти цілісну модель дійсності, що виникає внаслідок інтеграції окремих мовних елементів у системну єдність. Вона має внутрішній і зовнішній плани репрезентації: внутрішній пов'язаний із концептуальними структурами та способом осмислення світу, тоді як зовнішній репрезентований у звуковій і семантичній організації мовних одиниць. Саме внутрішня форма детермінує специфіку мовної концептуалізації, а зовнішня фіксує й закарбовує її в мовному матеріалі [16]. Між мовою та її носіями виникає двосторонній зв'язок, за якого мовна спільнота формує мову відповідно до власного історичного й культурного досвіду. Водночас мова слугує засобом розпізнавання та відтворення колективної національної ідентичності. У цьому сенсі мова не лише відображає свідомість, а й бере безпосередню участь у її формуванні,

задаючи межі інтерпретації навколишньої дійсності. Між суб'єктом пізнання та зовнішнім світом постає рідна мова з її специфічною системою категорій і значень, що зумовлює залежність сприйняття світу від мовних засобів його осмислення [142].

Отже, лінгвокогнітивний і перекладознавчий підходи пропонують різні, але взаємодоповнювальні перспективи осмислення картини світу. Перший зосереджений на механізмах формування значення та концептуалізації дійсності в межах мовної свідомості, натомість другий – орієнтований на аналіз текстуальних репрезентацій цих значень і способів їх трансформації в перекладі. Зіставлення цих підходів дає змогу чітко окреслити їхні функції в дослідженні картини світу та зафіксувати зсув від когнітивних моделей до перекладацьких операцій. Узагальнення ключових відмінностей між лінгвокогнітивною та перекладознавчою інтерпретаціями картини світу подано в таблиці 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Порівняльна характеристика лінгвокогнітивного та перекладознавчого підходів до трактування картини світу

Параметр	Лінгвокогнітивний підхід	Перекладознавчий підхід
Об'єкт осмислення	картина світу	перекладацька репрезентація світу
Базова одиниця аналізу	концепт	текстема / трансема
Статус національної специфіки	національно зумовлена особливість концептуалізації	обмеження репертуару цільової культури
Провідний когнітивний процес	концептуалізація	перекладацька інтерпретація
Характер відношення до дійсності	відображення дійсності	релевантна реконструкція значення

Джерело: укладено авторкою.

У таблиці продемонстровано, що в межах перекладознавчої перспективи картина світу осмислена не як автономний когнітивний конструкт, а як

результат текстуальної інтерпретації, що реалізоване через конкретні перекладацькі операції. Заміна понять «концепт», «концептуалізація», «відображення дійсності» на «текстему», «перекладацьку інтерпретацію» і «релевантну реконструкцію значення» дає змогу операціоналізувати аналіз національно специфічних елементів на рівні тексту. У таблиці окреслено теоретичні межі подальшого дослідження й обґрунтовано вибір текстами як базової одиниці перекладацького аналізу.

Подальший розвиток зазначених теоретичних підходів до взаємодії мови, культури та пізнання вможливив формування уявлення про мовну картину світу як результат когнітивної діяльності, опосередкованої мовою [197]. У межах цього підходу мові надано провідну роль у структуруванні досвіду, а засвоєння мови схарактеризоване як процес інтеграції індивідуального й колективного пізнання в цілісну модель дійсності, що визначає спосіб сприйняття навколишнього світу [14]. Мова в цьому сенсі постає не лише як засіб комунікації, а як форма колективного пізнання, де відображено досвід багатьох поколінь мовної спільноти, тоді як картину світу осмислюють як результат когнітивної діяльності людини. Ключовими положеннями такого підходу є, по-перше, уявлення про мову як проміжну ланку між внутрішнім світом людини та зовнішньою дійсністю, по-друге, трактування світорозуміння як процесу, що відбувається через рідну мову [197; 24].

У межах лінгвокогнітивного підходу мова інтерпретована не лише як засіб комунікації, а як творча сила духу. Наявність у мові власної лексичної та синтаксичної організації засвідчує, що сегментація світу закладена не в об'єктах реальності, а в мовній системі. У цьому сенсі кожна мова постає як специфічний засіб доступу до світу, а мовна спільнота формується на основі спільного світогляду, імпліцитно закріпленого в рідній мові [69, с. 442].

На формування уявлення про картину світу істотно вплинули положення гіпотези лінгвістичної відносності. У межах гіпотези стверджують, що існує кореляція між мовними формами та способами поведінки мовців. У цій парадигмі мова й культура – взаємопов'язані системи, що перебувають у

відношенні двостороннього впливу: мовні структури не лише відображають культурний досвід, а й беруть участь у його формуванні [163; 201]. Мова відіграє провідну роль у процесі пізнання, задаючи межі інтерпретації дійсності та впливаючи на те, які аспекти світу стають релевантними для носіїв мовної спільноти. Сприйняття навколишнього світу відбувається не безпосередньо, а крізь призму рідної мови, що зумовлює варіативність способів бачення й осмислення реальності в різних культурах [14].

На тлі розвитку положень лінгвістичної відносності висловлено ідею, що різні мови описують світ принципово відмінним способом, формуючи власні системи значень. У межах такого підходу кожна мова – це автономна семіотична система, що окреслює специфічні способи категоризації досвіду, які не можуть бути повністю зіставлені з іншими мовними системами. Під впливом рідної мови носії можуть по-різному сприймати дійсність і фокусувати увагу на різних аспектах реальності, що зумовлює варіативність картин світу в різних мовних спільнотах [76, с. 216].

Отже, під час взаємодії людини з навколишнім світом у її свідомості формується узагальнений образ дійсності, у межах якого виокремлюють найбільш релевантні ознаки та властивості об'єктів, тобто виникає узагальнена модель навколишньої дійсності. Мова натомість закріплює цю репрезентацію осмислення світу в системі мовних понять і категорій, виконуючи функцію фіксації та трансляції результатів пізнавальної діяльності. У цьому контексті картина світу постає як результат освоєння навколишньої дійсності через мисленнєві процеси та пізнавальну діяльність людини, що знаходить своє відображення в семантичній структурі мовних одиниць [13; 16]. Саме мовна репрезентація узагальненого досвіду забезпечує відносну стабільність картини світу та її культурну зумовленість.

Для коректного наукового аналізу необхідно чітко розмежувати поняття, які нерідко функціують як взаємозамінні, однак мають різний онтологічний статус і виконують різні функції в описі пізнавальної діяльності: наукова

картина світу, концептуальна картина світу та мовна картина світу. У таблиці 1.2.1 подано їх порівняння за ключовими критеріями.

Таблиця 1.2.1

Порівняльна характеристика наукової, концептуальної та мовної картин світу

Критерій порівняння	Наукова картина світу (НКС)	Концептуальна картина світу (ККС)	Мовна картина світу (МКС)
Суб'єкт носій	Наукова спільнота, вчені.	Індивід, етнос (як сукупність індивідів).	Мовна спільнота, етнос.
Природа знання	Об'єктивне, теоретичне, верифіковане знання, прагне до істини.	Ментальні образи, поняття, уявлення.	Знання, зафіксоване в семантиці мовних одиниць.
Динаміка	Змінюється зі зміною наукових парадигм.	Резистентна, змінюється повільно.	Динамічна, пластична, постійно збагачується новим досвідом.
Відношення до мови	Прагне до термінологічної однозначності, інтернаціональна за суттю.	Значно ширша за мовну (багато концептів не мають вербалізації).	Є формою експлікації частини ККС. Відображає національну специфіку.
Емоційність	Емоційно нейтральна.	Може бути емоційно забарвленою.	Експресивна, оцінна.

Джерело: узагальнено на основі [2; 38].

Порівняльний аналіз наукової, концептуальної та мовної картин світу засвідчує, що ці феномени, попри спільну здатність моделювати дійсність, функціують на різних рівнях пізнання та мають різний ступінь абстракції. Наукова картина світу формується професійною науковою спільнотою й ґрунтується на об'єктивному, перевіреному знанні, орієнтованому на істину та термінологічну однозначність. Вона за своєю природою динамічна, змінюється стрибкоподібно, відповідно до зміни наукових парадигм.

Концептуальна картина світу охоплює ширший масив ментальних уявлень, який представляє як наукове, так і буденне знання. Вона належить індивіду чи етносу, є пластичною й постійно збагачується життєвим досвідом, при цьому значна частина її змісту не має прямого мовного вираження. ККС може бути емоційно забарвленою, оскільки відображає суб'єктивний компонент людського сприйняття.

Мовна картина світу є вербальною репрезентацією фрагмента ККС і відображає колективну національну свідомість мовної спільноти. Вона ґрунтована на «наївному» знанні, закріпленому в семантиці слів, вирізняється високою стабільністю й консервативністю та зберігає архаїчні елементи протягом тривалого часу. На відміну від НКС, МКС – експресивна та оцінна, позначена антропоцентризмом.

Отже, ці три типи картин світу зіставлені як різні рівні пізнання: від наукової моделі через широке коло ментальних концептів до їх мовного втілення, яке фіксує культурно зумовлену специфіку сприйняття дійсності. Окреслені відмінності між трьома типами картин світу засвідчують, що мовна картина світу має власну структуру та спосіб концептуалізації реальності, відмінні як від наукового, так і від концептуального рівнів. Розуміння цієї специфіки зумовило появу низки теоретичних підходів до її вивчення, серед яких провідне місце посідає антропоцентричний, що істотно змінив уявлення про природу мови та її зв'язок із людиною.

Перехід від структурної до антропоцентричної парадигми ознаменував зміну фокусу лінгвістичних досліджень: мову почали трактувати не як самодостатню систему, а як інструмент пізнання, нерозривно пов'язаний із людиною. У межах цього підходу сутність мови може бути розкрита лише через людину, адже вона «створена за її мірками» [60]. Антропоцентризм, отже, задає концептуальну рамку, де мовна діяльність постає як проєкція людської свідомості, досвіду та оцінних категорій.

Ключові принципи антропоцентричного підходу формують цілісну рамку для розуміння взаємозв'язку мови та людини. З одного боку, у руслі

цього підходу увага зосереджена на «людині в мові», тобто на відображенні соматичних, психологічних і соціальних характеристик у мовних одиницях. З іншого боку, аналіз спрямований на «мову в людині», що передбачає вивчення участі мовних структур у мисленні, пам'яті та процесах категоризації [32]. Така подвійна перспектива дає змогу простежити нерозривну взаємодію мовних і когнітивних механізмів.

Домінантною характеристикою мовної картини світу є її інтерпретативна природа. Людина безпосередньо не відображає об'єктивної реальності, а осмислює її, наділяючи значеннями, що формуються під впливом культурного, соціального й індивідуального досвіду. У цьому сенсі картина світу постає не як дзеркальне відтворення дійсності, а як «олюднений» образ світу, сконструйований через призму людських потреб, цінностей та діяльності [44].

Суб'єктивність категоризації – ще одне базове положення антропоцентричного підходу. Такі орієнтири, як простір, час або оцінні шкали, набувають сенсу лише у відношенні до суб'єкта й функціують у мові як відносні, антропоцентрично зумовлені орієнтири. Поняття близько / далеко, добре / погано, праворуч / ліворуч не відображають об'єктивні характеристики дійсності, а репрезентують способи її інтерпретації, сформовані в межах людського досвіду [33]. У цій парадигмі центральним аналітичним об'єктом постає мовна особистість – носій мови з власним тезаурусом, когнітивними структурами та прагматичними настановами [40]. Звернення до поняття мовної особистості дає змогу реконструювати механізми, що зумовлюють варіативність мовних інтерпретацій.

Одним із вагомих підходів до вивчення мовної картини світу є лінгвокультурологічний, який сформувався на перетині мовознавства й культурології та спрямований на дослідження культури в її мовному втіленні. Якщо антропоцентрична парадигма зосереджена на людині як носієві та продуценті мовлення, то лінгвокультурологічний підхід зміщує фокус на культуру як середовище, у межах якого формується й функціонує мовна

особистість. У цьому контексті мова постає як специфічний механізм збереження, акумуляції та трансляції національного досвіду, що накопичується впродовж історичного розвитку мовної спільноти.

Одним із ключових положень лінгвокультурологічного підходу є уявлення про мову як транслятор культури. Мова виконує кумулятивну функцію, фіксуючи знання про історію, ритуали, традиції, світоглядні уявлення, соціальні норми та повсякденні практики [34, с. 108–110]. Частина цих явищ може зникати або зазнавати трансформацій у реальному житті, проте зберігається в семантиці слів, фразеологічних одиниць й образних структур, що дає підстави трактувати мову як своєрідний архів культурної пам'яті.

Лінгвокультурологічний підхід акцентує на етнічній специфіці мовної картини світу, що виявляється у формуванні власної системи оцінок, поведінкових моделей і концептуальних смислів, закріплених у мові [41; 25; 42]. У межах цього підходу взаємодія мови й культури постає як двосторонній процес, у якому культура впливає на мову, породжуючи нові лексичні одиниці та значення, тоді як мова впливає на культуру, консервуючи й відтворюючи усталені уявлення, ціннісні орієнтири та світоглядні моделі [206; 22; 3].

У межах лінгвокультурологічної парадигми мовні одиниці інтерпретують як культурами – носії культурно значущої інформації та маркери історичної пам'яті й колективного досвіду мовної спільноти [15; 30]. У такому ракурсі мовна картина світу постає як система культурних кодів, де кожен знак зіставлений із культурним смислом, а аналіз мови фактично перетворюється на спосіб реконструкції ціннісної та образної структури національної культури.

Отже, аналіз підходів до тлумачення картини світу в межах перекладознавства й когнітивістики засвідчує багаторівневу природу інтерпретації дійсності в мові. У перекладознавчій перспективі ця багаторівневність не постає як безпосередньо відтворювана когнітивна

структура, оскільки об'єктом перекладу є не ментальні моделі як такі, а їхня текстуальна реалізація. Картину світу в перекладі осмислюють не як абстрактний конструкт, а як сукупність смислів, репрезентованих у конкретному тексті й таких, що підлягають перекладацькій інтерпретації.

У цьому сенсі переклад зміщує аналітичний фокус із концептуалізації дійсності на операції над текстом, унаслідок яких формується інтерпретована картина світу. Вона актуалізується через конкретні тексти – мінімальні смислові одиниці тексту, що репрезентують елементи картини світу. Їх відтворення в перекладі детерміноване не лише семантичними відповідниками, а й реперторемними обмеженнями цільової культури, які зумовлюють вибір допустимих стратегій і тактик [189]. Отже, перекладацька репрезентація картини світу формується як результат взаємодії текстом оригіналу з нормативно закріпленим репертуаром цільової мовної системи.

Теорія релевантності Е. Гутта дає підстави трактувати переклад як процес селективної репрезентації картини світу, зорієнтований на досягнення оптимального балансу між когнітивним ефектом і зусиллями інтерпретації. Перекладач не прагне до повної репрезентації вихідної картини світу, а виконує її релевантну інтерпретацію, відбираючи ті тексти, які є комунікативно значущими для адресата перекладу. Саме тому відтворення НМЕ в перекладі потребує не лише мовної відповідності, а й усвідомлених стратегій і тактик, спрямованих на збереження релевантних смислів у новому культурному контексті.

1.2.1. Американська картина світу в контексті національної та культурної своєрідності

Американська картина світу функціює як інтегральна ментальна модель, що структурує досвід носіїв культури, визначає типові інтерпретаційні схеми та задає ціннісні орієнтири соціальної поведінки. Вона формується у взаємодії історичних наративів, політичних інститутів, культурних символів і

соціальних практик, відображаючи специфічне бачення світу, притаманне американському суспільству. Як сукупність узагальнених уявлень, патернів поведінки та стереотипізованих знань, ця картина світу конструює рамки соціального сприйняття та забезпечує цілісність національного досвіду.

Американська МКС становить особливе зацікавлення через унікальні екстралінгвальні передумови її формування. На відміну від європейських націй, розвиток яких відбувався на усталених територіях упродовж тривалих історичних періодів, американська нація формувалася внаслідок інтенсивного соціокультурного синтезу різних етнічних груп, колонізаційних процесів та хвиль імміграції. Цей динамічний і порівняно короткий історичний період становлення спричинив підвищену відкритість американської МКС до нових лексичних одиниць та швидку адаптивність до змінних соціальних і природних умов.

Американський варіант англійської мови змушений оперативно створювати лексичні засоби для позначення об'єктів і процесів, відсутніх у британському культурному контексті, як-от нові види флори та фауни, географічні реалії, адміністративні інституції, соціальні практики, політичні механізми тощо. Такі явища, як рабство, громадянська війна, індустріалізація, освоєння фронтиру, імміграційна політика, демократичні експерименти та форми самоврядування, зумовили появу численної кількості НМЛ, що віддзеркалює неповторний досвід формування американського суспільства.

На окрему увагу заслуговують світоглядні орієнтації, що становлять концептуальне ядро американської картини світу та впливають на те, як носії культури осмислюють соціальну реальність. Серед них вирізняють такі:

- орієнтація на майбутнє (спрямованість на планування, прогрес та очікуване досягнення результатів);
- ідея влади над природою (віра в здатність людини активно змінювати довкілля, відповідно до своїх потреб);
- позитивне бачення людської природи (переконання, що люди здатні на відповідальні й раціональні рішення за умов свободи);

– індивідуалізм (пріоритет особистих інтересів, автономії та самостійності);

– цінність досягнень (уявлення про соціальну успішність як результат особистих зусиль та продуктивної діяльності) [95].

Ці орієнтації не лише відображають культурні цінності, а й слугують когнітивними схемами, що детермінують типові способи оцінювання подій і соціальної взаємодії в США. Саме вони надають американській картині світу внутрішньої цілісності та специфічного аксіологічного виміру.

Американська картина світу не існує віддалено від ширших соціокультурних процесів, вона інтегрована в структуру національної ідентичності, яка становить комплекс подібних уявлень, перцептивних схем, емоційних диспозицій і поведінкових конвенцій, що колективно поділяють носії нації [183, с. 5]. У такому підході ідентичність є не низкою статичних характеристик, а інтегрованою системою соціально й історично закріплених моделей поведінки, мислення і мовлення. Національна ідентичність формується в процесі соціалізації, зокрема через освіту, політичні практики, медіа, сімейні наративи, культурні інституції, громадянські та повсякденні взаємодії. Саме в цих практиках індивід інтералізує базові цінності, способи аргументації, соціальні ролі та культурні коди, що становлять зміст національної картини світу.

У межах дискурсивного підходу [183] національна ідентичність потрактована як форма соціальної ідентичності, що виробляється, відтворюється, змінюється та реалізується дискурсивно [183, с. 3]. Це означає, що її структура та зміст не є фіксованими, а залежать від контексту, соціальної групи, історичного моменту та комунікативної сфери. Різні дискурси (політичний, медійний, освітній, художній) продукують різні версії ідентичності, використовуючи специфічні стратегії, патерни аргументації та мовні засоби. Водночас ця дискурсивна мінливість ґрунтована на стабільних ключових компонентах (*core areas*), які забезпечують тяглість національної ідентичності:

- спільне минуле (історичні події, ключові фігури, міфи, символи);
- спільне теперішнє та майбутнє (політичні інституції, цінності, соціальні установки);
- спільна культура (звичай, ритуали, моральні орієнтири, культурні практики);
- спільна територія (географічні реалії, просторові символи, локуси колективної пам'яті) [183, с. 7].

Ці ключові компоненти не існують у вигляді абстрактних конструктів, натомість вони матеріалізуються через конкретні одиниці культурного знання. Саме на основі цих зон у дисертації витлумачено поняття національно маркованих елементів картини світу. Вони слугують містком між макрорівнем абстрактних цінностей та мікрорівнем мовної реалізації, завдяки чому ідентичність набуває об'єктивованої лінгвальної форми.

У дослідженні національно марковані елементи потрактовано як конкретизовані одиниці культурного знання, що виконують функцію маркерів національно-культурної інтерпретації в межах певного дискурсу. Вони забезпечують зв'язок між абстрактними ціннісними уявленнями та їх мовною реалізацією, актуалізуючи відповідні соціокультурні смисли. Наприклад, ідея *свободи* в американському культурному контексті може вербалізуватися через такий національно маркований елемент, як *Statue of Liberty*.

Світоглядні орієнтації натомість можуть бути джерелом формування цих елементів, наприклад, *self-made person* як утілення орієнтації на індивідуалізм і цінність досягнень. Це засвідчує, що національно марковані елементи є не випадковими номінаціями, а лінгвально об'єктивованими проявами глибинних культурних моделей.

Національно марковані елементи актуалізуються передусім на лексичному рівні. Вони формують пласт національно маркованої лексики (НМЛ), яку можна типологізувати відповідно до ключових компонентів (таблиця 1.2.1.1).

Таблиця 1.2.1.1

Типологізація національно-маркованої лексики відповідно до ключових елементів

Ключовий компонент	НМЕ	Група НМЛ (Див. Розділ 3)	Приклад лексичної реалізації
спільне минуле	історичні події, герої, символи	інституційно-політична	<i>Founding Fathers, Boston Tea Party</i>
спільне теперішнє та майбутнє	інституції, політичні процеси	інституційно-політична	<i>blue states, right wing, charter schools, community colleges</i>
спільна культура	соціальні практики, звичаї, ритуали	соціокультурної повсякденності	<i>sororities, to keep up with the Joneses</i>
спільна територія	географічні осередки	географічно-просторова	<i>1600 Pennsylvania Avenue, Mason–Dixon Line</i>

Джерело: дослідження авторки.

Отже, американська картина світу постає як багатовимірна система, зумовлена сукупністю історичних, культурних і соціальних чинників та репрезентована в мовній картині світу через конкретні текстово актуалізовані смисли. Національна ідентичність, що вибудовується навколо уявлень про спільне минуле, теперішнє та майбутнє, культурних практик і просторових орієнтирів, знаходить своє вираження в національно маркованих лексичних одиницях, актуалізованих у тексті. У перекладознавчій перспективі саме ці елементи набувають статусу перекладозначущих одиниць, оскільки вони слугують носіями культурно зумовлених смислів, що підлягають інтерпретації та реконфігурації в процесі перекладу. Національно марковані елементи забезпечують перехід від узагальнених світоглядних моделей до конкретних лінгвальних форм, а в перекладі функціонують як тексти, через які відбувається репрезентація картини світу для адресата іншої культури.

1.2.2. Підходи до трактування поняття національно маркованих елементів та суміжних термінів

Для наукового дискурсу останніх десятиліть характерна термінологічна варіативність у позначенні пласту культурно й національно забарвленої лексики. У працях дослідників використано поняття «реалії» [6; 18], «безеквівалентна лексика» [6], «екзотизми» [7], «етнографізми» [6; 29], «лакуни» [170], «культуреми» [27], «культурно-специфічні елементи» [47], «екстралінгвальні культурні референції» [145] тощо. Така термінологічна різноманітність аргументована не відмінностями в об'єкті дослідження, а радше різними методологійними підходами та теоретичними межами інтерпретації.

У лексико-семантичному підході центральною одиницею аналізу постають реалії, які потрактовані як слова (і словосполучення), що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу та чужі для іншого [6, с. 47], або як моно- і полілексемні одиниці, основне значення яких уміщує (у плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача [18, с. 58]. Ключова ознака реалії – унікальність денотації, тобто тісний зв'язок із конкретним культурним й історичним контекстом. Домінантною характеристикою реалії є тісний зв'язок її референта з нацією, країною або історичною епохою [6, с. 49].

У межах лексико-семантичного підходу принциповим стає розмежування понять «реалія» і «безеквівалентна лексика». Попри часте ототожнення цих термінів, Р. П. Зорівчак, а також С. Влахов і С. Флорін наполягають на їхньому ієрархічному співвідношенні. Безеквівалентна лексика охоплює всі лексичні одиниці вихідної мови, що не мають усталених словникових відповідників у мові перекладу [6, с. 42]. До цієї категорії належать реалії, а також випадкові лакуни, тобто слова з нейтральною

семантикою, що не мають однослівного відповідника, аббревіатури, авторські неологізми без етнокультурного змісту та іншомовні вкраплення [37].

Лексико-семантичний підхід окреслює важливі параметри денотативної унікальності реалій та їхнього національного колориту, проте повною мірою не охоплює механізмів, через які ці одиниці репрезентують глибинні культурні смисли й фонові знання. Саме тому подальший розвиток досліджень уможливив формування культурологічного (лінгвокультурного) підходу, що зосереджений на аналізі мовних одиниць як носіїв культурних сценаріїв, цінностей та символічних значень. Культурологічний (лінгвокультурний) підхід акцентує на культурах – одиницях культурного коду, що функціують як носії фонового знання, культурних сценаріїв і ціннісних орієнтацій. У руслі цього підходу використовують поняття лінгвокультура, що потрактоване як соціальне явище культури X, яке називають важливим для членів цієї культури та яке, порівняно з соціальним явищем у культурі Y, є специфічним для культури X [138, с. 34]. Згідно з іншим визначенням, це назви предметів, понять, концептів однієї лінгвокультурної спільноти, яких немає (або які трапляються в іншому вигляді) у представників іншої лінгвокультури [27]. Отже, культурологічний підхід дає змогу аналізувати не лише матеріальні об'єкти, а й абстрактні поняття, що мають символічне значення для нації.

Однак культурологічний аналіз не надає вичерпної відповіді на запитання про те, як культурно навантажені одиниці сприймаються реципієнтом та які комунікативні ефекти вони породжують у тексті. Ці аспекти стали предметом пошуків у межах комунікативно-прагматичного підходу. Згідно з названим підходом, культурно-специфічні одиниці (*culture-specific items*) потрактовані як «текстуально актуалізовані елементи, чия функція та конотації у вихідному тексті створюють проблему перекладу в разі їх перенесення в цільовий текст через відсутність елемента або його відмінний інтертекстуальний статус у культурній системі читачів цільового тексту» [47]. Визначення Х. Айксели принципово відрізняється від

традиційних підходів до реалій чи безеквівалентної лексики тим, що зміщує фокус з онтологічних властивостей слова на його функціонування в тексті та культурній взаємодії мов. Якщо класичні дефініції базовані на вродженій «культурності» одиниць (реалія як носій унікальної денотації), то Х. Аїксела трактує культурно-специфічність як динамічний, контекстуально зумовлений і релятивний феномен. Х. Аїксела також суттєво розширює межі категорії культурно-специфічних одиниць, включаючи до неї не лише традиційні реалії, а й власні назви (*proper nouns*), які можуть бути носіями культурної інформації. Дослідник пропонує два типи їхньої дихотомії: традиційні власні назви (*conventional proper nouns*) без додаткового смислового або асоціативного навантаження, які виконують переважно ідентифікаційну функцію, і «навантажені» власні назви (*loaded proper nouns*), що містять культурні алюзії, інтертекстуальні відсилання або символічні значення (наприклад, імена літературних персонажів, які одразу активують культурні асоціації). Такий підхід демонструє прагнення Х. Аїксели охопити ширший спектр одиниць, здатних створювати перекладацькі труднощі, і водночас доводить, що культурна специфічність не обмежується реаліями у вузькому сенсі, а може проявлятися в будь-яких елементах тексту, що мають культурно значущу вагу.

Шведський дослідник Я. Педерсен [145], аналізуючи специфіку аудіовізуального перекладу, пропонує поняття *extralinguistic cultural reference*, під яким розуміє екстралінгвальну культурну референцію – будь-яку референцію до екстралінгвального об'єкта чи поняття, характерного для вихідної культури й водночас непізнаваного або недоступного для цільової аудиторії [145]. Важливим елементом зазначеної моделі є параметр транскультурності (*transculturality*), що позначає ступінь відомості культурного елемента для іншої культури. На підставі цього параметра виокремлюють кілька типів екстралінгвальних культурних референцій: монокультурні (відомі лише у вихідній культурі й такі, що становлять найбільшу перекладацьку проблему), мікрокультурні (зрозумілі лише вузькій

соціальній чи професійній групі), макрокультурні / транскультурні (елементи, що набули глобальної впізнаваності та зазвичай не потребують адаптації) [145]. Запропонований підхід дає змогу перекладачеві прогнозувати ступінь рецептивної доступності культурного елемента для цільової аудиторії та вибирати релевантну стратегію перекладу – від максимального збереження до культурної субституції.

Когнітивний підхід описує культурно-специфічні лексеми як вербальні репрезентації культурних концептів або фреймів, що структурують національну картину світу. У цій перспективі мовні знаки фіксують прототипи, схеми мислення та характерні способи категоризації реальності, притаманні певному етносу. Важливим внеском у розвиток когнітивного підходу є теорія культурних сценаріїв (*cultural scripts*), обґрунтована А. Вежбицькою. У межах цієї теорії запропоновано описувати національно марковані елементи за допомогою універсальної семантичної метамови, побудованої на семантичних примітивах (*semantic primes*) – найпростіших поняттях, спільних для всіх мов (напр., *Я, ТИ, ХОТИТИ, ЗНАТИ, ДОБРЕ, ПОГАНО*). Центральним поняттям підходу є «ключові слова культури» (*«cultural keywords»*) – одиниці, що втілюють специфічні для певної спільноти способи мислення, оцінювання та емоційного переживання світу [87]. Для адекватного розуміння таких одиниць необхідно розкласти їх на універсальні атоми смислу, що забезпечує зрозумілість інтерпретації для представників будь-якої культури.

Незважаючи на термінологічну різноманітність (реалії, безеквівалентна лексика, лакуни, фонові лексика, культуріми тощо), усі ці поняття описують мовні одиниці, зумовлені специфікою певної культури чи нації. Усі описані вище культурно навантажені одиниці містять у своїй семантичній структурі специфічний елемент, який відрізняє їх від решти лексики. Ідеться про національно-культурний компонент, що трактується як семантичні складники слів, словосполук, слова-поняття, за допомогою яких мовний код фіксує національні особливості у світосприйнятті довкілля [28, с. 4], а також як

елемент семантичної структури слова, який найповніше відображає особливості національного характеру й сприйняття світу [35]. Обидві позиції наголошують, що саме цей компонент детермінує конотативні й символічні характеристики культурно забарвленої лексики, укоріненої в конкретній культурі, зокрема через фольклорні, історичні чи інші культурно зумовлені алюзії.

З огляду на деяку обмеженість терміна «реалія» (здебільшого ототожнений із предметними назвами), надмірну абстрактність терміна «культурема», а також на динамічне розуміння культурної специфічності, запропоноване прагматичним підходом, на цілі дослідження, найбільш доцільно використовувати узагальнювальний термін національно маркована лексика (НМЛ). Таке поняття дає змогу охопити широкий спектр одиниць (від конкретних матеріальних реалій до складних ментальних концептів) і водночас уникає семантичних обмежень, притаманних попереднім термінам. Національно марковану лексику розуміємо як лексичні одиниці, семантична структура яких охоплює національно-культурний компонент, що представляє денотативні, конотативні й символічні смисли, визначає специфічні способи інтерпретації світу, притаманні певній нації. Іншими словами, НМЛ – це слова та словосполучення, які відображають картину світу носіїв мови (їхні традиції, стереотипи, буденні явища, елементи матерівльної та духовної культури, цінності тощо).

Отже, проаналізовані суміжні поняття демонструють багатовимірність культурно специфічних мовних одиниць, які можуть проявлятися як через унікальну денотативну прив'язаність (реалії), так і через асоціативно-культурне тло (культуреми, фонова лексика) чи прагматичну функцію в комунікації (*culture-specific items*). Узагальнення цих підходів дає підстави виокремити інтегральну категорію національно маркованої лексики, що поєднує різні типи культурно навантажених одиниць. Для НМЛ характерна комплексна семантика (денотативна, конотативна, символічна). НМЛ виконує ключову функцію у формуванні та репрезентації картини світу

мовної спільноти. Її системне вивчення поглиблює розуміння механізмів передання культурної інформації, закодованої в лексичних одиницях, та забезпечує теоретичне підґрунтя для аналізу перекладацьких стратегій і тактик.

У межах дослідження терміни «національно маркована лексика», «культурно специфічна лексика» та «реалія» використано як функційні синоніми, що зумовлене кількома чинниками. По-перше, проведений теоретичний аналіз засвідчує, що, попри відмінності у фокусі та ступені абстракції, усі названі терміни позначають один і той самий феномен – мовні одиниці, значення яких зумовлене культурно-специфічним досвідом певної спільноти. Розбіжності між ними мають радше методологійний або традиційний характер і не стосуються сутнісних параметрів об'єкта. По-друге, для комплексного аналізу механізмів їх відтворення в перекладі важливе не стільки термінологічне розмежування, скільки здатність охопити весь спектр явищ: від конкретних матеріальних реалій до імпліцитних когнітивних моделей і символічних маркерів. Використання узагальнювального терміна «національно маркована лексика» забезпечує цю аналітичну широту, не обмежуючи дослідження окремими концепціями чи традиціями. Отже, синонімічне застосування цих термінів у дисертації є методологічно виправданим і дає змогу уникнути надмірної термінологічної фрагментації за збереження точності й цілісності опису досліджуваного явища.

1.3. Перекладацький інструментарій для відтворення національно маркованих елементів

Більшість національно маркованих лексичних одиниць пов'язані з унікальною лінгвальною спільнотою та не можуть бути відтворені буквально. Якщо між мовою оригіналу та мовою перекладу немає культурного перетину, перекладач, імовірно, постане перед проблемами перекладу через відстань між культурами [135, с. 46]. Щоб ефективно передати своєрідність НЛМ,

перекладачі повинні мати досвід міжкультурної комунікації [58] і застосовувати належні тактики та стратегії перекладу для передання позамовної інформації, закованої в такому лексичному матеріалі. Переклад НМЛ становить вагомий виклик для перекладача, оскільки некоректне тлумачення таких одиниць може спричинити смислові неточності, комунікативні непорозуміння та порушення адекватності сприйняття тексту [162].

У дослідженні оперуємо поняттями перекладацької стратегії та тактики. Під стратегією розуміють загальну орієнтацію перекладацької діяльності, що окреслює напрям відтворення вихідного тексту, з огляду на його функції, на адресата та норми цільової культури. Тактики перекладу становлять конкретні операційні прийоми, за допомогою яких вибрана стратегія реалізується на рівні окремих мовних одиниць і фрагментів тексту. Таке розмежування допомагає послідовно аналізувати перекладацькі рішення в площині як глобальних перекладацьких установок, так і локальних мовних реалізацій.

Доцільно окреслити стратегічні межі опису конкретних тактик перекладу, якими послуговується перекладач для відтворення НМЕ. У сучасному перекладознавстві присутній вплив на формування підходів до роботи з НМЕ мали Л. Венуті та П. Ньюмарк, чії теорії формують необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу стратегій і тактик перекладу національно маркованої лексики.

У праці «The Translator's Invisibility» (1995) сформульовано підхід до перекладацьких стратегій у координатах культурної політики та етики, що ґрунтований на дихотомії одомашнення (*domestication*) та очуження (*foreignization*) [193]. Ці стратегії описують ступінь асиміляції перекладного тексту до норм цільової культури. Доместикація передбачає максимальне зменшення «чужості» тексту для реципієнта, її характеризують як «етноцентричне скорочення іноземного тексту до культурних цінностей цільової мови» [193, с. 20]. Мета застосування цієї стратегії – створення

зрозумілого й легкого для прочитання тексту, який сприймається так, ніби був написаний мовою перекладу. У цьому разі перекладач стає «невидимим», а культурні відмінності адаптуються або нівелюються. Натомість форенізація постає як стратегія збереження «іншості», передбачає підтримання лінгвальних і культурних відмінностей оригіналу, а інколи свідоме порушення норм цільової мови, щоб «відправити читача за кордон» [193, с. 22]. Це етичний вибір перекладача, спрямований на акцентування культурної специфіки джерела. Така стратегія сприяє формуванню толерантності до інших культур та збагачує мову перекладу новими засобами. Для перекладу НМЕ названа теорія має принципове значення, оскільки в процесі відтворення такої лексики перекладач постає перед питанням, на користь якої культури зробити перекладацький вибір.

Подібне розуміння стратегічної організації перекладу простежується й у вітчизняній перекладознавчій традиції, зокрема у працях В. Демецької, яка розглядає переклад як процес лінгвокультурної адаптації. У межах запропонованої теорії дослідниця виокремлює адаптивні стратегії, орієнтовані на культуру-реципієнта та спрямовані на забезпечення комунікативної доступності тексту, і репродуктивні стратегії, зорієнтовані на культуру-донора та збереження національно-культурної специфіки оригіналу [10, с.37-40]. Важливо, що ці стратегії не трактуються як взаємовиключні альтернативи, оскільки на практиці перекладач, як правило, реалізує комбінований підхід, балансує між адаптацією та репродукцією залежно від жанру, функції тексту й очікувань цільової аудиторії. У концептуальному вимірі такий підхід корелює з дихотомією одомашнення / очуження [193], водночас акцентуючи прагматичну зумовленість стратегічного вибору перекладача.

У межах лінгвістично орієнтованого підходу до перекладу в праці «A Textbook of Translation» (1988) диференційовано семантичний (*semantic translation*) і комунікативний (*communicative translation*) типи перекладу, що відображають різні принципи співвідношення ТО й ТП [135, с. 45–47].

Семантичний переклад зосереджений на авторі та оригінальному тексті, має на меті максимально точно відтворення контекстуального значення, наскільки це дозволяють семантичні й синтаксичні ресурси мови перекладу [135, с. 45–47]. Такий переклад деталізований та орієнтований на смислові нюанси авторської інтенції. У роботі з культурно специфічними елементами семантичний підхід передбачає збереження оригінальних одиниць, навіть якщо це ускладнює сприйняття тексту читачем. Комунікативний переклад, навпаки, орієнтований на реципієнта. Його завдання – забезпечити читачеві перекладу ефект, еквівалентний до того, що має оригінал на читача вихідної мови. Це нерідко потребує адаптації, спрощення чи використання культурних аналогів, щоб забезпечити негайне і зрозуміле сприйняття [135, с. 45–47]. Отже, вибір перекладацького інструментарію постає як пошук балансу між вірністю формі та змісту оригіналу й доступністю тексту для цільової аудиторії.

У межах цього підходу запропоновано широкий спектр процедур, що варіюються між двома полюсами: перенесення (*transference*), натуралізація (*naturalization*), культурний еквівалент (*cultural equivalent*), функціональний еквівалент (*functional equivalent*), описовий еквівалент (*descriptive equivalent*), синонімія (*synonymy*), калькування (*through-translation*), зсуви / транспозиції (*shifts or transpositions*), модуляція (*modulation*), усталений відповідник (*recognized translation*), компенсація (*compensation*), компонентний аналіз (*componential analysis*), поєднання процедур (*couplets*), примітки, доповнення, глоси (*notes, additions, glosses*). [135, с. 81–93]. Описану таксономію тактик перекладу вважають найповнішою в перекладознавчих студіях.

У межах вітчизняної перекладознавчої традиції сформовано системний інструментарій для відтворення національно маркованих елементів, що представлений у працях Т. Кияка, А. Науменка та О. Огара [20; 21]. Запропонована модель ґрунтована на розмежуванні п'яти базових способів відтворення національно маркованої лексики:

- 1) транскрипція (транслітерація);

- 2) гіпо-гіперонімічний переклад;
- 3) уподібнення;
- 4) перифрастичний переклад (дескриптивна перифраза);
- 5) калькування [20, с. 144–146].

Особливістю підходу цієї школи є запровадження поняття концептуального перекладу як вищого рівня перекладацької діяльності, що протиставлений лінгвальному перекладу. Ідеться не лише про відтворення лексичних значень, а про передання цілісного авторського задуму, концептуально-сислової структури та культурного коду твору. Такий підхід передбачає роботу не на рівні окремих лексичних одиниць, а на рівні наративної, культурної і ціннісної архітекτονіки тексту [31, с. 112–115]. Це вимагає від перекладача глибокого розуміння національно забарвленої мовної картини світу та здатності інтерпретувати й відтворювати культурні конотації, що конституують зміст оригіналу.

У праці «In Other Words» (2011) запропоновано системний підхід до аналізу перекладацьких труднощів, що ґрунтований на їх класифікації за рівнями мовної структури. Національно марковані елементи схарактеризовані в межах проблеми нееквівалентності на рівні слова (*non-equivalence at word level*) [53, с. 18]. Виокремлено низку причин появи нееквівалентності, серед яких – культурно-специфічні концепти, відсутність лексикалізації поняття в цільовій мові, семантична складність лексеми, структурні й морфологічні відмінності між мовами тощо [53, с. 18]. Для подолання зазначених труднощів запропоновано низку тактик, які стали класичними в західному перекладознавстві:

- 1) переклад за допомогою більш загального слова (*superordinate*);
- 2) переклад за допомогою більш нейтрального або менш експресивного слова;
- 3) культурна заміна (*cultural substitution*);
- 4) запозичення (*loan word*) або запозичення з поясненням;
- 5) перефразування з використанням пов'язаних слів (*paraphrase using a*

related word);

6) перефразування з використанням непов'язаних слів (*paraphrase using an unrelated word*);

7) вилучення (*omission*);

8) ілюстрація (*illustration*) [53, с. 23–43].

У дослідженнях з аудіовізуального перекладу (зокрема субтитрування) запропоновано розгорнуту модель роботи з культурно специфічними елементами, позначеними терміном *extralinguistic cultural references (ECR)*, що систематизує способи їх відтворення в перекладі [144]. Згідно з моделлю, перекладацькі рішення впорядковані за шкалою від стратегій, орієнтованих на текст оригіналу (*source-oriented*), до стратегій, орієнтованих на цільову аудиторію (*target-oriented*). Така шкала дає змогу чітко визначити ступінь інтервенції перекладача у вихідний культурний компонент. Запропоновано такі способи відтворення НМЕ:

1) збереження (*retention*), що може бути повним (*complete retention*) та частковим із мінімальною адаптацією до графіко-фонетичних норм цільової мови (*TL-adjusted retention*);

2) специфікація (*specification*), за якої оригінал зберігається, але через додавання інформації (*explicitation* чи *addition*) покращується його доступність і зрозумілість у цільовій мові;

3) прямий переклад (*direct translation*);

4) генералізація (*generalization*);

5) заміна (*substitution*), яка може полягати в заміні на елемент цільової культури (*cultural substitution*) або у функціональній заміні, залежно від ситуації, без культурної відповідності (*situational substitution*);

6) повне вилучення НМЕ (*omission*);

7) усталений відповідник (*official equivalent*) [144].

Крім власне тактик, визначено низку параметрів, що впливають на вибір перекладацького рішення:

– транскультурність (*transculturality*), ступінь відомості НМЕ в цільовій

культури;

- екстратекстуальність, наявність референта в реальному світі;
- центральність (*centrality*), важливість елемента для сюжету чи для комунікативної мети;
- медійні обмеження (зокрема часові та просторові межі субтитрування).

Отже, ця модель пропонує гнучкий, багаторівневий інструментарій для відтворення культурно специфічних елементів, який дає змогу збалансувати точність, доступність та, за наявності, медійні вимоги в процесі перекладу.

Зіставлення описаних підходів до перекладацького інструментарію доводить, що, попри відмінності в термінології, дослідники окреслюють схожу низку механізмів трансформації. У таблиці 1.3.1 на підставі порівняльного аналізу згруповано стратегії за їхньою сутністю (таблиця 1.3.1).

Таблиця 1.3.1

Порівняння класифікацій перекладацьких тактик

Категорія тактики	Лінгвістично орієнтований підхід (П. Ньюмарк)	Функціонально-семантичний підхід (Т. Кияк)	Рівнева модель перекладацьких труднощів (М. Бейкер)	Модель культурних референцій (ECR) (Я. Педерсен)	Сутність тактики
Збереження форми	Transference / Naturalization	Транскрипція / транслітерація	-	Retention	Перенесення звукової або графічної оболонки
Дослівний переклад	Through-translation	Калькування	Loan word	Direct Translation (Calque)	Відтворення внутрішньої форми або структури
Пояснення	Descriptive equivalent / Paraphrase	Дескриптивна перефраза	Paraphrase	-	Додавання інформації для розкриття

					змісту
Узагальнення	-	Гіперонімічний переклад	Superordinate	Generalization	Втрата специфіки заради зрозумілості (видове - > родове)
Адаптація	Cultural equivalent	-	Cultural substitution	Substitution (Cultural)	Заміна на аналог із цільової культури
Вилучення	-	-	Omission	Omission	Усунення елемента

Джерело: узагальнене на основі [135, с. 45–47; 20, с. 144–146; 53, с. 23–43; 144].

Отже, попри відмінності в термінологічному оформленні, усі підходи до визначення тактик перекладу НМЛ спрямовані на розв’язання однієї ключової проблеми – забезпечення її адекватного відтворення в міжкультурній комунікації. Різні теоретичні моделі (лінгвістично орієнтовані, функціонально-семантичні, рівнева модель перекладацьких рішень та модель культурних референцій) демонструють багатовекторність перекладацьких рішень, що варіюються від збереження форми та культурної «іншості» (*transference, transcription, retention*) до різних форм адаптації (*cultural substitution, generalization, functional equivalent, descriptive translation*). Усі класифікації охоплюють спектр можливих тактик, які розташовані між полюсами очуження та одомашнення.

На підставі аналізу й узагальнення теоретичних підходів запропоновано комплексну робочу модель перекладу національно маркованих елементів. Її структура ґрунтована на принципі поступовості – від тактик, що максимально зберігають форму, культурну специфіку й індивідуальність оригіналу (форенізувальні підходи), до тактик, спрямованих на повну адаптацію змісту до норм й очікувань цільової культури (доместикаційні рішення).

Мета тактик у межах стратегії очуження полягає у відтворенні національного колориту та в максимальному наближенні читача до культурного контексту оригіналу. Виокремлено такі тактики:

1) транскрипція / транслітерація, що передбачає передання звукової або графічної форми одиниці; доцільна для відтворення власних назв, топонімів і культурно унікальних реалій, проте в разі цілком нових для реципієнта НМЕ бажаним є поєднання цього способу з пояснювальним компонентом;

2) збереження оригіналу полягає в перенесенні лексеми вихідної мови без формальних змін у текст перекладу та відповідає тактикам *retention* [144], *transference* [135]; унаслідок такої тактики одиниця функціонує в тексті перекладу як варваризм або екзотизм, залежно від ступеня її освоєності; тактику використовують для власних назв, коли вони є частиною ідентифікації об'єкта; можливе й уживання в разі прагматичної доцільності, коли збереження оригінальної форми сприяє автентичності, передає культурний сигнал або наголошує на чужомовності елемента.

Наступна група тактик має змішаний потенціал, тобто вони можуть реалізувати як форенізаційний, так і доместикаційний ефекти, залежно від ступеня усталеності форми в мові перекладу та конкретного контексту її вживання. Ця група охоплює:

1) калькування, або буквальний переклад компонентів складного слова чи словосполучення; така тактика може бути форенізаційною, коли дослівне відтворення структури оригіналу вводить у текст елемент іншомовної моделі та сигналізує про належність лексичної одиниці до іншої культури, та, навпаки, виконувати доместикаційну функцію, коли калька стає усталеним відповідником і сприймається як звична для цільової мови форма; у таких випадках читач уже не відчуває іншомовності конструкції, а калька функціонує як повноцінна одиниця мови перекладу;

2) усталений відповідник також коливається між цими двома полюсами; якщо усталений відповідник уже інтегрований у мовну систему та зафіксований у словниках, він виконує доместикаційну функцію, водночас

використання менш поширених або нових усталених форм може зберігати відчуття іншомовності, наближаючи процедуру до очуження;

3) комбінований переклад, що передбачає одночасне або послідовне застосування двох і більше тактик відтворення для досягнення оптимального балансу між збереженням культурної специфіки та забезпеченням зрозумілості для реципієнта.

До тактик, які в перекладі реалізують стратегію одомашнення, належать такі:

1) описовий переклад, полягає у відтворенні значення національно маркованої лексики через пояснення або опису її семантичного змісту; ця тактика є доцільною тоді, коли прямий формальний відповідник у мові перекладу відсутній, а збереження оригінальної форми не забезпечує достатньої зрозумілості; основним обмеженням такого підходу є тенденція до збільшення обсягу тексту;

2) генералізація (зокрема у формі гіперонімічного перекладу) передбачає заміну конкретного поняття ширшим родовим терміном і в досліджуваному матеріалі реалізується як однобічна тенденція зниження семантичної специфічності без системного залучення зворотної конкретизації; використання тактики доцільне тоді, коли точна культурна диференціація не є необхідною;

3) функціональний еквівалент, суть якого полягає у використанні нейтрального поняття, що виконує аналогічну функцію в цільовій культурі мови; варто зазначити, що функціональний еквівалент у межах цієї класифікації витлумачують не як категоріальний дублет прямого відповідника, а як доместикаційне рішення, орієнтоване на відтворення функції лексичної одиниці оригіналу в цільовій культурі;

4) культурний еквівалент замінює національно марковану лексичну одиницю вихідної культури на функційно чи емоційно близький елемент цільової культури; ця тактика часто застосовувана в ситуаціях гумору, ідіоматики, дитячих текстів та інших жанрів, де важливу роль відіграє

прагматичний ефект;

5) вилучення, що передбачає опущення культурно-специфічної лексики тоді, коли вона не виконує суттєвої текстотвірної функції, створює надмірне когнітивне навантаження або є неприйнятною для реципієнта навіть за умови додаткового пояснення.

Узагальнюючи результати аналізу теоретичних підходів і класифікацій перекладацьких процедур, констатуємо, що відтворення НМЕ становить багатовимірну перекладацьку проблему, яка виходить за межі простого пошуку лексичних відповідників. На вибір стратегії впливають етичні орієнтири перекладача, інтенція та функція тексту, жанрові й технічні умови, а також концептуальна структура оригіналу. У сучасному перекладознавстві центральною залишається діалектика між форенізувальним та доместикувальним векторами, які задають протилежні, але взаємодоповнювальні моделі роботи з культурно-специфічними одиницями. Порівняння моделей П. Ньюмарка, С. Влахова і С. Флоріна, М. Бейкер та Я. Педерсена засвідчує наявність у різних теоретичних традиціях спільного набору інструментів, що дало змогу сформуванню узагальненої моделі перекладацьких стратегій для цілей дослідження.

Отже, ефективне відтворення НМЛ потребує інтегративного підходу, який поєднує глибоке розуміння культурного змісту, стратегічну гнучкість та здатність обґрунтовано вибирати оптимальні тактики, відповідно до комунікативних, жанрових і прагматичних параметрів тексту.

У контексті запропонованої моделі перекладацького інструментарію доцільно розглянути описані тактики крізь призму формально орієнтованих та інтерпретативних механізмів перекладу. Такий поділ відображає різні способи взаємодії перекладача з текстом оригіналу, дає змогу систематизувати перекладацькі рішення за домінантною орієнтацією на форму мовного знака або на інтерпретацію смислу й прагматичної функції.

Формально орієнтовані механізми перекладу ґрунтовані на прагненні зберегти лексико-граматичну та структурну організацію тексту оригіналу.

Теоретичною базою такого підходу є концепція формальної еквівалентності, розроблена Ю. Найдою. Переклад має максимально відтворювати форму й зміст вихідного повідомлення, навіть завдяки зниженню ідіоматичності та природності тексту перекладу [136]. У межах запропонованої класифікації до них належать тактики транскрипції / транслітерації, калькування та усталеного відповідника.

У типологіях перекладацьких трансформацій формально орієнтовані операції описано як формальні або формально-структурні трансформації, що реалізовані без глибокої смислової реконструкції і ґрунтовані на зіставленні елементів мовної системи вихідної та цільової мов [64]. У сучасних англomовних дослідженнях такі операції витлумачені як частина ширшого набору перекладацьких механізмів, які забезпечують перенесення структурних моделей і формальних шаблонів між мовами [65]. У цьому сенсі для формально орієнтованих механізмів характерна підвищена залежність від мовної форми оригіналу та мінімальне залучення інтерпретативних процедур.

Натомість інтерпретативні механізми перекладу базовані на уявленнях про переклад як про акт смислової інтерпретації, а не формального кодування мовних одиниць [175]. Найбільш послідовно такий підхід представлений в *Interpretive Theory of Translation*, що розроблена Д. Селескович і М. Ледерер та в межах якої перекладацький процес описаний як послідовність етапів розуміння, девербалізації, реексплікації смислу засобами мови перекладу [167; 117]. Перекладач оперує не мовними формами як такими, а смисловими структурами, реконструйованими з огляду на контекст, фонові знання та комунікативну ситуацію.

Інтерпретативно орієнтовані механізми передбачають активну когнітивну участь перекладача та зумовлюють використання таких тактик, як описовий переклад, застосування функціональних або культурних еквівалентів й інші тактики, що виходять за межі прямої формальної відповідності [118; 123]. У цьому разі перекладацьке рішення є результатом

інтерпретації культурно зумовленого смислу, а не наслідком автоматизованого зіставлення мовних одиниць.

Отже, формально орієнтовані та інтерпретативні механізми не є взаємовиключними категоріями, а репрезентують два полюси перекладацького інструментарію, між якими вибудовується спектр можливих перекладацьких рішень. Вибір того чи того типу механізмів залежить від характеру лексичної одиниці, її культурно-прагматичної зумовленості, умов контекстуальної представленості, а також від рівня перекладацького досвіду, що створює теоретичну основу для подальшого експериментального аналізу.

Висновки до розділу 1

1. Культурний переклад – форма міжкультурної репрезентації, у межах якої іншу культуру відтворюють не лише через мовні відповідники, а й через культурні моделі, ціннісні орієнтири й соціальні уявлення. Культурний вимір перекладу виходить за межі лінгвальної субституції й передбачає інтерпретацію іншої культури в координатах культури-реципієнта, що робить перекладача посередником між двома ціннісно й когнітивно різними картинами світу.

2. Поняття картини світу схарактеризовано як фундаментальний інструмент опису національної та культурної своєрідності, що втілений у мовних одиницях різного рівня – від предметних номінацій до концептуально складних лексичних полів. Американська картина світу витлумачена як система культурних сценаріїв, символічних конотацій та соціально значущих концептів, які задають специфіку формування культурно маркованих елементів і пояснюють їхню перекладацьку складність.

3. У межах перекладознавчої інтерпретації картини світу обґрунтовано доцільність розгляду текстами як одиниці перекладу, оскільки саме вона фіксує нерозривний зв'язок між смислом, функцією та контекстуальною зумовленістю лексичної одиниці в тексті оригіналу. Показано, що у процесі перекладу текстема співвідноситься з множиною потенційних репертоєм

цільової мови та культури, а перекладацьке рішення формується шляхом відбору одного з можливих реперторемних варіантів з урахуванням комунікативної мети, жанрових норм і очікувань цільової аудиторії. Таким чином, переклад розглядається не як механічне зіставлення мовних одиниць, а як процес передавання смислу, в межах якого національно марковані елементи картини світу набувають перекладозначущого статусу.

4. Систематизовано підходи до визначення національно маркованих елементів і суміжних понять (реалії, культурами, фонова лексика, *culture-specific items*). Попри термінологічні відмінності, наголошено, що ключовою ознакою цих одиниць є наявність національно-культурного компонента, який поєднує денотативний зміст із символічними, конотативними та когнітивними смислами. Запропоновано інтегральний термін «національно маркована лексика» як найрелевантніший для позначення широкого спектра одиниць американської культурної специфіки.

5. Окреслено перекладацький інструментарій для відтворення національно маркованих елементів, що охоплює дві основні макростратегії – очуження та одомашнення. Вибір конкретної стратегії залежить від низки чинників: ступеня транскультурності елемента, жанрової належності тексту, прагматичної мети повідомлення, ступеня культурної впізнаваності реципієнтом, а також етичної позиції перекладача з погляду збереження «інакшості» чи адаптації до норм цільової культури.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

2.1. Перекладацький вимір дослідження національно маркованих елементів

Методологічні засади цього дослідження ґрунтовані на описі перекладу як процесу вибору між полюсами орієнтації на текст-джерело та орієнтації на комунікативні потреби адресата перекладу, що реалізоване через поєднання прагматичної парадигми, соціокультурного підходу та емпіричного аналізу. Такий підхід дає змогу інтерпретувати різні перекладознавчі концепції не як конкурентні теорії, а як різні аналітичні проєкції єдиного методологічного вибору, що є особливо релевантним для аналізу національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі.

Прагматичний підхід дає підстави трактувати НМЕ як носіїв комунікативного та прагматичного потенціалу, актуалізуючи перекладацький вибір між збереженням семантично й культурно щільної форми та орієнтацією на передавання функційного ефекту для адресата перекладу [139; 137; 88]. Теорія соціокультурної адаптації (193; 165; 122; 153) у цьому контексті постає як інструмент регулювання ступеня культурної «присутності» оригіналу в тексті перекладу, тобто як механізм балансування між збереженням культурної специфіки та забезпеченням комунікативної прозорості для реципієнта.

У межах запропонованої методологічної рамки аналіз перекладацьких рішень щодо НМЕ відбувається на операційному рівні через зіставлення текстами ТО й реперторема, актуалізованої в ТП. Увагу зосереджено на тому, яким чином реперторема репрезентує культурну специфіку вихідної одиниці, чи збережено її національну маркованість та як це корелює з вибраним полюсом перекладацької орієнтації.

Наведений нижче приклад покликаний продемонструвати операціоналізацію принципу варіантності репертором і логіку актуалізації конкретного перекладацького рішення.

ТО: *(DUI) Driving under influence is a serious crime ...* [212, с.142].

ТП: *Вести авто в нетверезому стані - це серйозний злочин ...* [210, с. 121].

Текстема *DUI (driving under the influence)* розглядається як інституційно закріплена аббревіатурна номінація, характерна для американського правового дискурсу. На операційному рівні перекладацьке рішення описується як результат відбору однієї реперторема з множини потенційно релевантних варіантів у цільовій мові.

Реконструйована множина потенційних реперторем може охоплювати, зокрема, такі рішення:

- збереження оригінальної аббревіатури (*DUI*) з поясненням або без нього;
- транскрипція аббревіатурної форми (*ДіЮАй*) з поясненням або без нього;
- кальковане відтворення компонентної структури (напр., *керування під впливом*);
- описовий переклад без збереження аббревіатури (напр., *керування / водіння у нетверезому стані*);
- використання наближеного функційного аналога в межах українського правового дискурсу (напр., *керування транспортним засобом у стані сп'яніння*).

Актуалізована в перекладі реперторема *вести авто в нетверезому стані* відображає домінування критерію комунікативної прозорості та орієнтації на адресата. Аббревіатура *DUI* не є дискурсивно закріпленою в українській мовній практиці, тому її механічне перенесення (збереження або транскрипція) потребувало б додаткової експлікації та потенційно ускладнило б сприйняття тексту перекладу. Вибір тактики описового перекладу узгоджується також із функційним параметром контексту

(пояснювальний фрагмент про правопорушення), у межах якого пріоритетом є не відтворення формального маркера іншомовної правової системи, а однозначна ідентифікація правової ситуації для цільового реципієнта. Отже, перекладацьке рішення інтерпретується як результат відбору реперторемі з урахуванням ступеня дискурсивної закріпленості форми в цільовій мові, вимог до семантичної зрозумілості та функції фрагмента в структурі тексту.

Емпіричний вектор уможлиблює дослідження реальних перекладацьких рішень у контрольованих умовах експерименту та їх подальшу інтерпретацію з погляду збереження культурної специфіки ТО або орієнтації на комунікативний ефект.

Запропонована методологічна рамка забезпечує комплексний аналіз перекладацького виміру НМЕ як результату вибору між полюсами орієнтації на текст-джерело та орієнтації на комунікативні потреби адресата перекладу. Прагматична парадигма фокусує увагу на відповідності ТП очікуваному комунікативному ефекту, соціокультурний підхід окреслює механізми культурного перенесення й адаптації, тоді як емпіричний вектор уможлиблює верифікацію теоретичних припущень через аналіз реальних перекладацьких рішень. У сукупності це створює підґрунтя для виявлення системних відповідностей між типом національно маркованої лексики, характеристиками контексту й вибором перекладацької стратегії і тактики. Такий підхід допомагає дослідити перекладацьку поведінку не лише на рівні результату, але й у контексті процесу ухвалення рішень.

У межах окресленої методологічної рамки особливої ваги набуває аналіз прагматичних параметрів перекладу національно маркованих елементів. Теорія прагматики перекладу зміщує фокус перекладознавчих досліджень від суто лінгвальної відповідності до аналізу функційного контексту, комунікативної мети та впливу перекладу на цільову аудиторію. Такий підхід розширив традиційні межі дисципліни, акцентувавши не на формальній відтворюваності елементів вихідного тексту, а на тому, як переклад виконує свою роль у новому культурному середовищі. Унаслідок цього сформовано

парадигму, що фактично змістила акцент з вихідного тексту як єдиного орієнтира перекладацького рішення та заклала підґрунтя для теорій і підходів, у яких ключове значення має прагматична доцільність та спрямованість перекладу.

Прагматичний підхід також ґрунтований на усвідомленні, що перекладач завжди перебуває в ситуації вибору щодо змісту, ступеня деталізації та способу подання культурно маркованих елементів. У цьому контексті концепція динамічної (функціональної) еквівалентності Ю. Найди [137] набуває особливої релевантності, оскільки прямо пов'язує якість перекладу з ефектом, якого він має досягти в цільового реципієнта. На противагу формальній еквівалентності, зорієнтованій на структурну відповідність, динамічна еквівалентність визначає якість перекладу через здатність викликати в реципієнта аналогічну реакцію. Такий підхід є принципово прагматичним, оскільки ставить у центр потреби адресата й допускає помітну свободу перекладацьких рішень, зокрема адаптацію, перебудову або навіть заміну культурно маркованих елементів для досягнення функційної адекватності.

Подальше осмислення перекладацьких стратегій потребує звернення не лише до їхніх культурно-ідеологічних вимірів, окреслених Л. Венуті, а й до внутрішньої механіки перекладацького вибору. У цьому контексті показові ідеї І. Левого [122], що інтерпретовані в межах парадигми спрямованої еквівалентності та теорії невизначеності [122]. І. Левий демонструє, що переклад є не механічним наслідуванням оригіналу, а процесом послідовного вибору в умовах варіантності.

Дослідник запропонував опозицію ілюзорного й антиілюзорного перекладу [122, с. 20]. Ілюзорний переклад орієнтований на максимальну адаптацію та може сприйматися як текст, створений цільовою мовою, натомість антиілюзорний переклад зберігає ознаки іншомовності, наголошуючи на статусі тексту як перекладного. Ця опозиція описує ступінь

наближення чи дистанції між оригіналом і перекладом та моделює перекладацьке рішення, незалежно від ідеологічних чинників.

Важливим доповненням до цієї опозиції є розуміння перекладу як процесу ухвалення рішень (*decision process*) [122, с. 35]. Перекладач у кожному сегменті тексту вибирає між кількома можливостями, а ухвалені рішення формують послідовну траєкторію перекладу. Переклад детермінований не лише вихідним текстом, а й логікою власних рішень перекладача. Такий підхід узгоджений зі спрямованою еквівалентністю, згідно з якою перекладач вибудовує цілісний перекладацький намір, ухвалюючи рішення відповідно до нього.

У цьому контексті промовистою є також дихотомія «явного» (*overt*) та «прихованого» (*covert*) перекладу, запропонована німецькою дослідницею Дж. Хауз [101]. Типологія Дж. Хауз базована на природі вихідного тексту й типі еквівалентності, якої прагне досягти перекладач. Це розрізнення фундаментальне для вибору стратегії перекладу НМЛ. Явний переклад не приховує свого статусу похідного тексту та необхідний у тих випадках, коли ТО пов'язаний із культурою джерела специфічним чином і має незалежний статус у цій культурі. У такому перекладі читач цільової мови не є безпосереднім адресатом, а постає в ролі спостерігача, якому надано доступ до тексту, що функціював в іншому культурному середовищі [101, с. 189]. Натомість унаслідок прихованого перекладу виникає текст, що функціює в цільовій культурі так, ніби він був створений у ній. Цей тип перекладу застосовують до текстів, які не мають суворого зв'язку з вихідною культурою або чия прагматична цінність є універсальною і переважає над культурною специфікою [101, с. 194].

Із поняттями прихованого та явного перекладу тісно пов'язане явище культурного фільтра (*cultural filter*). Це засіб, за допомогою якого перекладач модифікує соціальні та культурні елементи тексту оригіналу, щоб увідповіднити їх із нормами очікування цільової аудиторії [100]. Застосування культурного фільтра до НМЛ може виявлятися в тому, що

перекладач оцінює кожную культурно забарвлену лексему не за її словниковим значенням, а за її прагматичним ефектом.

Отже, проаналізовані теоретичні підходи формують підґрунтя для переходу до реальних перекладацьких рішень. У контексті прагматично зорієнтованих моделей перекладу важливе місце посідає «принцип необхідного ступеня точності» (*principle of the necessary degree of precision*), розроблений Гансом Г. Гьонігом і Паулем Куссмаулем. Цей підхід, концептуально споріднений зі скопос-теорією, зосереджений на питанні про те, який обсяг інформації повинен містити цільовий текст, аби виконувати свою функцію в новому комунікативному середовищі [152, с. 179]. На відміну від традиційної парадигми еквівалентності, яка схильна обмежувати перекладача вихідним текстом, Г. Гьоніг і П. Куссмауль пропонують модель, що дає змогу варіювати рівень деталізації, залежно від комунікативної мети перекладу.

Цей принцип ґрунтований на уявленні про «достатність» перекладу (*good enough translation*), за яким цільовий текст повинен містити рівно стільки інформації, скільки потрібно реципієнтові для виконання поставленого завдання, не більше й не менше [152, с. 207]. Отже, перекладач може свідомо додавати інформацію, якої немає у вихідному тексті, або, навпаки, скорочувати її, якщо це сприяє оптимальному функціонуванню повідомлення в новому контексті.

У межах прагматичної парадигми важливе місце посідає теорія релевантності Е. Гутта [88], центральним положенням якої є думка про те, що значення не міститься в мовних знаках безпосередньо, а формується у взаємодії висловлення з контекстом, який реципієнт використовує для виведення імплікатур. У цьому розумінні мовлення є лише низкою комунікативних «підказок», що спрямовують інтерпретацію, але не детермінують її однозначно.

У руслі перекладу йдеться про необхідність розв'язання фундаментального питання, що саме має бути переміщене в цільовий текст –

буквальне вербальне формулювання чи смисловий ефект, породжений взаємодією висловлення з оригінальним контекстом. Е. Гутт стверджує, що вибір залежить від того, чи має цільовий реципієнт доступ до вихідного контексту і чи здатен самотійно реконструювати імплікатурні значення [88]. Якщо такої можливості немає, переклад не може забезпечити повної інтерпретаційної відповідності, тоді перекладач повинен вибирати інший тип комунікативної процедури. Провідну роль виконує саме вихідний контекст, тому відповідальність за інтерпретацію суттєвою мірою покладена на реципієнта перекладу.

Теорія релевантності Е. Гутта важлива для розуміння перекладу національно маркованих елементів, оскільки вона наголошує на неможливості автоматичного перенесення контекстуальних значень та необхідності усвідомленого вибору між формальним відтворенням і переданням імпліцитного значення.

У цьому зв'язку важливим етичним принципом сучасної перекладацької практики є концепція «лояльності», запропонована К. Норд. Дослідниця зазначає, що перекладач не обмежується зобов'язанням перед текстом (традиційним розумінням вірності, *fidelity*), а має етичні обов'язки перед усіма учасниками комунікативного акту – автором, замовником і цільовою аудиторією (*loyalty*) [138, с. 123].

Лояльність інтерпретована як етичний принцип солідарності між усіма учасниками комунікативного акту (автором, перекладачем, замовником і цільовим реципієнтом), який повинен мати пріоритет над можливими конфліктами інтересів і забезпечувати взаємну відповідальність сторін. Якщо умови замовлення передбачають рішення, що суперечить лояльності до автора чи читача, перекладач зобов'язаний відкрито обговорити це із замовником або, за необхідності, відмовитися від виконання перекладу [138, с. 123–125].

Синтез досліджених теоретичних підходів створює цілісну методологічну рамку для аналізу відтворення НМЕ американської картини

світу та дає змогу системно описати процеси, які відбуваються в разі перенесення таких одиниць у нове культурне середовище. Прагматично орієнтовані моделі перекладу акцентують необхідність урахування ефекту перекладу для цільового реципієнта, контексту його сприйняття та функційної доцільності перекладацьких рішень, не зводячи переклад до формального відтворення структури вихідного тексту.

У межах даного дослідження перекладознавчий аналіз НМЕ здійснюється в межах п'яти взаємопов'язаних аналітичних вимірів, кожен з яких репрезентує окрему теоретичну перспективу (Рис. 2.4.1.1). Така модель дозволяє розглядати перекладацькі рішення не ізольовано, а як результат взаємодії варіантності вибору, прагматичного ефекту, рівня експлікації, культурного позиціонування та етичних обмежень.

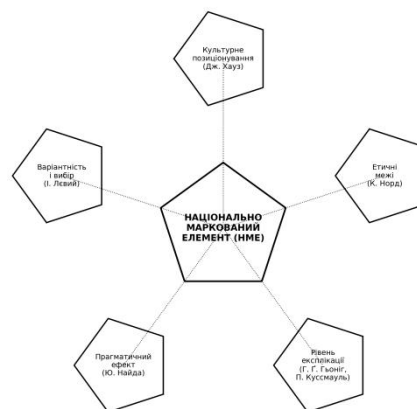

Рис. 2.4.1.1. Інтегративна модель перекладознавчого аналізу національно маркованих елементів

У цьому контексті ідеї І. Левинського про переклад як процес прийняття рішень в умовах варіантності та невизначеності використовуються для опису перекладацьких рішень щодо НМЕ як результату свідомого вибору між кількома потенційними способами їх відтворення. Такий підхід дозволяє фіксувати альтернативність перекладацьких рішень і пояснювати їх не лише з погляду кінцевого результату, а й з огляду на логіку вибору, яка формується під впливом прагматичних та культурних чинників. Концепція динамічної еквівалентності Ю. Найди залучається для аналізу прагматичного ефекту

перекладених національно маркованих елементів, тобто їх здатності викликати у цільового реципієнта функціонально співмірну реакцію, навіть за умови структурних або семантичних трансформацій. Дихотомія явного та прихованого перекладу, запропонована Дж. Хауз, застосовується для оцінювання ступеня збереження або нейтралізації культурної специфіки НМЕ в тексті перекладу та для опису способу їх позиціонування в цільовому дискурсі – як елементів, що зберігають прив'язаність до культури джерела, або як одиниць, адаптованих до норм і очікувань цільової культури.

Принцип необхідного ступеня точності, сформульований Г. Г. Гьонігом і П. Куссмаулем, використовується для пояснення варіативності рівня експлікації культурно специфічної інформації при перекладі НМЕ, зокрема у випадках свідомого розширення, скорочення або перерозподілу смислових компонентів залежно від комунікативних умов. Концепція лояльності К. Норд функціонує в дослідженні як етичний аналітичний принцип, що дозволяє інтерпретувати перекладацькі рішення щодо НМЕ з огляду на відповідальність перекладача перед автором вихідного тексту та цільовою аудиторією, а також окреслює межі допустимих трансформацій у випадках прагматичної адаптації. Сукупно ці підходи забезпечують багатовимірний опис перекладу НМЕ як складного процесу, у якому взаємодіють прагматичні обмеження, інтерпретаційні ресурси перекладача та культурні сценарії цільової аудиторії, що безпосередньо обґрунтовує вибір аналітичних процедур, застосованих у даному дослідженні.

У межах експериментального аналізу окреслені аналітичні виміри застосовуються комплексно для опису перекладацьких рішень щодо НМЕ, що дозволяє зіставляти не лише обрані тактики відтворення, а й логіку перекладацького вибору, прагматичні наслідки цих рішень та межі їх допустимості в умовах цільового дискурсу. Саме така багатовимірна перспектива покладена в основу подальшого аналізу емпіричних даних.

2.2. Методика дослідження

Сучасна парадигма перекладознавчих студій демонструє поступ від статичних описових моделей до динамічних, інтегративних підходів, що передбачають застосування багатовимірної методології. Методика цього дослідження розроблена з огляду на необхідність не лише ідентифікувати та класифікувати національно марковані елементи (НМЕ) американської картини світу, а й верифікувати стратегії їх відтворення в українському перекладі крізь призму когнітивно-прагматичного та кількісного аналізу.

Об'єктом дослідження є національно марковані елементи американської картини світу; предметом дослідження – стратегії, тактики й закономірності їх відтворення в українському перекладі.

Емпіричну основу дослідження становить двомовний корпус, сформований на базі оригінального твору та його українського перекладу. Репрезентативність матеріалу забезпечена методом суцільної вибірки, що мінімізує ризик суб'єктивної селекції та дає змогу отримати цілісну й об'єктивну картину перекладацьких трансформацій. Такий підхід гарантує повне охоплення релевантних мовних одиниць і створює надійне підґрунтя для подальшого якісного й кількісного аналізу.

Матеріалом дослідження послуговували чотири джерела, що охоплюють два англійськомовні оригінали та два їхні українські переклади, зокрема книга Ленса Джонсона *What Foreigners Need to Know About America from A to Z* (2012) та працю Малколма Гладуелла *Outliers: The Story of Success* (2008). Вибір зазначених джерел зумовлений їх насиченістю національно маркованими елементами. Книга Л. Джонсона має лінгвокраїнознавчу спрямованість, що забезпечує тематичну широту представлення соціокультурних, інституційних та історичних реалій США, а праця М. Гладуелла представлена у форматі науково-популярних есе, які інтегрують культурно специфічні референси в наративний контекст. Обидва

джерела розглядаються як взаємодоповнювальні складники єдиного дослідницького корпусу.

Другим компонентом корпусу стали українські переклади цих творів: «Що іноземці мають знати про Америку від А до Z» (пер. Є. Мяркої, 2015) та «Неординарні. Історії успіху» (пер. І. Савюк, 2016). Порівняльний аналіз ТО і ТП дає змогу зафіксувати повний спектр перекладацьких рішень щодо відтворення НМЕ та забезпечує емпіричну надійність подальших висновків.

Важливим елементом методики є аналіз жанрової природи досліджуваного матеріалу, оскільки жанр функціонує як своєрідний «фільтр», крізь який перекладач сприймає текст і формує стратегії його відтворення. Книжка Л. Джонсона належить до лінгвокраїнознавчих довідників (*culture-reference book*) у межах науково-популярного дискурсу (*non-fiction*), що детермінує специфіку функціонування національно маркованих елементів та їх опрацювання перекладачем. Твір М. Гладуелла – зразок аналітично-публіцистичного науково-популярного жанру, що поєднує елементи соціологічного дослідження, популярної науки та наративного есе. На відміну від лінгвокраїнознавчого довідника, цей жанр не має чітко дидактичної структури й орієнтований на аргументативно-наративну модель подання матеріалу, у межах якої НМЕ інтегруються в розгортання авторської концепції. Для перекладача це означає необхідність збереження не лише інформативного, а й прагматичного потенціалу тексту, зокрема імпліцитних культурних моделей, причиново-наслідкових зв'язків та оцінних компонентів, що безпосередньо впливають на вибір стратегій і тактик у процесі відтворення НМЛ.

Книжка Л. Джонсона має гібридну природу, поєднує риси лінгвокраїнознавчого довідника, навчального посібника й публіцистичного есе. З огляду на мету дослідження, релевантними є такі його характеристики:

– висока щільність НМЛ – основна мета твору полягає в презентації культурних особливостей, для тексту характерна надзвичайна насиченість культурно-специфічними лексемами, термінами, назвами й ідіомами; це

перетворює його на своєрідний «каталог» культурних маркерів і вимагає від перекладача системного підходу до їх відтворення;

- структурна організація – матеріал подано за абетковим принципом (from A to Z), що зближує книжку з довідковими форматами; водночас наявність розгорнутих пояснювальних фрагментів забезпечує текстуальну цілісність; для методики це означає необхідність аналізувати НМЕ не у відриві, а в межах мікроконтексту, який супроводжує їх функціонування;

- експлікативність – багато НМЕ введено до тексту разом з авторськими дефініціями або коментарями, що створює специфічну перекладацьку ситуацію, у якій потрібно вирішити, чи зберігати авторське пояснення, чи адаптувати його, чи інтегрувати у власне переклад лексеми.

Прагматична настанова жанру полягає в культурній медіації, акультурації та дидактичному супроводі читача. Автор пояснює американську культуру умовному іноземцю, тоді як перекладач проводить додаткову медіацію, пристосовуючи пояснення до когнітивного досвіду українського читача.

Жанрова природа книжки М. Гладуелла детермінована її належністю до аналітично-публіцистичного науково-популярного дискурсу, що поєднує елементи соціологічного дослідження, популярної науки та наративного есе. Такий жанр передбачає аналітично-наративний спосіб подання матеріалу, у межах якого емпіричні дані, приклади та культурні референси інтегровані в аргументативну модель авторського міркування.

Для цілей дослідження релевантними є кілька жанрово зумовлених характеристик цього типу тексту. По-перше, національно марковані елементи в книжці функціують не як об'єкти прямого пояснення, а як складники розгортання авторської концепції, що пояснює соціальні явища крізь призму культурних моделей, інституційних практик і колективних цінностей.

По-друге, жанр зумовлює специфіку структурної організації тексту. Матеріал вибудований за принципом наративно-аналітичних блоків, у межах яких приклади, статистичні дані й культурно-специфічні референси поєднані

в логіці причиново-наслідкових зв'язків. Для методики дослідження це означає необхідність аналізу національно маркованих елементів у ширшому контексті аргументації, оскільки їхнє значення та прагматична функція розкриваються не локально, а в межах цілісного дискурсивного фрагмента.

По-третє, істотна риса жанру – наявність виразного оцінного й аксіологічного компонента. Культурно-специфічні одиниці залучені автором для формування ціннісних орієнтирів на успіх, соціальної мобільності та ролі інституцій у житті американського суспільства. У перекладі це зумовлює необхідність збереження не лише фактичної інформації, а й оцінних та аксіологічних смислів, які реалізовані через вибір перекладацьких стратегій і тактик.

Прагматична настанова жанру полягає у формуванні переконливої інтерпретації соціальних явищ для широкої читацької аудиторії. Перекладач постає не лише транслятором інформації, а й співучасником аргументативного дискурсу, відповідальним за збереження логіки міркувань, причиново-наслідкових зв'язків та ціннісних орієнтирів, закладених в оригінальному тексті.

Отже, жанрова специфіка досліджуваного матеріалу є одним із ключових методологічних чинників, що маркують природу НМЕ, їхню функцію в тексті та вибір оптимальних перекладацьких стратегій і тактик.

Дослідницький корпус сформований методом суцільної вибірки, що передбачало повний перегляд тексту оригіналу з подальшою фіксацією лексичних одиниць, релевантних для аналізу національно маркованої лексики. Для забезпечення валідності та концептуальної цілісності вибірки застосовано низку критеріїв, що описані нижче.

Лексикографічний критерій ґрунтований на фіксації національної належності лексичних одиниць в англомовних словниках і довідкових ресурсах. До корпусу увійшли одиниці, які в лексикографічних джерелах марковані примітками на зразок *American English*, *North American English* тощо, що сигналізують про їхню належність до американського

національного варіанта англійської мови. Такі позначки виконують ідентифікаційну функцію, маркуючи культурну й системну локалізацію значення, а не лише варіантну норму вживання. Додатковим підтвердженням національної специфіки послуговували дані етимологічних словників, які дають змогу простежити походження лексеми та її зв'язок з історичними, соціальними або з інституційними реаліями США. У сукупності лексикографічна маркованість й етимологічна зумовленість забезпечують об'єктивну ідентифікацію національно маркованих елементів та мінімізують суб'єктивний чинник у формуванні дослідницького корпусу.

Функційно-ідентифікаційний критерій передбачає відбір одиниць, які функційно ідентифіковані як національно марковані через спосіб їх тлумачення в спеціалізованих довідкових і термінологічних ресурсах, де значення пояснене через належність до конкретної національної інституційної або соціокультурної системи.

Критерій безеквівалентності базований на традиційному для перекладознавстві розумінні безеквівалентної лексики як зони міжмовної асиметрії, зумовленої відмінностями національних картин світу та культурних систем, де відсутність усталених відповідників у мові перекладу пов'язана з культурною специфікою позначуваного явища. Саме такі одиниці репрезентують національно марковані елементи та потребують усвідомленого перекладацького вибору й застосування спеціальних трансформацій [18; 53; 135].

Критерій конотативної навантаженості ґрунтований на розумінні конотації як носія культурної пам'яті та символічних смислів, що виходять за межі денотативного значення, зазнають актуалізації в конкретному культурному контексті [92].

Критерій контекстуально-дискурсивної маркованості, який охоплює лексеми загальномовного характеру з повними словниковими відповідниками в українській мові, але такі, що в межах конкретного дискурсу набувають додаткових семантичних чи прагматичних відтінків. У

тексті вони виконують функцію маркерів американської національної та культурної специфіки, хоч поза контекстом їхня маркованість зникає. Цей критерій дає змогу брати до уваги одиниці, чия культурна специфічність не є внутрішньо притаманною, а формується саме дискурсивно.

Сукупне застосування зазначених критеріїв дозволяє уникнути редукції національної маркованості до формально-лексикографічних ознак і забезпечує її інтерпретацію з урахуванням функційного та дискурсивного вимірів. У межах дослідження національна маркованість витлумачена не як іманентна, раз і назавжди задана властивість лексичної одиниці, а як її функціонально та прагматично релевантний потенціал, що актуалізується в конкретному текстовому й соціокультурному контексті та впливає на характер перекладацького рішення. Відповідно, НМЕ розглядаються не як формально замкнений перелік лексем, а як динамічний клас елементів, перекладознавча релевантність яких визначається їх дискурсивною функцією.

У дослідженні НМЕ американської картини світу розглядаються не лише як суто національно унікальні одиниці, а як лексеми й номінації, що виконують функцію культурних маркерів у конкретному дискурсивному середовищі. Відповідно, до аналізу включено як одиниці, специфічні для американського соціокультурного, інституційного та географічного контексту, так і лексеми, спільні для англомовних країн, які в межах американської картини світу набувають додаткових або відмінних прагматичних акцентів.

Для забезпечення системності аналізу й валідності отриманих даних розроблено багаторівневу архітектуру дослідницького корпусу. Його структура відображає як тематичну розгалуженість матеріалу, так і послідовність технічних етапів опрацювання – від первинної ідентифікації національно маркованих елементів до їх типологізації, кількісного оброблення та кореляційного аналізу.

Класифікація національно маркованих елементів за тематичним принципом стала ключовим етапом упорядкування корпусу та подальшого

кореляційного аналізу. Увесь масив відібраних одиниць (1710 прикладів) класифіковано за тематичним принципом на три макрогрупи, що послугували структурною основою для подальшого аналізу: соціокультурні НМЕ повсякденності (931 одиниця, 54,4 %), інституційно-політичні НМЕ (566 одиниць, 33,1 %), географічно-просторові НМЕ (213 одиниць, 12,5 %). Такий поділ відображає основні вектори репрезентації американської картини світу в досліджуваному матеріалі. У межах цього підрозділу подано лише узагальнену характеристику груп, тоді як їхній зміст, внутрішня структура й функційні особливості докладно описані в розділі 3.

Процес підготовки даних організовано як послідовний алгоритм технічних операцій, що допомагають перетворити текстовий матеріал на структурований набір даних, придатний для подальшого кількісного та кореляційного аналізу.

Початковим етапом підготовки даних стало переведення всього текстового матеріалу в цифровий формат, придатний для подальшої структуризації та статистичного оброблення. У межах цього процесу виконано ручну суцільну вибірку національно маркованих одиниць із паперової версії оригінального тексту та його українського перекладу.

На наступному етапі очищено дані, проведено технічну підготовку корпусу через усунення похибок, що могли спотворити результати подальшого кількісного аналізу. Процедури очищення передбачали видалення дубльованих одиниць, нормалізацію написання лексем і виправлення очевидних технічних помилок. Для уніфікації класифікації перекладацьких тактик застосовано опцію *Data Validation* у *Google Sheets*, що унеможливило розбіжності в назвах категорій (наприклад, «калька» / «калькування»). Завдяки такому підходу отримано чистий, структурно однорідний датасет, придатний для точного кількісного опрацювання та автоматизованого підрахунку частот.

На третьому етапі виконано сегментацію, тобто поділ матеріалу на дискретні одиниці аналізу, що створило підґрунтя для подальшої

класифікації та кількісного оброблення. Базовою аналітичною одиницею вибрано пару «оригінал – переклад», що дало змогу фіксувати перекладацьке рішення в його повному контексті. Кожна одиниця отримувала тематичний тег, відповідно до однієї з трьох макрогруп (НМЛ соціокультурної повсякденності, інституційно-політична, географічно-просторова НМЛ), що сприяло структурованості корпусу.

Етап вирівнювання був спрямований на формування точних відповідностей між одиницями оригіналу та їх перекладами. Через багатокомпонентну структуру багатьох НМЕ вирівнювання виконано вручну, що забезпечило високий рівень точності. Для кожної лексичної одиниці створено індивідуальну пару «англійська лексема – український відповідник». У такий спосіб створено коректно вирівняний білінгвальний корпус, придатний для подальшої класифікації перекладацьких тактик і кількісного аналізу закономірностей перекладу.

Для реалізації процедур збирання, очищення, структурування та аналізу корпусу застосовано інтегрований комплекс хмарних інструментів, що забезпечив високу точність, відтворюваність й ефективність оброблення даних:

- *Google Forms* – базова платформа для збирання емпіричних даних у межах експерименту; використання стандартизованих форм сприяло однорідності вхідних даних, мінімізації технічних помилок і створенню автоматизованого потоку передання відповідей у табличне середовище;

- *Google Sheets* – основне середовище для зберігання, структурування та попереднього оброблення корпусу; гнучкість інструменту й розширений набір функцій зробили його придатним для виконання операцій очищення, категоризації, вирівнювання та подальшого кодування перекладацьких тактик;

- *Pivot Tables* (зведені таблиці) – використано для автоматизованого підрахунку частотності перекладацьких тактик, генерації статистики за тематичними групами й побудови перехресних таблиць; завдяки цьому стало

можливим швидко отримання кількісних показників, на яких базований аналіз у розділах 2 та 3;

- *Data Validation* – застосовано для уніфікації та стандартизації назв перекладацьких тактик за ручного кодування, що забезпечило цілісність даних й унеможливило появу різних варіантів позначення однієї й тієї самої тактики;

- функція *AVERAGEIF* – використано для обчислення середніх показників у межах умовних вибірок, зокрема для аналізу рівня впевненості респондентів у перекладі та порівняння цих значень між тематичними групами й типами перекладацьких рішень.

Окремим елементом методики дослідження є аналіз перекладацьких помилок, що виникають при відтворенні національно маркованих елементів. У межах роботи перекладацька помилка розглядається не як формальне відхилення від словникового відповідника, а як результат неадекватного вибору стратегії та / або тактики перекладу, який призводить до втрати семантичного, прагматичного або культурного потенціалу НМЕ. Такий підхід узгоджується з сучасними функціонально- та когнітивно-орієнтованими концепціями перекладу, у межах яких помилка трактується як порушення комунікативної або інтерпретативної адекватності перекладеного тексту [72; 139; 102; 132].

Запропоновану в дослідженні робочу типологію перекладацьких помилок при відтворенні національно маркованої лексики використано як аналітичний інструмент для якісного та кількісного аналізу перекладацьких рішень, і вона слугує підґрунтям для зіставлення результатів перекладу в різних експериментальних умовах.

Методологійний апарат дослідження побудовано на принципі комплементарності через поєднання загальнонаукових методів, що формують логіку наукового пошуку, зі спеціальними інструментами перекладознавчого аналізу, які допомагають розкрити структурну та функційну специфіку НМЕ й тактик їх відтворення.

З-поміж загальнонаукових методів використано аналіз і синтез (для узагальнення результатів, інтеграції спостережень та формування цілісної інтерпретації даних), індуктивний метод (для виявлення загальних закономірностей у датасетах), дедуктивний метод (для перевірки релевантності класичних перекладознавчих теорій на матеріалі дослідження), описовий метод (для інвентаризації НМЕ, їх семантичної характеристики й опису способів перекладу на початковому етапі без інтерпретативних суджень).

Спеціальні методи перекладознавства та лінгвістики охоплювали метод суцільної вибірки (для наповнення корпусу дослідження матеріалом), порівняльний (зіставний) аналіз (для зіставлення оригінальної одиниці з її українським відповідником), контекстуальний аналіз (для вивчення впливу контексту на семантичне наповнення НМЕ та на вибір перекладацького рішення), тематично-кореляційний (для виявлення зв'язку між тематичною класифікацією НМЕ й частотністю застосування перекладацьких тактик), експериментальний метод (для емпіричної верифікації тактик відтворення НМЛ), кількісний (статистичний) аналіз (для узагальнення результатів суцільної вибірки й розрахунків у частині експерименту).

Синтез окреслених методів утворює багаторівневу методологічну систему, що забезпечує комплексне дослідження НМЕ – від їх ідентифікації та класифікації до інтерпретації перекладацьких рішень у когнітивному, прагматичному й статистичному вимірах. Така комбінація методів гарантує валідність отриманих результатів та вможливорює синтез якісної глибини аналізу з кількісною точністю.

2.2.1. Тематично-кореляційний підхід до перекладацького аналізу національно маркованих елементів

У сучасному перекладознавстві, що активно переходить від статичних порівняльних описів до вивчення процесуальних і когнітивних механізмів міжкультурної комунікації, зростає потреба в методологічних інструментах,

здатних об'єктивізувати вибір перекладацьких стратегій. Традиційні підходи до аналізу відтворення НМЛ здебільшого фіксують факт застосування трансформацій, однак рідко виявляють системні чинники, що детермінують цей вибір. Усвідомлення зазначеної методологічної лакуни зумовило впровадження та використання в дисертації тематично-кореляційного підходу, спрямованого на виявлення зв'язків між типологією НМЕ, перекладацькими рішеннями та їхньою прагматичною мотивацією.

Тематично-кореляційний підхід у дослідженні перекладу НМЕ американської картини світу ґрунтований на припущенні, що семантичне й культурне навантаження лексичної одиниці впливає на її прагматичну релевантність і на вибір перекладацьких тактик. Цей підхід поєднує принципи тематичної класифікації лексики (за типами й змістовими категоріями) з інструментами кореляційного аналізу, що дає змогу виявити зв'язки між тематичною групою НМЕ, її прагматичними характеристиками та перекладацьким рішенням.

Фундаментальним етапом реалізації тематично-кореляційного підходу є розроблення релевантної класифікаційної моделі, здатної охопити весь спектр національно маркованої лексики американської картини світу та забезпечити надійну основу для подальшого кількісного аналізу. У межах тематично-кореляційного підходу використано комплекс методів, що оптимізували теоретичне обґрунтування класифікаційної системи, а також практичне структурування лексичного матеріалу.

Метод порівняльного та критичного аналізу застосовано для опрацювання теоретичного підґрунтя, оцінювання релевантності наявних класифікацій НМЛ. Унаслідок порівняльного зіставлення підходів, запропонованих різними дослідниками, виявлено їхні основні принципи, сильні сторони й обмеження. Результатом цього етапу стало усвідомлення недостатньої придатності наявних моделей для кореляційного аналізу та обґрунтування необхідності синтезу власної класифікаційної сітки.

Метод типологізації та систематизації використано для безпосереднього опрацювання емпіричного матеріалу (1710 одиниць). На основі предметно-тематичного принципу весь масив лексики впорядковано за трьома макрокатегоріями (соціокультурна, інституційно-політична, географічно-просторова). Така типологізація забезпечила чітке структурування даних і створила основу для подальшого аналізу зв'язку між типом НМЕ та перекладацькими стратегіями й тактиками.

За допомогою методу кількісного аналізу визначено питому вагу кожної тематичної групи НМЛ у структурі американської картини світу, а також підраховано абсолютні й відносні показники. Отримані дані вможливили висновок про домінування окремих тематичних груп у матеріалі, а також створили емпіричне підґрунтя для перевірки гіпотези щодо різної природи перекладацьких рішень у межах цих макрокатегорій.

Метод бінарних опозицій дав змогу структурувати перекладацькі стратегії в межах теоретичної моделі Л. Венуті «форенізація – доместикація». Використання цього методу ґрунтоване на дедуктивному перенесенні загальнотеоретичних положень на матеріал дослідження. Така рамка вможливила виокремлення двох полярних напрямів перекладацької поведінки: збереження культурної специфіки джерела або її адаптація до норм й очікувань цільової культури.

Для опису мікрорівня перекладацьких рішень застосовано метод таксономії та класифікації. На його основі створено уніфіковану систему з десяти перекладацьких тактик, до яких належать калькування, транскрипція / транслітерація, описовий переклад, усталений відповідник, культурний еквівалент, функціональний аналог, комбінований переклад, збереження оригіналу, генералізація та вилучення. Метод класифікації допоміг формалізувати перекладацькі рішення, перетворити їх на впорядковану систему категорій. Це є необхідною умовою для подальшого кількісного аналізу, оскільки кожне рішення повинно бути однозначно зараховане до певної категорії.

Визначення конкретної тактики ґрунтоване на зіставному (контрастивному) аналізі вихідної та перекладеної одиниці. Саме порівняння форми й змісту дало змогу кваліфікувати тактику як калькування, транскрипцію, описовий переклад тощо. Такий підхід сприяє точності класифікації, знижує ризик суб'єктивної інтерпретації. Зіставний аналіз відіграє ключову роль у методології, оскільки допомагає об'єктивно зафіксувати природу трансформації, що виконана перекладачем.

У роботі використовується аналітичний поділ перекладацьких тактик на формально орієнтовані та інтерпретативні, який не претендує на статус окремої типології, а слугує інструментом узагальнення перекладацьких рішень у межах дескриптивного аналізу. Такий поділ ґрунтується на усталених у перекладознавстві дихотоміях «форма / зміст», «буквальність / інтерпретація», «очуження / одомашнення» та використовується як операційна рамка для опису домінантної орієнтації перекладацького рішення. Формально орієнтовані тактики фіксують пріоритет відтворення зовнішньої форми, компонентної будови або номінативної оболонки вихідної одиниці, тоді як інтерпретативні передбачають смислове й прагматичне опрацювання одиниці з урахуванням її культурного потенціалу та функції в контексті. Така операціоналізація дозволяє простежити не лише частотність окремих тактик, а й узагальнені тенденції перекладацької поведінки залежно від типу національно маркованої інформації.

На наступному етапі застосовано метод ієрархічного моделювання, що дав змогу поєднати стратегічний і процедурний рівні в одній аналітичній системі. Побудована модель має дві ланки: макрорівень (стратегія) і мікрорівень (конкретна тактика, яка реалізує стратегічний вибір). Таке моделювання створює аналітичну рамку, у межах якої окремі технічні рішення постають як елементи цілісної перекладацької поведінки. Крім того, моделювання вможливлює подальший кореляційний аналіз, спрямований на виявлення зв'язку між тематичною групою лексики та вибором стратегії чи тактики. Для забезпечення валідності класифікації застосовано метод

дефініційного аналізу, що запобіг змішуванню категорій та сприяв стабільності аналітичних рішень.

Для верифікації зв'язку між тематичною належністю НМЕ й вибором перекладацької тактики застосовано метод зіставлення кількісних показників із подальшою якісною інтерпретацією, що полягав у розрахунку відсоткового співвідношення перекладацьких тактик у межах кожної тематичної групи. Це дало змогу виявити домінантні моделі відтворення й окреслити наявні кореляційні зв'язки без залучення складних математичних процедур. Для наочного представлення результатів кількісного аналізу застосовано метод графічної візуалізації, що полегшило інтерпретацію кількісних даних і зробило структуру досліджуваного матеріалу більш очевидною.

Отже, тематично-кореляційний підхід постає як інноваційна методологія аналізу перекладу національно маркованих елементів, що поєднує глибину лінгвокультурологічного опису з аналітичною точністю кількісних методів. Застосування такого підходу дає змогу систематизувати гетерогенний масив НМЛ за релевантними тематичними критеріями, виявити об'єктивні, кількісно підтверджені закономірності вибору перекладацьких тактик у межах кожної групи.

2.2.2. Експериментальний підхід у перекладознавчих дослідженнях

У сучасному перекладознавстві експериментальні методи посідають провідне місце серед інструментів дослідження перекладацької діяльності, оскільки дають змогу виявляти механізми ухвалення рішень, варіативність стратегій і когнітивні процеси, що лежать в основі перекладу. На відміну від традиційних підходів, які вивчають переклад як кінцевий продукт, експериментальні моделі допомагають аналізувати переклад як динамічну, багаторівневу й когнітивно зумовлену діяльність, що провадить перекладач у конкретній комунікативній та культурній ситуації.

Експериментальний підхід у перекладознавстві сформувався як реакція на обмеженість нормативних моделей, що базовані здебільшого на інтуїтивних уявленнях про процес перекладу. На відміну від них, експериментальні студії прагнуть об'єктивувати «чорну скриньку» («*black box*») свідомості перекладача, залучити методи емпіричної перевірки гіпотез та аналізу поведінкових і когнітивних параметрів. Експериментальні студії постають як систематичні дослідження, у межах яких автор керовано змінює окремі параметри для виявлення причиново-наслідкових зв'язків, що дає змогу вийти за межі простого спостереження та перейти до пояснення механізмів перекладацької діяльності [105].

Теоретичне підґрунтя експериментального перекладознавства становить синтез когнітивної психології, психолінгвістики, нейронаук і теорії діяльності, у межах яких переклад потрактований як різновид мовленнєвої діяльності з ієрархічною структурою, що спрямоване на розв'язання конкретних комунікативних завдань.

Ключовим теоретичним положенням є уявлення про переклад як про нелінійний процес оброблення інформації. На відміну від ранніх моделей, що описували переклад як послідовність етапів (аналіз тексту оригіналу → переключення кодів → синтез тексту перекладу), сучасні студії орієнтовані на концепцію «паралельного оброблення» («*parallel processing*»). Така концепція передбачає, що розуміння вихідного тексту та продукування цільового відбуваються не послідовно, а суттєвою мірою одночасно, відображаючи більш цілісну організацію когнітивних ресурсів перекладача. Емпіричні дані підтверджують, що такі процеси рідко функціонують як суворо розмежовані, а натомість взаємодіють у режимі постійного накладання та взаємного впливу [196].

Емпіричні методи в перекладознавстві розвивалися як відповідь на обмеження інтуїтивних і спекулятивних моделей, що тривалий час домінували в теорії перекладу. Інтроективні підходи, насамперед протоколи мислення вголос (*TAPs*), стали першими інструментами доступу

до когнітивних процесів перекладача [109; 155; 205; 134], уможливили фіксацію моментів появи труднощів, добору варіантів і стратегій розв'язання проблем, хоч їхня валідність обмежена впливом на власне процес перекладу, неповнотою вербалізації та високим ступенем суб'єктивності. Сучасна методологія використовує TAPs переважно в комбінації з іншими видами даних, поєднуючи якісні спостереження з кількісними показниками.

Подальший розвиток експериментального перекладознавства пов'язаний з упровадженням психофізіологічних і поведінкових методів, що забезпечують об'єктивізацію когнітивних зусиль. Айтрекінг (*eye-tracking*), заснований на кореляції між рухами очей та процесами оброблення інформації, дає змогу досліджувати розподіл уваги, складність лексичних одиниць і стратегії моніторингу [113; 140; 114]. Кейстрок-логінг (*keystroke logging*) допомагає реконструювати часову динаміку створення перекладу, аналізувати паузи, редагування та робочі одиниці перекладача [110; 158].

Один із інтроспективних методів – автоінтроспекція, що передбачає цілеспрямовану вербалізацію власних міркувань перекладача під час виконання перекладу [155]. На відміну від протоколів мислення вголос, цей метод ґрунтований на самоспостереженні дослідника, який виконує переклад і фіксує свої рішення здебільшого у формі нотаток, що зменшує втручання в природний перебіг роботи. Такий підхід дає змогу реконструювати індивідуальну логіку перекладача, ідентифікувати проблемні зони, способи їх подолання та координацію локальних рішень у межах загальної стратегії. Попри суб'єктивність і залежність від рефлексивних здібностей автора, автоінтроспекція становить цінне джерело даних і зазвичай застосовувана в поєднанні з іншими емпіричними методами.

Комбінування цих методів формує докладну картину перекладацької діяльності, а користувачькі студії, зокрема дослідження рецепції, розширюють емпіричну базу, сприяючи оцінюванню якості перекладу через вимір читабельності й емоційного впливу. У сукупності ці методи

забезпечують надійний інструментарій для вивчення когнітивних механізмів перекладу та взаємодії між перекладеним текстом і його реципієнтом.

У цьому методологічному контексті необхідно конкретизувати проведений у межах розвідки експеримент та продемонструвати, як різноманітні методи були інтегровані в структуру емпіричного дослідження. Нижче подано удокладнений опис архітекτονіки двоетапного експерименту, спрямованого на виявлення впливу контексту на перекладацькі рішення щодо відтворення НМЛ.

Експеримент побудовано за принципом контрастивного порівняння двох станів перекладацької діяльності: деконтекстуалізованого (ізолюваного) та контекстуалізованого перекладу. Основна мета полягала в з'ясуванні того, як контекстуальне оточення впливає на вибір тактик відтворення НМЛ, а також того, як змінюються точність, варіативність і впевненість перекладацьких рішень за різних умов роботи.

Теоретичною передумовою слугує гіпотеза про існування двох типів когнітивного оброблення: імпліцитного (автоматичного, асоціативного), що домінує під час швидких інтуїтивних рішень, та експліцитного (аналітичного), що активується під впливом дискурсу й прагматичних сигналів. Перевірка переходу між цими режимами становить концептуальне ядро експериментального дизайну.

Перший етап був спрямований на виявлення «базової лінії» автоматичних перекладацьких реакцій, тобто тих рішень, що формуються без оточення контекстом. У дослідженні взяли участь 20 напівпрофесійних перекладачів, магістрантів філологічних спеціальностей Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та Житомирського державного університету ім. Івана Франка, а також 9 професійних перекладачів. Стимульним матеріалом послуговував список із 23 одиниць НМЛ, поданих у повній ізоляції.

Лексичний матеріал диференційовано за тематичною належністю: лексичні одиниці зі сфери освіти (11 од.) та зі сфери американської

політичної системи (12 од.). Вибір лексем зі сфери освіти та американської політичної системи для другого етапу експерименту зумовлений їх належністю до інституційно-політичної групи НМЛ, яка в межах дослідження продемонструвала поєднання високого рівня інституційної стандартизованості та варіативності перекладацьких тактик. Саме в цій групі простежується залежність тактичних рішень від ступеня термінологічної закріпленості конкретних одиниць: поряд з усталеними назвами функціонують культурно специфічні поняття, що потребують пояснення або адаптації. Зосередження експерименту на виокремлених підкатегоріях було методологічно зумовлене необхідністю контролю змінних, а також дозволило простежити зв'язок між тематичною належністю лексем і вибором перекладацьких тактик.

На першому етапі респонденти повинні були перекласти кожен одиницю й оцінити власну впевненість за п'ятибальною шкалою Лайкерта. Етап проведено дистанційно в *Google Forms*, без обмежень у часі та з дозволом використанням словників. Другий етап передбачав уведення незалежної змінної (контексту) для перевірки того, як саме контекст модифікує перекладацькі рішення. У ньому взяли участь 19 осіб із першої вибірки, що вможливило коректне порівняння між двома етапами. Стимульний матеріал складався зі зв'язних текстів, спеціально згенерованих штучним інтелектом (GPT 5.0). Використання ШІ забезпечило високий ступінь експериментального контролю: тексти мали однаковий рівень складності (11–14 за шкалою Флеша – Кінкейда), нейтральний стиль, високу щільність НМЛ та були позбавлені авторських стильових особливостей. При цьому згенеровані тексти оцінювалися з погляду їхньої лінгвістичної природності та відповідності типовим дискурсивним моделям. Структура матеріалу охоплювала ті самі 23 одиниці НМЛ, що використано на першому етапі, а також 11 додаткових дистракторів (наприклад, *Uncle Sam*, *blue states*, *charter schools*).

Респондентам запропоновано перекласти тексти, зафіксувати чернетки, виконати ретроспективне коментування, спрямоване на пояснення мотивів вибору перекладацького рішення. Окремо оцінено рівень складності тексту та впевненість у власних рішеннях. Гіпотеза передбачала, що контекст працюватиме як регулятивний фільтр, який знижує ентропію (тобто розпорошеність) варіантів, сприяє переходу від формально орієнтованих тактик до комбінованих і прагматично вмотивованих, а також вищій точності й стабільності перекладацьких рішень.

Для забезпечення можливої перевірки впливу контексту залучено спеціально дібраний методичний інструментарій, завдяки якому зафіксовано результати перекладу, а також процесуальні аспекти ухвалення рішень. Стрижнем дослідження є гіпотетико-дедуктивний метод, який передбачає формулювання гіпотез на основі наявних теоретичних моделей та їх подальшу емпіричну перевірку. У межах цього підходу перекладацька діяльність потрактована не як описуваний постфактум процес, а як об'єкт цілеспрямованої верифікації за допомогою експериментальних даних.

Метод порівняльного аналізу реалізовано за кількома вимірами, що виходить за межі традиційного зіставлення тексту оригіналу й перекладу. Порівняння виконано на інтерлінгвальному, інтра- та міжгруповому, а також на системному рівнях, що сприяло комплексному оцінюванню як локальних, так і глобальних закономірностей перекладацьких рішень. На інтерлінгвальному рівні зіставлено англійські одиниці НМЛ (наприклад, *magnet schools*, *red states*) з українськими відповідниками, що дало змогу виявити ступінь семантичної еквівалентності, ідентифікувати лакунарні зони. Інтрасуб'єктне порівняння рішень одного респондента на двох етапах дало змогу зосередитися на впливі змінної «контекст», нівелюючи індивідуальні відмінності, що є ключовим чинником досягнення внутрішньої валідності експерименту. Міжгрупове зіставлення тематичних сфер «освіта» і «політика» допомогло оцінити вплив фонових знань на вибір тактики перекладу. Унаслідок порівняння станів системи (зіставлення таких метрик,

як ентропія та індекс Герфіндаля – Гіршмана), отримано кількісні параметри оцінювання впливу контексту на структуру перекладацьких рішень. Отже, порівняльний аналіз уможливив перехід від вивчення окремих випадків до виявлення системних закономірностей функціонування перекладацьких тактик та їхньої динаміки в контрольованих експериментальних умовах.

Метод моделювання застосовано для відтворення окремих компонентів перекладацького процесу в контрольованих умовах. На першому етапі штучно усунуто контекст, що дало змогу змодельовати роботу імпліцитних механізмів пам'яті й зафіксувати автоматичні підходи до вибору перекладацьких рішень.

На другому етапі використано текстове моделювання. Важлива особливість дослідження – застосування генеративного штучного інтелекту для підготовки експериментальних матеріалів. У традиційних експериментальних студіях добір текстів є складним завданням, оскільки потребує достатньої кількості одиниць аналізованого типу за умови стилістичної та прагматичної однорідності. На другому етапі контекст створено на основі текстів, згенерованих штучним інтелектом (GPT 5.0), що оптимізувало контроль параметрів складності (11–14 за Флеш – Кінкейдом), щільності НМЛ і стилістичної однорідності. Такий підхід усуває побічні змінні, пов'язані з авторським стилем, і створює «стерильний» дискурс, який дає змогу сконцентруватися на впливі контексту як незалежної змінної.

Емпіричний блок дослідження базований на принципах експериментальної психолінгвістики й соціологічних методів збирання даних. Для отримання доступу до суб'єктивних аспектів перекладацької діяльності використано методи опитування й інтроспективного аналізу. На другому етапі застосовано ретроспективний вербальний протокол. Після виконання перекладу респонденти описували труднощі, мотиви вибору й використані довідкові джерела. Це різновид протоколу мислення вголос, реалізований у відтермінованому режимі, що не втручається в процес перекладу, хоч і може частково обмежувати точність реконструкції через фактор забування.

Перехід від спостереження до доказовості забезпечений завдяки застосуванню статистичних методів, що покликані кількісно перевірити сформульовані гіпотези. У дослідженні використано інструментарій трьох рівнів складності: описову статистику, інференційні методи та показники квантитативної лінгвістики. Такий комбінований підхід створює надійну емпіричну основу для інтерпретації отриманих результатів.

Описова статистика становила початковий рівень аналізу, спрямований на систематизацію та узагальнення отриманих даних. Насамперед розраховано частотний розподіл перекладацьких тактик, унаслідок чого визначено їхню ієрархію на першому етапі. Окремо обчислено середні значення впевненості для різних тематичних груп і тактик, що дало змогу виявити розбіжності між об'єктивною складністю одиниць та суб'єктивним відчуттям успішності перекладу.

Для виявлення статистично значущих залежностей між змінними застосовано непараметричний критерій узгодженості χ^2 Пірсона. Метод допомагає оцінити, чи пов'язаний вибір тактики перекладу з фактором тематичної належності вихідної лексеми. Інноваційність дослідження аргументована застосуванням методів квантитативної лінгвістики, запозичених із теорії інформації та економічного аналізу, що дають змогу оцінити структурні властивості перекладацьких рішень, які неможливо зафіксувати традиційними методами. Індекс ентропії Шеннона використано як показник узгодженості перекладацьких рішень. Високе значення ентропії засвідчує суттєву варіативність (множинність конкурентних варіантів), натомість низьке – тенденцію до одноманітності. Індекс Герфіндала – Гіршмана, що традиційно застосовують у вивченні ринкової концентрації, адаптовано для оцінювання концентрації перекладацьких тактик.

Методи візуалізації даних апробовано для посилення інтерпретаційної частини дослідження, підвищення рівня прозорості емпіричних висновків. У роботі використано теплові карти для візуалізації таблиць спряженості між типами перекладацьких тактик і тематичною належністю лексем. Теплові

карти ґрунтовані на кольоровому кодуванні інтенсивності значень, що вможлиблює швидке виявлення концентрації та відхилення в розподілі даних. Діаграми Sankey застосовано для відображення динаміки перекладацьких рішень між двома етапами експерименту. Первинно розроблені для візуалізації потоків енергії, сьогодні вони широко використовуються для моделювання переходів між станами в різних системах – від поведінки користувачів до фінансових процесів. У перекладознавстві оперування таким типом діаграм є інноваційним, оскільки оптимізує репрезентацію саме процесуального складника перекладу.

Кількісні методи в роботі доповнені якісними аналітичними інструментами, що забезпечує більш багатовимірне тлумачення отриманих результатів та поєднання статистичної доказовості з філологічною глибиною інтерпретації. У межах дослідження застосовано метод аналізу помилок, спрямований на ідентифікацію типових проблем перекладацької діяльності. Для оцінювання ступеня адекватності перекладу залучено семантико-компонентний аналіз, що дав змогу укладати внутрішню структуру значення національно маркованих одиниць.

Поєднання методів у межах експериментального дослідження охоплює традиційні лінгвістичні підходи (порівняльний і семантико-компонентний аналіз), психолінгвістичні інструменти (експериментальні завдання, опитування, інтроспекція) та сучасні статистичні процедури (χ^2 -критерій, ентропійний аналіз, індекс Герфіндаля – Гіршмана), що формує надійну доказову основу студії. Інтеграція інноваційних технологічних рішень (генеративних моделей ШІ для створення контрольованого стимульного матеріалу та візуалізаційних засобів, таких як діаграми Санкі) істотно посилює аналітичний потенціал і робить приховані закономірності перекладацьких рішень доступними для інтерпретації.

Такий багатовимірний синтез методів забезпечує ефект тріангуляції, за якого кількісні показники підтверджують якісні спостереження, а отримані результати дають змогу виходити за межі окремих підходів, пропонуючи

цілісний погляд на перекладацький процес. Використання метрик, запозичених із теорії інформації й економічного аналізу, розміщує дослідження в міждисциплінарному полі сучасного *Translation Process Research i Digital Humanities*, що узгоджене з актуальними тенденціями в розвитку перекладознавчих студій.

2.2.3. Етапи дослідження

Архітектоніка дисертації підпорядкована логіці наукового пізнання, що передбачає послідовний рух від теоретичної концептуалізації об'єкта до емпіричного збирання даних, їх систематизації, експериментальної верифікації та фінальної теоретичної інтерпретації. Алгоритм дослідження реалізовано як багаторівневий процес, що складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів.

Перший етап дослідження (теоретико-аналітичний) був спрямований на формування концептуального підґрунтя роботи та створення емпіричної бази для подальшого аналізу. У межах цього етапу виконано такі завдання:

- проведено критичний аналіз наукової літератури для уточнення ключових понять;

- методом суцільної вибірки з книжок Л. Джонсона «*What Foreigners Need to Know About America from A to Z*», М. Гладуелла «*Outliers: The Story of Success*» відібрано 1710 одиниць НМЕ та їхніх перекладених відповідників;

- сформовано двомовний корпус, що послуговував основою для подальшої систематизації та аналітичного оброблення.

Другий етап дослідження був зосереджений на систематизації зібраного матеріалу та класифікаційно-описовому аналізі перекладацьких рішень. У межах цього етапу виконано такі дії:

- класифіковано весь корпус НМЕ (1710 одиниць) за тематичним принципом на три макрогрупи – соціокультурні НМЕ повсякденності, інституційно-політичні й географічно-просторові НМЕ;

- визначено перекладацькі тактики та стратегії, характерні для кожної групи;

- здійснено розгляд текстами як множини потенційних репертором для окреслення простору можливих перекладацьких рішень та аналізу логіки вибору конкретної реперторема;

- застосовано методи кількісного аналізу для виявлення кореляцій між типом НМЕ й тактикою її перекладу;

- з'ясовано ключові закономірності перекладацької поведінки в розрізі стратегій перекладу.

Третій етап дослідження мав експериментальний характер і був спрямований на емпіричну перевірку гіпотез щодо механізмів перекладацького вибору. Основні дії такі:

- реалізація двоетапного експерименту за участі напівпрофесійних респондентів;

- проведення першого етапу експерименту, що сфокусований на перекладі ізольованих від контексту одиниць НМЛ для фіксації автоматизованих асоціативних відповідників і базових тактик перекладу;

- реалізація другого етапу експерименту, спрямованого на переклад тих самих одиниць у складі зв'язних текстів, згенерованих ШІ (GPT 5.0), для виявлення впливу контексту на перекладацькі рішення.

Четвертий етап дослідження – інтеграція якісних і кількісних результатів, отриманих у попередніх частинах роботи. У межах цього етапу виконано такі дії:

- проведення тріангуляції методів через поєднання лінгвістичного опису з математичними процедурами;

- використання візуалізаційних інструментів для наочної демонстрації результатів дослідження;

- формулювання висновків та окреслення перспектив подальшого наукового пошуку.

Отже, архітектоніка дослідження підпорядкована принципу методологічної тріангуляції, що передбачає взаємну верифікацію даних, отриманих різними способами. Послідовний рух від теоретичного моделювання (етап 1) до корпусного аналізу перекладацького продукту (етап 2) та його експериментальної перевірки (етап 3) дав змогу подолати обмеженість суто дескриптивних підходів і забезпечив багатовимірне охоплення досліджуваного явища. Інтеграція статистичних методів на фінальному етапі (етап 4) уможливила об'єктивізацію якісних спостережень.

Висновки до розділу 2

1. Перекладацький вимір дослідження національно маркованих елементів осмислено як процес вибору між полюсами орієнтації на текст-джерело та на комунікативні потреби адресата перекладу. У межах цієї методологічної рамки аналітичною одиницею перекладу визначено текстему, яка у процесі перекладу співвідноситься з множиною потенційних репертором цільової мови та культури, а перекладацькі рішення описуються як результат нормативно та прагматично зумовленого відбору реперторемних варіантів. Такий підхід уможливлює системний аналіз відтворення національно маркованих елементів з урахуванням контексту, жанрових норм, очікувань цільової аудиторії та комунікативної мети перекладу.

2. Продемонстровано, що НМЕ функціують як прагматично навантажені одиниці, переклад яких передбачає узгодження культурних конотацій текстами тексту оригіналу з реперторемними рішеннями, реалізованими в тексті перекладу, з огляду на контекст, очікування цільової аудиторії та комунікативну мету. Обґрунтовано, що відтворення національно маркованих елементів не ототожнене з формальним увідповідненням, оскільки їхнє значення формується у взаємодії з контекстом й охоплює імпліцитні культурні компоненти.

3. Методика дослідження інтегрує тематично-кореляційний та експериментальний підходи, що вможливлює поєднання якісного опису й

кількісної верифікації закономірностей відтворення національно маркованих елементів в українському перекладі. Емпіричну основу становить двомовний корпус, сформований методом суцільної вибірки на матеріалі двох англійськомовних оригіналів і двох українських перекладів.

4. Матеріал структуровано внаслідок тематичної типологізації національно маркованої лексики та формалізації перекладацьких рішень у моделі «стратегія – тактика». Це уможливило застосування тематично-кореляційного аналізу для виявлення відповідностей між типом національно маркованих елементів і вибором перекладацьких стратегій та тактик.

5. Експериментальний компонент забезпечує перевірку впливу контексту на перекладацький вибір та ґрунтований на тріангуляції якісних і кількісних процедур, що підвищує доказовість та відтворюваність отриманих результатів.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ТЕМАТИЧНИХ ГРУП НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

3.1. Тематична класифікація національно маркованої лексики американської картини світу: критерії та перекладознавча релевантність

У сучасних перекладознавчих студіях питання класифікації НМЛ є дискусійним, оскільки донині не обґрунтовано усталеного загальновизнаного підходу до систематизації такої лексики. Учені пропонують різні принципи та критерії поділу, з огляду на відмінні засади відбору й розбіжності в розумінні культурно-специфічних елементів мовної системи.

Найбільш поширеним принципом класифікації є предметний, згідно з яким НМЛ систематизовано відповідно до змістово-семантичної сфери чи предметної галузі. Цей спосіб дає змогу виявити взаємозв'язок між мовним елементом і частиною матеріальної чи духовної культури. Поряд із тематичною класифікацією диференційовано інші критерії систематизації, як-от: семантичний, структурний, місцевий, часовий і ступінь етноспецифічності лексичних одиниць. Кожен із них відображає один з аспектів зв'язку між мовною формою та культурним змістом.

Предметний підхід до класифікації НМЛ, що вважають одним із найбільш докладних, був запропонований болгарськими науковцями С. Влаховим і С. Флорінім [6, с. 50]. Учені систематизували таку лексику, або реалії, на три великі групи з подальшим поділом на підгрупи:

- 1) географічні реалії (об'єкти фізичної географії й метеорологічні поняття, ендеміки);
- 2) етнографічні реалії (побут, сфера праці, мистецтво й культура, етнічні об'єкти, міри та гроші);
- 3) суспільно-політичні реалії (адміністративно-територіальний устрій, органи й носії влади, суспільно-політичне життя, військова сфера) [6 с. 50–56].

Класифікацію за предметними галузями запропонували українські дослідники [20], виокремивши такі групи НМЛ:

а) побутові реалії – стосуються житла й особливостей побудови, інструментів, одягу, їжі, видів занять і професій, грошових знаків та мір тощо;

б) етнографічні й міфологічні реалії – охоплюють етнічні та соціальні групи, регіональні, народні свята й танці, назви богів, міфологічних і казкових персонажів, позначення легендарних місць;

в) реалії світу природи – назви тварин, рослин, ландшафтів;

г) реалії державно-адміністративного устрою й суспільного життя – адміністративні одиниці та державні інститути, суспільні організації і партії, підприємства й торговельні заклади, основні військові та поліцейські підрозділи, громадські професії й посади;

д) ономастичні реалії – антропоніми загальні й індивідуальні, що стосуються видатних діячів у країні, топоніми звичайні та меморативні, імена літературних героїв, назви кампаній, аеропортів, палаців тощо;

е) асоціативні реалії – рослинні, анімалістичні й кольорові символи, загальнокультурні фольклорно-літературні та історичні й мовні алюзії [20, с. 142–143].

Отже, ця класифікація дещо розширює попередню та зміщує фокус із предметності на ментальність, символізм і багаторівневість культурної маркованості.

Серед предметних класифікацій є такі, згідно з якими виокремлюють п'ять категорій НМЛ:

- 1) екологічна культура (флора, фауна, клімат, ландшафт);
 - 2) матеріальна культура (їжа, одяг, житло, транспорт);
 - 3) соціальна культура (суспільне життя, соціальні звичаї, праця, розваги);
 - 4) релігійна культура;
 - 5) лінгвальна культура (елементи мови, притаманні одній із культур)
- [137, с. 98].

В інших перекладознавчих студіях систематизовано національно марковану лексику й диференційовано категорії екології, матеріальної та соціальної культури, а також дві нові групи – організації, звичаї, діяльність, процедури, концепти й жести та звички [135, с. 96]. У такому підході додаткову увагу зосереджено не лише на вербальній, а й на невербальній комунікації та її важливості як складнику культури.

Застосовано також місцевий поділ, у межах якого реалії розподілено в площині однієї мови на свої (національні, локальні, мікрореалії) та чужі (інтернаціональні, регіональні), або в площині двох мов на зовнішні (однаково «чужі» для обох мов) і внутрішні (такі, які належать одній із двох мов і є чужими для іншої) [6, с. 57–65]. У цій класифікації наголошено, що поняття НМЛ відносно, оскільки одна й та сама лексична одиниця може бути звичайним словом для представників однієї культури та навпаки. Відповідно до часової класифікації, НМЛ диференціюють на сучасну (поняття сьогодення, або такі, які виникли нещодавно) та історичну (позначає слова й поняття, притаманні історичній епосі та вийшли з ужитку) [6, с. 65].

У вітчизняному перекладознавстві запропоновано класифікацію національно маркованої лексики за історико-семантичним критерієм, у межах якої розрізняють власне реалії (лексичні одиниці з актуальним референтом) та історичні реалії, що внаслідок зникнення референта набувають статусу семантичних архаїзмів [18, с. 70–71]. Крім того, був застосований структурний критерій до систематизації НМЛ, згідно з яким національно забарвлену лексику поділено на одночлени, полічлени та фразеологізми [18, с. 7]. Такий підхід наголошує, що не лише окремі слова, а й цілі вислови можуть транслювати культурний зміст. Дослідниця виокремлює так звані приховані реалії, тобто лексичні одиниці, які мають формальний відповідник у мові перекладу, однак він не є культурно-конотативним еквівалентом. Ступінь етноспецифічності для такої лексичної одиниці в мові оригіналу й мові перекладу різний.

Підсумовуючи, зауважимо, що всі проаналізовані класифікації ґрунтовані на спільному прагненні впорядкувати НМЛ за предметно-тематичним принципом, водночас відрізняються рівнем деталізації, аналітичними акцентами та ступенем інтерпретації культурного складника (таблиця 3.1.1). У межах одних підходів домінує практично-лінгвістична орієнтація, спрямована на опис номінативних одиниць і сфер їх функціонування, тоді як інші розширюють аналіз до ментально-символічного рівня. В окремих класифікаціях фокус зміщено на культурно-комунікативні й поведінкові аспекти, натомість в інших акцентовано структурно-сміслову осмислення реалій, з огляду на їхню історичну динаміку та приховану етноспецифічність. На цій підставі простежується еволюція від предметно-номінативного до когнітивно-культурного, що поглиблює розуміння природи НМЛ у перекладознавстві.

Таблиця 3.1.1

Порівняння підходів до класифікації НМЛ

Критерій порівняння	Предметно-тематичний (С. Влахов і С. Флорін)	Предметно-семіотичний, культурно-когнітивний (Т. Кияк і А. Науменко)	Культурно-семантичний (Ю. Найда)	Культурно-комунікативний (П. Ньюмарк)	Семантико-структурний (Р. Зорівчак)
Кількість / структура груп	3 групи	6 груп	5 груп	5 груп	3 критерії
Наявність символічного рівня	Немає	Є	Частково	Є	Немає
Урахування ономастики	Частково (топоніми)	Так (ономастичні реалії)	Ні	Ні	Ні
Хронологічний аспект	Є (сучасні / історичні)	Не виокремлено	Немає	Немає	Є (власне реалії/ історичні реалії)

Джерело: узагальнене на основі [6; 21; 137; 135; 18].

Водночас під час оперування наявними класифікаціями в межах конкретного мовного матеріалу може виникати низка обмежень і викликів. По-перше, будь-яка класифікація є певною мірою умовною, оскільки деякі лексичні одиниці одночасно можуть належати до кількох груп і не завжди однозначно належати до окреслених категорій. Наприклад, *Thanksgiving Day* – це етнографічне й історичне поняття водночас. По-друге, різні дослідники послуговуються низкою термінів, що ускладнює зіставлення та уніфікацію їхніх класифікацій. Згідно з одним підходом, етнографічна НМЛ охоплює всі елементи побуту, не лише повсякденне життя, а й традиції та звичаї, фольклор тощо. Відповідно до іншого підходу, побутова НМЛ становить окрему категорію, куди входить обмежене коло культурно забарвленої лексики. Деякі дослідники описують ономастичну лексику окремо, тоді як інші науковці зараховують її до категорії географічної чи суспільно-політичної НМЛ. З одного боку, така варіативність уможливорює гнучке вивчення специфіки матеріалу, з іншого боку, це ускладнює порівняння результатів кількох досліджень, якщо вони були базовані на різних типологіях. По-третє, описані класифікації розроблені на основі однієї чи кількох мов або культур, переважно європейських. У разі спроби застосувати їх до іншомовного матеріалу, віддаленого від цих мов, можуть виникнути невідповідності, необхідність додати, забрати чи переформулювати деякі категорії.

Отже, немає підстав уважати жодну з класифікацій універсальною, оскільки всі вони відображають насамперед культурний простір, на основі якого створені.

По-четверте, мова і культура – динамічні явища, що постійно змінюються. НМЛ здатні виходити з ужитку, натомість з'являються нові поняття, притаманні певній культурі. Наприклад, для сучасного етапу характерна поява нових культурно забарвлених лексичних одиниць у сфері гендерної ідентичності, інтернет-культури, кіберспорту тощо. Користуючись лише наявними класифікаціями, дослідник може не приділити достатньої

уваги певним групам лексики. Унаслідок цього постає необхідність перегляду чи уточнення класифікації в межах конкретної розвідки. Класифікації часто комбінують або модифікують, зважаючи на потреби конкретного аналізу чи матеріалу.

Найбільш інформативним у руслі дисертації вважаємо тематичний підхід, який систематизує НМЛ за сферами функціонування. Водночас якісний аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що традиційні тематичні рубрикації не повною мірою відображають функційно-прагматичні особливості НМЕ в перекладі. З огляду на це, у роботі запропоновано удокладнену класифікацію НМЛ, що сформована на основі реального перекладацького матеріалу, об'єднує одиниці за типом репрезентованого елемента картини світу. Виокремлено три великі групи лексики: НМЛ соціокультурної повсякденності, що охоплює реалії побуту, звичаїв, повсякденних практик тощо; інституційно-політична НМЛ, яка репрезентує суспільні інституції, механізми влади, політичні та правничі процеси, систему освіти тощо; географічно-просторова НМЛ, що відображає культурно осмислений простір США, зокрема регіональні, територіальні й топонімічні номінації, які мають соціальні та культурні конотації.

Для дослідження відібрано 1710 прикладів перекладу американської НМЛ українською мовою. Найбільшу за кількістю становить група соціокультурної НМЛ повсякденності, що налічує 931 (або 54,4 %) лексичних одиниць. Наступною за обсягом є інституційно-політична категорія – 566 (або 33,1 %) одиниць. Найменш чисельна – географічно-просторова група НМЛ із 213 (або 12,5 %) прикладами (рис. 3.1.1).

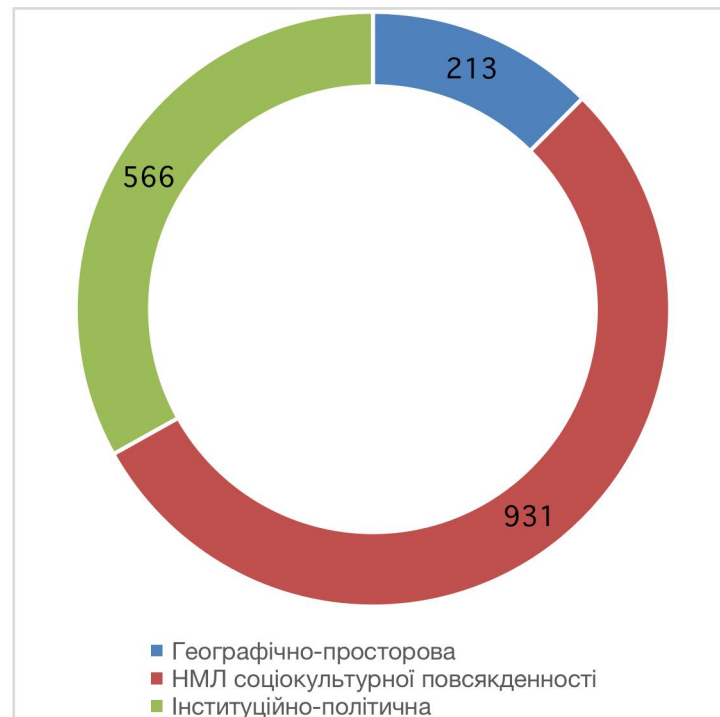

Рис. 3.1.1. Розподіл національно маркованої лексики за тематичними групами

Отже, виокремлено три великі тематичні групи НМЛ: НМЛ соціокультурної повсякденності (СП), інституційно-політична (ІП) та географічно-просторова (ГП) НМЛ. У межах зазначених груп матеріал розподілено на менші категорії, відповідно до сфери життя, яку описують лексичні одиниці. Запропонований поділ буде зручним для практичного аналізу перекладу такої лексики українською мовою.

3.2. Національно маркована лексика соціокультурної повсякденності: перекладознавчий аналіз і способи відтворення

НМЛ соціокультурної повсякденності становить 54,4 % від усього відібраного матеріалу дослідження. Це 931 лексична одиниця із загального обсягу вибірки (1710 прикладів). Зазначений показник засвідчує високу частотність таких лексем в аналізованому матеріалі та їхній вагомий потенціал у формуванні культурної специфіки тексту оригіналу. Розмаїття НМЛ СП дало змогу розподілити її на дев'ять тематично-змістових категорій

(таблиця 3.2.1), кожна з яких охоплює окремий пласт лексики й відображає різні сфери американської повсякденної матеріальної та духовної культури.

Таблиця 3.2.1

Розподіл американської національно маркованої лексики соціокультурної повсякденності за змістовими категоріями

Категорія	Короткий опис групи	Приклади
Побут	Повсякденне життя, побут та щоденні заняття	<i>drive thru; brown bagging</i>
Культура та мистецтво	Культурне життя та мистецтво (жанри, медіа, установи, нагороди тощо)	<i>Walt Disney Concert Hall; the Pulitzer Prize</i>
Етнічні та соціальні поняття	Етнічні й соціальні групи, явища та поняття	<i>melting pot; yuppie</i>
Звичай та норми поведінки	Соціальні звичай, правила поведінки, традиції та етикет	<i>a no-no; to keep up with the Joneses</i>
Спорт та ігри	Спорт та ігри (види спорту, організації, змагання тощо)	<i>Major League Baseball; cheerleaders</i>
Організації	Назви організацій, установ, рухів (релігійних, освітніх, молодіжних тощо)	<i>fraternities; Boy and Girl Scout</i>
Символи та ідеї	Культурні символи, образи та ідеї, що уособлюють певні цінності чи явища	<i>self-made man; mom, apple pie, and baseball</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Найчисельніша група лексики пов'язана з повсякденним побутом (328 одиниць, приблизно 35,2 % від загальної кількості НМЛ СП). Вагому частку становлять й одиниці, що належать до сфер культури та мистецтва (155 одиниць, близько 16,6 %), а також до групи етнічних і соціальних понять (141 одиниця, орієнтовно 15,1 %). Найменш чисельними у вибірці є категорії, пов'язані з символами та ідеями (усього 8 прикладів, близько 1 %) та з організаціями (24 приклади, близько 2,6 %). Така непропорційність доводить

факт неоднорідності НМЕ в текстах оригіналу, де домінують лексеми, що безпосередньо відображають повсякденні практики й матеріальну культуру.

3.2.1. Специфіка перекладу лексики сфери побуту

Категорія «побут» об'єднує широкий спектр лексичних одиниць, які позначають явища та предмети повсякденного життя, матеріальної культури й соціального устрою американців. До цієї категорії входить НМЛ сфери бізнесу, житла, транспорту, їжі, одягу, праці тощо (таблиця 3.2.1.1). У досліджуваному матеріалі зафіксовано 328 прикладів побутової НМЛ американської культури, що засвідчує їхню питому вагу (майже 35 %) серед американської НМЛ. Категорія охоплює багато типово американських культурно забарвлених лексичних одиниць, які можуть бути маловідомі українському читачеві (наприклад, назви страв чи закладів, одиниці системи вимірювання).

Таблиця 3.2.1.1

Змістова категоризація американської національно маркованої лексики сфери побуту

Тематично-змістова підгрупа	Приклади
Бізнес	<i>Fortune 500 companies; free enterprise system</i>
Грошові одиниці	<i>buck; dime; greenbacks</i>
Житло	<i>bedroom community; little Tokyo</i>
Звичаї	<i>school's yearbook; bridal registry</i>
Їжа та напої	<i>hash brown potatoes; biscuits and gravy</i>
Одиниці вимірювання	<i>miles per gallon; ounces</i>
Одяг	<i>cowboy hat; career dressing</i>
Сфера праці	<i>CPA (certified public accountant); temp agency</i>
Торгівля	<i>factory outlet malls; consignment store</i>
Транспорт	<i>tailgating; Tin Lizzy</i>
Фінанси	<i>New York Stock Exchange</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Після визначення тематично-змістових підгруп НМЛ доцільно проаналізувати конкретні перекладацькі рішення, що вможливають відтворення американської картини світу в українській мові. Такий аналіз дає змогу простежити, як лексичні одиниці різних тематичних груп реалізовані в перекладі, а також оцінити здатність вибраних перекладацьких тактик зберігати культурно значущі та прагматично релевантні компоненти вихідного тексту.

Нижче схарактеризовано низку репрезентативних прикладів перекладу побутової НМЛ, що демонструють потенціал відтворення культурної специфіки американської картини світу. Одним із таких прикладів є *Indian reservation* – *індіанська резервація*:

ТО: *One summer the family lived on an Indian reservation in a teepee, subsisting on government-surplus peanut butter and cornmeal* [211, с. 92].

ТП: *Одного літа родина жила в індіанській резервації у вігвамі, перебуваючись на урядових поставках арахісового масла та кукурудзяному борошні* [209, с. 81].

У наведеному прикладі текстема *Indian reservation* репрезентує НМЕ американської картини повсякденного життя, що пов'язане з історично зумовленою просторовою і соціальною організацією життя корінних народів США. У перекладі вона реалізована через реперторему *індіанська резервація*, що є результатом калькування та забезпечує точне відтворення денотативного змісту одиниці. Вибране перекладацьке рішення зберігає інституційний і культурно-історичний статус реалії, оскільки в українській мові така номінація функціонує як усталений термін для позначення специфічної форми територіального устрою, характерної саме для американського контексту. Калькована реперторема не нівелює культурну маркованість текстами, дає змогу зберегти зв'язок із ширшим соціокультурним тлом. Із позицій теорії адаптацій таке перекладацьке рішення корелює зі стратегією очуження, оскільки зберігає культурно-

історичну «чужість» реалії та орієнтує реципієнта на інший соціокультурний простір без спроб її доместикації.

Наступний приклад ілюструє інший підхід до відтворення побутової НМЕ:

ТО: *Students also may work on their school's yearbook, something many foreigners are not familiar with* [212, с. 160].

ТП: Також учні можуть вести свій щорічний альбом, чого немає в багатьох іноземців [210, с. 137].

У наведеному прикладі текстема *school's yearbook* репрезентує НМЕ американської картини повсякденного життя, що пов'язане зі шкільною культурою. У перекладі вона реалізована через реперторему *щорічний альбом*, яка забезпечує семантичну прозорість і функційну зрозумілість для цільового реципієнта. Вибране перекладацьке рішення ґрунтоване на культурній і прагматичній адаптації й описовому узагальненні, що допомагає інтегрувати одиницю в український текст без додаткових пояснень, водночас частково нейтралізувати її культурний статус як усталеного складника американської шкільної традиції. Із позицій перекладацького вибору це рішення постає як компроміс між збереженням культурної специфіки та прагненням до комунікативної доступності. У межах дихотомії явного й прихованого перекладу переклад *school's yearbook* – *щорічний альбом* тяжіє до прихованого перекладу, оскільки культурна специфіка одиниці не експлікована, а адаптована до очікувань цільової аудиторії. Це зумовлює певне зниження рівня культурної маркованості, однак забезпечує плавне функціонування одиниці в українському дискурсі.

Іншим показовим прикладом перекладу побутової НМЛ є текстема, що не має усталеного відповідника в українській мові:

ТО: *When a Danish family visited me, we stopped at a McDonald's drive thru to eat breakfast on the way to a tourist attraction* [212, с. 1].

ТП: *Коли до мене в гості приїжджала родина з Данії, по дорозі до якогось туристичного об'єкта ми зупинилися у «Макдональдсі» біля drive thru (де замовили їжу, яку споживали в машині)* [210, с. 2].

У продемонстрованому прикладі текстома *drive thru* реалізована в перекладі через комбінований переклад, збереження оригінальної форми з додаванням короткого пояснення, що розкриває її зміст. Такий комбінований підхід дає змогу зберегти культурну форму одиниці, яка не має усталеного українського відповідника, водночас забезпечити прагматичну доступність текстами для цільового реципієнта. Завдяки пояснювальному компонентові переклад відтворює специфічну для американської культури модель споживання їжі, не нівелюючи її іншокультурну маркованість. У термінах ухвалення перекладацького рішення вибрана тактика відтворення текстами *drive thru* постає як результат вибору між кількома потенційними варіантами, зумовленого прагматичними обмеженнями контексту та зрозумілістю одиниці для цільового реципієнта. Водночас збереження оригінальної форми *drive thru* засвідчує орієнтацію на стратегію очуження, оскільки іншомовна одиниця функціонує як маркер «чужої» культурної практики.

Наведені приклади демонструють індивідуальні реалізації перекладацьких тактик, тоді як узагальнену модель відтворення побутової НМЛ доцільно простежити за допомогою кількісного аналізу їх частотності. Розподіл використаних перекладацьких тактик, проілюстрований на рисунку 3.2.1.1, засвідчує, що найбільш часто використано калькування (118 одиниць). Це доводить схильність до збереження оригінальної структури тексту оригіналу. Іншими чисельними групами є збереження оригіналу (41 од.), транскрипція / транслітерація (40 од.), описовий переклад (35 од.) і культурний еквівалент (33 од.), тоді як комбінований переклад використано рідше (24 од.). Найменшу частотність мають вилучення та усталений відповідник, кількість яких не перевищує 7 прикладів.

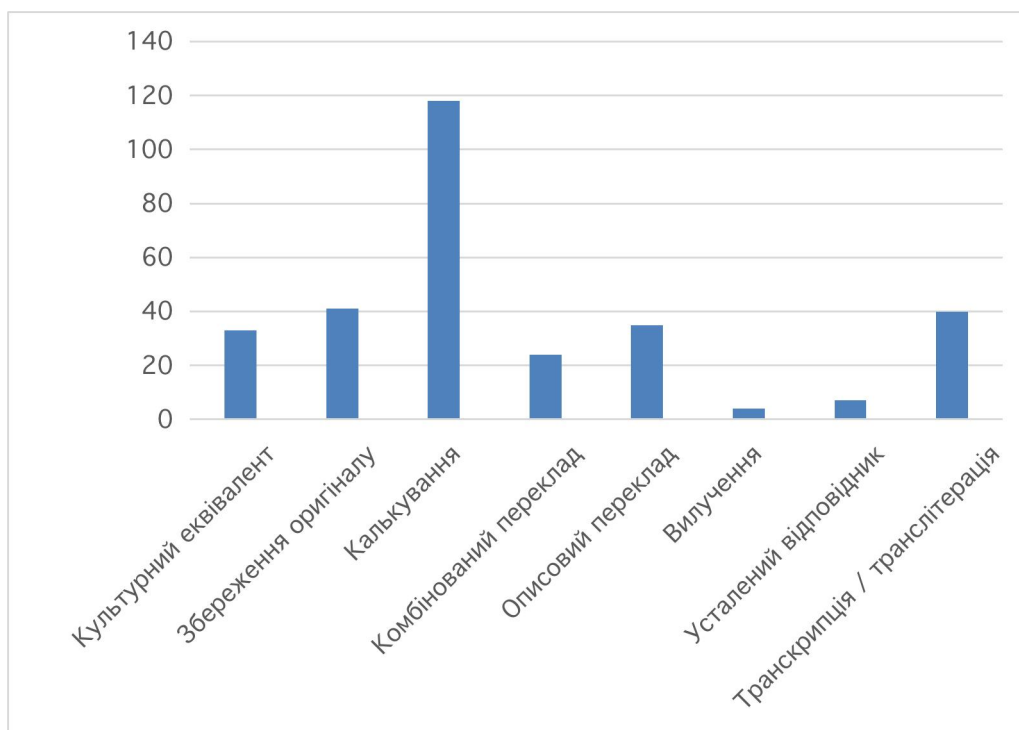

Рис. 3.2.1.1. Частотність застосування перекладацьких тактик відтворення побутової НМЛ

Виявлена частотність перекладацьких тактик окреслює домінуючу модель відтворення побутової НМЛ українською мовою. Переважання калькування засвідчує орієнтацію перекладача на формальне збереження структури вихідної одиниці та її пряме перенесення в ТП. Водночас велика частка тактик збереження оригіналу та транскрипції / транслітерації доводить прагнення зберегти культурну впізнаваність американських реалій, насамперед у разі інституціоналізованих назв, брендів і номінацій без усталених відповідників у цільовій мові. Наявність описового перекладу й культурного еквівалента демонструє тенденцію до адаптації культурно специфічних елементів, з огляду на прагматичні потреби українського реципієнта.

Описані приклади засвідчують варіативність стратегій відтворення побутової НМЛ та відмінну спрямованість перекладу на культуру реципієнта або культуру оригіналу. На рис. 3.2.1.2 представлено розподіл застосованих перекладацьких стратегій. Близько половини проаналізованих прикладів реалізовано за допомогою стратегії одомашнення, що передбачає адаптацію

або експлікацію культурно маркованих елементів, з огляду на норми й очікування цільової аудиторії. Дещо меншу частку становлять випадки очуження, у межах яких перекладач зберігає іншомовну форму або культурну специфіку вихідної одиниці. В окремих прикладах зафіксовано комбіновану стратегію, що поєднує елементи обох підходів, зокрема збереження іншомовної одиниці з одночасним поясненням її значення українською мовою.

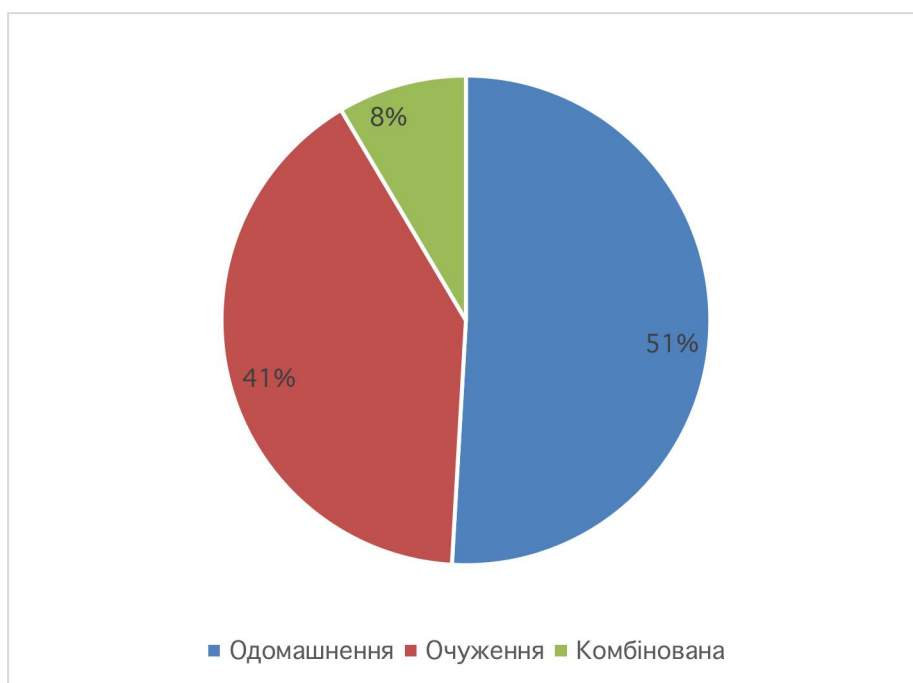

Рис. 3.2.1.2. Переклад побутової НМЛ у розрізі застосованих стратегій

Отже, переклад НМЛ, що репрезентує повсякденне життя американців, вирізняється гнучким використанням різних перекладацьких тактик. Залежно від характеру культурної інформації, яку репрезентує одиниця, її семантичної прозорості й функційного навантаження в контексті, застосовано рішення, спрямовані або на експлікацію змісту в межах цільової мовної системи, або на збереження формального й культурного зв'язку з вихідною культурою. Велика частина проаналізованої побутової НМЛ має в українській мові близькі або частково усталені відповідники, що спрощує їх відтворення. Водночас інші одиниці не допускають буквального перекладу через відсутність прямих аналогів або ризик утрати зрозумілості для реципієнта. У

таких випадках перекладачі вдаються до описових і комбінованих рішень, іноді – до вилучення другорядних деталей. Унаслідок цього формується баланс між комунікативною доступністю та збереженням культурної специфіки ТП. Відтворення побутової НМЛ засвідчує варіативність перекладацьких тактик і стратегій у процесі адаптації реалій американського повсякдення для українського читача.

3.2.2. Лексика сфери культури і мистецтва: переклад та збереження культурного змісту

Категорія «культура та мистецтво» охоплює НМЛ, пов'язану з культурним життям, мистецькими явищами, мас-медіа та розвагами. Сюди входять лексичні одиниці, які позначають мистецькі явища, стосуються літератури, музики, кіно, а також елементів культури, творчості та дозвілля (таблиця 3.2.2.1). Вони занурюють читача в культурний контекст, відображають відомі для американців маркери культури. Переклад такої лексики вимагає балансу між точністю і зрозумілістю, адже українському читачеві можуть бути невідомі деякі специфічні жанри чи терміни. Ця категорія налічує 155 культурно забарвлених лексичних одиниць з усього корпусу відібраних прикладів.

Таблиця 3.2.2.1

Змістова категоризація американської національно маркованої лексики сфери культури та мистецтва

Тематично-змістова підгрупа	Приклади
Література	Містить переважно прізвища американських письменників та назви їхніх творів (<i>F. Scott Fitzgerald, Moby-Dick, Ralph Waldo Emerson</i>)
Історичні періоди	<i>Golden Age of Hollywood; jazz age</i>
Кіно та музика	<i>the Emmys; King of Pop; Elvis Presley</i>

Медіа	<i>The New York Times; the Wall Street Journal</i>
Пам'ятки	<i>Hollywood sign; Civil Rights memorial</i>
Споруди й установи	<i>drive-in theater; Carnegie Hall</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Необхідно описати приклади перекладу НМЛ сфери культури та мистецтва, які ілюструють різні підходи до відтворення культурної специфіки американської картини світу. Показовим для цієї категорії є приклад перекладу текстами *drive-in theater*:

ТО: *We combined our love for autos and movies when our first drive-in theater opened in 1933* [212, с. 213].

ТП: *Ми поєднали нашу любов до авт та кіно, коли відкрився перший кінотеатр для водіїв у 1933 році* [210, с. 179].

У цитованому прикладі текстом *drive-in theater* репрезентує національно маркований елемент американської картини світу, пов'язаний із практиками масового дозвілля. Це характерний для США тип кінотеатру, де глядачі переглядають фільм, сидячи в автомобілі на відкритому майданчику. Ця практика – упізнаваний елемент американської масової культури ХХ століття, однак не має прямого еквівалента в українській культурній традиції. У перекладі вона реалізована через описову реперторему *кінотеатр для водіїв*, що експлікує спосіб перегляду фільмів і водночас зберігає природність тексту перекладу. Із погляду прагматичного ефекту перекладу застосування описової реперторему спрямоване на забезпечення функційної адекватності культурно маркованої одиниці для цільової аудиторії через експлікацію її значущих ознак. Отже, вибране перекладацьке рішення вможливорює передання культурної специфіки американської масової культури без перевантаження тексту додатковими поясненнями.

Із погляду прагматичного ефекту перекладу застосування описової реперторему спрямоване на досягнення функційної адекватності через експлікацію ключових ознак культурно специфічного явища без залучення

додаткових метатекстових пояснень. У межах дихотомії одомашнення / очуження таке рішення репрезентує доместикаційний вектор, орієнтований на інтеграцію іншокультурної реалії в когнітивний простір цільової аудиторії. Водночас у термінах теорії адаптації вибране перекладацьке рішення може бути інтерпретоване як реалізація адаптивної стратегії, за якої перекладач свідомо віддає перевагу зрозумілості та комунікативній ефективності над збереженням формальної іншомовності.

Ілюстративним є приклад використання усталеного відповідника для відтворення офіційної назви кінопремії *Academy Awards*.

ТО: *Academy Awards are voted each year by thousands of members of the film industry* [212, с. 213].

ТП: У голосуванні за присудження «Оскара» щороку беруть участь тисячі членів кіноіндустрії [210, с. 180].

Academy Awards у ТО вжито як офіційну назву однієї з найвідоміших американських культурних інституцій, премії Академії кінематографічних мистецтв і наук. Ця назва має формальний статус, є усталеною в міжнародному кінодискурсі, однак в українській мові більш поширений її популярний, скорочений варіант «Оскар», що функціонує як усталений відповідник у медіа та повсякденному мовленні. Таке перекладацьке рішення забезпечує високий рівень упізнаваності та не потребує додаткової експлікації, оскільки реперторема вже інтегрована в систему фонових знань цільової аудиторії. У межах дихотомії явного та прихованого перекладу цей випадок тяжіє до прихованого перекладу, оскільки формальна назва інституції нейтралізована на користь комунікативно ефективного й культурно закріпленого відповідника. Із позицій теорії адаптації таке рішення може бути інтерпретоване як реалізація адаптивної стратегії з мінімальним ступенем інтервенції, коли перекладач керується вже сформованим культурним прецедентом, актуалізує наявну реперторему без додаткової інтерпретаційної роботи.

На відміну від попереднього прикладу, де домінувала описова тактика, переклад власних назв культурних інституцій здебільшого реалізований через транскрипції, що ілюструє поданий нижче приклад.

ТО: *Ted Friedman, the prominent litigator in the 1970s and 1980s, remembers as a child going to concerts with his mother at Carnegie Hall* [211, с. 153].

ТП: *Тед Фридман пам'ятає, як дитиною ходив з матір'ю на концерти до Карнегі-холу* [210, с. 132].

У наведеному прикладі текстема *Carnegie Hall* репрезентує НМЕ американської картини світу, пов'язаний з інституційною сферою музичного мистецтва. Carnegie Hall є знаковою концертною залом США та функціонує як символ високої музичної культури й культурного престижу. У перекладі ця текстема реалізована через реперторему *Карнегі-хол*, утворену внаслідок транскрипції з частковою графічною адаптацією до норм української мови. Вибране перекладацьке рішення зберігає власну назву без семантичного перетворення, що забезпечує впізнаваність культурного об'єкта та його автентичний зв'язок з американським культурним простором. Із погляду перекладацького вибору така реалізація зумовлена високим ступенем інституційної та міжкультурної впізнаваності текстами, що робить недоцільним її описове або адаптаційне відтворення. У межах дихотомії явного та прихованого перекладу переклад *Carnegie Hall* – *Карнегі-хол* тяжіє до явного перекладу, оскільки зберігає чіткий зв'язок із культурою джерела та сигналізує іншокультурне походження одиниці, не порушуючи комунікативної зрозумілості тексту.

Поряд із транскрипцією власних назв культурних інституцій у межах цієї тематичної категорії зафіксовано також випадки калькування, зокрема у відтворенні назв літературних творів. Наприклад:

ТО: *Alcott is best known for her novel Little Women (1868)* [212, с. 205].

ТП: *Найвідоміший роман Олкотт – «Маленькі жінки» (1868)* [210, с. 171].

ТО: *The Great Gatsby* (1925) was his masterpiece and the first of three successive novels that gave him literary importance [212, с. 206].

ТП: *«Великий Гетсбі»* (1925) став шедевром та першим із трьох його романів, які зробили його провідним письменником [210, с. 172].

В обох випадках текстами ТО реалізовані в перекладі через калькування, що відтворює їхню семантичну структуру через реперторемі, усталені в українській літературній традиції. Такий спосіб перекладу не потребує додаткової експлікації, оскільки назви творів мають прозору внутрішню форму та закріплені відповідники в цільовій мові.

Перекладацькі тактики, використані для відтворення НМЛ сфери культури та мистецтва, узагальнено на рис. 3.2.2.1. Найбільш уживаною виявилася транскрипція / транслітерація (57 одиниць), що засвідчує орієнтацію перекладу на збереження оригінальної форми власних назв і культурних референтів. Другу за чисельністю групу становить калькування (36 од.), яке відображає поширену практику цієї тематичної категорії. Помітною є також частка збереження оригіналу (24 од.), за якого іншомовну одиницю подано в ТП без формальних змін. Меншою є частотність описового перекладу (11 од.) та комбінованого перекладу (11 од.), що доводить обмежене, але функційно мотивоване використання адаптивних і пояснювальних рішень у випадках відсутності усталених відповідників. Найрідше зафіксовано вилучення НМЛ (6 од.) та використання усталеного відповідника (5 од.). Загальний розподіл тактик засвідчує переважання тактик, спрямованих на збереження автентичних рис американської культури, за умови вибіркового залучення адаптаційних механізмів для забезпечення комунікативної доступності перекладу.

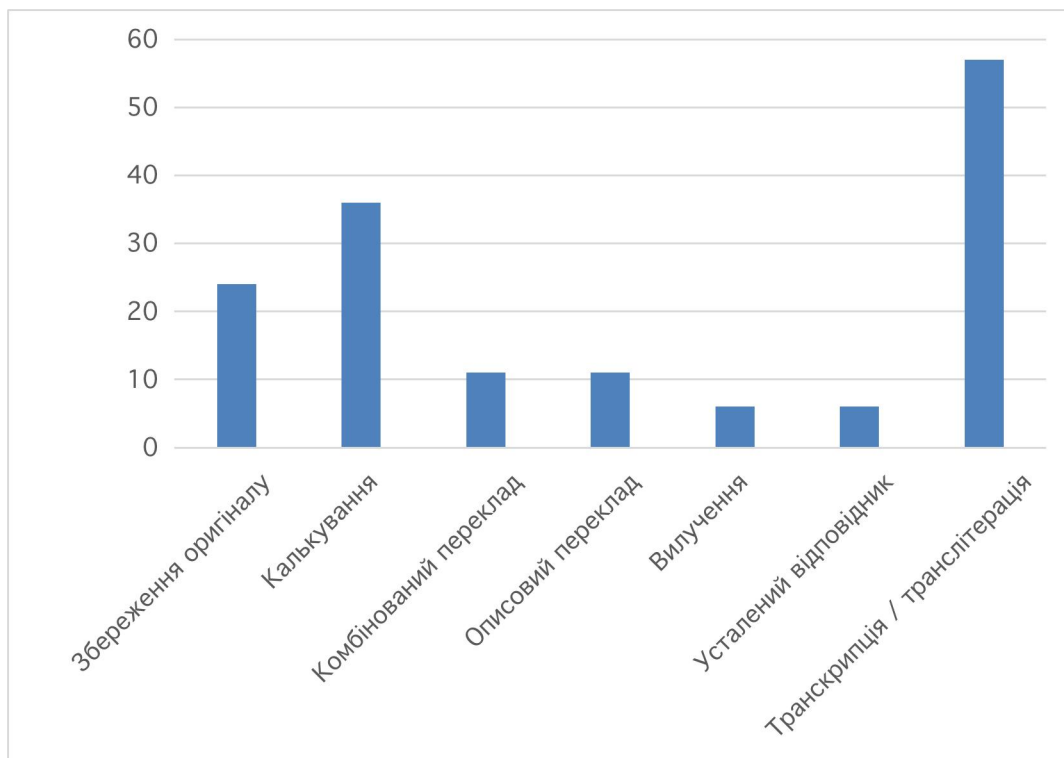

Рис. 3.2.2.1. Частотність застосування перекладацьких тактик для відтворення НМЛ сфери культури і мистецтва

Отже, аналіз перекладу НМЛ сфери культури та мистецтва дає підстави зафіксувати переважання стратегій, орієнтованих на збереження та відтворення оригінальної культурної специфіки, що підтверджене домінуванням стратегії очуження (рис. 3.2.2.2). Імена, назви організацій, видань і творів мистецтва відтворені здебільшого через транскрипцію або калькування, що допомагає зберегти в тексті перекладу автентичність американського культурного простору. Водночас наявність доместикаційно орієнтованих реалізацій, представлених описовими й комбінованими способами перекладу, засвідчує варіативність перекладацьких рішень і функціонування адаптивних механізмів у випадках, коли формально орієнтовані тактики не забезпечують належної комунікативної доступності одиниці в ТП.

Рис. 3.2.2.2. Переклад НМЛ сфери культури і мистецтва в розрізі застосованих стратегій

Загалом для перекладу НМЛ сфери культури та мистецтва характерний збалансований підхід, що поєднує збереження культурної автентичності з урахуванням комунікативних потреб цільової аудиторії. Ключові феномени американської культури введено до тексту перекладу переважно без формальних змін, тоді як другорядні або потенційно непрозорі для українського реципієнта поняття за потреби експліковані через описові чи комбіновані перекладацькі рішення.

3.2.3. Специфіка перекладу назв етнічних і соціальних феноменів

Категорія «етнічні та соціальні поняття» охоплює назви етносів, соціальних і демографічних груп, історичних поколінь, а також ключові для американської культури суспільні явища та ідеї. Ця лексика формує в читача уявлення про соціокультурну стратифікацію та ідентичність, відіграючи важливу роль у переданні колориту американського суспільства. У матеріалі дослідження виявлено 141 таку лексичну одиницю (близько 15,1 % від усіх лексем цієї групи НМЛ). У межах цієї групи виокремлено низку підкатегорій,

що відображають тематичне розмаїття етнічних і соціальних реалій США. Зокрема, сюди входять суспільні явища, демографічні, соціальні та релігійні групи, етнічна належність, соціальні звичаї, свята та традиції (таблиця 2.2.3.1).

Таблиця 3.2.3.1

**Змістова категоризація національно маркованої лексики
в розрізі етнічних понять і соціальних феноменів**

Тематично-змістова підгрупа	Приклади
Етнічна належність	<i>Latin Americans; African Americans</i>
Демографічні та соціальні групи	<i>yuppie; baby boomers; WASP</i>
Свята та звичаї	<i>bridal shower, Columbus Day, Groundhog Day</i>
Історичні рухи й поняття	<i>Pilgrims, Roaring Twenties, Great Depression</i>
Релігійні рухи й поняття	<i>Amish, Mormons</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Представлена класифікація відображає лексичний рівень репрезентації НМЕ американської картини світу в розрізі етнічних понять і соціальних феноменів. Переклад актуалізує інший вимір їх функціонування, пов'язаний із переданням культурної специфіки в цільовому мовному середовищі. Характерним у цьому плані є переклад національно маркованої одиниці *Asian Americans*, що наведений нижче.

ТО: *Flynn's argument was outlined in his book Asian Americans: Achievement Beyond IQ (1991) [211, с. 231].*

ТП: *Свої аргументи Флінн наводить у книжці «Американці азійського походження: досягнення за межами IQ» [209, с. 196].*

У проілюстрованому прикладі національно маркована одиниця *Asian Americans* відтворена через описовий переклад – *американці азійського походження*. Такий перекладацький вибір є прагматично вмотивованим і

забезпечує адекватну репрезентацію американської моделі етнічної ідентифікації, де ключовим є поєднання громадянської належності (*Americans*) з етнічним походженням (*Asian*). Описова реперторема допомагає уникнути потенційної двозначності, яка могла б виникнути в разі буквального калькування або редукції значення, чітко сигналізує, що йдеться не про громадян країн Азії, а про специфічну соціокультурну групу в межах американського суспільства.

Використане рішення зберігає соціально-ідентифікаційну функцію текстами, актуалізуючи притаманну американській картині світу систему етнічних класифікацій, що активно функціює в академічному, публіцистичному та суспільно-політичному дискурсах. Попри певне розширення лексичної форми, переклад не призводить до втрати смислової концентрації та увідповіднений із нормами українського наукового мовлення, забезпечує баланс між точністю, зрозумілістю і культурною коректністю. У межах дихотомії одомашнення / очуження таке перекладацьке рішення реалізує доместикаційний вектор, спрямований на інтеграцію культурно специфічної номінації в когнітивний простір цільової аудиторії.

У межах аналізованої групи поряд з описовим перекладом використано також калькування.

ТО: *For this reason, America is called a melting pot* [212, с. 15].

ТП: *Саме через це Америку називають «плавильний котел»* [210, с. 5].

Текстема *melting pot* скалькована як «плавильний котел», узята в лапки. Цей розділовий знак сигналізує про переносну, метафоричну семантику словосполучення, яке позначає явище культурної, етнічної та соціальної інтеграції, характерне для американського суспільства. Така форма не лише зберігає образність і метафоричність вихідної одиниці, але й відтворює її глибоке культурно-символічне значення. Концепція *melting pot* походить зі специфічного історичного контексту, адже саме Сполучені Штати традиційно формувалися як країна іммігрантів, населення якої складається з представників різних етнічних, релігійних і культурних груп, що впродовж

століть прибували для соціальної ідентифікації та економічної мобільності [111]. Метафора «плавильного котла» символізує не просто співіснування різних спільнот, а процес їхнього поступового змішування та формування нової національної ідентичності – американізму, заснованого не на етнічному походженні, а на спільних культурних цінностях, демократичних принципах та ідеї рівності можливостей [111]. Отже, калькована реперторема «плавильний котел» є точним лексичним відповідником та зберігає символічне навантаження, історичну тяглість і концептуальну глибину оригінальної тексти. У термінах перекладацьких стратегій вибране рішення реалізує форенізувальний вектор, оскільки зберігає образну модель вихідної культури та не замінює її культурно нейтральним або описовим відповідником. Калькування з графічною маркацією (лапками) сигналізує про іншокультурне походження концепта й водночас полегшує його інтерпретацію в цільовому дискурсі. Із позицій теорії адаптації таке рішення може бути схарактеризоване як репродуктивна стратегія, спрямована на збереження концептуальної та символічної структури оригіналу за мінімального втручання у форму. Отже, калькований відповідник «плавильний котел» забезпечує адекватний перехід від тексти до реперторема, зберігаючи метафоричну модель, культурно-символічне навантаження та прагматичну функцію оригінальної одиниці в цільовому тексті.

Окремі національно марковані одиниці відтворено за допомогою усталених відповідників, що не потребують додаткової експлікації.

ТО: *Roughly half of the students are African American; the rest are Hispanic* [211, с. 251].

ТП: *Близько половини учнів – афроамериканці, решта іспанці* [209, с. 210].

У наведеному прикладі національно маркована одиниця *African American* відтворена за допомогою усталеного лексичного відповідника – афроамериканці. Такий перекладацький вибір є прагматично виправданим,

оскільки ця реперторема вже закріплена в українському публіцистичному й науковому дискурсі, функціює як нейтральна та соціально коректна номінація етнічної ідентифікації. На відміну від описових конструкцій на кшталт *американці африканського походження*, усталений відповідник забезпечує лаконічність висловлювання без втрати змістової точності.

Використання лексеми *афроамериканці* допомагає зберегти соціально-ідентифікаційну функцію текстами, притаманну американській картині світу, де подібні номінації відіграють важливу роль у фіксації етнічної структури суспільства. Із позицій перекладацького вибору це рішення демонструє орієнтацію перекладача на вже інкорпоровані в цільову мову одиниці, що не потребують додаткової експлікації для цільового реципієнта.

Окремі національно марковані одиниці відтворено через транскрипцію.

ТО: *He went to see a Mr. Bingham at Lawrence and Company, a «tall, gaunt, white-bearded Yankee with steel-blue eyes»* [211, с. 148].

ТП: *Він вирушив до пана Бінгема з «Лоуренс і компанія», «високого, худорлявого сивобородого янки зі сталевими блакитними очима»* [209, с. 128].

У проілюстрованому прикладі національно маркована одиниця *Yankee* відтворена через транскрипцію – янки, що є прагматично виправданим перекладацьким рішенням. Лексема *Yankee* виконує не лише номінативну функцію, а й функцію соціальної ідентифікації, позначаючи соціокультурний тип, пов'язаний з американською регіональною та історичною ідентичністю (передусім Північ США), а також зі стереотипними уявленнями про стриманість, суворість і раціональність [257]. Транскрибований відповідник *янки* є усталеним у цільовій мові, сприяє збереженню конотативного й стилістичного потенціалу оригінальної текстами без її нейтралізації.

На рис. 2.2.3.1 представлено частотний розподіл перекладацьких тактик у межах цієї тематичної категорії. Домінантною є тактика калькування (56 од.), тоді як суттєву частку становлять також транскрипція / транслітерація (25 од.), описовий переклад (17 од.), використання усталеного відповідника (16 од.) та культурного еквівалента (10 од.). Значно рідше

застосовано тактики вилучення національно маркованих одиниць (9 од.) і комбінованого перекладу (3 од.).

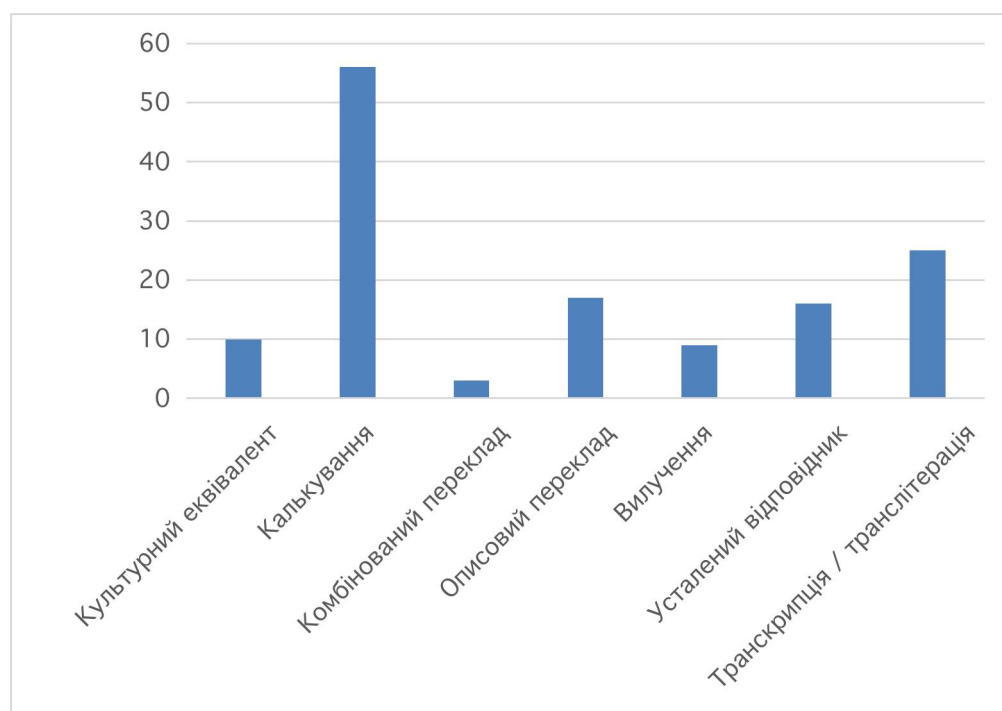

Рис. 3.2.3.1. Частотність застосування перекладацьких тактик для відтворення етнічних та соціальних понять

Проаналізований матеріал засвідчує комплексний підхід до перекладу етнічної та соціальної НМЛ. Перекладачі поєднують різні тактики, залежно від типу НМЛ, ступеня її відомості українському реципієнту й контекстуального навантаження. Унаслідок цього формується баланс між забезпеченням зрозумілості перекладу (одомашненням) і збереженням національно-культурного колориту оригіналу (очуженням) (рис. 2.2.3.2).

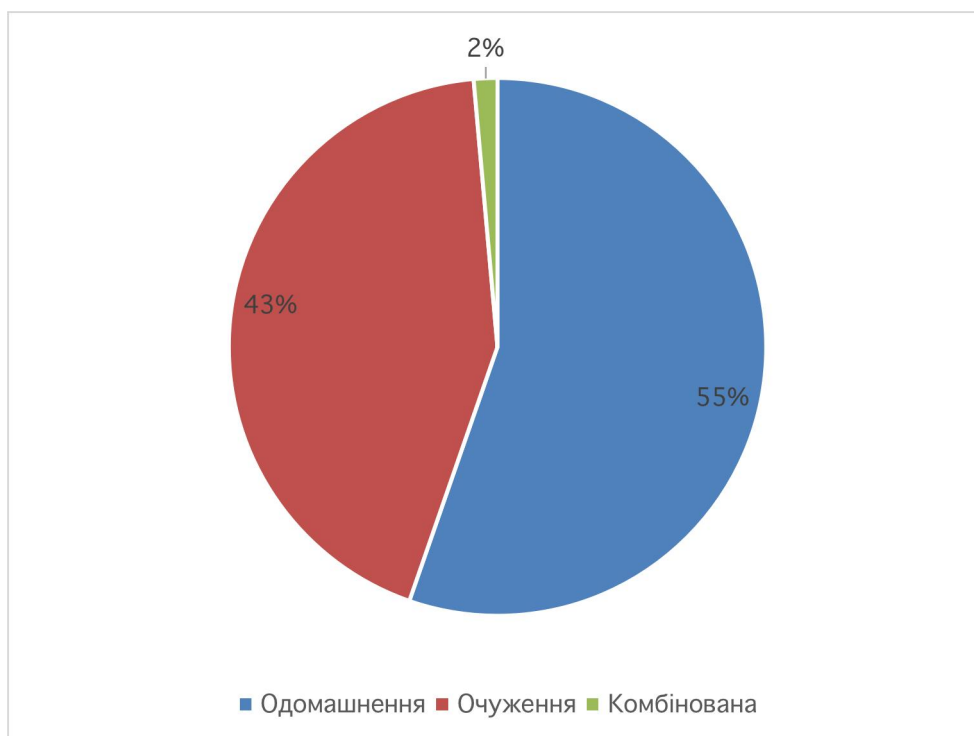

Рис. 3.2.3.2. Переклад НМЛ групи етнічних і соціальних понять у розрізі застосованих стратегій

Загалом частка доместикаційних стратегій дещо перевищує частку форенізаційних: близько 55 % прикладів відтворені через адаптацію до українського контексту (описовий переклад, вилучення, використання українського культурного еквівалента тощо), тоді як приблизно 43 % реалізують стратегію збереження іншомовного елемента (калькування, транскрипція / транслітерація). Лише в невеликій кількості випадків зафіксовано комбіновану стратегію перекладу.

Отже, відтворення національно маркованих лексичних одиниць, що репрезентують етнічні й соціальні поняття американської культури, вирізняється варіативністю перекладацьких тактик і стратегій. Доместикаційні рішення переважають у випадках, коли пряме відтворення одиниці ускладнене відмінностями культурного досвіду (окремі звичаї, соціальні концепти, етнічні номінації), тоді як форенізаційно орієнтовані тактики частіше застосовані для лексем із порівняно впізнаваною формою та стабільним культурним статусом (назви свят, окремі соціальні групи, релігійні поняття). У сукупності такий підхід до перекладу етнокультурної

лексики США забезпечує цілісне сприйняття тексту українською аудиторією, водночас зберігає соціокультурну специфіку американського способу життя. Інші тематичні підгрупи в межах категорії соціокультурної повсякденності виявилися недостатньо репрезентативними, тому не залучені до аналізу в цьому підрозділі.

3.3. Інституційно-політична національно маркована лексика: перекладознавчий аналіз і способи відтворення

Суспільно-політична НМЛ становить вагомий частку аналізованого матеріалу – 33,1 % (або 566 лексичних одиниць) від загальної кількості вибраних прикладів. Така кількість культурно забарвленої суспільно-політичної лексики в тексті оригіналу засвідчує її суттєву роль у відображенні національної своєрідності, зокрема в репрезентації державного устрою, політичної ідеології, громадянських цінностей та соціально-правових відносин, характерних для американської культури. Семантична варіативність цієї лексики дала змогу виокремити низку тематично-змістових підкатегорій (таблиця 3.3.1), кожна з яких відображає певні аспекти державного та громадського життя США.

Таблиця 3.3.1

Розподіл американської суспільно-політичної НМЛ за змістовими категоріями

Категорія	Короткий опис групи	Приклади
Освіта	Елементи американської освітньої системи	<i>advanced-placement calculus test; community college</i>
Право	Законодавство, конституційні норми, судова система, юридичні процеси та правові документи	<i>Miranda rule; municipal court judge</i>
Соціально-політичні явища	Ідеології, історичні події, соціальні рухи, політичні й економічні поняття та події	<i>Watergate Scandal; the American Revolution</i>

Органи та діячі	Державні установи, офіційні та історичні посади, імена політичних діячів	<i>Federal Trade Commission (FTC); Honest Abe</i>
Державний устрій	Адміністративно-територіальний поділ, політичний устрій, соціальні програми та механізми управління на державному рівні	<i>federal Social Security Program; Secretary of State</i>
Організації	Неурядові, міжнародні та громадські об'єднання, зокрема наукові й бізнесові	<i>The American Civil Liberties Union (ACLU); Better Business Bureau</i>
Військові та силові структури	Військові конфлікти, силові структури та військово-інституційні організації	<i>Pearl Harbor, Iraq War, U.S. Naval Academy</i>
Символи та ідеї	Культурно-політичні символи, ідеї, вислови та національні уособлення	<i>Founding Fathers; Uncle Sam; Stars and Stripes</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Найбільш чисельною в межах цієї групи є лексика, пов'язана з освітньою сферою (254 одиниці, що становить 44,9 % від загальної кількості). Репрезентативні також одиниці правової тематики (77 одиниць, 13,6 %) та лексика, що позначає соціально-політичні явища (73 одиниці, 12,9 %). Помітну частку становлять і НМЛ, пов'язані з державним устроєм, діяльністю організацій та установ, а також із політичними діячами. Такий розподіл тематично-змістових груп засвідчує зосередженість тексту оригіналу на питаннях функціонування держави, правових і суспільних механізмів, а також на освітній сфері як важливому складнику американської соціальної моделі. Саме для цих сегментів американської картини світу характерна виразна культурна специфіка та потенційна асиметрія стосовно українських реалій, що зумовлює перекладацьку складність їх відтворення.

Найменш репрезентованими в межах категорії інституційно-політичної НМЛ є лексичні групи, пов'язані з символами та ідеями (20 одиниць, близько 4 %), а також із військовими й силовими структурами (24 одиниці, близько 4 %). Їх порівняно низька частотність доводить, що в тексті оригіналу ці одиниці з'являються переважно у зв'язку з ключовими національними

символами та окремими військовими конфліктами, вони не формують сталого лексичного фону оповіді.

3.3.1. Специфіка перекладу національно маркованої лексики сфери освіти

Категорія «освіта» об'єднує НМЛ, що позначає заклади, явища та поняття американської системи освіти. До цієї категорії входять освітні ступені, академічні й адміністративні посади, назви шкіл та університетів, система оцінювання і фінансування, а також супутня інфраструктура (таблиця 3.3.1.1). У досліджуваному матеріалі зафіксовано 173 приклади лексики сфери освіти, більшість із яких не мають прямих еквівалентів в українській мові та вимагають від перекладача складного балансування між збереженням оригінального значення і досягненням зрозумілості для цільового читача.

Таблиця 3.3.1.1

Змістова категоризація американської НМЛ у сфері освіти

Тематично-змістова підгрупа	Приклади
Навчальні заклади	<i>public schools; community college; Yale University</i>
Система навчання	<i>major; term K-12; gifted program</i>
Система оцінювання	<i>GPA; SAT (Scholastic Achievement Test)</i>
Фінансування освіти	<i>federal government loans; 529 education plan</i>
Звання і ступені	<i>associate degree in art or science (AA or AS), MD (medical doctor)</i>
Наукові та адміністративні посади	<i>superintendent; international student advisers</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Представлені тематично-змістові підгрупи окреслюють основні типи національно маркованих одиниць освітньої сфери, зафіксованих у матеріалі дослідження. У перекладі такі одиниці потребують різних перекладацьких

рішень, залежно від характеру їх культурної зумовленості та наявності або відсутності функціональних відповідників в українській освітній системі.

Одна з таких тактик – описовий переклад, який використано для відтворення понять, що не мають прямих відповідників в українській освітній системі. Наприклад:

ТО: *You will be asked for a copy of your transcript, ...* [212, с. 170].

ТП: *Вас попросять завірений список усіх курсів, які вивчалися у середній школі ...* [210, с. 145].

Текстему *transcript* відтворено як *завірений список усіх курсів, які вивчалися у середній школі*. Лексема *transcript* означає офіційний документ, що містить перелік прослуханих курсів й отриманих оцінок та фіксує навчальні досягнення учня або студента (переклад наш – К. Р.) [252]. Відтворення цієї одиниці через описову реперторему є прагматично зумовленим перекладацьким рішенням, оскільки в українській освітній системі відсутній прямий інституційний еквівалент, що повністю збігався б за функцією та статусом з американським *transcript*. Описовий переклад дає змогу експлікувати функційне призначення документа, наголосити на його офіційному характері, уникнути потенційних хибних асоціацій із близькими, але не тотожними українськими номінаціями (на кшталт *довідка* або *табель*). У межах моделі перекладацького вибору це рішення постає як результат відбору з кількох можливих альтернатив, що зумовлене прагматикою контексту та рівнем доступності НМЕ для цільового читача.

Подібно до цього відтворено текстему *major*, що позначає основний навчальний напрям або дисципліну, яку студент вибирає для поглибленого вивчення в коледжі чи в університеті (переклад наш – К. Р.) [233].

ТО: *Their last two years were then spent in the field of their specialization called their major.* [212, с. 164].

ТП: *А наступні два роки працюють над вивченням предметів, які складають спеціалізацію.* [210, с. 140].

ТО: *She's in college now. She is an accounting major.* [211, с. 263].

ТП: *Навчається* зараз у коледжі на бухгалтерській справі. [209, с. 220].

В українському перекладі використано репертопему *головна дисципліна* та описовий переклад *навчається на*. Таке перекладацьке рішення забезпечує експлікацію змісту лексеми, усуває потребу в спеціальних фонових знаннях і сприяє адекватному розумінню освітньої специфіки американського контексту українським реципієнтом.

На відміну від описового перекладу, спрямованого на розкриття змісту інституційно специфічних понять, у низці випадків переклад освітньої НМЛ виконаний через відтворення її внутрішньої структури, що реалізоване за допомогою тактики калькування.

ТО: *Our cities have geographical school districts that define which public school elementary and secondary level students will attend based on where they live* [212, с. 156].

ТП: *Наші міста поділено на шкільні мікрорайони і те, до якої школи ходитиме учень, визначається тим, де він проживає* [210, с. 132].

У цьому випадку калькування допомагає зберегти формально-семантичну структуру текстами, відтворити принцип територіальної організації американської системи освіти. У США *school district* функціює як базова адміністративна одиниця управління освітою, що окреслює межі фінансування, зарахування учнів і підпорядкування навчальних закладів. В українському освітньому контексті використано дещо схожу модель, тому калькована реперторема *шкільні мікрорайони* є прозорою та зрозумілою для цільового реципієнта. У термінах адаптації перекладу таке рішення реалізує адаптивну стратегію, за якої перекладацьке рішення не потребує додаткової експлікації, оскільки значення територіального зв'язку школи з місцем проживання логічно виведено з контексту.

Поряд із калькуванням у перекладі освітньої НМЛ активно застосовувана тактика транскрипції та збереження оригінальної форми, що є типовим перекладацьким рішенням для інституційно закріплених назв й аббревіатур, які функціують у міжнародному академічному просторі.

Вдалим прикладом збереження оригінальної форми вважаємо відтворення міжнародно відомих абревіатур на кшталт *SAT (Scholastic Achievement Test)* [211, с. 71; 212, с. 159] та *TOEFL (Test of English as a Foreign Language)* [212, с. 171; 210, с. 146] без перекладу. Таке перекладацьке рішення виправдане, оскільки одиниці функціують як усталені маркери американської системи оцінювання та вступу до закладів вищої освіти, широко використовувані в міжнародному освітньому дискурсі. Їх переклад або калькування могли б призвести до втрати впізнаваності, ускладнення інтерпретації для цільового реципієнта.

Аналогічна тактика застосована для відтворення назв американських закладів вищої освіти, зокрема *Harvard University* [211, с. 81] – *Гарвардський університет* [209, с. 72], *Yale University* [211, с. 81] – *Єльський університет* [209, с. 73], *Stanford University* [211, с. 73] – *Стенфордський університет* [209, с. 65]. У зазначених випадках використано адаптивне транскодування, за якого основа передається шляхом транскрипції з подальшою морфологічною адаптацією відповідно до норм української мови. Такий спосіб відтворення власних назв забезпечує коректну ідентифікацію освітніх інституцій та зберігає їхню культурну й академічну впізнаваність.

Водночас не всі одиниці освітньої НМЛ можуть бути адекватно відтворені через пряме збереження іншомовної форми, що зумовлює звернення до перекладацьких рішень, орієнтованих на культурну адаптацію змісту. Наприклад:

ТО: ..., *although most of our universities offer academic scholarships and need-based aid* [212, с. 154].

ТП: ..., *хоча деякі університети пропонують академічні стипендії й допомогу малозабезпеченим* [210, с. 135].

У цьому прикладі використано культурний еквівалент *допомога малозабезпеченим*, який забезпечує часткову адаптацію американської освітньо-фінансової реалії до українського контексту. У США *need-based aid* є інституційно визначеною формою фінансової підтримки, що надають

студентам на підставі підтвердженої матеріальної потреби. Це один із ключових механізмів забезпечення доступу до вищої освіти. Обсяг такої допомоги визначають через розрахунок очікуваного власного внеску студента. Виявлену фінансову потребу покривають за структурованою схемою, яка може охоплювати позику та грантовий складник [106]. Український відповідник *допомога малозабезпеченим* передає загальну ідею соціальної підтримки студентів із нижчим рівнем доходу та є зрозумілим для цільового реципієнта. Водночас таке перекладацьке рішення частково звужує зміст вихідної одиниці, оскільки в американському контексті *need-based aid* не передбачає формального статусу малозабезпеченості й охоплює ширший спектр фінансових ситуацій. Отже, переклад уможливлює прагматичну адекватність, проте супроводжуваний певною семантичною редукцією. Таке перекладацьке рішення відображає орієнтацію на функційну доступність тексту перекладу, навіть за умови часткової втрати семантичної деталізації.

Один із прикладів застосування культурного еквівалента – відтворення лексеми *degree*:

ТО: *Only half of us say a college or university degree is essential, ...* [212, с. 156].

ТП: *Лише половина з нас вважає, що диплом університету чи коледжу є важливим, ...* [210, с. 133].

В американській системі освіти *degree* позначає освітній ступінь або кваліфікаційний рівень, який здобувають студенти коледжу чи університету після успішного завершення навчання (переклад наш – К. Р.) [218]. У тексті перекладу текстема репрезентована реперторемою *диплом*, що в українському освітньому контексті також асоціюється з фактом завершення певного етапу вищої освіти. Таке перекладацьке рішення забезпечує доступність і природність ТП для цільової аудиторії.

Кількісний розподіл тактик перекладу, застосованих для відтворення НМЛ цієї групи, проілюстровано на діаграмі (рис. 3.3.1.1). Домінантною тактикою є калькування (57 од.), що засвідчує орієнтацію перекладу на

формальне збереження структурно-семантичних характеристик вихідних одиниць. Вагому частку становлять також транскрипція / транслітерація (27 од.), описовий переклад (23 од.), збереження оригіналу (20 од.), використання культурного еквівалента (18 од.). Комбінований переклад зафіксовано в меншій кількості випадків (10 од.), тоді як вилучення (4 од.), генералізація (3 од.) та усталений відповідник (6 од.) мають одиничний характер у межах цієї категорії.

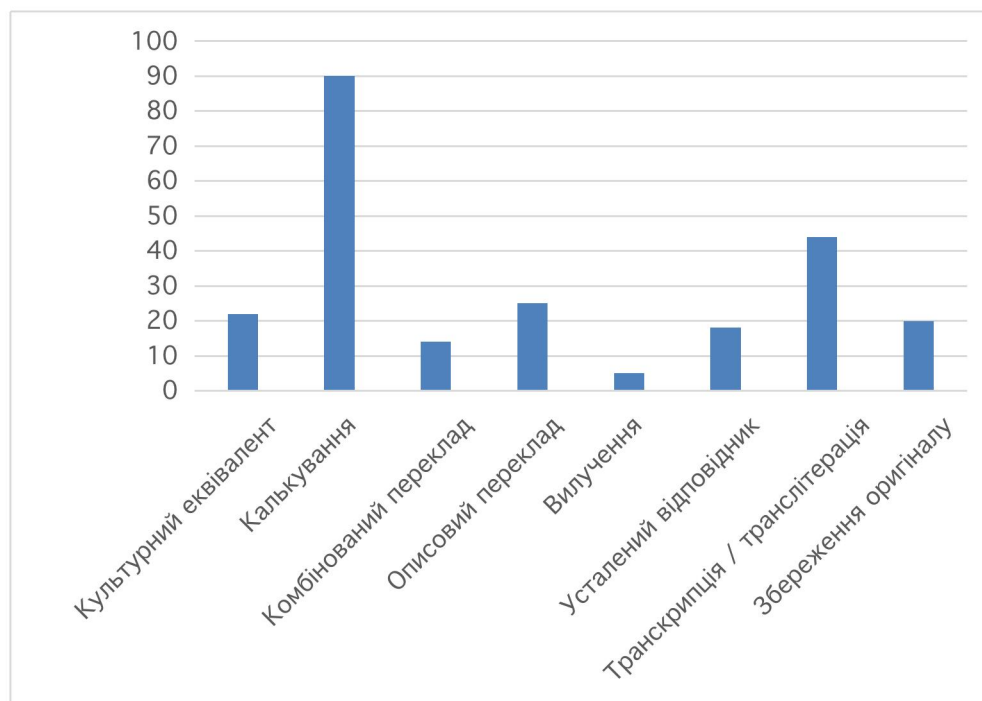

Рис. 3.3.1.1. Частотність застосування перекладацьких тактик для відтворення НМЛ сфери освіти

Аналіз відтворення національно маркованої лексики сфери освіти дає підстави стверджувати, що для перекладацького підходу характерна відносна збалансованість стратегій одомашнення (46,9 %) та очуження (47,2 %), за невеликої частки комбінованих рішень (5,9 %) (рис. 3.3.1.2). Такий розподіл доводить факт балансу між забезпеченням зрозумілості й функційної прозорості для цільового реципієнта та необхідністю збереження специфіки американської освітньої системи.

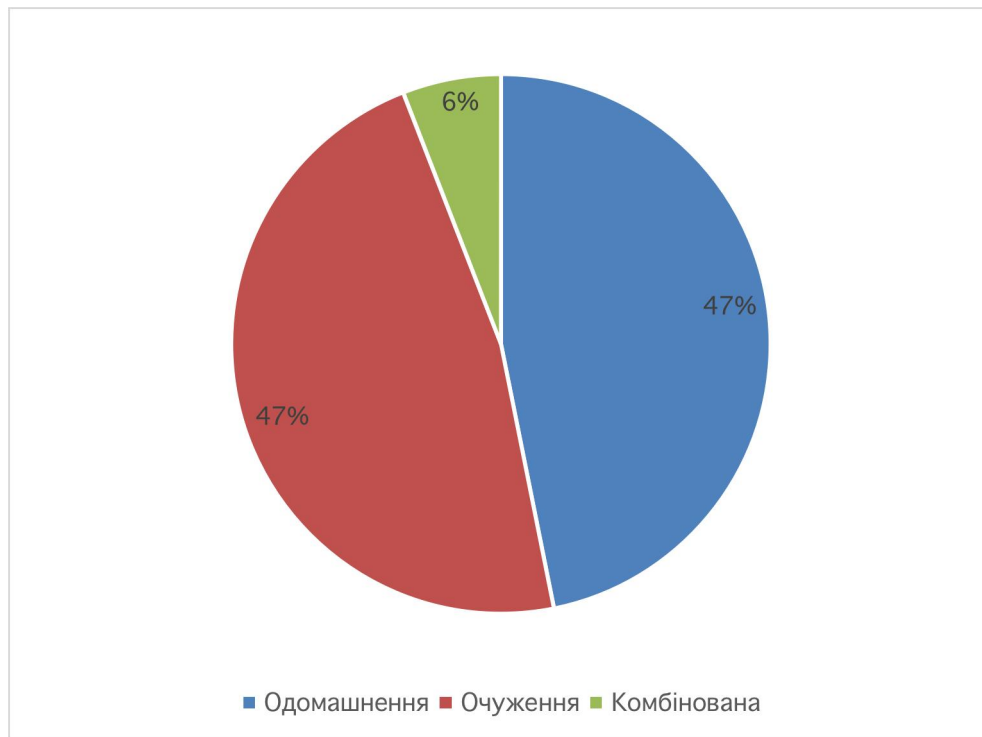

Рис. 3.3.1.2. Відтворення НМЛ сфери освіти в розрізі застосованих стратегій

Отже, переклад американської НМЛ сфери освіти виконано із застосуванням широкого спектра перекладацьких тактик. Найчастіше зафіксовано використання калькування, що допомагає зберігати формальну структуру текстом. Посутню роль відігравали також транскрипція / транслітерація та збереження оригіналу, які слугували засобами репрезентації специфічних освітніх реалій США. Описовий переклад і використання культурних еквівалентів сприяли прагматичній адаптації національно-специфічної інформації до очікувань українського реципієнта.

3.3.2. Відтворення лексики американської правової сфери в українському перекладі: кількісний та якісний аналіз

НМЛ сфери права охоплює терміни, які відображають специфічні законодавчі, інституційні та процесуальні аспекти правової системи США. Відтворення такої лексики потребує особливої уваги до точності й адекватності, оскільки неправильно перекладені лексеми можуть спотворити юридичний зміст оригіналу.

Серед проаналізованих прикладів інституційно-політичної НМЛ виокремлено 77 одиниць лексики сфери права, які позначають основоположні законодавчі акти, елементи судоустрою й державні органи, назви злочинів, а також специфічні юридичні процедури та звичаї. Крім того, до цієї групи належать суспільно-правові ідеології і загальноправові концепції (таблиця 3.3.2.1).

Таблиця 3.3.2.1

Змістова категоризація американської НМЛ сфери права

Тематично-змістова підгрупа	Приклади
Законодавчі акти та історичні документи	<i>Bill of Rights; Declaration of Independence; Sherman Antitrust Act</i>
Суспільно-правові поняття та ідеології	<i>gun regulation; to take the fifth</i>
Відомі судові процеси	<i>Scopes Trial; Monkey Trial; O.J. Simpson Trial</i>
Судова влада та система	<i>US Supreme Court; municipal court judge</i>
Юридичні терміни та правові поняття	<i>DUI (driving under influence); capital felony; collective bargaining</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Запропонована тематично-змістова класифікація створює підґрунтя для подальшого якісного аналізу перекладацьких рішень. Варто схарактеризувати окремі приклади відтворення НМЛ цієї групи, які ілюструють застосування різних перекладацьких тактик.

Однією з таких одиниць є текстема *DUI (driving under the influence)*, що репрезентує НМЕ американської правової культури, пов'язаний із кримінально-правовим регулюванням дорожнього руху.

ТО: *(DUI) Driving under influence is a serious crime ...* [212, с.142].

ТП: *Вести авто в нетверезому стані - це серйозний злочин ...* [210, с. 121].

В американському правовому дискурсі *DUI* позначає злочин, що полягає в керуванні транспортним засобом після вживання надмірної кількості алкоголю або наркотичних речовин, які впливають на здатність керувати транспортним засобом. Це менш серйозний злочин, ніж керування транспортним засобом у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння (*DWI, driving while intoxicated*) (переклад наш – К. Р.) [223]. У перекладі текстема реалізована через реперторему *вести авто в нетверезому стані*, яка забезпечує семантичну прозорість і функційну зрозумілість для цільового реципієнта. Вибране перекладацьке рішення ґрунтоване на описовій експлікації, що дає змогу відтворити зміст правової норми без збереження іншомовної аббревіатури, водночас адаптувати її до українського правового дискурсу. Із погляду прагматичного ефекту перекладу таке рішення спрямоване на досягнення функційної адекватності, оскільки забезпечує коректне розуміння правової ситуації без потреби в додатковій експлікації культурно-інституційної специфіки США.

Поряд із кримінально-правовими термінами, пов'язаними з регулюванням окремих правопорушень, у матеріалі зафіксовано також національно марковані одиниці, що репрезентують історико-правові явища американської правової системи.

ТО: *This ban on the sale of alcohol, known as Prohibition, was later repealed in 1933 by the 21st Amendment* [212, с. 68].

ТП: *Заборона продажу алкоголю, відома як Сухий закон, який було відмінено в 1933 році 21 Поправкою* [210, с. 53].

У цьому прикладі текстема *Prohibition* репрезентує елемент американської правової та соціально-історичної картини світу, пов'язаний із періодом дії Вісімнадцятої поправки до Конституції США (1920 – 1933 рр.), що запровадила заборону на виробництво, продаж і транспортування алкоголю. В українському перекладі одиниця відтворена за допомогою усталеного відповідника *Сухий закон*, який функціонує в українському дискурсі як назва подібних заборонних практик. Застосування усталеного

відповідника забезпечує семантичну та прагматичну адекватність перекладу, оскільки українська реперторема є зрозумілою для цільового реципієнта та не потребує додаткової експлікації. Водночас таке рішення частково нейтралізує інституційно-конституційну специфіку американського явища, зокрема його прямий зв'язок із системою поправок до Конституції США. Переклад *Prohibition – Сухий закон* тяжіє до прихованого перекладу, у межах якого культурна маркованість одиниці адаптована до очікувань цільової аудиторії, для забезпечення комунікативної прозорості.

На відміну від лексем, що позначають масштабні законодавчі режими й історичні правові періоди, у складі юридичної НМЛ зафіксовано й одиниці, які номінують конкретні інституційні ролі в судовій системі США.

ТО: *Several ran for public office, and there were two superior court justices, one municipal court judge, two members of the California state legislature, ...* [211, с. 89].

ТП: *Хтось пішов працювати до державних установ, були двоє суддів у судах першої інстанції, один муніципальний суддя, двоє увійшли до складу державних законодавчих органів Каліфорнії ...* [209, с. 79].

Текстема *municipal court judge* репрезентує НМЕ американської судової системи, пов'язаний із діяльністю муніципальних судів, які розглядають справи про несуттєві правопорушення, порушення місцевих кодексів та адміністративні справи на рівні міста [133]. В українському перекладі ця одиниця відтворена за допомогою функціонального еквівалента *муніципальний суддя*. Вибране перекладацьке рішення забезпечує термінологічну зрозумілість і функційну адекватність, даючи змогу інтегрувати одиницю в український правовий дискурс без додаткових пояснень. Водночас переклад частково нівелює національно зумовлені смислові характеристики, не передаючи повною мірою специфіки американської моделі судоустрою, у межах якої муніципальні суди мають чітко окреслену юрисдикцію та організаційну автономію. У термінах перекладацького вибору таке рішення може бути інтерпретоване як

орієнтоване на інтерпретаційну доступність для цільового реципієнта та на досягнення функційної адекватності.

Поряд із одиницями, переклад яких тяжіє до адаптації та функційної інтерпретації, у матеріалі зафіксовано приклади, що демонструють реалізацію тактик очуження, зокрема у випадку прецедентних назв судових рішень Верховного Суду США.

ТО: *His case is known as the Gideon Ruling [212, с. 90].*

ТП: *Його випадок відомий як Правило Гідеона [210, с. 73].*

ТО: *... some version of the Miranda rights, ... [212, с. 93].*

ТП: *... правило Міранди має бути зачитано ... [210, с. 76].*

У наведених прикладах застосовано тактику калькування з елементами транскрипції власної назви, що дозволяє зберегти прецедентну специфіку американської правової системи. Перекладач зберігає назви як маркери іншої правової культури, тим самим підтримуючи інституційну й історико-правову маркованість текстами.

Кількісний аналіз перекладацьких тактик, застосованих для відтворення НМЛ цієї тематично-змістової категорії, засвідчив домінування калькування (30 од.) та використання усталеного відповідника (23 од.), які разом становлять майже третину всіх зафіксованих перекладацьких рішень (рис. 3.3.2.1). Переважання саме цих тактик зумовлене високим рівнем інституційної закріпленості й термінологічної стабільності одиниць у мові оригіналу, а також наявністю нормативних відповідників в українській мові. Інші перекладацькі тактики застосовані епізодично (не більше як 6 од. кожна), вони не утворюють кількісно репрезентативних груп.

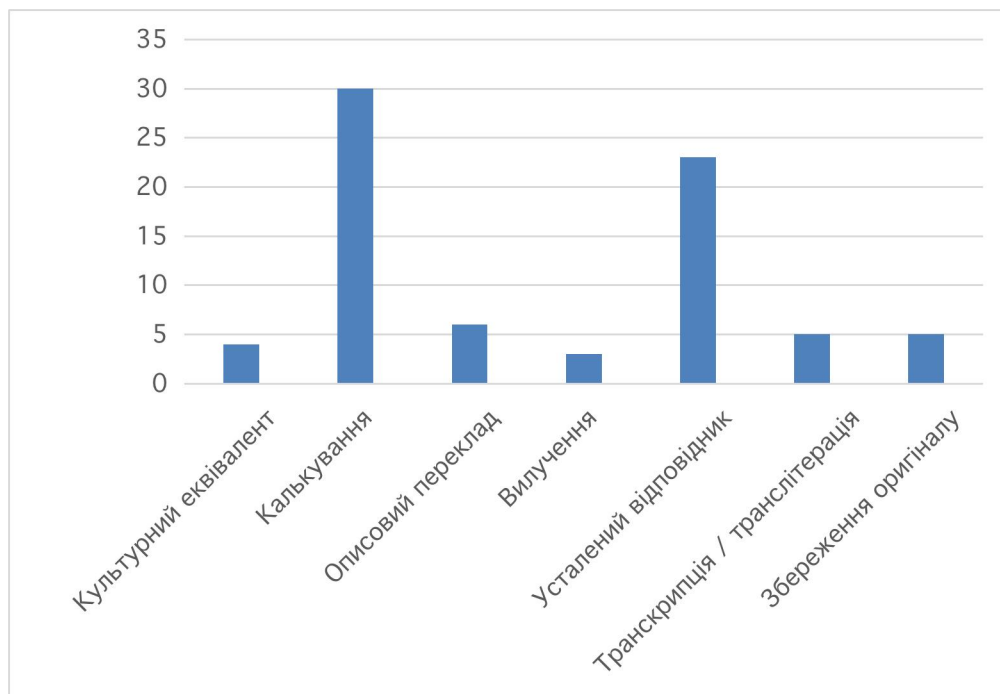

Рис. 2.3.2.1. Частотність застосування перекладацьких тактик для відтворення НМЛ правової сфери

Порівняно з іншими тематичними категоріями, у цій практично відсутні приклади комбінованого перекладу, а також мінімально представлений описовий переклад. Така особливість зумовлена передусім високим ступенем термінологічної фіксованості та нормативності правничого дискурсу. Унаслідок цього перекладацькі рішення переважно тяжіють до формально орієнтованих тактик, які забезпечують стабільність значення та зменшують ризик семантичних зсувів. Саме ці тактики є найбільш репрезентативними для аналізу специфіки відтворення національно маркованих одиниць правничої сфери.

Якщо у відтворенні НМЛ сфери освіти простежуваний баланс між стратегіями очуження й одомашнення, то для лексики правничої сфери характерне чітке домінування очуження (59,7 %). Частка одомашнення становить дещо більше від третини перекладацьких рішень (39 %), тоді як поєднання обох стратегій практично не зафіксоване (рис. 3.3.2.2).

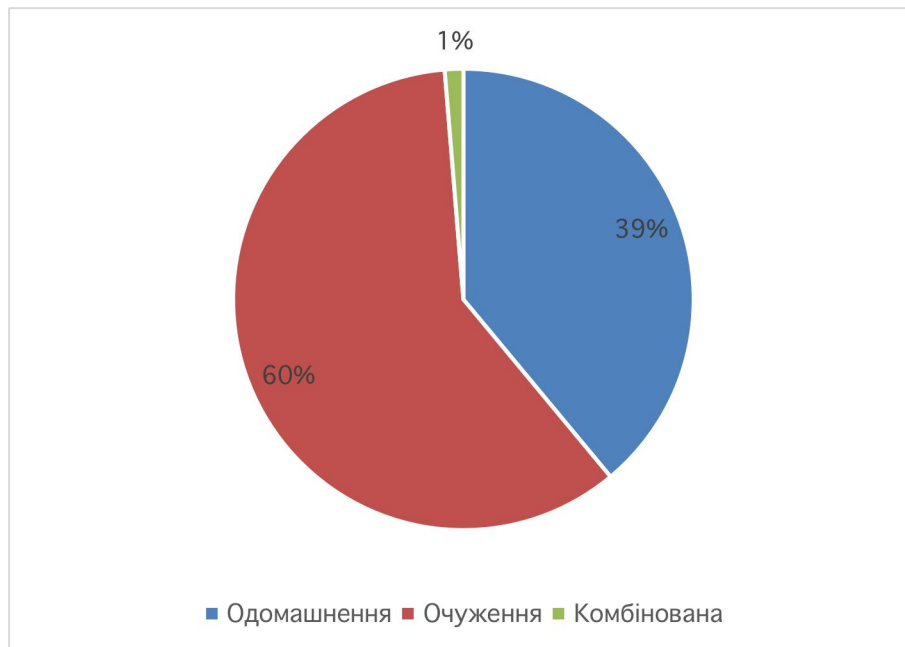

Рис. 3.3.2.2. Відтворення НМЛ сфери права в розрізі застосованих стратегій

Домінування стратегії очуження в цій групі засвідчує орієнтацію перекладацьких рішень на збереження культурної та інституційної специфіки ТО. Такий підхід забезпечує точніше відтворення НМЛ і мінімізує ризик її семантичної асиміляції до близьких, але не тотожних понять українського правового поля. Інші тематично-змістові категорії в межах інституційно-політичної НМЛ виявилися кількісно не репрезентативними, тому не описані в цьому підрозділі.

3.4. Географічно-просторова національно маркована лексика: перекладознавчий аналіз і способи відтворення

Географічно-просторова НМЛ в аналізованому матеріалі охоплює назви географічних об'єктів і явищ, притаманних американській картині світу. Ця категорія налічує 213 прикладів (або 12,5 %) від усього матеріалу дослідження. До неї входять назви географічних регіонів, адміністративно-територіальних одиниць (штати, міста), природних об'єктів (гори, річки, озера, національні парки тощо), а також епітети міст і штатів, що мають символічне значення (таблиця 3.4.1).

**Розподіл американської географічно-просторової НМЛ
за змістовими категоріями**

Категорія	Короткий опис групи	Приклади
Назви адміністративно-територіальних одиниць	Назви регіонів, штатів, міст та загальні топоніми	<i>Nevada, Chicago, the Americas</i>
Географічні назви з метафоричним чи з символічним значенням	Метафоричні назви регіонів та міські епітети, що мають символічне значення	<i>the Bible Belt, The Big Apple, Sin City, Motown</i>
Об'єкти фізичної географії	Гори, річки, озера, національні парки	<i>the Mississippi River, the Rocky Mountains</i>
Інші географічні одиниці	Явища природи, об'єкти флори і фауни тощо	<i>sequoia, Katrina flood</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Найчисельнішу групу становлять топоніми на позначення адміністративно-територіальних одиниць (114 од., або 53,5 %), основна частина – назви штатів, міст і регіонів. Наступною за частотністю є географічні назви з метафоричним чи з символічним значенням (49 од., або 23 %), невіддільно пов'язані з культурною, національною та місцевою ідентичністю. Третю групу утворюють об'єкти фізичної географії (46 од., або 21,6 %), зокрема ороніми, гідроніми та назви національних парків. Найменш репрезентативною є група інших географічних одиниць (4 од., 1,9 %), яка охоплює поодинокі номінації природних явищ, об'єктів флори й фауни тощо. Подальший аналіз буде зосереджено на тактиках перекладу виокремлених груп географічно-просторової НМЛ у наступних підпунктах.

3.4.1. Тактики відтворення топонімів та географічних об'єктів в українському перекладі

Аналіз назв адміністративно-територіальних одиниць та об'єктів фізичної географії в сукупності вможливорює зіставлення тактики відтворення

НМЛ цих двох груп, виявлення ключових чинників, які детермінують їх вибір. Кількісний аналіз демонструє, що у відтворенні географічно-просторової НМЛ домінує стратегія очуження, що була застосована в 131 випадку (82 %). Стратегія одомашнення використана у 25 випадках (15,5 %), тоді як поєднання цих двох стратегій виявлено лише в чотирьох випадках (2,5 %). Таке домінування очуження підтверджує, що під час відтворення специфічних для США географічних понять перевагу віддають збереженню ідентичності об'єкта. Однак докладний контрастивний аналіз розподілу стратегій усередині двох груп виявляє деякі відмінності, що засвідчують системну зумовленість вибору стратегії структурою лексеми (таблиця 3.4.1.1).

Таблиця 3.4.1.1

Контрастивний розподіл стратегій для адміністративно-територіальних одиниць та об'єктів фізичної географії

Група географічно-просторової НМЛ	Кількість лексичних одиниць	Очуження	Одомашнення	Комбінована
Адміністративно-територіальні одиниці	114	101 (88,6 %)	13 (11,4 %)	-
Об'єкти фізичної географії	46	30 (65,2 %)	12 (26,1 %)	4 (8,7 %)
Разом	160	131 (82 %)	25 (15,5 %)	4 (2,5 %)

Джерело: дослідження авторки.

Висока частотність застосування стратегії очуження для відтворення НМЛ на позначення адміністративно-територіальних одиниць зумовлена семантичною непрозорістю більшості цих лексем. Очуження, реалізоване переважно через транскрипцію / транслітерацію, постає як релевантна стратегія, оскільки спроба адаптації таких лексем могла б призвести до нівелювання їхньої культурної ідентичності. Лише невелика частка одиниць цієї групи була відтворена через стратегію одомашнення.

У групі об'єктів фізичної географії також простежуване домінування очуження (65,2 %), проте суттєво більшу частку, порівняно з попередньою групою, становить одомашнення (26,1 %). Така відмінність зумовлена безпосередньо структурними особливостями лексеми в ТО. Більшість об'єктів фізичної географії, особливо гідроніми й ороніми, є складеними назвами, що містять родовий термін (*River, Mountain*), який вимагає перекладу для увідповіднення зі стандартами української номенклатури. Отже, застосування одомашнення в цій групі забезпечує необхідну термінологічну ясність, часто реалізуючись через тактику комбінованого перекладу.

Більшість перекладацьких рішень у межах двох проаналізованих груп була реалізована за допомогою трьох основних тактик: транскрипції / транслітерації, комбінованого перекладу та калькування (таблиця 3.4.1.2).

Таблиця 3.4.1.2

**Розподіл перекладацьких тактик
відтворення географічно-просторової НМЛ**

Тактика	Приклади відтворення адміністративно-територіальних одиниць	Приклади відтворення об'єктів фізичної географії
Транскрипція / Транслітерація	<i>Wyoming – Вайоминг, Alabama – Алабама; Los Angeles – Лос-Анджелес</i>	<i>Erie – Ері; Huron – Гурон; the Sierras – Сьєра</i>
Комбінований переклад	<i>North Dakota – Північна Дакота; South Carolina – Південна Кароліна; West Virginia – Західна Вірджинія</i>	<i>Glacier National Park – Національний парк Глейшер; Yellowstone National Park – Національний парк Єлоустоун</i>
Калькування	<i>the West – Захід; continental states – континентальні штати</i>	<i>the Rocky Mountains – Скелясті гори; Arlington National Cemetery – Арлінгтонський Національний цвинтар</i>

Джерело: укладено авторкою за матеріалами [209–212].

Транскрипція / транслітерація – домінантна тактика перекладу (65,6 %) серед проаналізованих прикладів географічно-просторової НМЛ. Для більшості топонімів принципове збереження фонетичної форми, що, зазвичай, є стандартизованою та зафіксованою в картографічних і довідкових джерелах. Широке застосування цієї тактики функційно виправдане. Транскрипція / транслітерація забезпечує коректну ідентифікацію географічного об'єкта та мінімізує ризик семантичних або референційних зсувів. Зазначена тактика переважно застосовувана для відтворення назв штатів (*Pennsylvania* [211, с. 4; 212, с. 48] – *Пенсільванія* [209, с. 2; 210, с. 37], *Florida* [212, с. 53] – *Флорида* [210, с. 40], *Louisiana* [212, с. 53] – *Луїзіана* [210, с. 40]) і міст (*Philadelphia* [212, с. 53] – *Філадельфія* [210, с. 40], *Boston* [212, с. 53] – *Бостон* [210, с. 40], *Detroit* [212, с. 214] – *Детройт* [210, с. 180]). У стратегічному вимірі таке рішення корелює зі стратегією очуження, спрямованою на збереження ідентифікаційної функції топоніма та його культурно-просторового зв'язку.

Застосування комбінованого перекладу більш характерне для відтворення назв об'єктів фізичної географії. Найчастіше це реалізоване через поєднання транскрипції / транслітерації з перекладом родового компонента (гора, ріка, парк тощо). Наприклад, *Mount McKinley* [212, с. 48] – *Мак-Кінлі* [210, с. 36], *Grand Canyon National Park* [212, с. 59] – *Національний парк Великий Каньйон* [210, с. 44]. У деяких випадках переклад або додавання родового поняття необхідні для уникнення омонімії з іншими географічними чи з адміністративними назвами. Зокрема, гідронім *the Columbia River* [212, с. 51] перекладено як *ріка Колумбія* [210, с. 39] (родовий компонент перекладено), а оронім *the Catskills* [212, с. 49] відтворено як *гори Катскіл* [210, с. 38] (родовий компонент додано для кращого передання змісту). Отже, комбінований переклад забезпечує одночасне збереження ідентифікаційної функції власної назви та її увідповіднення з нормами української географічної номенклатури. Із позицій теорії адаптації комбінований переклад репрезентує інтегративну модель перекладацького вибору, у межах якої збереження форми поєднане з функціональною адаптацією.

Калькування застосовано переважно для відтворення географічно-просторової НМЛ із семантично прозорою структурою в межах обох аналізованих категорій. Наприклад, *the Rocky Mountains* [212, с. 48] – *Скелясті гори* [210, с. 37], *the Great Lakes* [212, с. 50] – *Великі озера* [210, с. 38] та *St. Lawrence Seaway* [212, с. 50] – *Морський шлях Святого Лаврентія* [210, с. 38]. У наведених прикладах калькування забезпечує відтворення змісту без втрати семантичної повноти та не потребує додаткової експлікації в ТП.

Зафіксовано поодинокі випадки застосування інших тактик, як-от описовий переклад для лексеми *the Continental Divide* [212, с. 48] – *головний вододіл материка* [210, с. 37]. Використання цієї тактики є релевантним, оскільки *Continental Divide* – не просто власна назва, а специфічне поняття, що описує геологічне явище. Це гірський хребет Скелястих гір у Північній Америці, названий так тому, що розділяє течію річок на континенті: одні течуть на схід, а інші – на захід (переклад наш – К. Р.) [248]. Відтворення цієї лексеми через транскрипцію чи калькування не забезпечило прозорості та створило б чужорідний термін, який міг би бути незрозумілим цільовому реципієнту. Із позицій теорії адаптації таке рішення репрезентує адаптивну стратегію, спрямовану на забезпечення розуміння спеціалізованого географічного поняття.

Аналіз прикладів відтворення географічно-просторової НМЛ засвідчив залежність вибору перекладацької тактики від структури й семантичної прозорості лексичної одиниці. Для семантично непрозорих номінацій, зокрема назв адміністративно-територіальних одиниць, збереження ідентифікаційної функції забезпечене переважно через реалізацію стратегії очуження, насамперед через транскрипцію / транслітерацію. Натомість лексеми на позначення об'єктів фізичної географії демонструють вищу схильність до стратегії одомашнення, що реалізоване через комбінований переклад, який передбачає адаптацію родового компонента за збереження онімічної частини. Такий підхід дає змогу поєднати ідентифікаційну точність

власної назви з вимогами термінологічної зрозумілості в межах української географічної номенклатури.

3.4.2. Тактики відтворення символічних та метафоричних конотацій у перекладі географічно-просторових національно маркованих одиниць

Географічно-просторова НМЛ, зокрема одиниці з символічним або з метафоричним навантаженням, виходить за межі референтної функції, стаючи важливим маркером культурної ідентичності та колективних уявлень. Такі лексичні одиниці слугують засобом кодування історії, економічних особливостей, соціальних та ідеологічних цінностей лінгвокультурного середовища. Переклад лексем вимагає не лише лінгвістичної точності, але й глибокого культурологічного осмислення.

Серед проаналізованої географічно-просторової НМЛ (49 одиниць) виокремлено кілька ключових категорій символічної та метафоричної лексики:

1) культурні й економічні регіони США (так звані «пояси»), що відображають ідеологічну спрямованість чи економічну спеціалізацію, наприклад, *The Bible Belt* [212, с. 54] – *Біблійний пояс* [210, с. 40] або *the Silicon Valley* [211, с. 37] – *Кремнієва долина* [209, с. 33];

2) символічні епітети міст, що конденсують унікальні риси міста в лаконічному вислові, такі як *The Big Apple* [212, с. 55] – *Велике Яблуко* [210, с. 41] або *Sin City* [212, с. 55] – *Місто гріхів* [210, с. 41];

3) історичні й умовні лінії / регіони (*the Mason-Dixon Line* [212, с. 52] – *лінія Мейсона-Діксона* [210, с. 40], *Dixie* [212, с. 54] – *Діксі* [210, с. 40]), які позначають значущі історичні події;

4) ландшафтні пам'ятки та символи (*Statue of Liberty National Monument* [212, с. 59] – *Національний монумент Статуя Свободи* [210, с. 45], *Death Valley* [212, с. 47] – *Долина Смерті* [210, с. 36]), що постають як символи національних цінностей або природної величі.

Варто зазначити, що символічні лексеми істотно відрізняються у своєму функційному й семантичному навантаженні від таких, які є суто референтними та найчастіше відтворювані за допомогою транскрипції / транслітерації (наприклад, *Nevada* [211, с. 92] – *Невада* [209, с. 82], *Chicago* [212, с. 50] – *Чикаго* [210, с. 38]). Зокрема, епітети, ужиті як символічне позначення міст, як-от *Motor City* [212, с. 55] – *Місто моторів* [210, с. 41], мають прагматичну функцію, що зумовлює необхідність вибору між формальним відтворенням і спробою забезпечити доступність символіки для цільового читача. З огляду на це переклад таких назв має бути орієнтований на збереження семантичного та прагматичного навантаження оригіналу, оскільки це вможливить реконструкцію культурної мотивації відповідної номінації для цільового реципієнта.

Вивчення географічно-просторової НМЛ невіддільно пов'язане з концепцією культурного ландшафту через його символічне навантаження. Під культурним ландшафтом розуміємо комбінацію соціальних практик та екологічної динаміки, що створюють видиму організацію простору, яка набуває символічного значення [98]. Географічно-просторова НМЛ із символічною та метафоричною конотацією – не просто інструмент номінації фізичних об'єктів, а культурний архів і носій ідеології, що формує людське сприйняття простору. Кожне слово, що позначає місцевість (наприклад, топонім), має символічне значення, що відображає цінності й історію тієї групи, яка дала цю назву, впливаючи на наступні покоління.

Наприклад, такі назви, як *the Bible Belt* [212, с. 54] або *the Mason-Dixon Line* [212, с. 52], функціують як лінгвістичні індикатори ідеологічних і культурних меж. Вони позначають не просто фізичні координати, а регіональні ідентичності, сформовані тривалими соціальними практиками, такими як домінування певних релігійних течій [181] або історичний розкол, пов'язаний з інститутом рабства [129].

Водночас назви *the Rust Belt* [212, с. 54] та *the Silicon Valley* [212, с. 433; 211, с. 37] слугують яскравими прикладами антропогенних метафор. Вони

відображають економічні трансформації, які людина внесла у фізичний простір: від промислового розквіту до економічного занепаду (*Rust Belt*) або, навпаки, до центру високих технологій (*Silicon Valley*). Ці терміни є лінгвістичним відображенням соціально-економічних практик певних регіонів.

З огляду на це, релевантний переклад, наприклад, через калькування (*Іржавий пояс* [210, с. 41]), може дати змогу читачеві цільової культури «візуалізувати» цей феномен. Водночас надмірна доместикація або вилучення (як у випадку *Motown* [212, с. 55]) призводять не лише до втрати окремої одиниці, а й до редукції символічного значення, пов'язаного з культурним ландшафтом Детройта та його впливовою музичною спадщиною [103]. Вибір тактики перекладу безпосередньо впливає на збереження цілісності й інформативності географічних символів та метафор вихідної культури.

Аналіз перекладацьких стратегій, застосованих до 49 прикладів символічної географічно-просторової НМЛ, засвідчує домінування очуження як провідної стратегії. Такий вибір прагматично вмотивований, оскільки стратегія очуження, орієнтована на збереження культурної своєрідності, є найбільш релевантною для НМЛ із вторинним символічним значенням. Стратегія очуження зафіксована в 43 випадках, що становить 87,8 % від загальної кількості проаналізованих одиниць. Одомашнення, навпаки, ужито епізодично й нерідко призводить до втрати інформації, зокрема через вилучення. Унаслідок використання одомашнення зазвичай відбувається прагматична адаптація, спрямована на зменшення когнітивного навантаження читача, але завдяки нівелюванню культурного коду НМЛ. Це пояснює превалювання стратегії очуження, яка допомагає зберегти символічну навантаженість ТО.

Нижче схарактеризовано тактики перекладу, за допомогою яких відтворено символічний компонент географічно-просторової НМЛ.

Кількісний розподіл цих тактик та оцінювання їхньої ефективності представлено в таблиці 3.4.2.1.

Таблиця 3.4.2.1

Розподіл перекладацьких тактик відтворення географічно-просторової НМЛ із символічною та метафоричною конотацією

Тактика	Кількість	Частка (%)	Оцінювання ефективності передання символічного значення
Калькування	24	49 %	Висока (зберігає метафоричну прозорість, необхідну для розуміння одиниці)
Транскрипція / транслітерація	11	22,4 %	Середня (зберігає автентичність, але часто не розкриває значення символу)
Комбінований переклад	9	18,4 %	Висока (забезпечує точність у разі перекладу складних назв)
Вилучення	3	6,1 %	Низька (призводить до повної втрати символу та його культурного навантаження)
Описовий переклад	2	4,1 %	Середня (допомагає розкрити сенс, але може порушувати стилістичну відповідність)

Джерело: дослідження авторки.

Для оцінювання доцільності застосованих стратегій і тактик, а також ступеня збереження символічного навантаження, нижче проаналізовано окремі приклади символічної НМЛ цієї групи. Калькування застосовано майже в половині випадків відтворення символічної НМЛ. Зокрема, за допомогою калькування перекладено топонім *Death Valley* [212, с. 47]. Така назва цієї місцевості виникла внаслідок драматичних подій зими 1849 – 1850 років, коли група американських піонерів-«сорокадев'ятників» (*Forty-Niners*), шукаючи коротший шлях до золотих копалень, опинилася в пастці в пустельній місцевості, зіткнувшись із лютою спекою, холодом та голодом. Назва є емоційно-оцінною номінацією, закріпленою, за легендою, вигуком однієї з жінок під час порятунку: «Прощавай, Долино Смерті!». Топонім слугує прямим лінгвокультурним доказом екстремального фізичного та психологічного досвіду [187]. Сьогодні *Death Valley* виходить за межі

географічного денотата й уособлює людську стійкість і незламність духу в смертельній небезпеці, перетворюється з місця трагедії на символ виживання та витривалості. Перекладений за допомогою калькування варіант *Долина Смерті* [210, с. 36] зберігає символіку й метафоричний образ, забезпечуючи адекватне відтворення символічного навантаження для цільового реципієнта.

Калькування використане й для топоніма *Silicon Valley* [211, с. 37], що вперше вжитий Доном Гефлером у 1971 році. Це приклад авторської метафоричної номінації, що безпосередньо детермінована технологічною домінантою регіону – кремнієм (*silicon*) як основним матеріалом для виробництва інтегральних схем. Назва відображає історичну концентрацію підприємств, що заклали основи комп'ютерної революції. Згодом *Silicon Valley* трансформувалася з географічного позначення в глобальний концепт, що уособлює унікальну екосистему інновацій. Вона символізує філософію виправданого ризику й комерціалізації науки, закріплену економічною моделлю венчурного капіталу, де провал називають невіддільною частиною шляху до успіху [184]. Запропоноване калькування *Кремнієва Долина* [209, с. 33] набуло широкого вжитку в українському контексті, тому забезпечує як передання змісту оригінальної лексеми, так і асоціацію з центром технологічних інновацій. У прагматичному вимірі таке калькування сприяє функційній адекватності перекладу, оскільки дає змогу українському реципієнтові без додаткової експлікації зіставити топонім з усталеним глобальним образом центру технологічних інновацій.

Застосування транскрипції / транслітерації в деяких прикладах також допомагало зберегти символічну конотацію. Наприклад, назва відомої Нью-Йоркської вулиці *Wall Street* [212, с. 407; 211, с. 18] в українському перекладі транскрибована (*Вол Стріт* [210, с. 345; 209, с. 15]). Назва *Wall Street* походить від оборонної дерев'яної стіни, зведеної голландськими поселенцями в XVII столітті в колонії Новий Амстердам для захисту від зовнішніх загроз. Після демонтажу укріплення вулиця, що пролягла вздовж лінії, успадкувала назву *Wall Street*. Фінансова функція вулиці розпочалася

пізніше, після підписання «Платанової угоди» (*Buttonwood Agreement*) у 1792 році, що заклала організаційний фундамент Нью-Йоркської фондової біржі (NYSE). У сучасному глобальному дискурсі *Wall Street* є символом усієї фінансової індустрії США та світу [195]. У цьому випадку транскрипція забезпечує адекватне відтворення оригіналу завдяки усталеності асоціації з *Wall Street* як символом центру світових фінансів. Із позиції дихотомії прихованого та явного перекладу транскрипція *Вол Стріт* тяжіє до явного перекладу, оскільки зберігає культурну маркованість одиниці та її зв'язок з американським соціально-економічним простором.

Отже, відтворення географічно-просторової НМЛ із символічним та метафоричним навантаженням вимагає застосування стратегій і тактик, спрямованих на максимальне збереження конотативного потенціалу оригіналу. Унаслідок аналізу зафіксовано домінування стратегії очуження (86 % прикладів), що узгоджується з орієнтацією на збереження культурної маркованості та символічної ідентичності простору й реалізоване переважно через калькування і транскрипцію / транслітерацію.

3.5. Кореляція між перекладацькими тактиками та тематичними групами національно маркованих елементів: кількісний аналіз

Для виявлення взаємозв'язку між типами культурно-специфічних одиниць і вибором перекладацьких тактик, що застосовують для їх відтворення, проведено кількісний аналіз. Зіставлення частотності використання перекладацьких процедур із тематичною належністю національно маркованих елементів дає змогу з'ясувати, чи впливають семантична природа й культурне навантаження одиниць на домінування певних стратегій, а також окреслити можливі тенденції у виборі формально-орієнтованих або інтерпретативних тактик перекладу.

Корпус дослідження налічує 1710 лексем, що класифіковані за трьома ключовими тематичними групами, відповідно до їхнього функційного призначення та культурної специфіки: НМЛ соціокультурної повсякденності

(931 од.), інституційно-політична НМЛ (566 од.), географічно-просторова НМЛ (213 од.). Такий розподіл дає змогу оцінити, як саме рівень інституційності та культурної впізнаваності НМЕ впливає на вибір перекладацької стратегії чи тактики.

Для відтворення національно маркованої лексики в українському перекладі зафіксоване використання таких перекладацьких тактик: калькування, транскрипція / транслітерація, описовий переклад, культурний еквівалент, усталений відповідник, вилучення, функціональний і контекстуальний еквівалент, збереження оригіналу й комбінований переклад. У ширшому контексті класифікації перекладацьких процедур більшість із них (культурний еквівалент та функціональний еквівалент, вилучення й ін.) тяжіє до доместикаційної стратегії, оскільки вони спрямовані на природну інтеграцію іншомовної реалії в цільовий культурний простір або на заміну її функціональним аналогом. Натомість збереження оригіналу разом із транскрипцією / транслітерацією є основними способами реалізації стратегії очуження, максимально зберігають форму та культурну «чужість» одиниці мови-джерела.

Кількісне переважання тактик, що потенційно реалізують стратегію одомашнення, не є підтвердженням її фактичного домінування в усьому корпусі. Для географічно-просторової лексики одна ключова форенізаційна тактика (передусім транскрипція / транслітерація) відіграє провідну роль у перекладі одиниць цієї тематичної групи, що доводить залежність вибору тактики та стратегії від функційного пріоритету конкретної тематичної категорії НМЛ.

На підставі аналізу й кількісного обрахунку використання перекладацьких стратегій у корпусі дослідження (рис. 3.5.1) зафіксовано наявність тематично зумовлених закономірностей у їх виборі. Розподіл очуження й одомашнення не є випадковим – кожна тематична група демонструє власний стратегічний профіль, що формується на перетині характеру національно маркованого елемента, його культурної функції та

ступеня інституційної закріпленості лексичних одиниць в українській мові, що детермінує напрям перекладацького рішення й ту процедуру, через яку воно реалізоване. Кореляція між тематикою НМЕ й перекладацьким підходом має системний характер і відображає прагнення перекладача збалансувати точність, доступність і культурну впізнаваність.

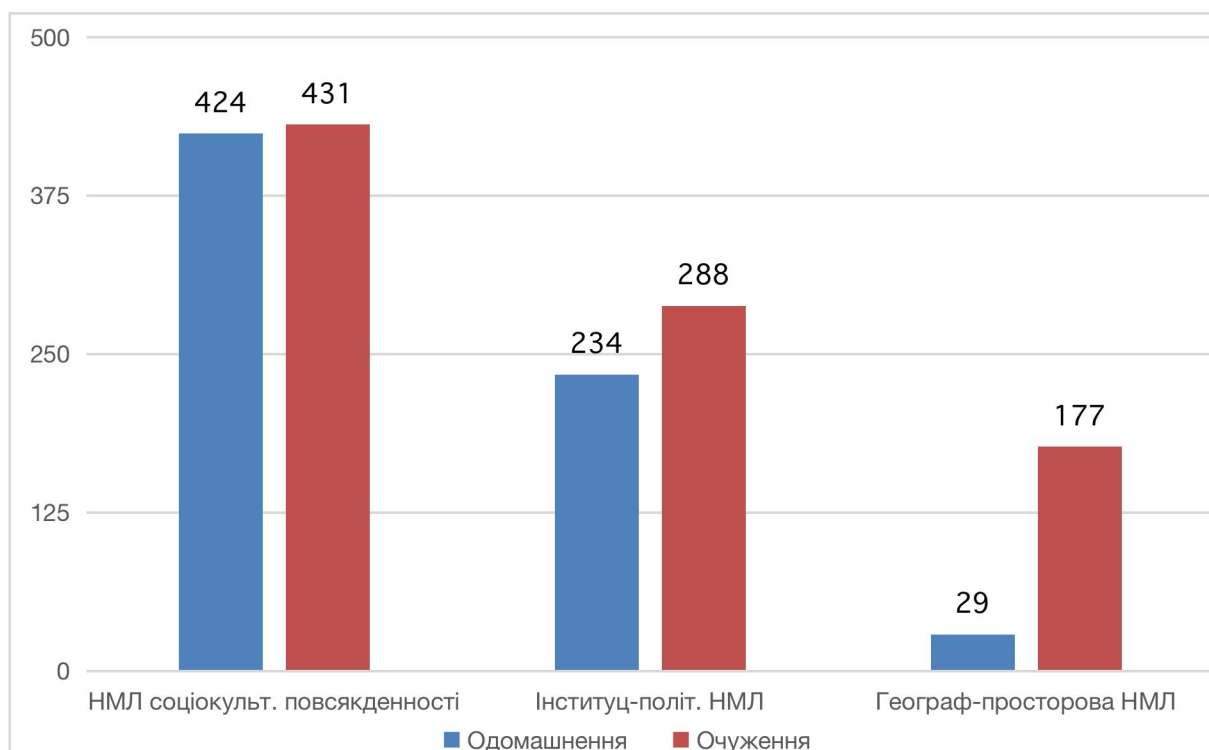

Рис. 3.5.1. Стратегії перекладу в розрізі тематичних груп

Географічно-просторова група НМЛ – найбільш однорідна з погляду вибору перекладацької стратегії. У більшості випадків (82 %) застосовано стратегію очуження. Така стратегічна домінанта зумовлена насамперед референційною природою топонімів, для яких збереження форми й міжнародної впізнаваності є критично важливими. Стратегія очуження в цій групі – не стільки результат індивідуального перекладацького вибору, скільки нормативна вимога картографічної, енциклопедичної та міжнародної практики. Для географічно-просторової НМЛ характерний найвищий ступінь передбачуваності в стратегічному вимірі: майже в усіх випадках перекладацькі рішення мають форенізаційний характер.

На відміну від географічно-просторової, НМЛ соціокультурної повсякденності демонструє майже симетричний розподіл між очуженням

(46,3 %) та одомашненням (45,5 %). Такий стратегічний баланс є наслідком подвійної природи матеріалу, який охоплює як власні назви (назви брендів, деяких організацій тощо), так і побутові, соціальні та культурні явища, що вимагають пояснення або адаптації. У межах цієї категорії вибір стратегії варіативний, оскільки не пов'язаний із формальною належністю лексеми до певної тематичної групи, а зумовлений її прагматичною функцією в тексті. У випадках ідентифікаційної, номінативної чи культурно-символічної функції активується стратегія очуження, якщо лексема виконує комунікативно-побутову або соціально-практичну функцію, домінує одомашнення, спрямоване на адаптацію та забезпечення розуміння. Отже, стратегія в групі НМЛ соціокультурної повсякденності не фіксована, щоразу вона перебуває у зв'язку з комунікативною метою тексту, що робить цю категорію найбільш гнучкою та контекстно залежною в межах корпусу дослідження.

Інституційно-політична група посідає проміжну позицію між двома попередніми. Очуження становить 51 % випадків, одомашнення – 41,3 %. Такий розподіл засвідчує змішану, але стандартизовану модель, у якій дві стратегії взаємодіють на різних рівнях. Очуження активується в разі інституційних назв, які вимагають точності й формальної відповідності (наприклад, офіційні назви інституцій, політичні організації, документи тощо). Більшість таких лексичних одиниць уже існує в українському політичному дискурсі у вигляді усталених відповідників або в транслітераційних формах. Одомашнення використовують у випадках культурно специфічних політичних явищ, які не мають українських аналогів і потребують роз'яснення через опис або адаптацію, як-от історико-культурні маркери чи поняття, що мають бути пояснені. Отже, інституційно-політична НМЛ демонструє стратегічно врівноважений підхід, де очуження забезпечує термінологічну точність, а одомашнення – концептуальну зрозумілість.

Кількісний і якісний аналіз основних перекладацьких тактик у руслі виокремлених тематичних груп доводить, що їх розподіл між трьома групами не є рівномірним чи випадковим у межах корпусу дослідження та демонструє

пряму залежність від функційної природи лексичної одиниці. Найчастотніші тактики (рис. 3.5.1) виконують роль інструментального забезпечення домінантних стратегій, що дає змогу простежити, як макрорівень (стратегія) реалізована на мікрорівні (процедура). До того ж тактика – це не лише технічний інструмент, а й маркер того, які саме аспекти НМЛ перекладач вважає провіднимим – форму, зміст, культурний контекст чи прагматичну роль.

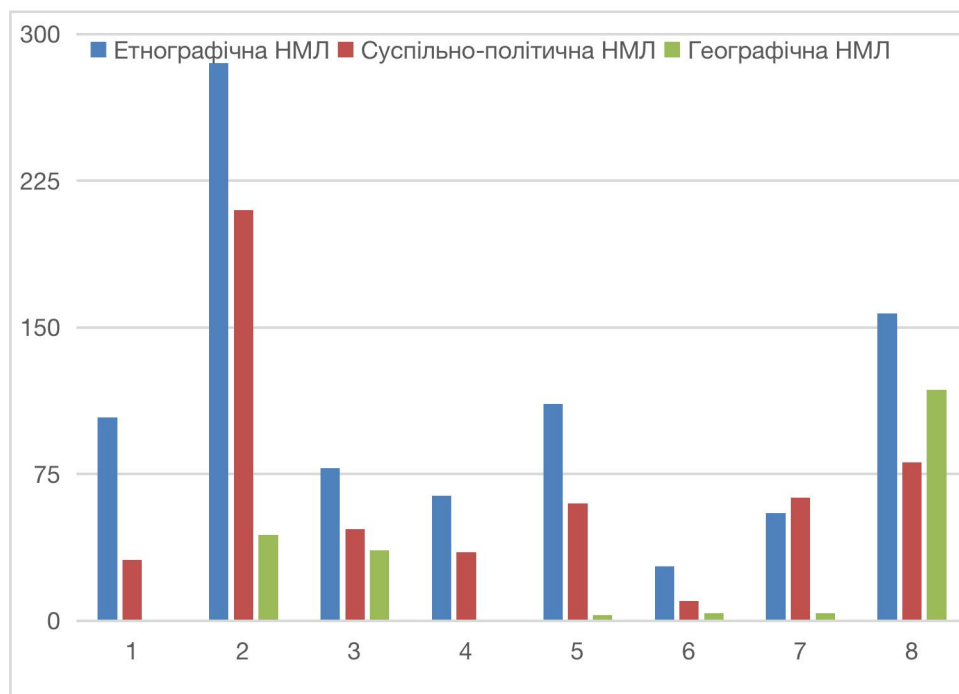

Рис. 3.5.1. Основні тактики перекладу за тематичними групами НМЛ

Примітка: 1 – збереження оригіналу, 2 – калькування, 3 – комбінований переклад, 4 – культурний еквівалент, 5 – описовий переклад, 6 – вилучення, 7 – усталений відповідник, 8 – транскрипція / транслітерація

Тактики відтворення географічно-просторової НМЛ – найменш різноманітні й водночас найбільш концентровані. Домінантними для цієї групи тактиками, через які забезпечена реалізація стратегії одомашнення, є транскрипція / транслітерація (118 од.) і калькування (44 од.). Вони допомагають відтворити нормативний характер топонімів у цільовому тексті з одночасним збереженням форми оригіналу. Кореляція між тематикою і тактикою тут найвища, оскільки варіативність тактик мінімальна, що зумовлене власне типом лексем.

НМЛ соціокультурної повсякденності охоплює найширший діапазон тактик, що відображає складну й багатошарову природу побутових,

соціальних і культурних явищ. Не можна стверджувати, що певна тактика в цій групі є домінантною в розрізі стратегій, але кожна з них виконує специфічну роль, залежно від типу одиниці. Найчастотніші з-поміж тактик – калькування (285 од.) для відтворення прозорих за структурою лексем, транскрипція / транслітерація (157 од.) для власних назв, описовий переклад (111 од.) для понять без прямого функціонального відповідника, збереження оригіналу (104 од.) для міжнародно відомих назв, брендів і деяких мовних аспектів одиниць, а також культурний еквівалент (64 од.) для побутових та гастрономічних феноменів. Ця група найбільш контекстозалежна, оскільки тактика, вибрана на основі характеру відтвореної лексики, маркує стратегію, а не навпаки.

Інструментарій інституційно-політичної групи відображає прагнення поєднати структурну відповідність із необхідністю пояснення складних ідеологічних чи інституційних понять. Найбільш часто застосовувані такі тактики: калькування (210 од.) для перекладу інституційних назв і політичних концептів, описовий переклад (60 од.), транскрипція / транслітерація (81 од.) для назв організацій, документів і деяких посад, усталений відповідник (63 од.) для міжнародно визнаних термінів. Кореляція тактики з тематикою зумовлена тим, що інституційно-політичні НМЕ мають дуальний характер. З одного боку, їм притаманна чітка формальна структура (інституції, документи), з іншого – вони наповнені культурно-ідеологічним змістом (концепти, рухи, ідеології). Це й породжує змішаний характер перекладацьких процедур, за якого деякі елементи перекладають через точне відтворення структури, інші – через адаптацію.

Проведений аналіз перекладацьких стратегій і тактик засвідчує, що відтворення НМЕ в перекладі функціонує як тематично детермінований процес. Тематична належність лексичної одиниці детермінує як загальний стратегічний вектор перекладу, так і діапазон процедур. Зокрема, географічні одиниці тяжіють до форенізаційних підходів, НМЛ соціокультурної повсякденності вирізняється найбільшою процедурною варіативністю через

свою семантичну й культурну багатовимірність, тоді як інституційно-політичні формують змішану модель, що поєднує структурну точність із прагматично вмотивованою експлікацією. Узагальнення стратегічних і процедурних характеристик слугує підставою для виокремлення трьох моделей кореляції: нормативна форенізація (для географічно-просторової НМЛ), функціонально гнучка взаємодія стратегій (для НМЛ соціокультурної повсякденності), стандартизована змішана модель (для інституційно-політичної НМЛ). У комплексі ці результати підтверджують, що переклад НМЕ не є низкою поодиноких рішень, а виявляє закономірності, які формуються на перетині тематичної природи одиниць і комунікативно-прагматичних вимог перекладу. Саме такий баланс між точністю, культурною інтеграцією та доступністю забезпечує ефективність відтворення в українському перекладі НМЕ американської картини світу.

3.6. Типологія перекладацьких помилок під час відтворення національно маркованих елементів американської картини світу в українській мові

3.6.1. Підходи до визначення та типології перекладацьких помилок у контексті перекладознавства

Проблема перекладацьких помилок посідає важливе місце в сучасному перекладознавстві, оскільки безпосередньо пов'язана з оцінюванням якості перекладу, з'ясуванням його адекватності та аналізом ефективності міжкультурної комунікації. У науковій літературі відсутня єдина універсальна дефініція перекладацької помилки, що зумовлене різноманіттям теоретичних підходів до розуміння сутності перекладацької діяльності та її результату.

У межах нормативного підходу й концепції еквівалентності перекладацька помилка потрактована як різновид нееквівалентності між ТО та ТП або як прояв неадекватності перекладу [91]. У цьому контексті

помилка витлумачена як необґрунтоване, ненавмисне відхилення від норми або від стандарту, що призводить до порушення функційної еквівалентності між оригіналом і перекладом [147], а також до спотворення змісту чи функції тексту [154]. Якість перекладу залежить від ступеня відповідності нормі й від характеру відхилення від неї [39].

Функціоналістський підхід пропонує розуміння перекладацької помилки як невиконання перекладацького завдання (*translation brief*) або як неадекватне розв'язання перекладацької проблеми, з огляду на мету перекладу [138, с. 73–75]. Оцінювання перекладацьких рішень залежить не лише від відповідності оригіналу, а й від комунікативних потреб адресата цільового тексту.

Професійно орієнтоване трактування перекладацьких помилок представлено у *Framework for Standardized Error Marking* Американської асоціації перекладачів [79]. У документі перекладацьку помилку інтерпретовано як будь-яке відхилення, що негативно впливає на точність, зрозумілість або на придатність перекладу для його функційного використання [83]. Особливість цього підходу полягає в чіткому розмежуванні типів помилок і введенні поняття їхньої вагомості (*severity*) [83], що дає змогу диференційовано оцінювати вплив помилок на загальну якість перекладу.

У практиці інституційного перекладу, зокрема в документації Європейського Союзу, перекладацька помилка схарактеризована як порушення смислової точності, термінологічної послідовності або стилістичної відповідності, що може призвести до неправильного тлумачення нормативних чи політичних документів [128]. Такий підхід акцентує на відповідальності перекладача в умовах міжкультурної правової комунікації.

У низці досліджень запропоновано чітке розмежування понять помилка (*error*) та описка, хиба (*mistake*). Відповідно до цього підходу, *errors* зумовлені браком мовної або перекладацької компетентності, тоді як *mistakes* виникають унаслідок тимчасових збоїв, неуважності чи обмовок. У контексті

навчання перекладачів та експериментальних досліджень перекладацьких стратегій аналіз, зазвичай, зосереджений саме на системних помилках, що відображають рівень сформованості перекладацької компетентності [72; 74; 176].

Отже, аналіз наукових джерел засвідчує, що поняття перекладацької помилки є багатовимірним і залежить від вибраного теоретичного підходу. Перекладацька помилка може бути потрактована як порушення еквівалентності, як невиконання функційного завдання перекладу, як відхилення від норм професійної практики або як системний дефект перекладацької компетентності.

Різноманіття підходів до трактування перекладацької помилки зумовило появу численних типологій, які ґрунтовані на різних критеріях класифікації. У межах моделі оцінювання якості перекладу [102] розмежовують явно помилкові (*overtly erroneous*) та приховано помилкові (*covertly erroneous*) перекладацькі рішення. До явно помилкових належать денотативні невідповідності між вихідним і цільовим текстами, а також відхилення від норм системи цільової мови. Приховано помилкові пов'язані з порушенням ситуаційних вимірів реєстру й жанру, коли переклад, зберігаючи формальну коректність, не забезпечує адекватного функціонування тексту в цільовій культурі [102, с. 45–52].

У професійній перекладацькій практиці широко використовують типологію помилок Американської асоціації перекладачів (*ATA*), що охоплює такі категорії, як помилки передання змісту (*meaning transfer*), порушення механіки цільової мови (*target language mechanics*) та помилки якості письма (*writing quality*) [79].

Редакторський підхід інтерпретує перекладацькі помилки з позиції їхнього впливу на читабельність, логічну зв'язність і фактологічну точність перекладеного тексту [132]. У цьому контексті перекладацька помилка може проявлятися не лише на рівні окремої лексичної одиниці, а й на рівні тексту та дискурсу загалом.

Окрему групу становлять перекладацькі помилки, що базовані не лише на мовному рівні порушення, а й на походженні помилки та її впливі на процес комунікації [154]. Згідно з цією концепцією, перекладацькі помилки поділяють на кілька основних типів:

1) інформаційні помилки – виникають унаслідок неправильного врахування або ігнорування фонових знань реципієнта (випадки надмірного пояснення очевидної для адресата інформації або, навпаки, вилучення важливих смислових компонентів, необхідних для адекватного розуміння повідомлення) [154];

2) модальні й фактичні помилки – пов'язані з неправильним відображенням ставлення інформації до реальності, проявляються, зокрема, у поданні припущення, гіпотези чи оцінки як беззаперечного факту або ж у зміщенні модальності висловлювання [154];

3) темпоральні та ситуативні помилки – виникають у разі порушення часових або просторових параметрів повідомлення (зміщення хронології подій, неправильне відтворення локативних характеристик або невідповідність ситуаційного контексту) [154].

Окрему категорію становлять помилки сприйняття, які виникають на етапі первинного декодування вихідного повідомлення. Такі помилки зумовлені неоднозначністю тексту, складністю синтаксичної структури або багатозначністю лексичних одиниць, можуть призводити до помилкової інтерпретації ще до початку власне перекладацького процесу [154].

Проаналізовані класифікації перекладацьких помилок демонструють багатовимірність цього явища та різноманіття підходів до його систематизації. Водночас типологізація не формує вичерпного уявлення про природу перекладацьких помилок без урахування причин їх виникнення. У сучасних дослідженнях перекладознавства помилка схарактеризована як результат складної взаємодії мовних, когнітивних, культурних та організаційних чинників, що маркують вибір перекладацьких стратегій і тактик у конкретній комунікативній ситуації [125; 85; 19].

Серед основних причин виникнення перекладацьких помилок розрізняють такі:

- культурна дистанція та асиметрія, зумовлені розбіжностями між культурними системами мов оригіналу й перекладу, що проявляється в труднощах інтерпретації імпліцитних культурних кодів, історичних альянсів і соціальних реалій, призводячи до прагматичних і соціокультурних збоїв;

- лексико-граматична інтерференція, пов'язана зі структурними відмінностями між мовами, відсутністю прямих еквівалентів і необхідністю застосування трансформацій, проявляється в калькуванні та неприродних мовних конструкціях;

- когнітивно-компетентнісний дефіцит, зумовлений браком предметних знань, термінологійної підготовки або недостатньою лінгвістичною компетенцією, що призводить до неправильного вибору перекладацьких відповідників і втрати смислових нюансів;

- технологічні чинники, пов'язані з використанням машинного перекладу та CAT-інструментів, що проявляються в буквализмах, некоректному обробленні контексту, полісемії та культурно маркованих одиниць;

- психофізіологічні та організаційні чинники, зумовлені жорсткими дедлайнами, великими обсягами тексту, втомою та зниженням концентрації уваги; сприяють появі технічних помилок і пропусків;

- комунікативні розриви – виникають унаслідок нечіткого перекладацького завдання, відсутності зворотного зв'язку або двозначності вихідного тексту, дезорієнтують перекладача й ускладнюють ухвалення адекватних рішень [39].

Сукупність зазначених чинників особливо виразно проявляється під час перекладу національно маркованих лексичних одиниць, оскільки такі лексеми поєднують мовну форму та культурну інформацію. Саме в процесі відтворення НМЛ культурна дистанція, інтерференція та дефіцит фонових знань найчастіше призводять до виникнення перекладацьких помилок.

Отже, аналіз наукових підходів до визначення, типологізації та причин появи перекладацьких помилок засвідчує, що це явище має системний і багаторівневий характер. Перекладацькі помилки постають не лише як результат мовних відхилень, а як наслідок взаємодії лінгвістичних, когнітивних, культурних та організаційних чинників, що впливають на вибір перекладацьких тактик у конкретній комунікативній ситуації. Такий комплексний підхід особливо релевантний для аналізу помилок у відтворенні національно маркованої лексики, оскільки саме в цій сфері порушення культурної та образної адекватності перекладу проявляються найвиразніше.

3.6.2. Аналіз перекладацьких помилок у відтворенні національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі

Сукупність лінгвальних, когнітивних, культурних та організаційних чинників, описаних вище, зумовлює появу перекладацьких помилок, що особливо виразно проявляються під час відтворення національно маркованих елементів. Національно маркована лексика акумулює не лише денотативне значення, а й культурну, історичну та символічну інформацію, що ускладнює процес її відтворення. У зв'язку з цим перекладацькі помилки, що виникають у цій сфері, мають комплексний характер і безпосередньо впливають на збереження культурної специфіки американської картини світу в українському перекладі.

Зазначені чинники безпосередньо відображені в конкретних перекладацьких рішеннях і типових порушеннях, що виникають у процесі відтворення національно маркованої лексики. Аналіз наукових джерел і результатів попередніх досліджень дає змогу виокремити низку характерних перекладацьких помилок, які істотно впливають на збереження культурного, образного та прагматичного складників вихідного тексту:

- буквалізм та втрата образності – виникають у разі дослівного перекладу лексичних одиниць або ідіом без урахування їхньої культурної

функції; спроба відтворити внутрішню форму слова призводить до руйнування метафори, втрати образності та в окремих випадках до комічного ефекту або до нерозуміння з боку реципієнта [169; 89];

– втрата національного колориту (культурна нейтралізація) – полягає в заміні культурно специфічної лексики узагальнювальним або нейтральним гіперонімом; такий підхід спрощує сприйняття тексту, проте збіднює його культурний зміст і призводить до втрати етнографічної та соціокультурної інформації [108;179];

– невиправдана доместикація (культурна асиміляція) – проявляється в заміні НМЛ вихідної культури на звичні для цільової культури аналоги; такі рішення можуть полегшувати розуміння тексту; надмірне одомашнення нівелює культурну специфіку оригіналу та знижує ступінь його автентичності [68; 123; 124];

– помилки транскодування – пов'язані з неправильною транслітерацією або транскрипцією власних назв, географічних об'єктів і культурно забарвлених лексичних одиниць; відсутність уніфікованих стандартів транскодування спричинює варіативність перекладацьких рішень, що може дезорієнтувати реципієнта й порушувати цілісність тексту [131; 51];

– ігнорування конотацій – полягає в неврахуванні конотативного потенціалу національно маркованих одиниць, зокрема їхніх історичних, соціальних, іронічних або оцінних відтінків; унаслідок цього переклад зберігає денотативне значення, але втрачає прагматичну глибину, що призводить до помилкових рішень [149; 208];

– механічне калькування – буквальне копіювання структури реалії або словосполучення без адаптації до норм цільової мови [204].

Для повного розуміння кожного типу помилки варто схарактеризувати найбільш промовисті приклади невдалих перекладацьких рішень, відібрані з корпусу дослідження. Це дасть змогу проаналізувати конкретні випадки та простежити можливі причини появи помилки, її вплив на зміст, стилістику й культурну відповідність перекладу.

3.6.2.1. Буквалізм та втрата образності

У досліджуваному матеріалі зафіксовано хибні перекладацькі рішення, пов'язані з буквалізмом та втратою образності, що виявляється в дослівному перекладі ідіом, приказок, фразеологізмів і культурно маркованих образних одиниць без урахування їхнього переносного значення, прагматичної функції та усталеного вживання в мові перекладу. Переклад зберігає формальну лексичну відповідність, проте втрачає культурне забарвлення, метафоричну глибину й експресивність.

Наприклад, *root beer* [212, с. 274] – *кореневе пиво* [210, с. 228]. В американській культурі *root beer* позначає безалкогольний солодкий газований напій, виготовлений з імбиру та коренів інших рослин (переклад наш – К. Р.) [245], тоді як лексема *пиво* в українській мовній свідомості стійко асоціюється з алкогольним напоєм і гірким смаком. Унаслідок буквального перекладу формується хибна культурна асоціація, що спотворює образ оригінальної лексеми та дезорієнтує реципієнта.

У перекладі прислів'я *if I give him an inch and he will take a foot* [212, с. 112] як *дай йому дюйм, а він візьме фут* [210, с. 96] простежуване руйнування образності. Спроба буквально відтворити американську систему мір ігнорує відсутність асоціативних зв'язків в українській мовній картині світу. Унаслідок цього прислів'я втрачає експресивність і перетворюється на штучну, неідіоматичну конструкцію, тоді як наявний функціональний відповідник (*дай йому пальця, він всю руку відкусить*) сприяв би збереженню метафоричного змісту й досягненню прагматичного ефекту.

Ще одним прикладом буквалізму є переклад ідіоми *my blood is boiling* [212, с. 113] як *моя кров кипить* [210, с. 97]. Загалом образ зрозумілий, проте буквальне відтворення граматичної форми не відповідає ідіоматичним нормам української мови. Усталені варіанти (*кров закипає, мене аж тіпає*) є більш динамічними й експресивнішими, тоді як калькований варіант звучить стилістично ослаблено та менш природно в контексті цільового тексту.

Буквалізм також спотворює значення ідіом абстрактного характеру. В американській культурі поширені ідіоми, пов'язані зі спортом [166; 115]. Переклад *level the playing field* [212, с. 94] як *підняти кількісний рівень на ігровому полі* [210, с. 77] демонструє буквальне перенесення образу без його інтерпретації. У тексті оригіналу йдеться про ситуацію, у якій для всіх створені рівні умови та можливості досягти успіху. У тексті перекладу вислів втрачає смислову прозорість, стає нелогічним для реципієнта, натомість адекватний переклад мав би відтворювати значення – *зрівняти умови або забезпечити рівні можливості*.

Одним із показових прикладів буквалізму з втратою образності є переклад лексеми *ice breakers* [212, с. 131] як *криголами* [210, с. 113]. В англomовному соціокультурному контексті *ice breakers* функціює як метафорична одиниця, що позначає дії, теми або прийоми, спрямовані на зняття напруження та налагодження неформального контакту між людьми, особливо на початку спілкування (переклад наш – К. Р.) [229]. У перекладі ж відбулося буквальне відтворення внутрішньої форми виразу, унаслідок чого лексема *криголами* актуалізує лише своє пряме, предметне значення, пов'язане з технічними або з природними об'єктами.

Метафоричний зміст вихідної одиниці важко розпізнати, а переклад втрачає комунікативну прозорість і прагматичну релевантність. Для українського реципієнта такий варіант не асоціюється зі сферою міжособистісної комунікації й потребує додаткових інтерпретаційних зусиль.

Отже, аналіз прикладів засвідчує, що буквалізм у перекладі НМЛ інколи є нефункціональним перекладацьким рішенням, оскільки зберігає лише зовнішню лексичну оболонку вислову, але позбавляє переклад образного, метафоричного та прагматичного потенціалу. Унаслідок цього такі одиниці не виконують своєї стилістичної ролі в тексті та спотворюють національно-культурний зміст американської картини світу в перекладі. Поряд із буквальним наслідуванням форми оригіналу в корпусі дослідження

простежувана протилежна тенденція – до спрощення культурно специфічних одиниць через їх нейтралізацію, що породжує втрату національного колориту.

3.6.2.2. Культурна нейтралізація

У матеріалі дослідження зафіксовано випадки заміни НМЛ нейтральними відповідниками, що зумовлює ослаблення національно-культурної специфіки тексту. Такий переклад може полегшувати сприйняття тексту для реципієнта, проте збіднює його культурний зміст, усуваючи етнографічні, соціальні й інституційні деталі, важливі для відтворення культурної специфіки оригіналу.

Яскравим прикладом втрати національного колориту є переклад лексеми *chocolate chip cookies* [212, с. 260] як *шоколадне печиво* [210, с. 218]. У культурі США ця назва позначає конкретний різновид випічки з чітко задокументованим американським походженням і високим ступенем національної впізнаваності, виконує функцію культурного маркера повсякденної американської кухні [160]. Нейтралізація цієї одиниці до загального позначення *шоколадне печиво* позбавляє читача можливості зіставити описуваний об'єкт із конкретною культурною традицією. До того ж, в українській картині світу *шоколадне печиво* – це зазвичай печиво, зроблене з тіста з додаванням какао, а для *chocolate chip cookies* можна використовувати варіант *печиво з шоколадними дрібками*. Унаслідок перекладацької помилки зникає асоціативний зв'язок з американським побутовим контекстом, а переклад втрачає культурну деталізацію та пізнавальну цінність.

Одним із промовистих прикладів слугує переклад *out-of-state students* [212, с. 162] – *іноземці* [210, с. 138]. В оригіналі цей вислів позначає студентів з іншого штату, тобто «не місцевих», але громадян тієї самої країни. У перекладі доречним було б використання вислову *студенти з інших штатів*. Заміна його на *іноземці* спотворює адміністративну й культурну

реальність США, оскільки вводить у текст інший соціальний статус здобувачів освіти та усуває специфіку американської освітньої системи.

Окрему групу прикладів становлять випадки нейтралізації та іноді вилучення суспільно значущих національно маркованих лексем. Зокрема, переклад *bread winner* [212, с. 18] як *годувальник* [210, с. 7] усуває конотацію активного змагання та досягнення успіху, закладену в англійському компоненті *winner*, нівелюючи характерний для американської культури акцент на особистій ініціативі, конкуренції та досягненні успіху. Переклад *the Midwest* [212, с. 47] як *(на) Заході* [210, с. 36] є не лише нейтралізацією, а й семантичним спотворенням, оскільки Середній Захід – окремий культурно-географічний регіон США. Вилучення таких одиниць, як *ticket* (у значенні партійного списку кандидатів) [212, с. 41] або *storefront* (у значенні вітрини чи фасаду магазину) [212, с. 30], позбавляє читача інформації про специфіку американської виборчої системи та урбаністичного простору.

Показовим у цьому контексті вважаємо відтворення *apple pie* [212, с. 260] в ТП як *яблучний пиріг* [212, с. 218]. Калькування забезпечує збереження номінативної структури та денотативного значення одиниці, однак не гарантує актуалізації її культурно-символічного потенціалу в ТП. За відсутності додаткового контекстуального маркування або пояснювальних елементів український відповідник *яблучний пиріг* сприймається українським реципієнтом як універсальна гастрономічна назва, а не як культурний маркер американської ідентичності.

Традиція випікання пирогів була принесена до Північної Америки англійськими колоністами, проте саме в американському контексті вона зазнала суттєвої трансформації. Солоні пироги старого світу були переосмислені як солодкі фруктові страви, а технологія приготування скоринки набула локальних рис завдяки доступності інгредієнтів. Домінування яблук як фрукта, що добре вирощувався та зберігався в колоніальному й постколоніальному суспільстві, сприяло закріпленню яблучного пирога як найпопулярнішого різновиду цієї страви. Із кінця XIX –

початку ХХ століття яблучний пиріг починає функціонувати як маркер американської ідентичності: його сприймали як «необхідність кожного дому», як страву, що відображає спосіб життя та навіть слугує символом асиміляції нових іммігрантів. У періоди політичних і соціальних криз, зокрема під час Першої світової війни та Холодної війни, яблучний пиріг набуває патріотичних і демократичних конотацій, постаючи метафорою американських цінностей та культурної винятковості. Завдяки широкому літературному, медійному й рекламному закріпленню, згодом пиріг став уособленням американської ностальгії й побутової традиції, що пояснює появу стійкого вислову *as American as apple pie* та закріплення пирога як одного з найвідоміших культурних символів США [146].

Лексема вихідного тексту реалізована в перекладі через відповідник, що формально відтворює її структурні й семантичні характеристики, проте оминає закладену в оригіналі культурну функцію. Хоч *apple pie* в американській картині світу є символічно навантаженою одиницею, пов'язаною з ідеєю «простого американського способу життя», патріотичними й демократичними цінностями, у ТП цей комплекс асоціацій не активується.

Культурна нейтралізація може виникати внаслідок не лише калькування без компенсації, а й застосування культурного еквівалента, який відтворює денотативний зміст, проте не забезпечує передання соціокультурного та символічного виміру одиниці.

ТО: *Spring break – this is a weeklong recess from studying in the early spring at our universities and schools* [212, с. 325].

ТП: *Весняні канікули – це тижнева перерва в навчанні в школах та університетах на початку весни* [210, с. 271].

У цьому прикладі застосовано культурний еквівалент для реалії *spring break* – *весняні канікули*. Такий варіант формально відображає основний денотативний зміст, а саме тижневу перерву в навчанні в школах та

університетах на початку весни. Проте в процесі перекладу втрачено соціокультурне наповнення цієї лексичної одиниці.

Spring break у США – виразний соціокультурний символ студентського життя, що історично сформувався як традиція в 1930-х роках і згодом набув масового характеру. Щороку участь у *spring break* беруть сотні тисяч студентів, які подорожують до популярних курортних локацій, таких як Панама-Сіті (Флорида), Саут-Падре-Айленд (Техас) та Канкун (Мексика), де кількість учасників може перевищувати 300 тисяч осіб за тиждень. Це явище має вагомий економічний вплив, оскільки лише в штатах Техас і Флорида студенти витрачають близько 1 млрд доларів за один сезон *spring break*, що стимулює розвиток туристичного бізнесу, розважальних закладів і місцевої інфраструктури. Окрім того, вислів *spring break* супроводжувався формуванням специфічних соціальних норм і моделей поведінки. Для багатьох студентів це не просто перерва в навчанні, а обряд соціальної ініціації з характерними елементами розважальної, масової, а часто й ризикованої поведінки (надмірне вживання алкоголю, сексуальна розкута поведінка, масові вечірки) [174]. Отже, відповідник *весняні канікули* забезпечує лише часткову еквівалентність, передаючи освітній аспект, але не відтворюючи культурну забарвленість, властиву саме американському контексту. Для компенсації цієї втрати в перекладі можна застосовувати альтернативні, прагматично вмотивовані рішення, зокрема збереження оригінальної номінації *Spring Break* із пояснювальним компонентом (період весняних канікул у США) чи приміткою за першої згадки, що допоможе актуалізувати культурний код явища.

Найбільш радикальною формою культурної нейтралізації є вилучення національно маркованих лексем, унаслідок чого з тексту перекладу усувають ключові соціокультурні та ідентифікаційні маркери.

ТО: *The lawyer and novelist Louis Auchincloss, who very much belongs to the old WASP-y white-shoe legal establishment in New York, ...* [211, с. 125].

ТП: *Юрист і письменник Луї Окінклосс, який належить до істинного білочеревичного юридичного естєблішменту Нью-Йорка, ...* (Гледуелл, с. 110).

У цьому контексті аббревіатура *WASP* (*White Anglo-Saxon Protestant*) виконує важливу соціально-ідентифікаційну та оцінну функцію, маркуючи належність особи до історично сформованої елітарної групи американського суспільства, асоційованої із заможністю, консерватизмом і впливовістю [254]. Поєднання *WASP*-у та *white-shoe legal establishment* формує критично забарвлений образ замкненого юридичного середовища Нью-Йорка. Вилучення лексеми ТО в ТП призводить до втрати ключового соціокультурного маркера, унаслідок чого переклад поданий як нейтральний опис. Переклад зберігає загальний денотативний зміст, проте нівелює соціальну стратифікацію, що натомість збіднює прагматичний потенціал тексту. Більш адекватним перекладацьким рішенням у цьому випадку було б збереження одиниці *WASP* через коротке пояснення або застосування описового перекладу, що вможливило б передання її соціально-культурного значення, наприклад: представник старої англосаксонської протестантської еліти Нью-Йорка. Це сприяло б збереженню культурної специфіки та смислової глибини оригіналу.

Отже, культурна нейтралізація як перекладацька помилка призводить до втрати національного колориту, оскільки яскраві культурно забарвлені лексичні одиниці замінюють загальними або нейтральними позначеннями чи вилучають зовсім. Унаслідок цього текст стає формально зрозумілим, проте втрачає етнографічну, соціокультурну й пізнавальну цінність, а американська картина світу постає в спрощеному вигляді. Якщо нейтралізація «стирає» культурну специфіку через узагальнення, то інший тип відхилення полягає в активній підміні американських реалій локальними аналогами, що зумовлює невинуватну доместикацію.

3.6.2.3. Культурна асиміляція

У разі невиправданої доместикації реалії американської культури були підмінені звичними для українського читача елементами. Доместикація як перекладацька стратегія може бути доцільною з огляду на зрозумілість тексту, однак у наведених прикладах вона набуває характеру культурної асиміляції, що призводить до нівелювання іншомовної специфіки.

Найбільш показовим прикладом такої помилки слугує переклад лексеми *donut* [212, с. 6] як *бублик* [210, с. 2]. Американський *donut* – це виріб із солодкого смаженого тіста, зазвичай у формі кільця або круга, часто з глазур'ю або начинкою з джему, фруктів, вершків тощо (переклад наш – К. Р.) [221]. Це своєрідний маркер американської культури споживання (асоціації з поліцейськими, сніданками на ходу) [185]. Український бублик – це твердий кільцеподібний виріб із вареного перед випіканням тіста [213]. Попри зовнішню подібність форми, така заміна може спричинити когнітивний дисонанс, оскільки реципієнт уявляє зовсім інший культурний образ. Більш доречним було б використання функціонального еквівалента *пончик* або транслітерованого варіанта *донат*, який уже відомий в українській культурі. Подібний ефект простежуваний у перекладі *hash brown potatoes* [212, с. 260] як *деруни* [210, с. 218]. Обидві страви виготовляють із картоплі, однак вони належать до різних кулінарних традицій і виконують різні культурні функції. *Hash browns* є типовим елементом американського сніданку, тоді як *деруни* – елемент української національної кухні. Аналогічно до цього, переклад *pancake* [212, с. 260] як *млинець* [210, с. 219] повністю змінює кулінарний образ. Американські *pancakes* зазвичай товсті, пухкі, їх подають стосиком із вершковим маслом та кленовим сиропом, тоді як українські *млинці* – тонкі, часто з начинками. Такий переклад втрачає характерну атмосферу американського сніданку, замінюючи її знайомим локальним образом.

Невиправдана доместикація зафіксована й у соціально-побутовій лексиці. Наприклад, переклад *food stamps* [212, с. 20] як *талони* [210, с. 10] актуалізує в українського читача асоціації з радянською системою дефіциту.

Американська програма *food stamps (SNAP)* є формою державної соціальної підтримки для людей із низьким рівнем доходу [200]. З огляду на це ближчим за сенсом перекладом було б використання вислову *продуктові картки*.

Отже, невинуватена доместикація як форма культурної асиміляції може спотворювати зміст і послаблювати автентичність перекладу. Підміна американських реалій локальними аналогами нівелює іншомовний колорит, змінює культурні коди та спричинює хибні асоціації в реципієнта. Крім семантичних і культурних спотворень, у корпусі дослідження зафіксовано типові порушення, пов'язані з формальним переданням іншомовних одиниць через транслітерацію або транскрипцію, що зумовлює помилки транскодування.

3.6.2.4. Помилки транскодування

У корпусі дослідження окрему групу становлять помилки транскодування, пов'язані з некоректним переданням власних назв, термінів і культурно маркованих одиниць за допомогою транслітерації або транскрипції. Транскодування як перекладацька тактика доцільне за умови дотримання усталених норм і збереження зрозумілості для реципієнта, однак у зафіксованих прикладах воно має механічний характер та не супроводжуване ні адаптацією, ні поясненням.

Ілюстративним є переклад назви об'єкта фізичної географії *the Rockies* [212, с. 48] як *Рокіз* [210, с. 37]. В українській мовній традиції цей гірський хребет відомий під усталеною назвою *Скелясті гори*. Використання транскрипції без родового слова (*гори*) або без пояснення робить лексему малозрозумілою, оскільки пересічний читач може не ідентифікувати, що йдеться саме про гори. Переклад не забезпечує впізнаваності власної назви та послаблює інформативність тексту.

Один із показових прикладів – транскодування *Old Faithful* [212, с. 60] як *Олд Фейтфул* [210, с. 45]. У такий спосіб збережено оригінальну назву, проте втрачено її символічний зміст. *Old Faithful* – це назва гейзера в

Національному парку Йеллоустоун (*Yellowstone National Park*), що вивергається з регулярними інтервалами протягом усього часу, відколи почали вести записи про це [188]. Сьогодні вислів *old faithful* уживають для опису «старих надійних» речей, які вже давно існують та їх використовують, особливо якщо вони надійні (переклад наш – К. Р.) [240]. З огляду на це символічне значення транскрипції не забезпечує повноти відтворення вихідної лексеми. Оригінальна назва є семантично мотивованою (*faithful* означає *вірний / надійний*), що безпосередньо відображає ключовий символічний аспект надійності, стійкості та природного порядку. Під час транскрибування компонент *Фейтфул* втрачає вихідне семантичне навантаження та не може мати такого самого прагматичного ефекту для українського читача, який не володіє англійською мовою. Більш доцільним для відтворення культурного навантаження оригіналу був би варіант комбінованого перекладу, як-от гейзер *Олд-Фейтфул* (букв. «Старий добрий»), відомий своєю регулярністю та передбачуваністю вивержень, який компенсує втрату внутрішньої семантики без порушення норми передання власних назв.

Помилка транскодування допущена й у перекладі *nickel* [212, с. 115] як *нікель* [210, с. 98] через явище омонімії. В оригіналі ця одиниця позначає розмовну назву монети номіналом п'ять центів (переклад наш – К. Р.) [238], тоді як в українській мові нікель однозначно асоціюється з хімічним елементом. Унаслідок використання транскрипції виникає ризик неправильної інтерпретації читачем, за умови відсутності додаткового контексту.

Труднощі були виявлені в перекладі юридичних термінів *misdemeanor* і *felony* [212, с. 88] як *місдоміно́р* та *фелонія* [210, с. 71]. Такі транслітеровані форми не закріплені в сучасному українському юридичному дискурсі, їх сприймають як варваризми або псевдотерміни. Без пояснення одиниці не виконують номінативної функції, створюючи враження штучності й ускладнюючи розуміння тексту. Натомість відповідники (*нетяжкий злочин*,

тяжкий злочин) допомогли б адекватно передати елементи правової системи США.

Особливо проблематичним є переклад назви державної установи *Tennessee Valley Authority (TVA)* [212, с. 49] як *Тенессі Велі Ауторіті* [210, с. 37]. Повна транслітерація без пояснення або перекладу створює непрозору конструкцію, яка не має смислового наповнення в українській мові. Такий переклад ускладнює не лише розуміння функцій установи, а й власне розпізнавання того, що йдеться про державну агенцію. Такий підхід порушує інформаційну цілісність тексту. Більш доречним було б використання варіантів *Адміністрація району Тенессі Велі* чи *Гідротехнічна служба долини ріки Тенессі*, залежно від контексту.

Невдалим прикладом відтворення також є *Dixie* [212, с. 54] – *Діксі* [210, с. 40]. У перекладі збережено звукову форму, проте без коментаря втрачається складний культурно-історичний пласт асоціацій, пов'язаний із Півднем США, Громадянською війною та рабовласницьким минулим регіону [220]. Отже, транскодування не забезпечує передання культурного змісту, обмежуючись лише формальною оболонкою.

Показовим у цьому контексті вважаємо випадок комбінованого перекладу, коли транскодування формально увідповіднене з нормами передання власних назв, однак не забезпечує актуалізації їхнього символічного та культурного потенціалу в ТП.

Топонім *the Mason-Dixon Line* [212, с. 52] в українському перекладі відтворено як *лінія Мейсона-Діксона* [210, с. 40]. Лінія Мейсона-Діксона виникла у XVIII столітті як технічне рішення колоніальної земельної суперечки між Пенсильванією та Мерілендом. У 1763 – 1767 роках англійські фахівці Чарльз Мейсон і Джеремія Діксон провели точну демаркацію кордону, щоб припинити тривалий конфлікт, що спричиняв насильницькі сутички між поселенцями. Первісно ця межа позначала лише адміністративний поділ, однак у суспільній свідомості лінія поступово перетворилася на умовну межу між територіями, асоційованими зі свободою,

та регіонами, де зберігалось рабство. Реальна історична картина була складнішою і не збігалася з таким чітким поділом [234]. Унаслідок цього лінія Мейсона-Діксона стала політичним і культурним символом ідеологічного розмежування епохи Громадянської війни, відійшовши від свого початкового значення як результату геодезичного проєкту. Комбіноване відтворення за допомогою калькування (*line* – *лінія*) та транскрипції (*Mason-Dixon* – *Мейсона-Діксона*) формально відтворює структуру оригінальної лексеми, проте є семантично нейтральним в українському перекладі, що засвідчує втрату символіки в ТП.

Отже, помилки транскодування виникають унаслідок механічної транслітерації без урахування норм уживання, семантики та фонових знань реципієнта. Замість того, щоб слугувати засобом уведення іншомовних реалій, такі одиниці створюють смислові лакуни, ускладнюють інтерпретацію та порушують зв'язність тексту. В іншій групі випадки порушення пов'язані з втратою оцінного, емоційного й соціально-історичного забарвлення, тобто з ігноруванням конотацій.

3.6.2.5. Ігнорування конотацій

Окрему групу в матеріалі дослідження становлять перекладацькі помилки, пов'язані з ігноруванням конотативного потенціалу лексичних одиниць, коли перекладач передає лише їхнє денотативне значення, оминаючи увагою емоційне, оцінне, соціальне або історичне забарвлення. Унаслідок цього, формально переклад має коректний вигляд, однак втрачає прагматичну глибину, оскільки не відтворює тональності, іронії, гумору або авторської оцінки, що закладені в оригіналі.

Це чітко простежуване на прикладі відтворення виразу *heads up* [212, с. 144] як *сигнал тривоги* [210, с. 123]. В оригіналі вислів функціонує як неформальне, дружнє попередження (*увага, бережись*), тоді як український відповідник має тривожне забарвлення, асоціюється з надзвичайною

ситуацією. Хоч денотативно обидва варіанти пов'язані з попередженням, зміна конотації призводить до спотворення емоційного тону оригіналу.

Ігнорування емоційного й культурного забарвлення простежуване також у перекладі *Christmas carols* [212, с. 316] як *різдвяні гімни (каролі)* [210, с. 264]. Денотативно *carols* – це різдвяні пісні, проте в американській культурі вони асоціюються насамперед із веселими колядками, а не обов'язково з церковним співом. Лексема *гімни* надає вислову урочисто-релігійного відтінку, що змінює емоційну атмосферу оригіналу. Водночас транскрипція *каролі* не є усталеною в українській мові й не компенсує втрати культурних асоціацій.

Особливо дискусійними вважають випадки ігнорування історично й соціально навантажених конотацій. Зокрема, переклад расового слова *nigger* [212, с. 25] як *чорний* [210, с. 14] повністю нейтралізує образливий та агресивний характер вислову, радикально змінюючи прагматичний ефект. Більш доречним було б використання транскрибованого варіанта з приміткою про табуйованість цієї лексики. Аналогічно до цього, переклад *colored* [212, с. 25] нейтральним варіантом *кольоровий* [210, с. 14] не відтворює історичного контексту расової сегрегації в США й звучить неприродно, втрачаючи соціально-історичний підтекст та не вказуючи на необхідність уникнення використання цієї лексики.

Ігнорування конотативного потенціалу простежуване й у випадках, коли соціально та історично марковані етніми відтворені без адаптації або без пояснення, що призводить до деактивації їхнього оцінного й ідеологічного навантаження. Показовий приклад ігнорування конотативного потенціалу – передання етніма *Orientals* [212, с. 26] як слова *Orientals* [210, с. 15]. В оригінальному англomовному контексті ця лексема має виразне соціально-історичне й оцінне забарвлення. У сучасному англomовному дискурсі її сприймають як застарілу та потенційно дискримінаційну, оскільки вислів походить із колоніальної традиції узагальненого позначення народів Східної Азії та Сходу загалом (переклад наш – К. Р.) [241]. У США вживання

лексеми *Orientals* стосовно людей вважають некоректним, такі одиниці витісняють більш нейтральні номінації (як-от *Asian American*). В окремих контекстах слово функціює як маркер ідеологічної архаїчності або соціальної нечутливості мовця.

У перекладі ця одиниця подана як слово *Orientals*, тобто збережена у формі іншомовного включення без адаптації, коментаря чи прагматичного маркування. Таке рішення деактивує оцінний та історично зумовлений компонент значення, тому лексема формально позначає етнічну групу. Український реципієнт не отримує сигналу про проблемність або про маркованість цієї номінації, а переклад втрачає соціально-критичний та ідеологічний вимір, закладений в оригіналі. Отже, перекладацьке рішення забезпечує лише поверхове збереження лексичної форми, але ігнорує конотативний і прагматичний потенціал одиниці, що спотворює соціокультурний зміст, нівелює чутливі аспекти американського мовного й культурного контексту.

Ігнорування конотацій призводить до нівелювання емоційної та оцінної забарвленості перекладу, втрати тональності, емоційного градусу й культурних асоціацій. Поряд із конотативними зсувами, що змінюють прагматичну тональність вислову, у корпусі дослідження виокремлено ще один структурно зумовлений тип відхилень – механічне калькування, яке проявляється в буквальному копіюванні моделей оригіналу без адаптації до норм цільової мови.

3.6.2.6. Механічне калькування

Механічне калькування в досліджуваному матеріалі – буквальне копіювання структури лексеми оригіналу без урахування норм слововживання, ідіоматики та семантичних відповідників цільової мови. На відміну від поодинокого буквального перекладу лексем, механічне калькування часто зберігає синтаксичну модель або образ оригіналу, що в українському тексті має штучний і неприродний вигляд.

Одним із прикладів механічного калькування є передання вислову *to take the fifth* [212, с. 35] як *обирати п'яту* [210, с. 24]. В оригіналі цей вислів являє собою юридичне кліше, що означає посилання на П'яту поправку до Конституції США, тобто відмову свідчити проти себе (переклад наш – К. Р.) [249]. Механічне калькування числівника без урахування правового та культурного підґрунтя породжує конструкцію, яка не має семантичної прозорості для українського читача й повністю втрачає інформативну функцію та культурне навантаження. Більш вдалимими були б описові відповідники *посилатися на п'яту поправку Конституції США* або *скористатися правом на свідчити проти себе*.

Подібне спотворення оригінальної лексеми зафіксоване в перекладі назви страви *biscuits and gravy* [212, с. 274] як *печиво з підливою* [210, с. 228]. У кулінарній традиції США *biscuits* – це несолодкі булочки (переклад наш – К. Р.) [214], а *gravy* – м'ясний соус. Буквальне відтворення компонентів як *печиво* та *підлива* створює хибний образ страви, що звучить неапетитно й не відповідає культурній реальності оригіналу. Більш доречним було б використання описового варіанта *несолодкі булочки з м'ясною підливою*. Такий варіант усе одно лунає не дуже природно для українського реципієнта, проте не створює хибних образів.

Механічне калькування також зафіксовано в перекладі *public schools* [212, с. 155] як *публічні школи* [210, с. 132]. У системі освіти США *public schools* – це школи, навчання в яких фінансує держава (переклад наш – К. Р.) [242]. Калька зберігає форму, але коректно не відтворює змісту поняття в українській картині світу. Більш оптимальною тактикою є використання еквівалента *державні школи*, що точніше відтворює американське поняття та увідповіднене з нормами української термінології. Переклад *community college* [212, с. 161] як *коледж громади* [210, с. 138] – це механічна калька типової для англійської мови моделі словосполучення іменник + іменник, яка є неприродною для української мови. Доцільнішим був би варіант *муніципальний коледж*.

У перекладі *middle school* [212, с. 158] – *серединна школа* [210, с. 135] формально відтворено порядок компонентів вихідної лексеми, проте в українській системі освіти відсутній такий термін, що створює ризик нерозуміння значення українським читачем. До того ж, поняття *серединна школа* жодним чином не відтворює значення оригіналу *middle school*, який у системі освіти США означає школу для учнів віком від 11 до 14 років (переклад наш – К. Р.) [235]. Значно точнішим було б використання функціонального еквівалента *середня школа* чи *основна школа*, які є більш нейтральними та зрозумілими варіантами.

Такі порушення функційної відповідності помітні й у разі калькування інституційних формул, характерних для американського ринку праці.

ТО: *These appear in the classical sections of our newspapers under «Help wanted» or «Job Offers»* [212, с. 446].

ТП: *У наших газетах трапляються оголошення типу «Потрібна допомога!» або «Є робота!»* [210, с. 378].

Традиційно оголошення з таким текстом розміщують на вітринах магазинів, підприємств і закладів сфери послуг. Цей вислів функціонує як формула найму, яка не лише передає інформацію про потребу в працівниках, але й виконує роль впізнаваного соціально-культурного маркера американського ринку праці. У перекладі одиниця *help wanted* репрезентована через калькований відповідник *потрібна допомога*, що формально відтворює структурну модель вихідної номінації. Водночас характер цієї реалізації не відтворює функційного статусу одиниці в цільовій мові, оскільки в українській мовній практиці така конструкція не функціонує як усталена формула інституційного дискурсу оголошень про працевлаштування. Натомість зазвичай використовують нормативні відповідники, як-от «*потрібні працівники*», «*відкрита вакансія*», «*ведеться набір персоналу*» тощо. Отже, калькований відповідник не забезпечує

релевантної реалізації вихідної лексики, а сприймається як буквальний, нетиповий для українського контексту варіант.

Одним із прикладів механічного калькування є передання назви *KIPP Academy* [211, с. 250] як *Академія ЗПЦС* [209, с. 210]. У цьому випадку перекладач вдається до механічного відтворення аббревіатури через буквальний переклад її складників, ігноруючи функційно-прагматичний статус власної назви в культурі мови оригіналу. Назва *KIPP (Knowledge Is Power Program)* у системі освіти США функціонує як усталений бренд мережі чартерних шкіл [141] і не потребує семантичного розкриття в тексті. Її калькований варіант *ЗПЦС* непрозорий для українського читача, не має жодних асоціацій у національному освітньому контексті. Як наслідок, переклад не лише втрачає культурну впізнаваність оригіналу, а й створює додаткові труднощі сприйняття для реципієнта.

Інший різновид механічного калькування – буквальне відтворення топонімів із символічним навантаженням. Зокрема, переклад *Show Me State* [212, с. 137] як *штат Покажи мені* [210, с. 117] формально передає лексичний склад оригіналу, проте втрачає образну функцію вислову, який в американській культурі асоціюється зі скептицизмом жителів штату Міссурі [256]. Український варіант сприймається як конструкція в наказовому способі й не активує потрібного культурного змісту. У перекладі доцільно було б додати коротку примітку чи пояснення походження цього прізвиська.

Менш критичним, але показовим є переклад *April Fool's Day* [212, с. 321] як *Квітневий День дурня* [210, с. 267]. Значення вгадуване, проте прикметник *квітневий* – пряма калька з англійської, що не відповідає усталеному українському вживанню, де функціонує назва *День сміху* або *День дурня*.

Отже, механічне калькування виявляється у формальному наслідуванні структури оригіналу без адаптації до мовних і культурних норм цільової мови. Такі конструкції помітні в тексті, порушують його плавність і можуть ускладнювати сприйняття, навіть якщо загальний зміст частково зрозумілий.

3.6.2.7. Надмірна форенізація

Під час аналізу наукових джерел, присвячених перекладацьким помилкам у відтворенні НМЛ, не виокремлено як окремих тип помилок надмірну форенізацію. Водночас емпіричний матеріал дослідження засвідчує наявність перекладацьких рішень, коли перекладач без очевидної потреби залишає елементи мови оригіналу в тексті перекладу, подає їх паралельно з українським відповідником або взагалі не пропонує перекладу. Таку практику доцільно кваліфікувати як надмірну форенізацію, що в межах аналізу постає як один із типів перекладацьких помилок.

Наприклад, словосполучення *off-color jokes* [212, с. 136] передане у вигляді *непристойні жарти (off-color jokes)* [210, с. 118]. Використання англійського вислову безпосередньо в українському тексті поряд із перекладом має вигляд словникового коментаря, хоч комунікативної потреби в цьому немає. Така двомовна вставка може змушувати читача зосереджуватися не на змісті, а на формі подання, створює враження редакторської примітки, а не повноцінного перекладацького рішення.

Ухиляння від перекладу простежуване в переданні ідіом *in a stew* та *chew the fat* [212, с. 261], що представлені як *ідіоматичний вираз in a stew* та *ідіома chew the fat* [210, с. 219]. У цих випадках перекладач не лише залишає одиниці мовою оригіналу, а й коментує факт їхньої ідіоматичності. Реципієнт не отримує значення вислову, не розуміє його прагматичного ефекту. Натомість йому повідомляють, що в тексті оригіналу йдеться про ідіому, яка фактично означає прогалину перекладу, а не усвідомлено застосовану стратегію.

Ухиляння від перекладацького рішення помітне й у переданні номінативних одиниць, що залишаються в тексті перекладу без семантичної адаптації або без пояснення. Зокрема, вислів *the term tweens* [212, с. 16] відтворений як *термін tweens* [210, с. 6], тобто через формальне збереження англійської одиниці з мінімальним додаванням текстового пояснення. За відсутності перекладацького коментаря або функціонального відповідника

український реципієнт не отримує уявлення про значення цієї лексеми, яка в американському соціокультурному контексті позначає вікову групу дітей між дитинством і підлітковим віком. У такому разі іншомовна одиниця фактично не виконує інформативної функції, її наявність у тексті створює додатковий бар'єр для розуміння.

Ілюстративним є також випадок збереження лексеми *GPA* (*grade point average*) [212, с. 167; 210, с. 142] . У системі освіти США *GPA* – усталений показник академічної успішності студентів у вигляді розрахунку середнього балу за певний період (переклад наш – К. Р.) [228], однак для українськомовного реципієнта це поняття не прозоре. Формальне повторення англійського скорочення разом із його англомовним розшифруванням створює в тексті елемент двомовності та фактично перекладає пояснювальну функцію на читача. За відсутності коментаря, примітки або функціонального відповідника (*середній бал успішності, середній рейтинговий бал*) таке рішення не забезпечує комунікативної зрозумілості, не виконує інформативної ролі перекладу. У цьому випадку форенізація не вмотивована, оскільки йдеться про поняття, що може бути адекватно відтворене засобами цільової мови. Збереження *GPA* у тексті варто трактувати як прояв надмірної форенізації, що порушує доступність і цілісність перекладу.

Отже, надмірна форенізація в досліджуваному матеріалі – це не засіб збереження культурного колориту, а невмотивоване залишання іншомовних елементів, що ускладнює сприйняття та порушує цілісність ТП.

Це спостереження безпосередньо перегукується з позицією П. Ньюмарка, який критично оцінює тенденцію до надмірного перенесення (*transference*) культурно маркованих одиниць. Дослідник зазначає, що «мода на перенесення національних характеристик має бути залишена позаду» [135, с. 81]. Такі елементи часто зберігаються з «снобістських причин» і радше містифікують зміст, ніж прояснюють його. Завдання ж перекладача полягає в тому, щоб робити ідеї зрозумілими для реципієнта, а не ускладнювати їх сприйняття [135, с. 82]. У цьому контексті зафіксовані приклади надмірної

форенізації можна витлумачувати як порушення перекладацької функції посередництва, коли формальне збереження іншомовної оболонки відбувається на тлі втрати комунікативної ефективності ТП.

3.6.2.8. Систематизація наслідків: типи втрат у тексті перекладу

Описані типи перекладацьких помилок мають безпосередні наслідки для якості та повноти ТП. Їхній вплив виявляється у вигляді різних типів втрат, які стосуються значення, прагматичного ефекту, культурної репрезентації та комунікативної функції перекладу. У зв'язку з цим подальший аналіз спрямовано на систематизацію наслідків виявлених перекладацьких помилок для тексту перекладу. На основі узагальнення емпіричного матеріалу та аналізу зафіксованих перекладацьких рішень ці наслідки систематизовано за кількома типами втрат, зокрема:

- семантичні втрати, які полягають у спотворенні або у звуженні змісту національно маркованої одиниці, неправильній ідентифікації референта, хибному відтворенні обсягу поняття, що призводить до неточності фактичної інформації в ТП;
- прагматичні втрати, пов'язані з порушенням комунікативного й оцінного ефекту вислову, зокрема з втратою експресивності, іронії, емоційної тональності, унаслідок чого змінюється сприйняття повідомлення цільовою аудиторією;
- культурні втрати, що виявляються в нівелюванні або в усуненні культурно-історичних, соціальних і символічних компонентів значення, що позбавляє ТП здатності повноцінно репрезентувати національну специфіку американської картини світу;
- комунікативні втрати, які знижують зрозумілість, прозорість і цілісність ТП для цільового реципієнта внаслідок неприродних конструкцій, невмотивованої двомовності або відсутності необхідних пояснень.

Один і той самий тип перекладацької помилки може спричинювати різні види втрат, а окремі втрати здатні виникати внаслідок різних помилок,

тому доцільно схарактеризувати їх у взаємозв'язку. Для цього зіставлено зафіксовані типи перекладацьких помилок із видами втрат у тексті перекладу (таблиця 3.6.2.8.1).

Таблиця 3.6.2.8.1

**Співвідношення втрат у тексті перекладу
з типами перекладацьких помилок**

Тип втрат у ТП	Типові перекладацькі помилки	Характер втрат	Приклади
Семантичні втрати	Буквалізм, механічне калькування, помилки транскодування	спотворення або звуження значення, хибна ідентифікація реалії	<i>root beer</i> – кореневе пиво; <i>public schools</i> – публічні школи
Прагматичні втрати	Буквалізм, ігнорування конотацій, надмірна форенізація	Втрата ідіоматичності, оцінності, експресивності, порушення стилістичного ефекту	<i>heads up</i> – сигнал тривоги; <i>Oriental</i> – слово <i>Oriental</i>
Культурні втрати	Культурна нейтралізація; невинна доместикація; ігнорування конотацій	Усунення національного колориту, культурна асиміляція	<i>chocolate chip cookies</i> – шоколадне печиво; <i>donut</i> – бублик
Комунікативні втрати	Механічне калькування, помилки транскодування, надмірна форенізація	Порушення зрозумілості, цілісності та доступності ТП	<i>community college</i> – коледж громади; <i>nickel</i> – нікель

Джерело: дослідження авторки.

У таблиці систематизовано виявлені перекладацькі помилки за типами втрат, які вони спричинюють у тексті перекладу, а також проілюстровано їхній вплив на різні рівні відтворення національно маркованих елементів. Узагальнення прикладів дає підстави стверджувати, що окремі типи помилок можуть призводити до кількох видів втрат одночасно, посилюючи кумулятивний ефект спотворення американської картини світу в українському перекладі.

Проведений аналіз перекладацьких рішень у корпусі дослідження засвідчив наявність перекладацьких помилок, що виникають у відтворенні НМЕ американської картини світу українською мовою. До них належать буквалізм, механічне калькування, культурна нейтралізація, невиправдана доместикація, помилки транскодування, ігнорування конотацій, а також надмірна форенізація, яка, хоч і не завжди виокремлена в теоретичних типологіях, на практиці порушує цілісність перекладу. Зафіксовані приклади демонструють, що формально коректні перекладацькі рішення нерідко зберігають лише денотативний зміст, водночас нівелюючи прагматичний, емоційно-оцінний, символічний і культурний потенціал оригіналу. Унаслідок цього переклад зазнає семантико-прагматичного збіднення, втрачає національний колорит і може створювати хибні асоціації або ускладнювати інтерпретацію тексту для реципієнта. Узагальнення матеріалу спонукає до висновку, що наслідки таких помилок виявляються у вигляді семантичних, прагматичних і культурних та комунікативних втрат у ТП, які в сукупності знижують його репрезентативність як засобу відтворення американської картини світу в українському перекладі. Отже, адекватне відтворення культурно специфічної лексики вимагає від перекладача усвідомленого добору тактик і стратегій перекладу, з огляду на мовні норми, культурні особливості та комунікативну функцію тексту.

Висновки до розділу 3

1. Узагальнена тематична класифікація національно маркованої лексики американської картини світу, розроблена в межах дослідження, ґрунтована на поєднанні семантичного, культурологічного й прагматичного критеріїв, корелює з адаптаційним підходом до перекладу. Виокремлення трьох ключових груп (НМЛ соціокультурної повсякденності, інституційно-політичної та географічно-просторової НМЛ) засвідчило перекладознавчу релевантність кожної з них як сукупності текстом, що відзначаються різною

культурною зумовленістю, специфікою формування конотацій та неоднаковою чутливістю до перекладацької адаптації.

2. НМЛ соціокультурної повсякденності виявила найширший спектр перекладацьких стратегій і тактик адаптації, що зумовлене високим рівнем культурної насиченості та різноманіттям побутових і поведінкових практик американського суспільства. У межах цієї групи продемонстровано продуктивність транскрипції / транслітерації, калькування, описового перекладу, культурного еквівалента та комбінованих рішень. Застосування зазначених тактик аргументоване прагматичною необхідністю зберегти культурно значущу інформацію та водночас забезпечити комунікативну доступність тексту для українського реципієнта.

3. Інституційно-політична НМЛ має вищий рівень стандартизованості й термінологічної закріпленості, що обмежує варіативність перекладацьких тактик і зумовлює переважання очуження через усталені відповідники, калькування та транскрипцію. Виявлено закономірність: що стабільніше текстома інституціоналізована в культурі джерела, то менша потреба в її прагматичній адаптації, а перекладацьке рішення набуває передбачуваного характеру.

4. Географічно-просторова НМЛ продемонструвала необхідність диференційованого адаптаційного підходу. Номінативні одиниці тяжіють до формальної стабільності, тоді як символічні географічні текстами вимагають застосування описових або комбінованих тактик для збереження культурно-історичних і конотативних смислів.

5. Кількісне узагальнення результатів аналізу дало змогу зафіксувати залежність між тематичною належністю НМЛ і вибором перекладацької стратегії адаптації. Отримані результати засвідчують, що прагматичний чинник і культурна насиченість одиниці детермінують характер перекладацького рішення, формуючи основу для подальшої експериментальної верифікації.

6. Аналіз виявлених перекладацьких помилок засвідчує, що формальна еквівалентність без урахування прагматичних, конотативних і культурно-історичних параметрів текстами не забезпечує адекватного відтворення національно маркованих елементів американської картини світу. Це підтверджує необхідність адаптаційного підходу до перекладу НМЛ та слугує теоретичною основою для подальшого експериментального аналізу перекладацьких рішень.

РОЗДІЛ 4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ВЕРИФІКАЦІЯ ТАКТИК ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АМЕРИКАНСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Для сучасного етапу розвитку перекладознавчої науки характерний фундаментальний зсув наукової парадигми від статичного порівняння текстів до динамічного вивчення процесу перекладу як складної когнітивно-комунікативної діяльності [17, с. 92]. У цьому контексті відтворення національно маркованих елементів американської картини світу в українському перекладі вимагає виходу за межі традиційного перекладацького й лінгвокультурологічного аналізу та залучення емпіричного інструментарію.

У розділі презентовано верифікацію тактик і стратегій відтворення американської НМЛ у перекладі українською мовою. Для досягнення цієї мети передбачено проведення двох взаємопов'язаних експериментальних етапів, кожен із яких представляє різні аспекти перекладацького процесу – від первинного когнітивного оброблення ізольованих культурно-специфічних лексем до ухвалення рішень у контексті. Такий поетапний підхід дає змогу виявити ефективні стратегії і тактики відтворення американської НМЛ.

4.1. Перший експериментальний етап: переклад американської національно маркованої лексики в умовах контекстуальної ізоляції

Перший етап експериментального дослідження був спрямований на виявлення базових перекладацьких тактик, які застосовують під час відтворення американської НМЛ в умовах повної контекстуальної ізоляції.

Відомо, що в процесі перекладу залучені два основні способи оброблення інформації: імпліцитний (автоматичний) та експліцитний (довільний). Імпліцитний спосіб керується процедурною пам'яттю і базований на механізмі ймовірнісного прогнозування та паралельно-розподіленого оброблення [17, с. 370]. Саме цей механізм уможливорює

миттєву активацію найбільш стійких, частотних і «вбудованих» нейронних зв'язків між лексемами двох мов. Натомість у разі експліцитного способу залучені металінгвістичні й прагматичні знання на основі локально-послідовного оброблення [17, с. 370]. Усунення контексту штучно блокує можливість використання експліцитного способу, змушуючи респондента покладатися на автоматизм і домінантні асоціації. Це дає змогу виявити варіанти перекладу НМЛ, які закріплені у свідомості перекладача, та виокремити «базові» тактики перекладу реалій американської культури.

4.1.1. Процедура проведення першого етапу експерименту та використані матеріали

У першому етапі експерименту взяли участь 20 напівпрофесійних респондентів (здобувачів вищої освіти з двох ЗВО) і 9 професійних перекладачів, які мали досвід практичної перекладацької діяльності. Обом групам запропоновано перекласти 23 культурно забарвлені лексичні одиниці з англійської мови на українську. В основу першого етапу експерименту покладено кілька гіпотез.

Г 1. За умов повної контекстуальної ізоляції вибір перекладацьких тактик під час відтворення НМЛ відрізняється залежно від рівня професійної підготовки перекладача: напівпрофесійні респонденти переважно використовують формально орієнтовані тактики, тоді як професійні перекладачі застосовують ширший спектр перекладацьких рішень.

Г 2. Рівень перекладацького досвіду корелює з рівнем упевненості перекладача та ступенем варіативності перекладацьких рішень.

Г 3. Тематична належність національно маркованої лексичної одиниці корелює з вибором перекладацьких тактик.

Ізольовані культурно-специфічні одиниці запропоновано перекласти двом групам респондентів у межах першого етапу експерименту. Першу групу становили здобувачі освіти спеціальностей «Переклад з англійської та другої західноєвропейської мови», «Германські мови та літератури, перша –

англійська (переклад включно)», «Англійська мова та література (переклад включно)», що навчаються в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Житомирському державному університеті імені Івана Франка. Друга група – професійні перекладачі з досвідом письмового та / або усного перекладу.

У першому етапі взяли участь 29 респондентів, із них 22 жінки та 7 чоловіків віком від 19 до 59 років. Участь була добровільною, у будь-який момент учасники могли відмовитися без пояснення причин та без негативних наслідків для них.

Лексичні одиниці для цього етапу відібрано безпосередньо з корпусу дослідження. НМЛ включали до вибірки з огляду на їхню тематичну належність. Зокрема, запропоновано 11 лексем зі сфери освіти та повсякденного студентського життя та 12 лексем, що репрезентують аспекти суспільно-політичного устрою США. Вибір цих двох тематичних сфер зумовлений логікою формування експериментальної вибірки, що передбачає зіставлення перекладацьких рішень щодо національно маркованих одиниць, які належать до різних інституційних вимірів американської картини світу. Такий підхід дає змогу дослідити вплив тематичної належності НМЕ на вибір перекладацьких тактик у межах експерименту.

Завдання учасників полягало в перекладі кожної лексичної одиниці українською мовою найбільш природним, на їхню думку, способом. Під час виконання завдання можна було користуватися словниками та за необхідності довідковими джерелами. Крім того, після перекладу кожної лексеми респондентів просили оцінити рівень упевненості в запропонованому перекладі за п'ятибальною шкалою Лайкерта, де 1 означало повну невпевненість, а 5 – абсолютну впевненість.

Цей етап експерименту проведено в дистанційному форматі. Часові обмеження для виконання завдання не передбачено. Респонденти використовували власні електронні пристрої. Для подання матеріалів та збирання відповідей застосовано сервіс Google Forms.

Перед виконанням завдання учасники отримали інструкцію, що містила інформацію про мету експерименту та процедуру реалізації. Респонденти також були проінформовані про те, що участь в експерименті є добровільною та жодні персональні чи контактні дані не передаватимуть третім особам. Також повідомлено, що відповіді будуть використані в анонімній та узагальненій формі лише для наукових цілей, а результати – у наукових публікаціях і дисертації без зазначення імен учасників.

Згідно з результатами першого етапу експерименту, отримано 667 перекладацьких рішень, із яких 460 від групи напівпрофесійних та 207 від групи професійних респондентів. Ці дані підлягали якісному аналізу й кількісному обробленню для визначення домінантних тактик відтворення американської НМЛ у межах різних тематичних груп, а також для з'ясування того, чи існує кореляція між рівнем упевненості перекладача, рівнем перекладацького досвіду та ступенем варіативності перекладацьких рішень. Окрему увагу звернено на аналіз впливу тематичної належності НМЛ на вибір перекладацьких тактик, а також типових помилок, що виникали внаслідок інтерференції або недостатності фонових знань.

Матеріалом першого етапу експерименту послуговували 23 національно марковані лексичні одиниці різної семантичної природи, попередньо відібрані з корпусу дослідження. Одинадцять із них належать до сфери освіти та повсякденного студентського життя, тоді як дванадцять репрезентують аспекти суспільно-політичного устрою США. Лексику відібрано за принципом максимальної варіативності, що вможливлювало порівняння перекладацьких рішень у межах одного експерименту. До вибірки увійшли одно- та багатокомпонентні лексичні одиниці, поєднання на зразок «лексема + аббревіатура», а також відносно усталені номінації та одиниці без прямих відповідників у мові перекладу. Повний перелік національно маркованих лексичних одиниць, перекладених у межах першого етапу експерименту, подано в Додатку Б.

4.1.2. Оброблення даних та інтерпретація результатів

Отримані дані оброблено, проаналізовано та інтерпретовано протягом кількох послідовних кроків. Тематична належність національно маркованих лексичних одиниць (НМЛ сфери освіти та суспільно-політичного устрою США) була визначена на етапі формування експериментального матеріалу. Надалі це взято до уваги як фіксовану характеристику під час аналізу результатів. Подальше оброблення даних спрямовано на систематизацію перекладацьких рішень і підготовку масиву для кількісного та якісного аналізу:

Крок 1. Усі відповіді учасників експортовано з Google Forms у форматі Google Sheets. Для подальшого аналізу створено аркуш із такими параметрами: ідентифікатор учасника, порядковий номер лексичної одиниці, вихідний англомовний варіант, запропонований переклад, рівень упевненості за п'ятибальною шкалою Лайкерта. Після перевірки повноти й коректності даних сформовано підсумкові масиви валідних перекладів: 460 перекладацьких рішень від напівпрофесійних та 207 від професійних респондентів, що загалом становить 667 валідних перекладів.

Крок 2. Для кожного перекладацького рішення визначено застосовану перекладацьку тактику на основі переліку тактик, використання яких описано в розділі 3. Передбачено категорію «інше» для фіксації технічних або смислових помилок, які неможливо однозначно зарахувати до визначених тактик. Реалізація цього кроку вможливила подальше кількісне зіставлення частотності застосування перекладацьких тактик та аналіз їхнього взаємозв'язку з іншими параметрами дослідження. Для стандартизації процедури класифікації та мінімізації випадкових помилок на цьому етапі застосовано функцію Data Validation.

Крок 3. До робочого масиву даних додано окремий стовпчик із нотатками, де для кожного перекладацького рішення зафіксовано коментарі щодо правильності / помилковості перекладу, наявності надлишкової чи

втраченої інформації тощо. Цей блок даних послуговував основою для подальшого якісного аналізу.

Крок 4. За допомогою функції зведених таблиць (*Pivot tables*) підраховано частотність застосування перекладацьких тактик із визначенням абсолютної кількості випадків використання кожної з них, а також їхньої частки від загальної кількості перекладів (у відсотках).

Крок 5. Обчислено середній рівень упевненості кожного учасника, а також середній рівень упевненості щодо застосування кожної перекладацької тактики. Розрахунки виконано з використанням функції *AVERAGEIF()* та зведених таблиць (*Pivot tables*). Цей крок допоміг проаналізувати, як учасники оцінювали власні рішення, виявити наявність або відсутність зв'язку між рівнем упевненості та вибором перекладацької тактики.

Крок 6. Проаналізовано кореляцію між вибором тактики та рівнем упевненості. Це допомогло з'ясувати, чи характерна для окремих тактик вища впевненість, ніж для інших, та виявити можливі причини такої кореляції.

Крок 7. Порівняно частотність застосування перекладацьких тактик у межах різних тематичних груп національно маркованих лексичних одиниць, а також обчислено середній рівень упевненості перекладачів для кожної з цих тематичних груп. Такий підхід дав змогу виявити можливі взаємозв'язки між тематичною належністю НМЛ, вибором перекладацьких тактик і рівнем упевненості перекладачів.

Крок 8. Проведено якісний аналіз, унаслідок якого зафіксовано вдалі й помилкові переклади, схарактеризовано найтипівіші помилки та їхні можливі причини.

Крок 9. Кількісні та якісні результати аналізу інтегровано для узагальнення отриманих даних і формулювання висновків щодо перевірки гіпотез першого етапу експерименту.

На підставі аналізу частотності використання перекладацьких тактик зафіксовано чітку ієрархію підходів, до яких вдаються перекладачі під час відтворення з НМЛ (рис. 4.1.2.1).

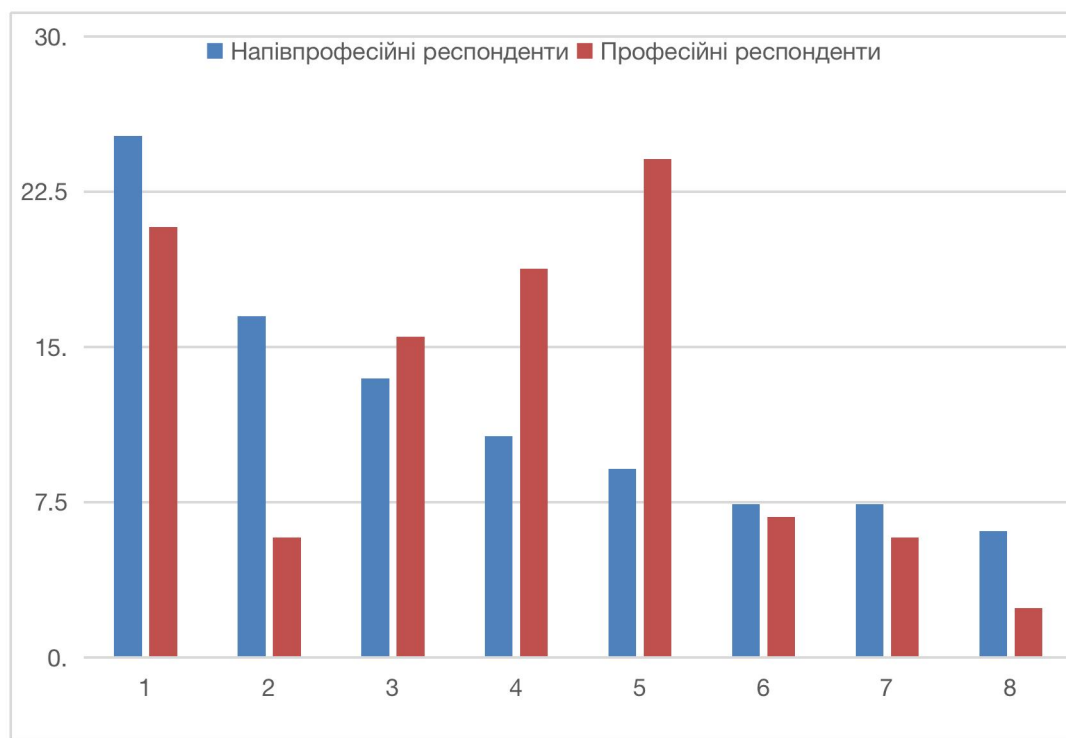

Рис. 4.1.2.1. Кількісна репрезентація перекладацьких тактик під час відтворення НМЛ у розрізі професійних та напівпрофесійних респондентів, у %

Примітка: 1 – усталений переклад, 2 – калькування, 3 – функціональний еквівалент, 4 – комбінований переклад, 5 – описовий переклад, 6 – генералізація, 7 – культурний еквівалент, 8 – транскрипція / транслітерація

Широке застосування усталеного відповідника в обох групах респондентів (25 % у напівпрофесійних та 21 % у професійних перекладачів) засвідчує високу частотність звернення до готових відповідників під час відтворення національно маркованої лексики за умов контекстуальної ізоляції. Порівняно високі показники калькування, зокрема серед напівпрофесійних респондентів (17 % проти 6 % у професійній групі), доводять схильність менш досвідчених перекладачів до формального відтворення структури вихідної одиниці. Водночас у групі професійних перекладачів більш виразно представлені інтерпретативні тактики, зокрема описовий (24 %) та комбінований переклад (19 %), що може демонструвати

більшу готовність до смислового розгортання одиниці за відсутності контексту.

Високі середні показники упевненості під час використання усталеного відповідника як у напівпрофесійних (4,1 %), так і в професійних перекладачів (4,3 %) спонукають до висновку, що наявність готового відповідника сприймається респондентами як найбільш комфортний сценарій перекладацького рішення за умов контекстуальної ізоляції.

Варто зазначити, що найнижчий середній рівень упевненості (3,55 %), порівняно з іншими перекладацькими тактиками в напівпрофесійних перекладачів, має калькування. Це може засвідчувати перекладацькі сумніви у випадках, коли дослівне відтворення одиниці сприймається як формально коректне, але потенційно неприродне або семантично неповне в українському мовному контексті. За відсутності більш адекватної альтернативи в умовах контекстуальної ізоляції калькування вибирають як компромісне або «рятивне» рішення. Натомість у групі професійних перекладачів застосування калькування вирізняється відносно високим рівнем упевненості (4,2 %). Очевидно, що для досвідчених перекладачів калькування є не вимушеним, а свідомо контрольованим інструментом, адекватність якого оцінюють з огляду на прагматичні й термінологічні параметри одиниці, навіть за умов відсутності контексту.

Порівняльний аналіз розподілу перекладацьких тактик засвідчує, що тактики, які передбачають ширше залучення культурних і фонових знань, зокрема використання культурного еквівалента, застосовують порівняно рідко в обох групах респондентів (7 % у напівпрофесійних та 6 % у професійних перекладачів). Такий характер розподілу може доводити, що за умов роботи з національно маркованими одиницями, ізольованими від контексту, як менш досвідчені, так і професійні перекладачі схильні віддавати перевагу більш автоматизованим та прогнозованим перекладацьким рішенням. Тактики, що потребують ширшої культурної інтерпретації, застосовують обмежено.

Показово, що найвищі середні показники упевненості в обох групах респондентів зафіксовано під час використання транскрипції / транслітерації (4,7 % у напівпрофесійних та 4,8 % у професійних перекладачів). Такий результат може бути пояснений специфікою лексичних одиниць, до яких застосовували цю тактику, насамперед власних назв політичних партій (*Democrats, Republicans*). Формальне відтворення подібних онімів через транскрипцію або транслітерацію мінімізує ризик семантичної або прагматичної помилки, що зумовлює високий рівень суб'єктивної впевненості перекладачів, незалежно від рівня професійного досвіду.

У руслі дослідження доцільно більш докладно схарактеризувати деякі застосовані респондентами тактики в розрізі окремих культурно забарвлених одиниць. У межах групи освітньої НМЛ варто зазначити, що освітня система США має деякі суттєві відмінності від української системи освіти, що може становити труднощі під час відтворення такої лексики.

В американських університетах *international student advisors* – це фахівці, які реалізують супровід іноземних студентів у питаннях імміграційних вимог, візових процедур, працевлаштування, житла, адаптації до нового навчального та культурного середовища. Це не звичайні радники в традиційному розумінні, вони поєднують академічну підтримку студентів з імміграційних та юридичних питань та відіграють ключову роль для легального, безпечного й успішного навчання студентів з інших країн [97].

Для відтворення цієї лексеми респонденти застосували такі рішення:

1) калькування – *міжнародні студентські консультанти*; це приклад невдалого перекладу, оскільки тут вжито неправильну логічну структуру словосполучення (незрозуміло, чи консультанти працюють із міжнародними студентами, чи вони самі є міжнародними студентами);

2) описовий переклад – *консультант з питань міжнародних студентів*; це вдалий варіант, який, на відміну від попереднього, не має двозначності та сфокусований на сфері компетенції консультанта; також застосоване природне для української мови формулювання «консультант з питань...»;

3) культурний еквівалент – *куратори іноземних студентів*; поняття *куратор* є поширеним в академічній сфері України, проте дещо відрізняється від американського *advisor*; перший має конотацію нагляду та контролю, натомість другий орієнтований на підтримку й допомогу; до того ж використано термін *іноземні* замість *міжнародні*; хоч англійські слова *foreign* та *international* не є абсолютними семантичними еквівалентами, такий варіант адаптації вважаємо вдалим для відтворення в українському перекладі.

Термін *magnet schools* означає специфічний тип державних шкіл у США, які пропонують поглиблене навчання за спеціалізованими освітніми програмами (наприклад, STEM, мистецтво, іноземні мови тощо). Це одна з найбільш поширених форм так званого *public school choice* (можливості вибору державної школи). Навчання в таких школах безкоштовне, до закладів зараховують учнів, незалежно від місця проживання. *Magnet schools* мають високий попит, найчастіше учні потрапляють до таких шкіл завдяки лотерейному відбору [198].

Magnet schools також мають важливе історичне й суспільне значення. Заклади виникли як відповідь на потребу десегрегації державних шкіл після історичного рішення Верховного суду *Brown v. Board of Education* (1954). Це рішення заборонило расову сегрегацію, із 1970-х років термін *magnet* почали широко використовувати в освітній політиці. Ідея полягала у створенні шкіл зі спеціалізованими навчальними програмами, які «притягували» (як магніт) учнів із різним расовим і соціальним походженням до міських шкіл, що забезпечувало добровільну інтеграцію учнів. Тоді *magnet schools* слугували ключовим інструментом боротьби з сегрегацією [127].

Учасники застосовували різні тактики для перекладу цієї лексичної одиниці:

– функціональний еквівалент: *профільні школи, спеціалізовані школи*; така тактика застосовувана найчастіше; незважаючи на часткову втрату метафоричності назви (*magnet*), цей підхід найбільш вдалий, оскільки основний аспект (спеціалізоване навчання) збережено;

– описовий переклад: *школи з поглибленим вивченням окремих предметів*; пояснення дещо громіздке, не було б доречним у деяких контекстах, проте основний зміст передано точно;

– калькування: *школи залучення*; це приклад невдалого застосування тактики, оскільки лунає штучно та буде семантично незрозумілим українському читачеві.

Загалом в усіх перекладах метафора *magnet* була втрачена, що є логічним для цієї лексичної одиниці. У разі спроби зберегти образність без додаткового пояснення неминучим стає утворення невдалих і неприродних словосполучень, які були б складними для сприйняття реципієнтами.

Community colleges, які часто називають *junior colleges*, – це дворічні вищі навчальні заклади, що надають освітні послуги переважно в місцевих громадах Сполучених Штатів. Заклади пропонують широкий спектр освітніх програм, здобуття ступеня молодшого спеціаліста, отримання сертифікатів та проходження професійного навчання. Усе це спрямоване на те, щоб зробити вищу освіту більш доступною та недорогою [70].

Більшість респондентів запропонувала відтворювати *community college* як *громадський коледж*. Це приклад невдалого застосування калькування, оскільки в українській мові прикметник *громадський* асоціюється з транспортом чи з діяльністю неурядових організацій. Вислів не передає значення *community* як місцевої громади чи муніципалітету. Деякі учасники запропонували семантично точніші відповідники – *муніципальний коледж* та *місцевий коледж*. Одиниці безпосередньо маркують локалізацію навчального закладу та джерело його фінансування.

Для відтворення *junior colleges* застосовано кілька тактик:

– функціональний еквівалент: *дворічний коледж*; вважаємо такий підхід найбільш нейтральним і водночас інформативним, що розкриває суть явища (тривалість навчання), не містить культурних чи семантичних спотворень;

– культурний еквівалент: *технікум*; тут застосовано надмірне одомашнення; в українських реаліях термін *технікум* має сильне радянське

забарвлення і специфіку, жодним чином не відповідає американському коледжу, який є не просто закладом профтехосвіти, а часто першою сходинкою до університету.

Лексема *GPAs (grade-point average)* ужита в системі освіти США на позначення середнього балу студента за певний період (вимірюють за шкалою до 4,0). Майже всі респонденти використали функціональний еквівалент *середній бал*. Незважаючи на різницю в національних шкалах оцінювання в США та Україні, поняття середнього балу є універсальним. Використання такої тактики засвідчує вдале рішення.

Для групи інституційно-політичної НМЛ характерна висока частотність вживання усталених відповідників, що можна пояснити широким використанням цих термінів у медіа. Деякі із запропонованих в експерименті лексем усе ж мають культурно-специфічні нюанси в значенні, які часто втрачаються в перекладі.

Зокрема, ідіоматичний вислів *to take the Fifth* означає відмову відповідати на питання в суді, оскільки такі відповіді можуть нашкодити особі або викрити її в скоєнні злочину. Вислів пов'язаний із П'ятою поправкою до Конституції США, де йдеться про те, що громадян США не мають права змушувати надавати свідчення, які можуть бути використані проти них у суді [224]. Серед тактик відтворення цієї лексеми найчастіше застосовано описовий переклад, проте не всі варіанти були вдалими. Наприклад, вдалими та юридично точними відповідниками оригінального вислову, які зберігають правовий контекст і пояснюють причину відмови, вважаємо *посилатися на п'яту поправку* та *відмовитися від свідчень на підставі П'ятої поправки*. Водночас запропоновані й більш побутові та розмовні варіанти, а саме: *відмовитись відповідати, промовчати, я пас*. Тракуємо це як не дуже вдалі узагальнення, оскільки тут повністю втрачено культурно-правову інформацію оригіналу.

Одна з лексем, яку потрібно було відтворити респондентам, – метафоричне словосполучення *red states*, що вживають на противагу *blue*

states. Ці терміни відображають політичний поділ США, де червоним кольором маркують штати, які підтримують Республіканську партію, а синім ті, які віддають перевагу Демократичній партії. Спочатку кольори використовували довільно, тривалий час із республіканцями асоціювався синій, а не червоний колір. Остаточна сучасна система кольорів закріпилася лише під час виборів 2000 року. Тривала суперечка щодо результатів змусила всі національні медіа візуально уніфікувати позначення кандидатів [182]. Варто також зазначити, що саме такий розподіл кольорів є специфічно американським явищем. У більшості європейських країн червоний колір традиційно позначає ліві (соціал-демократичні), а синій – праві (консервативні) сили, тому він не має аналогічної метафоричної функції.

Для відтворення цієї лексеми були використані такі тактики:

- калькування: *червоні штати*; такий варіант прийнятний, проте може спричинити хибні асоціації в читачів, які не володіють інформацією щодо кольорового поділу штатів і значення цих кольорів;
- функціональний еквівалент: *республіканські штати*; це вдалий підхід, оскільки такий варіант лунає стисло, водночас знімає потребу в наявності фонових знань;
- комбінований переклад: *червоні (республіканські) штати*; такий варіант є найбільш придатним для перекладу, що виконують для широкої аудиторії; тут збережено метафоричність і коротко надано необхідне пояснення семантики.

Багато труднощів становило відтворення вислову *political action committees (PACs)*, що позначає специфічну для американської політики організацію, метою якої є збирання і розподіл коштів на передвиборчу кампанію кандидатів, що балотуються на політичні посади. Зазвичай такі організації утворюються з корпорацій, профспілок, торгових асоціацій або інших організацій чи осіб. Організації направляють зібрані добровільні внески кандидатам на виборні посади, переважно до Палати представників і Сенату США [150]. Такого механізму фінансування виборів в Україні не

існує, тому переклад цієї лексики потребує особливої уваги з боку перекладача. Більшість респондентів вдалася до калькування *комітети політичних дій*, що жодним чином не передає національного навантаження цієї лексичної одиниці та, до того ж, лунає дещо штучно. Однією зі спроб пояснити суть цієї лінгвокультуреми став відповідник *групи лобіювання*, хоч навіть у такому варіанті втрачено специфіку значення.

Загалом невдалі застосування перекладацьких тактик призводили до низки типових проблем:

- 1) семантичні втрати (*out-of-state students* – іноземні студенти, *left wing* – демократичний уряд, *political action committees* – групи лобіювання);
- 2) прагматичні втрати (*to take the Fifth* – промовчати);
- 3) надмірна генералізація (*magnet schools* – профільні школи без вказівки на механізм «притягування» учнів, *community college* – училище / коледж без згадки дворічності чи специфіки системи);
- 4) стилістичні та граматичні помилки (використання розмовних варіантів там, де це недоречно, неправильні відмінки, невідповідність однини / множини, орфографічні помилки).

Такі проблеми засвідчують, що формальне відтворення НМЛ не завжди гарантує збереження семантики та прагматичного ефекту, а інтерпретативні тактики потребують додаткових фонових знань.

Для перевірки наявності чи відсутності залежності між тематичною належністю національно маркованої лексичної одиниці та вибором перекладацької тактики проведено χ^2 -тест Пірсона (детальні розрахунки подано в Додатку В). Отримані результати для обох груп респондентів підтверджують наявність статистично значущого зв'язку між зазначеними змінними: у групі напівпрофесійних перекладачів $\chi^2(7) = 145,999$, $p < 0,001$, у групі професійних перекладачів $\chi^2(7) = 63,39$, $p < 0,001$. Вибір тактики не є випадковим і суттєво залежить від тематичної належності вихідної національно маркованої лексичної одиниці, попри рівень професійної підготовки респондентів.

Для візуального відображення розподілу перекладацьких тактик, залежно від тематичної належності національно маркованих лексичних одиниць, використано теплове кодування комірок (*heatmap colouring*) (рис. 4.1.2.2). Інтенсивність забарвлення відображає частотність вибору тактики в межах кожної тематичної групи: темніший відтінок – вища частотність застосування, світліший – нижча.

Тактика	Напівпрофесійні респонденти		Професійні респонденти	
	Освіта та студентське життя	Суспільно-політичний устрій	Освіта та студентське життя	Суспільно-політичний устрій
Генералізація	13	21	4	10
Калькування	62	14	10	2
Комбінований переклад	18	31	15	24
Культурний еквівалент	30	4	11	1
Описовий переклад	29	13	25	25
Транскрипція / транслітерація	0	28	0	5
Усталений відповідник	21	95	6	37
Функціональний еквівалент	43	19	28	4

Рис. 4.1.2.2. Розподіл перекладацьких тактик, залежно від тематичної належності НМЛ у групах напівпрофесійних та професійних респондентів.

Зокрема, для національно маркованих лексичних одиниць, що належать до сфери освіти та студентського життя, в обох групах респондентів частіше застосовано функціональний і культурний еквівалент, а також описовий переклад. Натомість у межах суспільно-політичної тематики переважають усталений відповідник, комбінований переклад, а також транскрипція /

транслітерація в групі напівпрофесійних респондентів. Теплове кодування комірок наочно ілюструє виявлену за допомогою χ^2 -тесту залежність вибору перекладацької тактики від тематичної належності національно маркованої лексичної одиниці.

Отже, результати першого етапу експерименту засвідчують, що під час перекладу американської НМЛ українською мовою перекладацькі рішення респондентів вирізняються поєднанням орієнтації на смислову точність і доступність для реципієнта. Для відтворення лексики, що відображає сферу суспільно-політичного устрою США, широко використовувані усталені українські відповідники. Натомість для одиниць, пов'язаних зі сферою освіти та студентського життя, характерна більша варіативність перекладацьких рішень, що може бути пов'язане з відсутністю прямих функціональних аналогів в українській картині світу.

Кількісний аналіз результатів першого етапу експерименту довів переважання формально орієнтованих перекладацьких тактик у перекладі ізольованих національно маркованих одиниць в обох групах респондентів, однак із різним характером їх реалізації. У групі напівпрофесійних респондентів формальна орієнтація зумовлена насамперед частотним використанням калькування та усталених відповідників, що дає підстави говорити про опору на вихідну форму та наявні перекладацькі шаблони. Натомість у групі професійних перекладачів формально орієнтовані рішення реалізовані переважно через застосування усталених відповідників і транскрипції / транслітерації, тоді як калькування використано обмежено. Водночас для професійних перекладачів характерна вища частотність інтерпретативних перекладацьких тактик, зокрема описового й комбінованого перекладу, що слугує маркером більш активного залучення інтерпретаційних механізмів навіть за умов контекстуальної ізоляції.

Статистичний аналіз із застосуванням χ^2 -тесту Пірсона засвідчив наявність статистично значущого зв'язку між тематичною належністю національно маркованих лексичних одиниць та вибором перекладацької

тактики в обох групах респондентів. Отримані результати спонукають до висновку, що розподіл перекладацьких тактик не є випадковим, а корелює з належністю вихідної одиниці до сфери освіти та студентського життя або до сфери суспільно-політичного устрою США. Тематичний чинник – стабільний параметр, що впливає на вибір перекладацьких тактик, незалежно від рівня професійної підготовки перекладачів.

Загалом результати першого етапу експерименту вможливають висновок про те, що переклад національно маркованих одиниць є багатофакторним процесом, у якому поєднані лінгвістичні й фонові знання та особливості організації перекладацьких рішень за умов обмеженого контексту. Виявлені закономірності у виборі перекладацьких тактик, їхньої варіативності та рівнях суб'єктивної впевненості респондентів створюють підґрунтя для більш докладного аналізу перекладацької поведінки на наступному етапі експерименту. Отримані результати також дають підстави окреслити коло чинників, зокрема тематичну належність національно маркованих одиниць, умову контекстуальної ізоляції та рівень професійного досвіду перекладачів, що впливають на відтворення національно маркованих фрагментів американської картини світу в українському перекладі.

4.2. Другий експериментальний етап: аналіз процесу ухвалення перекладацьких рішень щодо відтворення національно маркованих елементів американської картини світу

4.2.1. Процедура проведення другого етапу експерименту

На другому етапі експерименту проаналізовано вплив контекстуального середовища на характер перекладацьких рішень, зокрема на точність відтворення американської НМЛ і динаміку зміни перекладацьких тактик. На першому етапі зафіксовано домінантні, інтуїтивно вибрані варіанти в умовах повної контекстуальної ізоляції. У ході другого

етапу акцент зміщено на спостереження за поступовим уточненням перекладу у зв'язному текстовому середовищі.

Сучасна теорія перекладу декларує, що контекст не є пасивним тлом для інтерпретації, а становить активний семантичний та когнітивний чинник, який маркує межі можливих тлумачень і спрямовує перекладацьке рішення. У контекстуально насиченому середовищі значення лексичної одиниці формується не лише через відтворення її внутрішньої семантики, а й через систему текстових, ситуаційних, прагматичних зв'язків, що структурують вибір тактики перекладу. Контекст виконує функцію своєрідного інтерпретаційного фільтра, зменшуючи варіативність потенційних відповідників й активуючи найбільш релевантні з погляду комунікативної мети, прагматики тексту та очікувань цільової аудиторії [54; 164].

У межах другого етапу експерименту сформульовано низку гіпотез, що зазначені нижче.

Г 1. Наявність контекстуального оточення підвищує точність відтворення національно маркованих лексичних одиниць, порівняно з перекладом в умовах контекстуальної ізоляції.

Г 2. Наявність контексту знижує варіативність перекладацьких рішень та стабілізує вибір тактики, тобто у зв'язному тексті вибір тактик буде більш однорідним і менш розпорошеним, ніж у перекладі без контексту.

Г 3. Зміна тактики перекладу під впливом контексту сприяє підвищенню точності, тобто коригування початкової тактики, використаної на першому етапі, посилює семантичну та прагматичну відповідність.

До участі в другому етапі залучено 10 напівпрофесійних респондентів та 9 професійних перекладачів із тих, хто брав участь у першому етапі. У такий спосіб створено спільне підґрунтя для аналізу відповідей. Простежено, як додавання контекстуального середовища впливає на перекладацькі рішення в різних групах перекладачів.

Матеріали для цього етапу згенеровано за допомогою мовної моделі GPT-5.0, що дало змогу створити стандартизовані фрагменти з

контрольованим упровадженням цільових національно маркованих одиниць, а також узгодити стиль, проконтролювати складність, мінімізувати вплив авторського стилю в матеріалах (Додаток Д).

Респонденти перекладали два зв'язні тексти на різну тематику з англійської мови на українську зі збереженням природності, логіки та загального змісту тексту оригіналу. Усі одиниці НМЛ, залучені до цього етапу, функціювали в структурі повноцінного речення або абзацу. Під час виконання завдання учасники повинні були фіксувати всі чернеткові варіанти перекладу, зокрема початкові спроби, спонтанні редагування, відхилені формулювання або паралельні варіанти. Дозволено користуватися словниками та іншими наявними довідковими джерелами в разі необхідності. Крім того, після кожного тексту респондентів просили оцінити рівень складності тексту оригіналу (за шкалою Лайкерта, де 1 – це зовсім нескладний, 5 – дуже складний), а також рівень впевненості в запропонованому ними перекладі (за шкалою Лайкерта, де 1 – це зовсім невпевнений, 5 – абсолютно впевнений).

Додатково респонденти давали розгорнуті письмові відповіді на блок запитань, спрямованих на уточнення деяких процедурних аспектів їхньої перекладацької діяльності під час експерименту. Зокрема, учасників просили окреслити, яку саме стратегію чи тактику перекладу вони найчастіше застосовували під час відтворення НМЛ та які чинники зумовлювали цей вибір. Окремий акцент зроблено на використанні зовнішніх довідкових ресурсів. Респонденти мали зазначити, чи зверталися вони до словників, онлайн-джерел або інших інформаційних засобів, а також конкретизувати, для яких лексичних одиниць і з якою метою ці ресурси використовували. Подальші питання стосувалися ідентифікації проблемних лексичних одиниць. Учасники мали описати, які лексеми становили найбільші труднощі та в чому саме полягала складність їх перекладу. Крім того, респонденти повинні були оцінити, чи зазнали змін їхні перекладацькі рішення, порівняно з першим етапом дослідження, коли лексичні одиниці подавали поза контекстом, а

також пояснити причини можливих змін. Узято до уваги потенційний вплив попереднього досвіду або знань про США, що могли підвищувати рівень впевненості стосовно ухвалених рішень під час відтворення національно маркованих елементів.

Участь у другому етапі експерименту була добровільною, учасники мали право відмовитися від роботи в будь-який момент, без пояснення причин і можливих негативних наслідків для них. Завдання виконували через кілька днів після завершення першого етапу. Учасники працювали над завданнями дистанційно й без обмежень у часі на власних електронних пристроях. Для представлення матеріалів та збирання відповідей учасників використано Google Forms.

Перед виконанням завдання учасники отримали детальну інструкцію, де викладено мету експерименту й покроково описано процедуру його виконання. Респондентів поінформували, що участь у дослідженні є добровільною, а їхні персональні та контактні дані не передаватимуть третім особам, не використовуватимуть поза межами наукових цілей. Також наголошено, що всі отримані відповіді оброблятимуть в анонімній та узагальненій формі, результати можуть бути залучені до наукових публікацій і тексту дисертації без зазначення ідентифікаційних даних учасників.

Згідно з результатами другого етапу експерименту, зібрано 608 перекладацьких рішень, 320 із яких від напівпрофесійних респондентів, а 288 – від професійних перекладачів. Кожне рішення зіставлено з рішенням першого етапу для тієї самої одиниці американської НМЛ. Отримані дані комплексно проаналізовані для з'ясування впливу контексту на точність перекладу та характер зрушень у перекладацьких рішеннях. Дослідження також охоплювало оцінювання того, чи сприяє наявність контексту переходові від формально орієнтованих тактик до інтепретаційних, а також з'ясування взаємозв'язку між зміною тактики перекладу та динамікою точності. Окремо проаналізовано, як контекст модифікує вплив таких чинників, як початкова впевненість перекладача чи тематична належність

НМЛ. Результати дали змогу окреслити низку закономірностей і типових помилок, що виникають під час оброблення культурно маркованої лексики у зв'язному тексті.

4.2.2. Матеріали другого етапу експерименту

Матеріали для другого етапу експерименту були сформовані на основі того самого переліку національно маркованих лексем, що використано в першому зрізі, однак із принциповим зміщенням фокусу від перекладу ізольованої одиниці до її відтворення в контекстуально зумовленому мовному середовищі. Усі 23 одиниці інтегровано в спеціально згенеровані текстові фрагменти, що імітували автентичне англomовне мовлення.

Для експериментальної контрольованості весь стимульний матеріал був створений за допомогою мовної моделі GPT-5.0, що дало змогу усунути вплив сторонніх змінних. Генерація відбувалася з дотриманням стилістичної та структурної подібності фрагментів. Такий підхід допоміг створити стандартизований матеріал, який водночас зберігає реалістичність мовного середовища.

Порівняно з першим етапом, кількість НМЛ у текстах другого етапу була збільшена на 10–15 %, що зумовлене кількома чинниками. По-перше, додаткова кількість одиниць дала змогу створити більш насичений контекст, що краще моделює реальні умови перекладацької діяльності, де національно марковані одиниці часто трапляються в щільному тематичному оточенні. По-друге, підвищена концентрація НМЛ вможливило простеження послідовності вибору перекладацьких тактик у випадках повторюваності або семантичної спорідненості одиниць. По-третє, варіативність синтаксичної структури й розширення тематичного наповнення сприяли нейтралізації ефекту впізнавання матеріалу та зменшенню ймовірності свідомого або несвідомого перенесення попередніх перекладацьких рішень.

Крім лексем, що використано на першому етапі, до текстів другого етапу вибірково включено 11 додаткових одиниць НМЛ, які доповнили

освітню та політичну тематику, зберігши тематичну симетрію і забезпечивши глибшу інтерпретаційну навантаженість. Нові лексеми зазначено нижче.

1600 Pennsylvania Avenue – юридична адреса Білого Дому [255].

Fulbright Scholarship – це фінансована урядом США міжнародна грантова програма, що надає змогу студентам, викладачам і дослідникам навчатися, викладати або проводити наукові проєкти за кордоном для академічного обміну та культурної взаємодії [46].

Occupy Wall Street – протестний рух 2011 року в Нью-Йорку, спрямований проти економічної нерівності й корпоративного впливу на політику, який став символом суспільної критики майнової та владної диспропорції в США [239].

Uncle Sam – США або їхній уряд, що іноді зображені у вигляді високого худого чоловіка з білою бородою та високим капелюхом [253].

Blue states – штати, що стабільно підтримують Демократичну партію на виборах і мають переважно ліберальні політичні погляди [94].

Charter schools – школа, яка фінансована з державних коштів, але організована приватною групою для особливих цілей, зараховує тільки учнів, які відповідають її стандартам [216].

Right wing – політичні сили правого спрямування [244].

Trade schools – школа, що навчає практичних ремісничих і технічних навичок, необхідних для роботи руками [251].

Sororities – клуб для групи студенток американського коледжу або університету [247].

Ці одиниці відібрано з огляду на такі критерії, як висока прагматична насиченість, культурна маркованість, потенційна складність для відтворення в умовах перекладацької діяльності. Деякі з них (*1600 Pennsylvania Avenue*, *Uncle Sam*, *Occupy Wall Street*) належать до символічних назв або алегорій американського політичного простору, що унеможлиблює буквальне відтворення, вимагає від перекладача активізації фонових знань. Інші (*sororities*, *trade schools*, *charter schools*) мають усталене функціональне

значення у сфері освіти США, однак можуть бути малозрозумілими для української аудиторії без пояснення або адаптації.

Один із критеріїв валідизації текстів – показник читабельності. Для оцінювання складності згенерованих фрагментів використано шкалу Флеша – Кінкейда (*Flesch – Kincaid Grade Level*). Усі тексти відповідали рівню 11–14, згідно з академічним та професійним стандартом. Саме на такому рівні володіння мовою зазвичай працюють перекладачі. Використання цього показника дало змогу провести об'єктивну верифікацію складності й гарантує відповідність завдання очікуваному рівню учасників.

Матеріали другого етапу мають такі параметри: структурна, стилістична та жанрова узгодженість, контрольована складність за шкалою Флеша – Кінкейда, відсутність впливу авторського стилю завдяки нейромережевій генерації, підвищена щільність НМЛ для моделювання реального перекладацького навантаження.

4.2.3. Аналіз перекладацьких рішень та інтерпретація отриманих результатів

Отримані дані оброблено, проаналізовано та інтерпретовано протягом кількох послідовних кроків.

Крок 1. Відповіді учасників другого етапу експортовано з Google Forms до Google Sheets. Для кожного учасника збережено: ідентифікатор, повний переклад тексту, рівень упевненості та самооцінку складності. Після перевірки повноти створено таблицю Google Sheets для формування масиву даних.

Крок 2. З обох текстів переклад кожної національно маркованої одиниці перенесено в таблицю з визначенням однієї із заздалегідь сформованих (на основі даних з розділу 3) тактик (калькування, усталений відповідник, комбінований переклад, описовий переклад, функціональний еквівалент, транскрипція / транслітерація, генералізація, культурний еквівалент, контекстуальний еквівалент, вилучення). Для стандартизації та

уникнення можливих технічних чи випадкових помилок застосовано функцію Data Validation.

Крок 3. Кожен переклад класифіковано за трирівневою шкалою точності (1 – точний; 0,5 – частково точний; 0 – неточний). Це створило основу для порівняння етапів та аналізу впливу контексту. Також підраховано частотність тактик, середню точність, середню впевненість та показники складності.

Крок 4. Сформовано узагальнений масив для порівняння даних, де для кожної одиниці зіставлено тактику перекладу, застосовану на етапі 1 й етапі 2, точність на обох етапах, різницю точності, факт зміни тактики. Це дало змогу проаналізувати зміни перекладацьких рішень під впливом контексту.

Крок 5. Визначено кількість і характер модифікацій тактик перекладу, побудовано матрицю переходів та виявлено найбільш нестабільні тактики.

Крок 6. Для всіх випадків, де тактика змінилася, розраховано точність і визначено її покращення / погіршення. Окремо проаналізовано можливі причини погіршення. З'ясовано, як контекст вплинув на інтерпретацію НМЛ, які елементи тексту модифікували вибір тактики та в яких випадках контекст спричинив помилки.

Крок 7. Для всього розподілу тактик обчислено індекс ентропії Шеннона (Shannon Entropy Index) та індекс Герфіндаля – Гіршмана (Herfindahl – Hirschman Index). Це дало змогу виміряти ступінь варіативності перекладацьких тактик і рівень їх концентрації, оцінити, чи сприяв контекст стандартизації перекладацьких рішень, чи, навпаки, збільшенню їхньої різноманітності.

Крок 8. Інтегровано кількісні та якісні результати аналізу, сформульовано висновки.

Порівняння результатів першого й другого етапів експерименту засвідчило наявність загальної тенденції до підвищення точності відтворення американської НМЛ за умов контекстуального оточення в групі напівпрофесійних респондентів. Для 230 зіставлених перекладацьких рішень

середній показник точності на першому етапі становив 0,69, тоді як на другому зріс до 0,75, що відповідає приросту 8,7 % у відносному вимірі. Зазначене зростання інтерпретується не як свідчення радикальної зміни перекладацьких тактик, а як індикатор коригувального впливу контексту, що сприяє нормалізації перекладацьких рішень і зменшенню їх варіативності. У цьому випадку контекст виконує стабілізаційну функцію, що проявляється у зміні частотного розподілу перекладацьких тактик та зменшенні їх варіативності.

Водночас для групи професійних перекладачів динаміка змін виявилася мінімальною. Для 207 зіставлених перекладацьких рішень середній показник точності на першому етапі становив 0,77, а на другому – 0,78 (приріст 1,3 %), що свідчить про високу початкову стабільність перекладацьких рішень. Проте відсутність істотного кількісного зростання не означає відсутності впливу контексту. У професійній групі його дія проявляється не у підвищенні формальної точності, а у зміні вибору перекладацьких тактик та модифікації їх частотного розподілу.

Згідно з аналізом розподілу змін у групі напівпрофесійних респондентів, покращення точності зафіксовано у 25,6 % рішень, точність для половини перекладів (51,7 %) не змінилася, тоді як 22,7 % демонструють погіршення. Більшість коливань точності перебувають у діапазоні $\pm 0,5$ балу, що доводить перехід від частково вдалого до повністю адекватного перекладу або навпаки. Водночас зафіксовано поодинокі випадки повного переходу до правильного чи неправильного варіанта ($\pm 1,0$). Отримані дані підтверджують гіпотезу про позитивний вплив контексту на точність відтворення НМЛ, проте демонструють диференційований характер цього чинника: контекст є найбільш дієвим для одиниць політичної та інституційної сфер, тоді як деякі освітні реалії залишаються складними для перекладу навіть у межах зв'язного дискурсу.

У групі професійних перекладачів покращення точності зафіксовано у 18,8 % рішень, для 59,9 % перекладів показник точності не змінився, а 21,3 %

рішень демонструють її погіршення. На відміну від попередньої групи, де частка позитивних змін вища, у професійних перекладачів домінує збереження початкового рівня адекватності, що зумовлює загалом несуттєвий приріст середнього показника точності на другому етапі.

Отримані результати спонукають до висновку про те, що контекстуальна інформація загалом сприяє підвищенню точності відтворення НМЕ американської картини світу. Зафіксоване збільшення точності помірне, однак висхідна динаміка підтверджує, що респонденти активно використовують контекст як додаткове джерело семантичних і прагматичних підказок. Це допомагає уточнювати семантику лексичних одиниць, які в ізольованому вигляді можуть сприйматися неоднозначно або активувати хибні асоціації, причому вплив цього чинника виявляється більш виразним у групі напівпрофесійних респондентів.

Можливі причини виявленого ефекту пов'язані з кількома чинниками. По-перше, контекст зменшує семантичну невизначеність, звужує коло потенційних інтерпретацій, активує фонові знання. По-друге, зв'язний текст дає змогу зіставити кілька сигналів (наприклад, тему, жанр, прагматику висловлення), що посилює імовірність вибору функційно адекватної тактики перекладу. По-третє, контекст частково компенсує прогалини у фонових знаннях. Навіть якщо респондентові не відома конкретна національно маркована лексема, її функція в тексті стає зрозумілішою. Разом ці чинники пояснюють помірне, але стабільне покращення точності на другому етапі експерименту.

Отже, результати верифікації першої гіпотези акцентують важливість контекстуального оточення для адекватного відтворення НМЛ, що підтверджене зростанням середніх показників точності й характером зафіксованих змін між двома етапами експерименту. Детальні підрахунки, вихідні таблиці та проміжні обчислення, що становлять емпіричну основу аналізу, подано в Додатку Г.

Порівняльний аналіз перекладацьких рішень між першим (ізолюваним від контексту) та другим (контекстуальним) етапами експерименту засвідчує, що контекст відіграє суттєву роль у модифікації перекладацької поведінки в обох групах респондентів. У групі напівпрофесійних учасників із 230 зіставлених пар рішень у 148 випадках (64,35 %) зафіксовано зміну перекладацької тактики, тоді як в іншій групі зміна тактики наявна в 133 з 207 випадків (64,25 %). Така близькість показників доводить високу чутливість обох груп респондентів до семантико-прагматичного оточення лексеми: в умовах зв'язного тексту учасники часто переглядають і коригують початкове перекладацьке рішення, незалежно від рівня професійної підготовки.

Для глибшого розуміння природи цих трансформацій у подальшому аналізі взято до уваги лише випадки фактичної зміни тактики (наприклад, калькування → комбінований переклад, описовий переклад → усталений відповідник). Випадки тотожного відтворення (наприклад, калькування → калькування) не залучені до кількісного аналізу, оскільки не репрезентують модифікації перекладацької стратегії.

Важливо наголосити, що всі зміни зафіксовані для одного й того самого респондента, тобто простежено, як саме він / вона змінювали тактику перекладу ідентичної національно маркованої одиниці після ознайомлення з контекстом. Це дає змогу інтерпретувати виявлені зрушення як безпосередній ефект впливу дискурсивних факторів, мінімізувати вплив індивідуального стилю перекладача.

Загальна динаміка зафіксованих змін у напівпрофесійній групі засвідчує перехід від застосування одиничних перекладацьких тактик (зокрема калькування та функціонального еквівалента) до комбінованих перекладацьких рішень, що поєднують кілька тактик (комбінований переклад). Такі зрушення, супроводжувані відмовою від формального копіювання на користь семантично та прагматично вмотивованих інтерпретацій, відображають компенсаторну роль контексту в подоланні

інтерпретаційних труднощів, характерних для перекладу НМЛ на початкових етапах формування перекладацької компетентності.

У групі професійних перекладачів також простежуваний перехід від застосування одиничних перекладацьких тактик до комбінування кількох тактик у межах одного перекладацького рішення, однак функційне навантаження цих зрушень є іншим. На відміну від попередньої групи, де такі зміни часто виконують компенсаторну функцію, у професіоналів комбінування тактик має переважно уточнювальний характер і спрямоване на прагматичну адаптацію вже сформованої інтерпретації, не супроводжується істотним зростанням показників точності.

Емпіричні дані демонструють чітку кореляцію з механізмами адаптації, обґрунтованими у фундаментальних перекладознавчих теоріях. Зокрема, зафіксована тенденція до відмови від калькування на користь комбінування перекладацьких тактик підтверджує концепцію Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне, згідно з якою перехід від прямих (*direct*) до облікових (*oblique*) процедур стає необхідним, коли буквальне передання спотворює зміст або стиль [194, с. 31]. У цьому ключі результати експерименту засвідчують, що контекст забезпечує додаткові семантичні та прагматичні орієнтири, які дають змогу перейти від формально орієнтованих тактик до змістово вмотивованих.

Цей процес також узгоджений із теорією П. Ньюмарка, у межах якої розрізнення семантичного й комунікативного перекладу допомагає пояснити зсув від буквалізму до функційно орієнтованих перекладацьких рішень. Контекст слугує каталізатором, що зміщує фокус перекладача на комунікативну успішність повідомлення: якщо семантичний переклад зберігає авторський нюанс, але втрачає реципієнта, перекладач інстинктивно вибирає комунікативний підхід [135, с. 39].

Водночас на рівні макростратегій застосування комбінованих тактик (наприклад, поєднання адаптованого опису з оригінальним терміном) узгоджене з підходом Л. Венуті. Така практика може бути інтерпретована як реалізація пошуку «золотої середини» між одомашненням та очуженням, що

зберігає культурну своєрідність, забезпечуючи повну зрозумілість тексту для реципієнта [193, с. 20]. Зафіксовані в ході експерименту рішення, у яких поєднано кілька перекладацьких тактик, доводять прагнення уникнути повної асиміляції НМЛ, що призводить до втрати національного колориту, а також зробити «чуже» доступним, не нівелюючи його «інакшості».

На підставі проаналізованих модифікацій виокремлено стійкі моделі зміни перекладацьких рішень під впливом контексту.

1) Перехід: калькування → комбінований переклад. За відсутності контексту кальку часто вибирають як формально коректне та порівняно «безпечне» рішення. Однак у зв'язному текстовому оточенні таке передання може бути стилістично неприродним або семантично неповним. Наприклад: *National Collegiate Athletic Association (NCAA)*.

Етап 1: *Національна колегіальна спортивна асоціація* (калькування).

Етап 2: *Національна асоціація студентського спорту* (National Collegiate Athletic Association, NCAA)» (комбінований переклад).

Контекст конкретизує функцію організації, що спонукає перекладача додати уточнення (*студентський спорт*) та зберегти оригінальну назву як маркер інституційної специфіки.

2) Перехід: описовий переклад → комбінований переклад. Контекстуальне оточення зменшує надмірну пояснювальність описового перекладу, відновлюючи термінологічну компактність через додавання іншомовного елемента. *GPA (grade-point average)*.

Етап 1: *Середній бал усіх оцінок у дипломі / атестаті* (описовий переклад).

Етап 2: *GPA (середній бал)* (комбінований переклад).

Збереження оригінальної аббревіатури в поєднанні зі зрозумілим терміном забезпечує більшу лаконічність і точність.

3) Перехід: описовий переклад → калькування. У випадках, коли контекст робить внутрішню форму символічного вислову або метафори

прозорою, перекладачі відмовляються від громіздких описів на користь калькування. *red states*

Етап 1: *Штати, де переважно перемагають республіканці* (описовий переклад).

Етап 2: «*червоні штати*» (калькування).

Політична метафора стає зрозумілою з контексту, що дає змогу використати кальку без втрати зрозумілості для реципієнта.

4) Перехід: усталений відповідник / функціональний еквівалент → комбінований переклад. Навіть усталені відповідники можуть потребувати модифікації для акцентування культурної специфіки або інституційного статусу реалії. *political action committees (PACs)*

Етап 1: *комітет політичних дій* (усталений відповідник).

Етап 2: *комітети політичних дій (political action committees, PACs)* (комбінований переклад).

Додавання аббревіатури та оригінальної назви ідентифікує культурно-специфічну одиницю як унікальний елемент політичної системи США.

Усі описані приклади демонструють, що контекст виконує як коригувальну, так і стимулювальну функцію. Під його впливом перекладачі відмовляються від надмірно описових або надто буквальних рішень на користь комбінованих, де досягають точності й культурної впізнаваності завдяки поєднанню українського відповідника та англійського терміна, семантичного уточнення чи метафоричної кальки. Варто зазначити, що в групі напівпрофесійних респондентів модифікації перекладацьких рішень під впливом контексту мають переважно компенсаторний характер, натомість у групі професійних перекладачів – здебільшого уточнювальний та оптимізувальний характер.

Структурні зміни у виборі перекладацьких тактик у групі напівпрофесійних респондентів візуалізовано за допомогою Sankey-діаграми (рис. 4.2.3.1). Діаграма відображає потоки переходів від тактик, зафіксованих на етапі 1 (ліва вісь), до тактик, застосованих на етапі 2 (права вісь). Кожна

Sankey-діаграма переходів перекладацьких тактик

На відміну від напівпрофесійної групи, у професійних перекладачів загальна кількість переходів є меншою. Водночас зафіксовані модифікації мають переважно уточнювальний характер, спрямовані вбік комбінованого перекладу, який акумулює переходи з описового перекладу, функціонального еквівалента та калькування (рис. 4.2.3.1). У групі професійних перекладачів контекст рідше зумовлює зміну перекладацької тактики, однак напрям зафіксованих модифікацій загалом збігається з тенденціями, виявленими в

групі напівпрофесійних респондентів. Це доводить системний характер впливу контексту на вибір перекладацьких рішень, незалежно від рівня професійного досвіду. Візуалізація підтверджує, що контекст не лише впливає на частоту застосування окремих тактик, а й змінює їхню структурну організацію, зумовлюючи переорієнтацію на комбіновані рішення та переосмислення початкового перекладацького підходу. Sankey-діаграма наочно ілюструє ці зрушення, демонструючи, що модифікації тактик мають закономірний, а не випадковий характер і відображають адаптивну реакцію перекладача на додаткову інформацію, яку надає контекст.

Рис. 4.2.3.2. Sankey-діаграма переходів тактик перекладу між першим та другим етапами експерименту (професійні перекладачі)

Для об'єктивної верифікації виявлених тенденцій і математичного вимірювання структурних зрушень застосовано інструментарій квантитативної лінгвістики. Зокрема, розраховано два ключові показники, які дають змогу оцінити ступінь організованості перекладацьких рішень.

1) Індекс ентропії Шеннона (*Shannon Entropy Index*). У контексті перекладознавства цей показник інтерпретований як міра варіативності або неузгодженості вибору [49]. Високе значення індексу засвідчує стан «розпорошеності», коли респонденти використовують широкий спектр різних тактик з однаковою частотністю (стан високої невизначеності). Зниження індексу – маркер консолідації думок перекладачів та формування консенсусу.

2) Індекс концентрації Герфіндаля – Гіршмана (*Herfindahl – Hirschman Index*). Цей показник слугує індикатором домінування [75]. Якщо індекс Шеннона засвідчує різноманіття, то індекс Герфіндаля вимірює, наскільки сильно одна конкретна тактика переважає над іншими в загальній вибірці («монополізація» перекладацького простору певною тактикою).

Аналіз цих показників підтверджує процес звуження варіативності перекладацьких рішень навколо найбільш ефективної тактики. Індекс ентропії Шеннона (*Shannon Entropy Index*) зменшився з 2,044 (етап 1) до 1,837 (етап 2), що дає підстави говорити про зниження рівня ентропії та уніфікацію підходів перекладачів. Контекст суттєво зменшує хаотичність вибору. Натомість індекс концентрації Герфіндаля – Гіршмана (*Herfindahl – Hirschman Index*) зріс із 0,146 до 0,192, що підтверджує посилення домінування комбінованого перекладу як провідної тактики відтворення. Такі зрушення репрезентують процес стандартизації перекладацьких рішень, коли незалежні один від одного перекладачі в умовах контексту тяжіють до конвергенції та вибору однакової процедури, яка забезпечує водночас точність, інституційну визначеність і культурну релевантність.

Аналіз квантитативних показників у групі професійних перекладачів окреслює іншу динаміку структурних зрушень, ніж у попередній групі. Зокрема, індекс ентропії Шеннона (*Shannon Entropy Index*) зріс із 2,705 на етапі 1 до 2,887 на етапі 2, що доводить підвищення варіативності перекладацьких тактик у контексті. Зв'язне текстове оточення не спонукає професійних перекладачів до обмеженого набору «оптимальних» рішень, а,

навпаки, активує ширший спектр стратегічних альтернатив. Водночас індекс концентрації Герфіндаля – Гіршмана (*Herfindahl – Hirschman Index*) зменшився з 0,173 до 0,154, що підтверджує відсутність посилення домінування будь-якої окремої тактики. Сукупно ці зрушення відображають процес диверсифікації перекладацьких рішень, за якого професіонали використовують контекст не як засіб уніфікації підходів, а як ресурс для гнучкої оптимізації перекладу, з огляду на прагматичні й стилістичні параметри тексту.

Згідно з отриманими результатами, підсумовано, що універсалії перекладу, описані М. Бейкер [53], моделі процедурної конвергенції А. Честермана [67] та гіпотеза асиметрії К. Клауді [112] реалізовані не одноманітно, а з урахуванням рівня перекладацької компетентності. У студентській групі контекст сприяє стандартизації та уніфікації перекладацьких рішень, що корелює зі схильністю до експліцитації й вибору нормативно впізнаваних структур. Натомість у професійних перекладачів контекст функціонує як ресурс стратегічної варіативності, не зумовлюючи конвергенції, а розширюючи спектр процедурних альтернатив. Отже, контекст не лише змінює окрему перекладацьку тактику, але й по-різному переформатовує структуру процедурного інструментарію, залежно від досвіду перекладача.

Докладні підрахунки, вихідні таблиці та проміжні обчислення, що становлять емпіричну основу аналізу, подано в Додатку Г.

Порівняльний аналіз перекладацьких рішень, зафіксованих на етапі 1 та етапі 2, уможливив вивчення впливу зміни перекладацької тактики на точність відтворення НМЕ. Аналіз обмежений випадками фактичної модифікації тактики після введення контексту, що дало змогу інтерпретувати зміни точності як прямий наслідок перегляду перекладацького рішення.

Отримані дані засвідчили помірне, але стабільне підвищення точності перекладу в групі напівпрофесійних респондентів. Середній показник зріс із 0,698 до 0,750, що становить +5,2 відсоткового пункту (близько +7,4 % у

відносному вимірі). Аналіз розподілу змін довів, що покращення зафіксовано у 25,6 % випадків, погіршення – у 22,6 %, тоді як у 51,7 % рівень точності залишився незмінним. Отже, перегляд перекладацької тактики під впливом контексту частіше підвищує точність, ніж знижує її, хоч для більш ніж половини одиниць корекція тактики не змінює результату.

Аналіз перекладацьких рішень у групі професійних перекладачів засвідчив помірний вплив модифікації тактики на точність відтворення НМЕ. Середній показник точності зріс із 0,718 до 0,741, що становить +2,3 відсоткового пункту (близько +3,1 % у відносному вимірі). Покращення та погіршення точності зафіксовано з однаковою частотою (25,6 % відповідно), тоді як у 48,9 % випадків зміна тактики не призвела до зміни результату. Це спонукає до висновку, що в професійній групі перегляд перекладацького рішення під впливом контексту має переважно оптимізувальний характер і не завжди супроводжуваний кількісно вимірюваними зрушеннями точності.

Пояснення виявленої динаміки узгоджене з емпіричними спостереженнями, описаними в працях, присвячених процесові перекладу. Під впливом контексту активуються додаткові семантичні та прагматичні ознаки, які змінюють когнітивну «помітність» релевантних характеристик одиниці, що природно може стимулювати перегляд первинного перекладацького рішення і зміну тактики з формально орієнтованої на змістово вмотивовану [90]. У групі напівпрофесійних респондентів така переорієнтація в суттєвій частині випадків супроводжувана зростанням точності, що засвідчує коригувальний потенціал контексту за умов обмеженого перекладацького досвіду. Водночас, перегляд первинного рішення після отримання нової інформації є типовою рисою професійної перекладацької поведінки [78, с.94–101], однак у цій групі він не обов'язково призводить до кількісно вимірюваного підвищення точності. У проведеному дослідженні модифікації тактики в професійних перекладачів мали переважно оптимізувальний характер і відображали гнучке пристосування перекладацького рішення до контексту, а не його виправлення. Досягнення

прагматичної відповідності перекладу неможливе без урахування ситуаційного контексту [101, с. 34], що пояснює підвищення точності саме в тих випадках, де зміна тактики була спрямована на уточнення прагматичного змісту висловлення.

Попри загальну тенденцію до підвищення точності після модифікації перекладацької тактики, більш детальні підрахунки доводять, що приблизно у чверті випадків зміна рішення призводила до погіршення результату як у групі напівпрофесійних респондентів, так і серед професійних перекладачів. Такі результати не є хаотичними чи поодинокими. Навпаки, вони виявляють низку закономірних інтерпретаційних зсувів, що виникають саме під впливом контексту. Зниження точності після модифікації тактики перекладу відбулося для таких лексем, як *magnet schools*, *advanced-placement calculus test*, *community colleges*, *junior colleges (JCs)*, *political action committees (PACs)*, *National Collegiate Athletic Association (NCAA)*, *fraternities*, *international student advisers*, *take the Fifth*, *Democrats*, *Republicans*, *out-of-state students* тощо.

Один із найпоширеніших механізмів погіршення точності пов'язаний із дією семантичних «пасток» контексту, коли оточення посилює вторинні або буквальні ознаки одиниці, провокуючи вибір менш адекватного рішення. Найбільш ілюстративним прикладом слугує *magnet schools*. Без контексту респонденти здебільшого коректно використовували функціональний еквівалент (*спеціалізовані школи*), а під впливом тексту з'являлися буквальні інтерпретації на кшталт *магнітні школи* або *школи-магніти*, що повністю нівелювало інституційну природу цієї лексеми.

Іншу групу становлять випадки хибної інституційної інтерпретації. Тут контекст стимулював перекладачів до формування неправильних висновків щодо статусу або функцій національно маркованої одиниці. Типові приклади – це *community colleges* та *junior colleges (JCs)*. Під впливом контексту з'являлися варіанти *молодші коледжі*, *місцеві коледжі*, *громадські*

коледжі. Такі рішення могли здаватися узгодженими зі змістом фрагмента, але не відповідають реальним освітнім структурам США.

Окремим механізмом, що впливав на точність, була схильність до надмірної експлікації. Перекладачі, намагаючись «уточнити» зміст, вводили додаткові елементи, не передбачені текстом. Це характерно, наприклад, для *international student advisers*, де до перекладу додано подробиці щодо правових та адміністративних функцій радників, які не впливали з вихідного фрагмента.

Узагальнення описаних прикладів дає підстави стверджувати, що погіршення точності після зміни перекладацької тактики зумовлене передусім складною природою взаємодії між контекстом і культурно навантаженими одиницями, а не рівнем перекладацької компетентності. Контекст, який загалом відіграє конструктивну роль, у низці випадків активує хибні інтерпретаційні фрейми, посилює другорядні семантичні ознаки або провокує надмірну інтерпретаційну діяльність. Це підтверджує багатовекторний характер впливу контексту, оскільки він може як підвищувати точність перекладу, так і ускладнювати його, особливо в разі НМЛ американського культурного простору.

Отже, перегляд перекладацької тактики під впливом контексту має переважно позитивний ефект, однак характер і ступінь цього впливу варіюються залежно від рівня перекладацької компетентності. У групі напівпрофесійних респондентів уведення контексту частіше супроводжуване зростанням точності та виконує коригувальну функцію, тоді як у професійних перекладачів зміна тактики має переважно оптимізувальний характер і не завжди призводить до кількісно вимірюваного підвищення точності. Контекст слугує чинником, який актуалізує релевантні семантичні та прагматичні ознаки, стимулює усвідомлений перегляд перекладацького рішення, сприяє досягненню комунікативної відповідності, водночас залишається джерелом потенційних інтерпретаційних зсувів. Це підтверджує

багатоваріантний характер його впливу та необхідність урахування таких ефектів під час аналізу перекладацької поведінки.

4.3. Узагальнення результатів експериментального дослідження

Реалізоване двоетапне експериментальне дослідження спрямоване не лише на фіксацію кінцевих результатів перекладу, а й на виявлення закономірностей вибору перекладацьких тактик у відтворенні культурно-специфічної інформації в умовах обмеженого контексту.

Дослідження охоплювало аналіз 667 перекладацьких рішень на першому етапі експерименту (460 – напівпрофесійні та 207 – професійні респонденти) і 608 перекладацьких рішень на другому етапі (320 – напівпрофесійні та 288 – професійні респонденти). Це дало змогу змодельовати умови реальної перекладацької діяльності, у яких перетинаються індивідуальний лексичний запас перекладача, його фонові знання та вплив контексту. Центральним методологічним підходом стало простеження еволюції перекладацького рішення від моменту первинної зустрічі з ізольованою одиницею (етап 1) до моменту її функціонування у зв'язному дискурсі (етап 2). Це вможливило емпіричну перевірку стабільності, точності й умотивованості різних тактик перекладу.

Емпіричні дані оброблено за допомогою поетапної аналітичної процедури, що поєднувала методи кількісного оброблення даних (зокрема, розрахунок χ^2 Пірсона, індексів ентропії Шеннона та концентрації Герфіндаля – Гіршмана) із лінгвістичним аналізом перекладацьких рішень. Унаслідок такого підходу, виявлено закономірності, які не підлягають фіксації за традиційного дескриптивного аналізу.

Перший етап експерименту, спрямований на аналіз перекладу окремих лексем поза контекстом, виконував роль індикатора базових перекладацьких налаштувань респондентів. Штучне обмеження доступу до експліцитного оброблення інформації, що ґрунтоване на послідовному аналізі тексту,

зумовлювало використання автоматизованих механізмів ухвалення рішень, сформованих у межах попереднього перекладацького досвіду. Матеріали цього етапу дали змогу окреслити типові перекладацькі тактики, до яких перекладачі вдаються в ситуації невизначеності та браку контекстуальної опори.

Кількісний аналіз 667 перекладацьких рішень, отриманих на першому етапі експерименту, довів, що найчастіше напівпрофесійні респонденти вдавалися до таких перекладацьких тактик, як усталений відповідник і калькування, натомість професійні перекладачі широко застосовували описовий та комбінований переклад. Зазначені тактики становлять основне ядро перекладацьких рішень за умов повної контекстуальної ізоляції, їх використовують частіше, ніж інші способи відтворення НМЛ.

Одним із ключових результатів першого етапу експерименту стало статистично підтверджене співвідношення між тематичною належністю національно маркованих лексичних одиниць та вибором перекладацьких тактик. Застосування критерію χ^2 Пірсона засвідчило наявність статистично значущого зв'язку як у напівпрофесійних респондентів ($\chi^2(7) = 145,999$; $p < 0,001$), так і в групі професійних перекладачів ($\chi^2(7) = 63,392$; $p < 0,001$). Це доводить не випадковий характер розподілу перекладацьких тактик і підтверджує, що вибір тактики відтворення НМЛ корелює з тематичною належністю вихідної одиниці.

Аналіз перекладацьких рішень, отриманих на першому етапі експерименту від напівпрофесійних респондентів, дав змогу виокремити низку типових помилок, що виникають в умовах повної відсутності контексту. Їх поява зумовлена обмеженими можливостями інтерпретації ізольованих лексичних одиниць і виявляється в переважній орієнтації на відтворення форми вихідної одиниці. Насамперед простежувані логіко-семантичні втрати, пов'язані з неправильною атрибуцією значення та хибним визначенням внутрішньої структури словосполучень. Окрему групу становлять випадки втрати метафоричності, за яких культурно або історично

марковані одиниці відтворені в нейтралізованому вигляді, що нівелює їхнє символічне чи соціальне навантаження. Частотними є також прагматично неадекватні рішення, коли в перекладі відтворено лише загальне або дескриптивне значення одиниці з втратою юридичних, соціальних чи інституційних конотацій. Додатково виявлено випадки хибної інституційної ідентифікації, за яких реалії американської освітньої або суспільно-політичної системи ототожнені з формально подібними, проте нееквівалентними категоріями українського культурного простору.

У сукупності зафіксовані помилки спонукають до висновку, що за умов відсутності контексту перекладачі переважно орієнтуються на формальні характеристики вихідної одиниці або на найбільш доступні в мові перекладу способи її відтворення, що підвищує ризик семантичних зсувів і втрати прагматичних характеристик культурно-специфічних одиниць. Такий характер перекладацьких рішень створює підґрунтя для подальшого аналізу впливу контексту на вибір перекладацьких тактик у другому етапі експерименту.

Другий етап експерименту, що передбачав переклад тих самих національно маркованих одиниць у зв'язному текстовому середовищі, продемонстрував системний, проте диференційований вплив контексту на перекладацьку діяльність. Контекст виступає чинником, який актуалізує додаткові семантичні й прагматичні ознаки та впливає на вибір перекладацьких тактик і характер їх частотного розподілу.

Загальний аналіз засвідчив позитивну динаміку якості перекладу після введення контексту, однак характер і ступінь цих змін різняться залежно від групи респондентів. У групі напівпрофесійних респондентів середній показник точності зріс із 0,69 на першому етапі до 0,75 на другому (або +8,7 % у відносному вимірі), що свідчить про стабілізаційний ефект контексту, який зменшує варіативність рішень та підвищує точність інтерпретації культурно-специфічних одиниць. У групі професійних перекладачів кількісне зростання точності є менш вираженим, однак це не

означає відсутності впливу контексту: для цієї групи він проявляється насамперед у зміні вибору перекладацьких тактик та модифікації їх частотного розподілу, а не у лінійному підвищенні середнього показника точності. Таким чином, стабільність кількісних показників інтерпретується як результат високої початкової точності, а характер впливу контексту виявляється переважно на структурному рівні розподілу тактик.

Загальний аналіз засвідчив позитивну динаміку до якості перекладу після введення контексту, однак характер і ступінь цього зростання відрізняються залежно від групи респондентів. У групі напівпрофесійних респондентів середній показник точності зріс із 0,69 на першому етапі до 0,75 на другому (або +8,7 % у відносному вимірі). Включення лексеми у зв'язне контекстуальне середовище суттєво сприяє уточненню інтерпретації та усуненню частини помилкових рішень. У групі професійних перекладачів зростання точності має менш виражений характер і не демонструє такого самого масштабного кількісного ефекту, однак загальна висхідна динаміка підтверджує, що контекст впливає на перекладацькі рішення й у цій групі, виконуючи передусім оптимізувальну функцію.

Удокладнений аналіз розподілу змін продемонстрував відмінності між двома групами респондентів. У групі напівпрофесійних перекладачів підвищення точності зафіксовано у 25,6 % випадків, у 51,7 % перекладів показник залишився незмінним, тоді як у 22,7 % рішень знижено точність. У групі професійних перекладачів позитивні й негативні зрушення виявилися майже симетричними: точність зросла у 25,6 % випадків, збереглася на тому самому рівні в 48,9 %, знизилася у 25,6 % рішень. Приблизно в половині випадків в обох групах точність перекладу не зазнала змін, це доводить відносну стійкість базових перекладацьких рішень, передусім щодо одиниць із високим ступенем усталеності. Водночас майже у чверті випадків в обох групах респондентів зафіксовано погіршення точності перекладу, що маркує амбівалентний характер впливу контексту. Контекст не лише слугує інструментом уточнення значення, але й може створювати інтерпретаційні

«пастки», які зумовлюють помилки різного характеру. Негативні зрушення переважно пов'язані з трьома механізмами: буквальним переосмисленням одиниці під впливом поверхових контекстуальних сигналів, хибною інтерпретацією інституційного статусу реалії та надмірною експлікацією, коли до перекладу вводять додаткові, але семантично нерелевантні деталі. Сукупність цих інтерпретаційних збоїв демонструє, що контекст може не лише покращувати, а й ускладнювати перекладацьке рішення, підтверджуючи багатовекторний характер його впливу на процес відтворення НМЛ.

Для оцінювання структурних зрушень у виборі перекладацьких тактик використано індекс інформаційної ентропії Шеннона та індекс концентрації Герфіндаля – Гіршмана. Зафіксовано різноспрямовані структурні зрушення у двох групах респондентів. Для напівпрофесійних респондентів зниження ентропії в поєднанні зі зростанням концентрації відображає тенденцію до уніфікації перекладацьких тактик і конвергенції рішень під впливом контексту. Натомість у професійній групі зростання ентропії та зниження концентрації засвідчують розширення репертуару використовуваних процедур і контекстуально зумовлену диверсифікацію перекладацьких рішень. Застосування обох індексів допомогло не лише кількісно зафіксувати структурні зрушення, а й виявити принципово різні моделі адаптації перекладацької поведінки, залежно від рівня професійної компетентності.

Зіставлення пар перекладацьких рішень «без контексту – з контекстом» для кожного респондента засвідчило, що модифікація перекладацької тактики є поширеним явищем у межах другого етапу експерименту. Аналіз довів високу чутливість перекладацької поведінки до контекстуальної інформації та готовність учасників переглядати первинні рішення в умовах зв'язного дискурсу, хоч інтенсивність таких змін варіюється залежно від групи респондентів. Структурні параметри модифікацій і напрями переходів між тактиками проаналізовано за допомогою Sankey-діаграм, які вможливили

окреслення провідних траєкторій тактичних зрушень та зіставлення їхнього характеру в напівпрофесійній і професійній групах.

Синтез результатів двох етапів експерименту дає змогу виконати підсумкову перевірку робочих гіпотез дослідження та узагальнити отримані закономірності. Унаслідок порівняння фактичних даних із гіпотезами першого етапу, виявлено закономірності, що описані нижче.

Г 1. Вибір перекладацьких тактик в умовах контекстуальної ізоляції залежить від рівня професійної підготовки.

Гіпотеза про відмінності у виборі перекладацьких тактик між напівпрофесійними та професійними респондентами за умов повної контекстуальної ізоляції підтверджена. Кількісний аналіз засвідчив, що напівпрофесійні респонденти керуються переважно формально орієнтованими тактиками, зокрема вибирають усталений відповідник (25,2 %) і калькування (16,5 %). Натомість у групі професійних перекладачів простежуваний ширший спектр перекладацьких рішень, із суттєвою частотністю інтерпретативних тактик, передусім описового (24,1 %) та комбінованого перекладу (18,8 %). Отже, рівень професійної підготовки – значущий чинник, що впливає на характер домінантних перекладацьких тактик в умовах відсутності контексту.

Г 2. Кореляція між рівнем перекладацького досвіду, упевненістю та варіативністю перекладацьких рішень.

Гіпотеза про зв'язок між рівнем перекладацького досвіду, ступенем варіативності перекладацьких рішень і рівнем суб'єктивної упевненості перекладачів також підтверджена. Професійні перекладачі демонструють вищі середні показники упевненості й більш різноманітний інструментарій перекладацьких тактик, порівняно з напівпрофесійними респондентами.

Г 3. Вплив тематичної належності НМЛ на вибір перекладацьких тактик.

Гіпотеза про залежність вибору перекладацьких тактик від тематичної належності національно маркованих лексичних одиниць повністю емпірично

підтверджена. Результати χ^2 -тесту Пірсона засвідчили наявність статистично значущого зв'язку між тематичною групою НМЛ та вибором перекладацьких тактик як у вибірці напівпрофесійних респондентів ($\chi^2 = 145,999$; $df = 7$; $p < 0,001$), так і в групі професійних перекладачів ($\chi^2 = 63,392$; $df = 7$; $p < 0,001$). Це доводить стабільний вплив тематичної належності вихідної одиниці на організацію перекладацьких рішень, незалежно від рівня професійної підготовки перекладачів.

Нижче подано результати верифікації ключових гіпотез другого етапу.

Г 1. Вплив контекстуального оточення на точність відтворення національно маркованих лексичних одиниць.

Гіпотеза про позитивний вплив контекстуального оточення на точність відтворення НМЛ отримала часткове емпіричне підтвердження. Кількісний аналіз засвідчив, що в групі напівпрофесійних респондентів включення НМЛ у зв'язне текстове середовище супроводжуване помірною позитивною динамікою середнього показника точності перекладу. Натомість у групі професійних перекладачів зростання точності має менш виражений характер.

Г 2. Вплив контексту на варіативність перекладацьких рішень та стабілізацію вибору тактики.

Гіпотеза про зниження варіативності перекладацьких рішень і стабілізацію вибору перекладацьких тактик у зв'язному тексті отримала часткове та диференційоване підтвердження. У групі напівпрофесійних респондентів зафіксовано зменшення рівня варіативності та посилення концентрації перекладацьких тактик, що доводить конвергенцію рішень під впливом контексту. Водночас у групі професійних перекладачів зафіксовано протилежну тенденцію, яка виявляється в розширенні репертуару використовуваних тактик і підвищенні гнучкості перекладацької поведінки. Отже, контекст універсально не стабілізує вибір тактики, а взаємодіє з рівнем професійної компетентності перекладача.

Г 3. Зв'язок між зміною перекладацької тактики та точністю перекладу в умовах контексту.

Гіпотеза про те, що зміна перекладацької тактики під впливом контексту сприяє підвищенню точності перекладу, отримала часткове підтвердження. Згідно з аналізом пар перекладацьких рішень, у великій частині випадків коригування початкової тактики супроводжуване зростанням точності та більш адекватним відтворенням семантичних і прагматичних характеристик НМЛ. Водночас майже у чверті випадків в обох групах зміна тактики призводила до погіршення результату, що підтверджує складний і нелінійний характер взаємозв'язку між модифікацією тактик та якістю перекладу.

Отже, успішне відтворення національно маркованих елементів американської картини світу передбачає вихід за межі пошуку ізолюваних еквівалентів і потребує багаторівневої інтерпретаційної роботи. Перекладацькі рішення формуються як результат взаємодії словникових знань, контекстуальних сигналів і стратегічного мислення перекладача, що зумовлює їхню варіативність і чутливість до дискурсивних умов. Запропонована експериментальна модель дала змогу емпірично верифікувати ці закономірності та виявити диференційований вплив контексту, залежно від рівня професійної компетентності.

Висновки до розділу 4

1. Результати першого етапу експерименту засвідчили, що переклад американської національно маркованої лексики в умовах повної контекстуальної ізоляції активує передусім імпліцитні, автоматизовані механізми перекладацького мислення. За умов повної контекстуальної ізоляції перекладацькі рішення в обох групах ґрунтовані на попередньо засвоєних перекладацьких практиках, однак домінантні тактики відрізняються. У групі напівпрофесійних респондентів провідними є усталений відповідник і калькування, тоді як професійні перекладачі частіше застосовували інтерпретативні рішення, зокрема описовий і комбінований переклад. Отримані емпіричні дані засвідчили вплив рівня професійної

підготовки на вибір тактик, а також залежність перекладацьких рішень від тематичної належності НМЛ. Статистично значущий зв'язок між тематичною групою одиниць і вибором тактики ($\chi^2(7)=145,999$; $p<0,001$ для напівпрофесійних та $\chi^2(7)=63,392$; $p<0,001$ для професійних респондентів засвідчив не випадковий характер розподілу перекладацьких тактик. Підтверджено, що перекладацька поведінка формується як системна реакція на тип культурно-специфічної інформації навіть за умов контекстуальної ізоляції.

2. Другий етап експерименту засвідчив, що включення національно маркованих лексичних одиниць у зв'язне контекстуальне середовище має неоднорідний вплив на перекладацьку діяльність, який по-різному реалізований залежно від рівня професійної компетентності перекладачів. У групі напівпрофесійних респондентів контекст супроводжувався помірним зростанням середнього показника точності (із 0,69 до 0,75; +8,7 %), що маркує коригувальну роль контексту в процесі відтворення НМЛ. У професійній групі кількісне зростання точності менш виражене, однак аналіз розподілу змін підтверджує вплив контексту й на цю групу, передусім через модифікацію перекладацьких рішень. В обох групах приблизно в половині випадків точність відтворення не змінилася, майже у чверті випадків зафіксовано зниження точності, що виявляє амбівалентний характер впливу контексту. Квантитативний аналіз структурних зрушень за допомогою індексів ентропії Шеннона та концентрації Герфіндаля – Гіршмана продемонстрував протилежні моделі адаптації: у напівпрофесійних респондентів контекст зумовлює конвергенцію та уніфікацію перекладацьких тактик, тоді як у професійних перекладачів – їх розширення та диверсифікацію.

3. Узагальнення результатів експериментальної верифікації засвідчує, що перекладацька поведінка під час відтворення національно маркованих елементів є багаторівневим та адаптивним процесом, де контекст взаємодіє з фоновими знаннями та професійним досвідом перекладача. Експеримент

довів, що контекст не має універсального стабілізаційного ефекту, його вплив диференційований: для менш досвідчених перекладачів він виконує компенсаторну й уніфікувальну функцію, а для професіоналів слугує інструментом оптимізації. Отже, адекватне відтворення культурно маркованих одиниць потребує не лише лінгвістичної компетенції, а й здатності інтегрувати контекстуальні сигнали, фонові знання та прагматичні параметри тексту, що детермінує ефективність перекладацьких тактик у відтворенні національно маркованих елементів американської картини світу.

ВИСНОВКИ

1. У роботі схарактеризовано культурний переклад як механізм репрезентації іншої культури в тексті перекладу, що виходить за межі добору мовних відповідників і передбачає збереження, трансформацію або реконфігурацію культурної специфіки, відповідно до норм, очікувань і фонових знань цільової аудиторії. Культурний переклад постає як форма міжкультурної медіації, у межах якої перекладач виконує посередницьку функцію між різними культурно зумовленими системами цінностей та уявлень. Запропоноване трактування було покладене в основу корпусного й експериментального аналізу національно маркованої лексики, що дозволило послідовно простежити способи відтворення культурної специфіки в конкретних перекладацьких рішеннях.

2. Витлумачено поняття картини світу як теоретичної рамки для опису національної та культурної своєрідності, обґрунтовано його релевантність для перекладознавчого аналізу національно маркованої лексики. Національно марковані елементи інтерпретовано як структурні одиниці картини світу, що акумулюють знання про матеріальні, соціальні й символічні аспекти життя певної спільноти, актуалізуються в тексті у вигляді національно маркованої лексики. Із позицій перекладознавчого аналізу поняття картини світу постає релевантною теоретичною рамкою для осмислення перекладацької складності національно маркованої лексики, оскільки дає змогу інтерпретувати її відтворення не як формальний трансфер лексичного значення, а як реконструкцію культурних смислів у новому комунікативному середовищі.

3. Систематизовано перекладацький інструментарій для відтворення національно маркованої лексики як сукупність стратегій і тактик, спрямованих на регулювання співвідношення між збереженням культурної специфіки тексту-джерела та адаптацією до норм й очікувань цільової аудиторії. Підсумовано, що макростратегії одомашнення та очуження

функціують не як полюси, що взаємоунеможливають один одного, а як гнучкі орієнтири перекладацького вибору, що можуть поєднуватися в межах одного тексту залежно від функційного навантаження одиниць і комунікативних умов. Корпусний аналіз та результати експерименту засвідчили варіативність реалізації цих орієнтирів і дозволили простежити залежність вибору перекладацьких тактик від тематичної належності одиниць, їх прагматичного потенціалу та рівня професійної підготовки перекладачів.

4. Потрактовано перекладацький вимір аналізу національно маркованих елементів як процес ухвалення рішень між полюсами орієнтації на текст-джерело та на комунікативні потреби адресата перекладу. У дисертації запропоновано перекладознавчу інтерпретацію відтворення національно маркованих елементів як процесу вербалізації текстами тексту оригіналу через множину потенційних репертором цільової мови та культури. Обґрунтовано доцільність розгляду текстами як одиниці перекладацького аналізу, що дозволяє описувати переклад не лише як результат, а як процес прийняття рішень у межах варіантності. Такий підхід забезпечує методологічне поєднання прагматичних, соціокультурних і нормативних чинників перекладацького вибору та створює цілісну модель аналізу відтворення національно маркованих елементів картини світу.

5. Розроблено методику дослідження, що інтегрує тематично-кореляційний та експериментальний підходи, поєднує якісний опис перекладацьких рішень із кількісною верифікацією закономірностей їх вибору. Застосування цієї методики забезпечило комплексний аналіз перекладацької поведінки з урахуванням структурних характеристик національно маркованих одиниць та впливу контекстуальних чинників.

6. У межах дослідження запропоновано тематичну класифікацію національно маркованої лексики американської картини світу, що охоплює соціокультурну, інституційно-політичну та географічно-просторову сфери. Така типологія слугує підґрунтям для трактування національно маркованої

лексики як структурного компонента картини світу й водночас як перекладознавчо релевантного об'єкта, що потребує диференційованого підходу в перекладі. Аналіз матеріалу засвідчив, що для різних тематичних груп характерний неоднаковий рівень культурної насиченості та різний спосіб відтворення в перекладі, що зумовлює специфіку добору стратегій і тактик їх перекладу.

7. Окреслено специфіку відтворення національно маркованої лексики соціокультурної повсякденності, інституційно-політичної та географічно-просторової сфер. Встановлено, що лексика соціокультурної повсякденності вирізняється високою варіативністю перекладацьких рішень, інституційно-політичні одиниці тяжіють до стабільних і передбачуваних відповідників, натомість географічно-просторова лексика поєднує номінативну сталість із чутливістю символічних значень до контексту.

8. Виявлено кореляційні зв'язки між тематичною належністю національно маркованих елементів і частотністю застосування перекладацьких тактик. Кількісний аналіз засвідчив, що характер культурної інформації та рівент її інституційної закріпленості істотно впливають на вибір перекладацьких тактик, формуючи емпіричне підґрунтя для подальшої експериментальної перевірки впливу контексту на перекладацькі рішення.

9. Проаналізовано перекладацькі помилки у відтворенні національно маркованих елементів американської картини світу. Запропоновано їх типологію, з огляду на характер втрат культурного, прагматичного й семантичного змісту. Зазначено, що вибір формально орієнтованих або надмірно адаптаційних стратегій, а також ігнорування культурних конотацій нівелюють прагматичний потенціал тексту перекладу, що актуалізує необхідність усвідомленого перекладацького вибору.

10. Організовано та проведено перекладацький експеримент, результати якого засвідчили залежність відтворення національно маркованої лексики від наявності або відсутності контексту та рівня професійної підготовки перекладачів. Встановлено, що контекст має диференційований

вплив: для менш досвідчених перекладачів він виконує компенсаторну й уніфікаційну функцію, а для професійних перекладачів сприяє розширенню спектра перекладацьких рішень, що детермінує ефективність добору тактик у перекладі елементів американської картини світу. Отримані результати дозволяють конкретизувати роль контексту як чинника, що модифікує характер перекладацького вибору в різних групах респондентів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням окремих тематичних сегментів національно маркованої лексики, що виходять за межі основних груп, описаних у дисертації. Ідеться про аналіз економічної, правової та освітньої лексики, а також про одиниці сучасного інтернет-дискурсу, які активно формують новий пласт культурних маркерів американського суспільства. Подальші студії прогнозують застосування альтернативних концептуального або асоціативного підходу для уточнення механізмів сприйняття та відтворення одиниць. На потенційну увагу заслуговує також зіставлення стратегій і тактик перекладу українських національно маркованих елементів англійською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангеловська К. В. Національний менталітет та мовна картина світу як складові когнітивної лінгвістики. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. Vol. VII(61), Issue 210. P. 10–13.
2. Бабійчук С. М. Деякі підходи до розуміння терміна «наукова картина світу». Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 30, ч. 3. С. 184–188. DOI: 10.24919/2308-4863.3/30.212493
3. Богуцький В. М. Характерні риси взаємодії мови й культури у світлі лінгвокультурологічних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 14, т. 1. С. 276–280. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.51
4. Бондарчук О. Ю., Лисецька Н. Г., Пасик Л. А. Переклад як трансфер культури (художній, науково-технічний та медіа-дискурс). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія. Філологія*. 2021. Вип. 12(80). С. 126–130. DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-126-130
5. Боса Т. С. Концепт як структурна одиниця мовної картини світу. *Науковий вісник ХДУ. Серія. Германістика та міжкультурна комунікація*. 2024. № 1. С. 35–39. DOI: 10.32999/ksu2663-3426/2024-1-5
6. Влахов С., Флорин С. Непреводимото в превода. София : Наука и изкуство, 1990. 356 с.
7. Головач Т. Екзотична лексика в теоретичному ракурсі. *Іноземна філологія*. 2017. Вип. 130. С. 37–44.
8. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Логос, 2004. 273 с.
9. Даниленко Л. Лінгвістика ХХ – початку ХХІ ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. *Мовознавство*. 2009. № 5. С. 3–11.
10. Демецька В. В. Теорія адаптації: крос-культурні та перекладознавчі проблеми : монографія. Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. 378 с.

11. Дзюбенко О. М. До питання про співвідношення і співіснування різновидів картини світу в науковому просторі. *Наукові записки Вінницького держ. педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство)*. 2015. Вип. 21. С. 141–145. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/22971/1/O_Dziubenko_NZV_17_2013_GI.pdf (дата звернення: 16.02.2024).
12. Дорофєєва М. С. Варіантність термінів перекладознавства: проблеми терміновживання й аналізу перекладацьких рішень (експериментально-методологічне дослідження). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов*. 2024. Вип. 100. С. 83–95. DOI: 10.26565/2786-5312-2024-100-08
13. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 51–53.
14. Живіцька І. А. Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 20–25.
15. Жук М. Поняття культурема в контексті сучасних лінгвокультурологічних досліджень. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 300–304. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7863/1/59.pdf> (дата звернення: 07.09.2024).
16. Заремська С. І. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов*. 2013. Вип. 10. С. 70–75.
17. Засєкін С. В. Психолінгвальні закономірності відтворення художнього тексту в перекладі (на матеріалі англійської та української мов) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.16. Луцьк, 2020. 486 с. URL:

https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23437/1/Zasiekin_DSc_thesis_2020.pdf (дата звернення: 23.05.2023).

18. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.

19. Карабан В. І., Возна М. О., Славова Л. Л. Практикум із редагування англійських перекладів : навч. посіб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 231 с.

20. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.

21. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця : Нова книга, 2006. 596 с.

22. Козак А. В., Книш Т. В. Взаємодія мови і культури у процесі міжкультурної комунікації. *Мовні універсалії у міжкультурній комунікації* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. семінару, 24 лютого 2012 р. Луцьк, 2012. С. 16-19. URL:

https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/3662/1/vzayemod_movu.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

23. Колодій Б., Романчук Г. Стратегії й тактики медичного перекладу під час дублювання кінострічок (на матеріалі українськомовного перекладу американського телесеріалу «Добрий лікар»). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. № 205. С. 75–84. DOI: 10.32782/2522-4077-2023-205-11

24. Косенко О. С. *Мовна картина світу. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія : Філологія, педагогіка, психологія*. 2013. Вип. 26. С. 66–72.

25. Лозова О. М. Мова в етнічній картині світу. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія : Психологічні науки*. 2009. Вип. 13. С. 110–123.

26. Лучик А. Концепція побудови мовної картини світу в працях Л. А. Лисиченко як наукове підґрунтя для вітчизняних лінгвокогнітивних студій.

- Український світ у наукових парадигмах* : зб. наук. праць, Харків, 2023. Вип. 10. С. 132–134. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e20745cd-b495-49d7-a973-d6f7482922e2/content> (дата звернення: 02.08.2024).
27. Масенко Л. Т. Лінгвокультурологія і стратегія мовної політики в дослідженні Романа Кіся. *Дивослово*. 2003. № 12. С. 12–15.
28. Масло О. В. Національно-культурний компонент у лексиці українських народних казок : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2008. 22 с.
29. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ : Наук. думка, 1990. 168 с.
30. Медвідь О. М., Ткаченко Я. Ю. Лінгвістичний модус культурем (на прикладі повісті Івана Франка «Захар Беркут»). *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7, № 3. С. 64–68.
31. Науменко А. М. Зібрання творів : у 8 т. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2017. Т. 8 : Об'єктивна неминучість глобальних розбіжностей між оригіналом і перекладом. 268 с.
32. Науменко Л. П. Антропоцентрична парадигма як методологічна матриця сучасних лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 22. С. 138–141.
33. Огуй О. Д. Мовна картина світу: проблема організації складників. *Мовознавство*. 2013. № 4. С. 15–26. URL: <https://naub.ua.edu.ua/kontseptualizatsiya-i-movna-kartyna-svitu/> (дата звернення: 23.01.2023).
34. Потебня О. О. Мова. Національність. Денаціоналізація : статті і фрагменти / упоряд. і вступ. ст. Ю. Шевельова. Нью-Йорк : Укр. Вільна Акад. Наук у США, 1992. 155 с.
35. Радько О. Національно-культурні елементи в семантичній структурі індивідуально-авторських прикметників. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія :*

- Філологічні науки. Мовознавство.* 2014. № 2. С. 42–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2014_2_11
36. Ребрій О. В. Сучасні перекладацькі студії: епоха парадигм : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 280 с.
37. Руденко Т. А., Гаврилова І. М. Специфіка перекладу безеквівалентної лексики у німецькій мові. *Науковий вісник ДДПУ ім. І. Франка. Серія : Філологічні науки (Мовознавство).* 2019. № 12. С. 193–197. DOI: 10.24919/2663-6042.12.2019.189322
38. Середницька А. Я. Відмінності між мовною і концептуальною картинами світу з погляду сучасного мовознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2016. № 21, т. 1. С. 76–78.
39. Сілютіна І. О. Лексико-семантичні особливості перекладацьких помилок у процесі перекладу. С. 155–182. DOI: *Philological sciences: modern trends and research perspectives* : collective monograph. Riga : Baltija Publishing, 2023. С. 155–182. DOI: 10.30525/978-9934-26-394-1-8
40. Славова Л. Л. Концептуальна та мовна картини світу в аспекті зіставного мовознавства. *Science and Education a New Dimension. Philology.* 2017. Vol. 41, Issue 145. С. 52–55. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/%D0%A1onceptual-and-Language-Pictures-of-the-World-L.-L.-Slavova.pdf> (дата звернення: 19.01.2024).
41. Тараненко К. В. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика.* 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.4/08>
42. Тетерич О. М. Етнопсихологія українців: мовний аспект. *Гуманітарний вісник Запорізької держ. інженерної академії.* 2012. Вип. 51. С. 142–148. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/visnyk_51_142.pdf (дата звернення: 23.11.2024).
43. Фадєєва О., Столярова О. Вербалізація мовної картини світу британської літературної казки в українському перекладі. *Теоретична і дидактична*

- філологія. 2013. Вип. 16. С. 352–360. URL: https://www.researchgate.net/publication/324758866_Verbalizacia_movnoi_kartini_svitu_britanskoi_literaturnoi_kazki_v_ukrainskomu_perekladі (дата звернення: 19.07.2024).
44. Хорошун О. О. Мовна та концептуальна картини світу в дослідженнях сучасної лінгвістичної науки. *Глухівські наукові читання – 2011* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (15–17 листоп. 2011 р.). Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2011. С. 241–246.
45. Яремчук А. Мовна картина світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2020. Vol. VIII/1. С. 69–76. DOI: 10.14746/sup.2020.8.1.06
46. About Fulbright Ukraine. *Fulbright Ukraine*. URL: <https://fulbright.org.ua/en/about> (дата звернення: 22.10.2024).
47. Aixelá J. F. Culture-specific Items in Translation. *Translation, Power, Subversion* / Eds. R. Alvarez, M. C.-A. Vidal. Clevedon : Multilingual Matters, 1996. P. 52–78.
48. Alassaf F. A.. The Use of Domestication and Foreignization in the Translation of Edward Said's Orientalism: An Analytical Study. *AWEJ for Translation & Literary Studies*. 2024. Vol. 8, Issue 3. P. 53–69. DOI: 10.24093/awejtls/vol8no3.5
49. Alwidyan F. M. Entropy and information theory in translation: measuring meaning across languages. *International Journal of Applied Mathematics*. 2025. Vol. 38, No. 7s. P. 384–398. DOI: 10.12732/ijam.v38i7s.487
50. AP Calculus BC Exam Information. *UWorld College Prep*. URL: <https://collegeprep.uworld.com/ap/ap-calculus-bc/exam-information/> (дата звернення: 12.09.2025).
51. Aubakir N., Makhpirov V. Towards the issue of translating proper names (on the materials of National geographic magazine). *INTCESS 2019* : Proceedings 6th International Conference on Education and Social Sciences (4-6 Feb, 2019). Dubai, U.A.E., 2019. P. 791–800.

52. Baker M. Contextualization in translator- and interpreter-mediated events. *Journal of Pragmatics*. 2006. Vol. 38 (3). P. 323–337.
53. Baker M. In Other Words: a course book on Translation. 2nd ed. London ; New York : Routledge, 2011. 332 p.
54. Baker M. Translation and Conflict: A Narrative Account. London ; New York : Routledge, 2006. 210 p.
55. Bartmiński J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics / Ed. J. Zinken. London ; Oakville : Equinox, 2009. 250 p.
56. Bassnett S. The Translator as Cross-Cultural Mediator. *The Oxford Handbook of Translation Studies* / eds. K. Malmkjær, K. Windle. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 94–107.
57. Bassnett S., Lefevere A. Translation, History and Culture. London : Pinter Publishers, 1990. 133 p.
58. Bedeker L., Feinauer I. The translator as cultural mediator. *Southern African Linguistics and Applied Language Studies*. 2006. Vol. 24. Issue 1. P. 133–141. DOI: 10.2989/16073610609486412
59. Bell R. T. Translation and translating: Theory and practice. London ; New York : Longman, 1991. 298 p.
60. Benveniste E. Subjectivity in Language. *Problems in General Linguistics* / Ed. M. E. Meek. Coral Gables, FL : University of Miami Press, 1971. P. 223-230.
61. Berman A. L'épreuve de l'étranger : culture et traduction dans l'Allemagne romantique. Paris : Gallimard, 2000. 311 p.
62. Berman A. Translation and the Trials of the Foreign. *The Translation Studies Reader* / Ed. L. Venuti. London : Routledge, 2000. P. 284–297.
63. Bhabha H. K. The Location of Culture. London : Routledge, 2004. 397 p.
64. Catford J. C. A linguistic theory of translation. Oxford : Oxford University Press, 1965. 103 p.
65. Chai S., Si X. A tentative study on cultural translation mechanisms: A case study of the culture of India. *International Journal on Studies in English Language*

- and Literature*. 2021. Vol. 9, Issue 12. P. 10–21. DOI: 10.20431/2347-3134.0912002
66. Check and Balance. *Ben's Guide to the U.S. Government*. URL: <https://bensguide.gpo.gov/j-check-balance> (дата звернення: 11.09.2025).
67. Chesterman A. *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1997. 219 p.
68. Chouit A. A Critical Evaluation of Venuti's Domestication and Foreignization Theory of Translation. *Revue Traduction Et Langues*. 2019. Vol. 18, Issue 1. P. 72–82.
69. Christmann H. H. *Beiträge zur Geschichte der These vom Weltbild der Sprache*. Wiesbaden : Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1967.
70. Community College. *EBSCO Research Starters: Education*. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/education/community-college> (дата звернення: 18.09.2024).
71. Conway K. Cultural Translation. *Handbook of Translation Studies* / Eds. Gambier Y., Van Doorslaer L. Amsterdam : John Benjamins, 2012. Vol. 3. P. 21–25.
72. Corder S. P. The Significance of Learners' Errors. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. 1967. Vol. 5 (4). P. 161–170.
73. Davidheiser M. Race, Worldviews, and Conflict Mediation: Black and White Styles of Conflict Revisited. *Peace & Change*. 2008. Vol. 33, iss. 1. P. 60–89. DOI: 10.1111/j.1468-0130.2007.00476.x
74. Du W., Saeheaw T. Errors in translation: A Case study of Chinese into English translation. *Language Learning in Higher Education*. 2020. Vol. 10 (1). P. 129–142.
75. Dunn J., Coupe T., Adams B. Measuring Linguistic Diversity During COVID-19. *Proceedings of the Fourth Workshop on Natural Language Processing and Computational Social Science*. USA : Association for Computational Linguistics, 2020. P. 1–10. DOI: 10.18653/v1/2020.nlpcess-1.1

76. Duranti A. *Relativity. Key Terms in Language and Culture* / ed. by A. Duranti. Malden, MA ; Oxford ; Carlton : Blackwell Publishing, 2001. P. 216–218.
77. Eco U. *Mouse or Rat? Translation as Negotiation*. London : Weidenfeld & Nicolson, 2003. 200 p.
78. Englund Dimitrova B. *Expertise and explicitation in translation*. Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2005. 295 p.
79. *Explanation of Error Categories* / American Translators Association. 2022. URL: <https://www.atanet.org/certification/how-the-exam-is-graded/error-categories/> (дата звернення: 23.10.2025).
80. Exploring the sociolinguistic and semiotic aspects involved in translating culture-specific items in foreign language acquisition / M. Tkachivska et al. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2025. Vol. 17, no. 1. P. 622–642. DOI: 10.18662/rrem/17.1/968
81. *Facts and Case Summary - Miranda v. Arizona* / United States Courts. URL: <https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/educational-resources/educational-activities/fifth-amendment-activities/miranda-v-arizona/facts-and-case-summary-miranda-v-arizona> (дата звернення: 24.12.2024).
82. *Fifth Amendment Grand Jury, Self-Incrimination, and Due Process Protections* / FindLaw. 2024. URL: <https://constitution.findlaw.com/amendment5.html> (дата звернення: 30.03.2024).
83. *Framework for Standardized Error Marking* / American Translators Association. 2017. URL: https://www.atanet.org/wp-content/uploads/2020/06/Framework_2017.pdf (дата звернення: 23.10.2025).
84. Genzler E. *Contemporary Translation Theories*. London : Routledge, 1993. 224 p.
85. Giancola K., Meyers C. Errors in Specialized Translation Training: A Corpus-Based Study on the Sight Translation of a Popular Science Article. *CLINA Revista Interdisciplinaria de Traducción Interpretación y Comunicación Intercultural*. 2023. Vol. 9, Issue 2. P. 85–115. DOI: 10.14201/clina20239285115

86. Głaz A. Linguistic Worldview Conception in Close-Up. *Linguistic Worldview(s): Approaches and Applications* / ed. by A. Głaz. 1st ed. London ; New York : Routledge, 2022. Ch. 1. P. 14–58.
87. Goddard C., Wierzbicka A. Cultural scripts: What are they and what are they good for?. *Intercultural Pragmatics*. 2004. Vol. 1, Issue 2. P. 153–166. DOI: 10.1515/iprg.2004.1.2.153
88. Gutt E.-A. Translation and Relevance: Cognition and Context. 2nd ed. Manchester : St. Jerome Publishing, 2000. 271 p.
89. Hajiyeva B. Translating Idioms and Slang: Problems, Strategies, and Cultural Implications. *Acta Globalis Humanitatis et Linguarum*. 2025. Vol. 2, Issue 2. P. 284–293. DOI: 10.69760/aghel.025002123
90. Halverson S. Cognitive translation studies: Developments in theory and method. *Handbook of Translation Studies* / Eds. Y. Gambier, L. van Doorslaer. Philadelphia, USA : John Benjamins, 2010. Vol. 1. P. 28–35.
91. Hansen G. Translation ‘errors’. *Handbook of Translation Studies* / Eds. Y. Gambier, L. V. Doorslaer. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2010. Vol. 1. P. 385–388. DOI:10.1075/hts.1.tra3
92. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. London : Longman, 1990. 243 p.
93. Holz-Mänttari J. Translatorisches Handeln: Theorie und Methode. Helsinki : Suomalainen Tiedeakatemia, 1984. 193 p.
94. How red or blue is your state? USAFacts. URL: <https://usafacts.org/articles/how-red-or-blue-is-your-state/> (дата звернення: 11.09.2025).
95. Ingram J. L. V. Understanding American Worldview. *America Calls Italy: вебсайт*. URL: <https://www.americacallsitaly.org/emigrazioni/american%20worldwie%20.htm> (дата звернення: 06.02.2025).

96. In-State vs. Out-of-State Tuition. *Sallie Mae*. URL: <https://www.sallie.com/resources/colleges/in-state-vs-out-of-state-tuition> (дата звернення: 11.09.2025).
97. International Student Advisor (ISA). *US Legal Forms: Legal Resources*. URL: <https://legal-resources.uslegalforms.com/i/international-student-advisor-isa> (дата звернення: 18.09.2024).
98. Interpreting Place: Cultural Landscape. *World Regional Geography / Pressbooks*, Northern Virginia Community College. URL: <https://pressbooks.nvcc.edu/nolgeo210/chapter/interpreting-place-cultural-landscape/> (дата звернення: 14.05.2025).
99. Wang H. A Study on Cultural Default and Compensation Strategies in the English Translation of Ancient Poems about Lushan Mountain under the Background of Culture-Tourism Integration: A Case Study of Li Bai's Poems. *Educational Innovation Research*. 2025. Vol. 3, Issue 4. P. 234–240. DOI: 10.18063/eir.v3i4.1036
100. House J. Covert Translation, Language Contact, Variation and Change. *SYNAPS*. 2006. Vol. 19. P. 25–47.
101. House J. Translation Quality Assessment: A Model Revisited. Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1997. 207 p.
102. House J. Translation Quality Assessment: Past and Present. London : Routledge, 2015. 352 p.
103. How Detroit Gave Birth to the Sound That Moved the World. *All Motown*. URL: <https://allmotown.com/how-detroit-gave-birth-to-the-sound-that-moved-the-world/> (дата звернення: 22.09.2025).
104. Humboldt W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin : Druckerei der Königlichen Akademie der Wissenschaften, 1836. 511 p.
105. Hvelplund K. Experimental Translation Studies. *The Routledge Handbook of the History of Translation Studies* / Eds. Lange A., Monticelli D., Rundle C. 1st ed. London : Routledge, 2024. P. 309–321. DOI: 10.4324/9781032690056

106. How Need-Based Aid Works. Yale Law School. URL: <https://law.yale.edu/admissions/cost-financial-aid/how-need-based-aid-works> (дата звернення: 25.07.2024).
107. How red or blue is your state? *USAFacts*. URL: <https://usafacts.org/articles/how-red-or-blue-is-your-state/> (дата звернення: 25.07.2024).
108. Ischenko I. Difficulties while translating realia. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія. Філологічні науки*. 2012. No. 1 (3). P. 273–278.
109. Jääskeläinen R. Think-aloud protocol. *Handbook of Translation Studies* / Eds. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. Vol. 1. P. 371–373. DOI: 10.1075/hts.2016.thi1
110. Karwacka W. Constructing Translation Research with the Use of Keystroke Logging – a Case Study. *Forum Filologiczne Ateneum*. 2014. No. 1 (2). P. 93–108.
111. Kirmizielmaoğlu H. Impact of «Melting Pot» on defining American identity. *The Journal of International Social Research*. 2023. Vol. 16, Issue 97. DOI: 10.17719/jisr.2023.89335
112. Klaudy K. Languages in Translation. Budapest : Scholastica, 2001. 383 p.
113. Korpala P. Eye-tracking in Translation and Interpreting Studies: The growing popularity and methodological problems. *Accessing audiovisual translation* / Eds. Ł. Bogucki, M. Deckert. Łódź : Peter Lang, 2015. P. 199–212.
114. Kruger J. L. Eye tracking in audiovisual translation research. *Eye tracking and multidisciplinary studies on translation* / Eds. C. Walker, F. M. Federici. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2018. P. 105–129.
115. Lakhwani M., St. Clair R. Communicating in English with Baseball Metaphors. *Intercultural Communication Studies*. 2014. Vol. 23, Issue 3. P. 164–171. URL: <https://media.sciltp.com/articles/sciltp/ics/2014/M-LAKHWANI-R-CLAIR.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).
116. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p.

117. Lederer M. Translation: The Interpretive Model. New York : Routledge, 2003. 252 p. DOI: 10.4324/9781315760315
118. Lederer M. Interpretive approach. *Handbook of Translation Studies* / Eds. Y. Gambier, L. van Doorslaer. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. Vol. 1. P. 173–179. DOI: 10.1075/hts.1.int3
119. Lefevere A. Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame. London ; New York : Routledge, 1992. 176 p.
120. Leuven-Zwart K. van. Translation and Original: Similarities and Dissimilarities (I). *Target*. 1989. Vol. 1, Issue 2. P. 151–181. DOI: 10.1075/target.1.2.03leu
121. Leuven-Zwart K. van. Translation and Original: Similarities and Dissimilarities (II). *Target*. 1990. Vol. 2, Issue 1. P. 69–95. DOI: 10.1075/target.2.1.04leu
122. Levý J. The art of translation / transl. P. Corness ; ed. Z. Jettmarová. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2011. 322 p.
123. Li J. Translation Strategies of Domestication: A Study of English-Chinese Translation by Taking the Translation Techniques in Harry Potter as an Example. *Communications in Humanities Research*. 2025. Vol. 75. P. 9–14. DOI: 10.54254/2753-7064/2025.HT25721
124. Li X. Larger or smaller: An empirical study on the impact of translation units on E–C consecutive interpreting quality. *International Journal of Applied Linguistics and Translation*. 2025. Vol. 11, Issue 4. P. 116–130. DOI: 10.11648/j.ijalt.20251104.13
125. Lommel, A., Burchhardt, A., Görög, A., Uszkoreit, H., and Melby, A. K. (Eds.). *Multidimensional Quality Metrics (MQM) Issue types* [version 1.0]. German Research Center for Artificial Intelligence and QTLanchPad. URL: <https://www.qt21.eu/mqm-definition/issues-list-2015-12-30.html> (дата звернення: 18.09.2025).
126. Macfie A. L. Orientalism. London : Longman, 2002. 242 p.

127. Magnet Schools / EBSCO. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/education/magnet-schools> (дата звернення: 10.03.2024).
128. Manual on EU Legal Translation into Ukrainian : in 2 parts. Part B. Ukrainian Language and Translation into Ukrainian / Eds. M. Bajčić, C. D. Robertson, L. Slavova. Kyiv : Publishing and Polygraphic Center «Kyiv University», 2024. 289 p.
129. Mason and Dixon draw a line. HISTORY. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/october-10/mason-and-dixon-draw-a-line> (дата звернення: 19.01.2025).
130. Mayer C.-H. Methodological Challenges in Intercultural Communication. *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*. 2018. Vol. 19. P. 7–9.
131. Minkovska I. I. Transcoding as one of the methods of transferring Ukrainian onyms and realia in Latin. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Т. 2, Вип. 9. С. 50–57.
132. Mossop B. Revising and Editing for Translators. 3rd ed. London : Routledge, 2014. 240 p.
133. Municipal Court. *Wex : Legal Information Institute*. URL: https://www.law.cornell.edu/wex/municipal_court (дата звернення: 07.02.2026).
134. Mykhaylenko V. V. Think-aloud protocol in translation: a pilot project. *Наук. вісник Міжнар. гуманітарного університету. Сер. Філологія*. 2019. Вип. 43 (3). С. 16–19.
135. Newmark P. A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall, 1988. 292 p.
136. Nida E. A., Taber C. R. The theory and practice of translation. Leiden : Brill, 2003. 218 p.
137. Nida E. Toward a Science of Translating, with Special Reference to Principles and Procedures involved in Bible Translating. Leiden : E.J. Brill, 1964. 321 p.
138. Nord C. Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained. Manchester : St. Jerome, 1997. 154 p.

139. Nord C. Text Type and Translation Method: Review of Reiß's Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. *The Translator*. 1996. Vol. 2, Issue 1. P. 81–88. DOI: 10.1080/13556509.1996.10798965
140. O'Brien S. Eye tracking in translation process research: methodological challenges and solutions. *Methodology, technology and innovation in translation process research: a tribute to Arnt Lykke Jakobsen* / Eds. I. M. Mees, F. Alves, S. Gopferich. Copenhagen : Samfundslitteratur, 2009. P. 251–266. URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/11310917.pdf> (дата звернення: 14.05.2024).
141. Our Network. *KIPP Public Schools*. URL: <https://www.kipp.org/about/network/> (дата звернення: 13.09.2025).
142. Pajdzińska A. The Linguistic Worldview and Literature. *The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition, and Culture* / Eds. A. Głaz, D. Danaher, P. Łozowski. London : Walter de Gruyter, 2013. P. 41–59.
143. Paronyan S. Pragmatic Coherence and Equivalence in Literary Translation. *Translation Studies: Theory and Practice*. 2021. Vol. 1. P. 142–154. DOI: 10.46991/TSTP/2021.1.1.142
144. Pedersen J. How is Culture Rendered in Subtitles? *Challenges of Multidimensional Translation* : Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra (Saarbrücken, 2-6 May, 2005). Saarbrücken, 2007. P. 1–18.
145. Pedersen J. Subtitling Norms for Television: An Exploration of Extralinguistic Cultural References. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2011. 242 p.
146. Petrick G. Why Americans Love Their Apple Pie How did a humble dessert become a recipe for democracy?. *Smithsonian Magazine*. 2019. September. URL: https://www.researchgate.net/publication/335524026_Smithsoniancom_Why_Americans_Love_Their_Apple_Pie_How_did_a_humble_dessert_become_a_recipe_for_democracy (дата звернення: 12.09.2024).
147. Phuong L. Translation Quality Assessment. *Meta*. 1999. Vol. 44, Issue 3. P. 425–436. DOI: 10.7202/003141AR

148. Pike K. L. On the emics and etics of Pike and Harris. *Emics and etics: The insider/outsider debate* / Eds. T. N. Headland, K. L. Pike, M. Harris. Newbury Park, CA : Sage, 1990. Vol. 7 : Frontiers of Anthropology. P. 28–47.
149. Pochepetska T. M., Drabov N. Yu. Methods of translating culture-specific lexical items. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 36. С. 227–233. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2024.36.39
150. Political Action Committees (PACs). *Federal Election Commission*. URL: <https://www.fec.gov/press/resources-journalists/political-action-committees-pacs> (дата звернення: 13.12.2024).
151. Pym A. On Toury's Laws of How Translators Translate. *Beyond Descriptive Translation Studies : Investigations in homage to Gideon Toury* / Eds. A. Pym, M. Shlesinger, D. Simeoni. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2008. P. 311–328.
152. Pym A. Exploring Translation Theories. 2nd ed. New York : Routledge, 2017. 175 p. DOI: 10.4324/9781315857633
153. Pym A. The Moving Text: Localization, Translation, and Distribution. Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2004. 220 p. DOI: 10.1075/btl.49
154. Radetska S. The concept of «error» in translation editing. *Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference “Modern Perspectives on Global Scientific Solutions”* (March 3–5, 2025), Bergen, Norway, 2025. P. 220–225.
155. Rebrii O. Systemic approach to translation: experimental research. *Advanced Education*. 2017. Vol. 4, Issue 8. P. 109–114. DOI: 10.20535/2410-8286.109445
156. Rebrii O., Frolova I., Rebrii I. Double strategies for reproducing multimodal puns in interlinguistic translation: An experimental research. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2024. Vol. 11, no. 1. P. 142–155. DOI: 10.29038/eejpl.2024.11.1.reb
157. Reiss K., Vermeer H. J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen : Niemeyer, 1984. 253 p.

158. Muñoz M. R., Apfelthaler M. M. A task segment framework to study keylogged translation processes. *Translation & Interpreting*. 2022. Vol. 14, Issue 2. P. 8–31. DOI: 10.12807/ti.114202.2022.a02
159. Rosa A. A. Descriptive Translation Studies (DTS). *Handbook of Translation Studies* / Eds. Y. Gambier, L. van Doorslaer. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2010. Vol. 1. P. 94–104.
160. Roth J., White J. K. Chocolate Chip Cookie Day and the accidental origin of this American staple. *CNN: website*. 2019. URL: <https://edition.cnn.com/2019/08/04/us/chocolate-chip-cookie-history-trnd> (дата звернення: 27.03.2024).
161. Said E. W. *Orientalism*. New York : Pantheon Books, 1978. 368 p.
162. Salmeri C. The translator as an intercultural mediator. Translation and cultural influences. *Lebende Sprachen*. 2014. Vol. 59, No. 1. P. 78–86. DOI: 10.1515/les-2014-0002
163. Sapir E. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York : Harcourt, 1921. 258 p.
164. Schäffner C. Political discourse analysis from the point of view of translation studies. *Journal of Language and Politics*. 2004. Vol. 3(1). P. 117–150. DOI: 10.1075/jlp.3.1.09
165. Schleiermacher F. Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens. *Das Problem des Übersetzens* / Ed. H. J. Störig. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. P. 38–70.
166. Segrave J. The sports metaphor in American cultural discourse. *Culture, Sport, Society*. 2000. Vol. 3, No. 1. P. 48–60. DOI: 10.1080/14610980008721862
167. Seleskovitch D., Lederer M. *Interpréter pour traduire*. Paris : Didier Érudition, 1984. 311 p.
168. Shuttleworth M., Cowie M. *Dictionary of Translation Studies*. Manchester : St. Jerome Publishing, 1997. 233 p.

169. Sipayung K. T., Pasaribu A. N., Sinaga N. T. Common Problems and Overt Errors in Translating Idioms in The Film Maleficent. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*. 2024. Vol. 9(2). P. 23–31. DOI: 10.32601/ejal.10203
170. Slavova L., Borysenko N. Culture-Specific Information Encoded in Lacunae: The Author's and Translators' Strategies of Representation. *Studies about Languages*. 2021. Vol. 1, No. 38. P. 17–28. DOI: 10.5755/j01.sal.1.38.27396
171. Slavova L., Borysenko N., Demenchuk D. American culture-specific items designating status: Translation aspects. *SHS Web of Conferences*. 2021. Vol. 105: *International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students "Translation Industry: Theory in Action" (TITA 2020)*, (Kyiv (Online), Ukraine, December 11-12, 2020). Article 01002. DOI: 10.1051/shsconf/202110501002
172. Spivak G. C. The Politics of Translation. *Outside in the Teaching Machine* / Ed. G. C. Spivak. UK : Routledge, 1993. P. 179–200.
173. Spivak G. C. Translator's Preface. *Of Grammatology*. / J. Derrida ; transl. by G. C. Spivak. Baltimor ; London : The Johns Hopkins University Press, 1967. P. ix–xc.
174. Spring Break: A History of the Academic Tradition. *OnlineSchools.org*. URL: <https://www.onlineschools.org/visual-academy/spring-break/> (дата звернення: 11.04.2024).
175. Steiner G. After Babel: Aspects of language and translation. Oxford : Oxford University Press, 1998. 538 p.
176. Şener Erkırtay O. Analyzing Translation Errors of Trainee Translators: A Case Study on Tourism Promotional Material. *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*. 2024. Vol. 18(1). P. 92–109. DOI: 10.47777/cankujhss.1441137
177. Taibi M. Intercultural mediation in translation and interpreting studies. *The Routledge Handbook of Intercultural Mediation* / Ed. D. Busch. 1st ed. New York : Routledge, 2023. DOI: 10.4324/9781003227441

178. Talavira N., Potapenko S., Mishchenko T. News reporting of public speeches in English on-line media: a constructional perspective. *Studies about Languages / Kalbų studijos*. 2024. No. 44. P. 38–52. DOI: 10.5755/j01.sal.1.44.34866
179. Tang Y. Translation Strategies of Culture-Specific Items and Cultural Identity: A Case Study on William A. Lyell’s Translation of “Diary of a Madman”. *International Journal of Education and Humanities*. 2022. Vol. 3, No. 2. P. 42–44. DOI: 10.54097/ijeh.v3i2.635
180. Terrell E. A Brief History of Pumpkin Pie in America. *Library of Congress: website*. 2017. URL: https://blogs.loc.gov/inside_adams/2017/11/a-brief-history-of-pumpkin-pie-in-america/ (дата звернення: 26.11.2024).
181. The Bible Belt: Definition and Geography. *ThoughtCo*. URL: <https://www.thoughtco.com/the-bible-belt-1434529> (дата звернення: 07.10.2024).
182. The Color Of Politics: How Did Red And Blue States Come To Be? *NPR*. URL: <https://www.npr.org/2014/11/13/363762677/the-color-of-politics-how-did-red-and-blue-states-come-to-be> (дата звернення: 16.04.2024).
183. The Discursive Construction of National Identity / R. Wodak, R. de Cillia, M. Reisigl, K. Liebhart. 2nd edition. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2009. 269 p. DOI: 10.1515/9780748637355
184. The Entire History of Silicon Valley. *Founding Journey*. URL: <https://foundingjourney.com/p/the-entire-history-of-silicon-valley> (дата звернення: 11.09.2025).
185. The History of Donuts in America: From Sweet Treat to Pop Culture Symbol. *Sundae Sport: website*. 2024. URL: https://sundaesportjeff.com/blog/the-history-of-donuts-in-america-from-sweet-treat-to-pop-culture-symbol#:~:text=Donuts%20have%20become%20a%20symbol%20of%20American,Innovation%20*%20Cultural%20shifts%20*%20Culinary%20creativity (дата звернення: 02.05.2023).
186. The Miranda rights are established. *History: website*. URL: <https://www.history.com/this-day-in-history/june-13/the-miranda-rights-are-established> (дата звернення: 18.02.2024).

187. The Origins of Death Valley National Park: A Land of Beauty, Perseverance, and Legends. *Death Valley National Park*. URL: <https://www.deathvalley.camp/post/the-origins-of-death-valley-national-park-a-land-of-beauty-perseverance-and-legends> (дата звернення: 10.06.2025).
188. The Story of a Yellowstone Icon – Old Faithful Geyser. *U.S. Geological Survey*. URL: <https://www.usgs.gov/observatories/yvo/news/story-a-yellowstone-icon-old-faithful-geyser> (дата звернення: 15.05.2025).
189. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 1995. 311 p.
190. Toury G. The nature and role of norms in literary translation. *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies* / Eds. J. S. Holmes et al. Leuven : Acco, 1978. P. 83–100.
191. Understanding the Role of an International Student Advisor (ISA). *US Legal Forms: website*. URL: <https://legal-resources.uslegalforms.com/i/international-student-advisor-isa> (дата звернення: 02.05.2024).
192. Venuti L. *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London ; New York : Routledge, 1998. 206 p.
193. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London ; New York : Routledge, 1995. 366 p.
194. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1995. 358 p.
195. Wall Street Explained. *Plus500*. URL: <https://www.plus500.com/en-ie/newsandmarketinsights/wall-street-explained> (дата звернення: 20.03.2024).
196. Wang Y., Li S., Rasmussen Y. Z. Translators' Allocation of Cognitive Resources in Two Translation Directions: A Study Using Eye Tracking and Key Logging. *Appl. Sci.* 2025. Vol. 15(8). Article 4401. DOI: 10.3390/app15084401
197. Weisgerber L. *Vom Weltbild der deutschen Sprache*. Düsseldorf : Schwann, 1953. 412 p.

198. What are Magnet Schools. *Magnet Schools of America: website*. URL: <https://magnet.edu/about/what-are-magnet-schools> (дата звернення: 18.04.2024).
199. What is College Orientation for First-Year Students? *College Board*. URL: <https://blog.collegeboard.org/what-college-orientation-first-year-students> (дата звернення: 15.06.2025).
200. What is SNAP and How to Apply. *Feeding America: website*. URL: <https://www.feedingamerica.org/our-work/hunger-relief-programs/snap#:~:text=SNAP%20or%20the%20Supplemental%20Nutrition,41%20million%20people%20in%202022>. (дата звернення: 13.09.2025).
201. Whorf B. L. Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf / Ed. J. B. Carroll. Cambridge, MA : MIT Press, 1956. 278 p.
202. Wierzbicka A. The Semantics of Grammar. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1988. 612 p.
203. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. New York ; Oxford : Oxford University Press, 1997. 317 p. DOI: 10.1093/oso/9780195088359.001.0001
204. Yetkin Karakoç N. Structural Calques In Neologism Translation And Unintelligibility: The Case Of Generation. *Journal of Turkish Studies*. 2014. Vol. 9, Issue 3. P. 1611–1611. DOI: 10.7827/TurkishStudies.6492
205. Yuemeng Xu, Yongjie Liu. TAPs in the Research on Translation Process: An Overview. *English Literature and Language Review*. 2023. Vol. 9, iss. 2. P. 22–27. DOI: 10.32861/ellr.92.22.27
206. Yuldasheva D. M. The sapir-whorf hypothesis: how language influences our worldview. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*. 2024. Vol. 2, Issue 6. P. 21–25.
207. Zeng W. X. Rethink the Culture Turn in Translation Studies. *Foreign Languages Research*. 2006. Issue 3, No. 97. P. 75–78.
208. Zhou J. Translation and Interpretation: Addressing Cultural Differences in Multilingual Communication. *Journal of Linguistics & Cultural Studies, Scientific Open Access Publishing*. 2025. Vol. 2, No. 1. P. 41–45.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

209. Гладуелл М. Неординарні. Історії успіху / пер. з англ. І. Савюк. Харків : Книжковий клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2016. 256 с.
210. Джонсон Л. Що іноземці мають знати про Америку від А до Z. Як розуміти божевільну американську культуру, людей, уряд, бізнес, мову і чимало іншого / пер. з англ. Є. Мягка. Київ : Вид-во «Основи», 2015. 248 с.
211. Gladwell M. Outliers: The Story of Success. New York : Little, Brown and Company, 2008. 320 p.
212. Johnson L. What Foreigners Need to Know about America from A to Z: How to Understand Crazy American Culture, People, Government, Business, Language and More. Los Angeles, California, USA : A to Z Publishing, 2012. 752 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

213. Бублик. Словник української мови : в 11 т. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=бублик> (дата звернення: 12.02.2024).
214. Biscuit. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/biscuit> (дата звернення: 16.09.2025).
215. Boston Tea Party. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/boston-tea-party> (дата звернення: 11.09.2025).
216. Charter school. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/charter-school> (дата звернення: 12.09.2025).
217. Community college. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/community-college> (дата звернення: 11.09.2025).

218. Degree. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/degree?q=degree> (дата звернення: 11.09.2023).
219. Democrat. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/democrat> (дата звернення: 11.09.2025).
220. Dixie | Region, United States. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Dixie-region> (дата звернення: 18.02.2025).
221. Donut. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/donut?q=donut> (дата звернення: 19.06.2025).
222. Dormitory. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/dormitory> (дата звернення: 13.08.2025).
223. Driving under the influence. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/driving-under-the-influence> (дата звернення: 22.09.2024).
224. Fifth. Britannica Dictionary. URL: <https://www.britannica.com/dictionary/fifth> (дата звернення: 11.09.2025).
225. Founding father. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/founding%20father> (дата звернення: 11.09.2025).
226. Fraternity. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/fraternity> (дата звернення: 11.09.2025).
227. Grade point average. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/grade-point-average> (дата звернення: 11.09.2026).
228. Grade point average. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/grade-point-average> (дата звернення: 09.09.2025).

229. Icebreaker. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/icebreaker?q=icebreakers> (дата звернення: 06.09.2025).
230. Junior college. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/junior-college> (дата звернення: 11.09.2025).
231. Left-wing. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/left-wing> (дата звернення: 11.09.2025).
232. Magnet school. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/magnet%20school> (дата звернення: 11.09.2025).
233. Major. Longman Dictionary of Contemporary English Online. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/major> (дата звернення: 03.11.2023).
234. Mason-Dixon Line. The Encyclopedia of Greater Philadelphia. URL: <https://philadelphiaencyclopedia.org/essays/mason-dixon-line/> (дата звернення: 20.05.2025).
235. Middle school. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/middle-school> (дата звернення: 11.09.2025).
236. Moderate. Oxford Learner's Dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/moderate_1 (дата звернення: 11.09.2025).
237. National Collegiate Athletic Association. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/National-Collegiate-Athletic-Association> (дата звернення: 11.09.2025).
238. Nickel. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/nickel?q=nickel> (дата звернення: 09.12.2024).

239. Occupy Wall Street. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Occupy-Wall-Street> (дата звернення: 03.08.2024).
240. Old Faithful. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/old-faithful> (дата звернення: 30.06.2024).
241. Oriental. Oxford Learner's Dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/oriental_2?q=Orientals (дата звернення: 27.08.2025).
242. Public school. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/public-school> (дата звернення: 30.03.2025).
243. Republican. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/republican> (дата звернення: 11.09.2025).
244. Right-wing. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/right-wing> (дата звернення: 12.09.2025).
245. Root beer. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/root-beer?q=root+beer> (дата звернення: 28.07.2024).
246. Secretary of State. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/secretary-of-state> (дата звернення: 11.09.2025).
247. Sorority. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/sorority> (дата звернення: 12.09.2025).
248. The Continental Divide. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/the-continental-divide?q=continental+divide> (дата звернення: 07.08.2024).

249. The Fifth Amendment. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/the-fifth-amendment> (дата звернення: 09.04.2025).
250. The House of Representatives. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/the-house-of-representatives> (дата звернення: 11.09.2025).
251. Trade school. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/trade-school> (дата звернення: 12.09.2025).
252. Transcript. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/transcript?q=transcript> (дата звернення: 18.09.2023).
253. Uncle Sam. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/uncle-sam> (дата звернення: 03.08.2024).
254. WASP. Oxford Learner's Dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/wasp_2 (дата звернення: 15.10.2025).
255. White House. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/White-House-Washington-DC> (дата звернення: 19.05.2025).
256. Why Is Missouri Called the "Show-Me State"? Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/story/why-is-missouri-called-the-show-me-state> (дата звернення: 11.09.2024).
257. Yankee | Nickname, Meaning, & History. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Yankee-nickname> (дата звернення: 26.02.2025).

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. **Razumna K.**, Movchan M. Realia vs Irrealia in non-fiction vs fiction texts: A Case Study of Translation. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6(1). P. 1946. DOI: 10.59400/fls.v6i1.1946 (авторський внесок: формулювання наукової проблеми та концепції дослідження, добір і опрацювання частини дослідницького матеріалу, проведення перекладознавчого аналізу, інтерпретація результатів дослідження).

2. **Разумна К. А.** Американська національно маркована лексика в англійськомовних газетних та журнальних текстах: кластерний аналіз. *Мова. Література. Фольклор*. 2022. № 2. С. 49–56. DOI: 10.26661/2414-9594-2022-2-6

3. **Разумна К.**, Барабашук Ю. Етичні аспекти використання штучного інтелекту у перекладацькій діяльності. Актуальні питання іноземної філології. 2025. № 22. С. 60–65. DOI: 10.32782/2410-0927-2025-22-9 (авторський внесок: аналіз теоретичних джерел з етики штучного інтелекту в перекладознавстві, написання основного тексту статті).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

4. **Разумна К. А.** Стратегії відтворення елементів американської культури українською мовою в публіцистичному дискурсі. Актуальні проблеми перекладознавчих і порівняльних студій : матеріали Наукового семінару для молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів), 18 листоп. 2022 р. / Київський нац. університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2022. С. 46–47.

5. **Разумна К.** Стратегії одомашнення та очуження при відтворенні американської суспільно-політичної національно маркованої лексики в українському перекладі. *Фаховий та художній переклад: теорія,*

методологія, практика : зб. наук. праць / Держ. університет «Київський авіаційний інститут». Київ, 2023. С. 35–39.

6.Разумна К. А. Стратегія доместикації при відтворенні американської культурно-специфічної лексики. *Сучасний стан та перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу* : зб. наук. праць / Житомир. держ. університет ім. Івана Франка. Житомир, 2023. С. 55–59.

7.Разумна К. Транскодування як спосіб відтворення культурно-специфічної лексики у нехудожніх текстах. *Проблеми лінгвістичної семантики* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (17 листоп. 2023 р.). Рівне : РДГУ, 2023. С. 132–134.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

8.Разумна К. А. Відтворення суспільно-політичних реалій української сучасності в британському публіцистичному дискурсі.. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017. № 26, т. 2. С. 119–121.

9.Разумна К. Типологія англійськомовної національно-маркованої лексики та сфери її концентрації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 19, т. 2. С. 91–95. DOI: 10.24919/2308-4863.2/19.167762

10.Разумна К. А. Функціонально-стильовий розподіл національно-маркованої лексики на матеріалі англомовних корпусів. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2018. Vol. VI(42), Issue 149. P. 56–59. DOI: 10.31174/SEND-PH2018-149VI42-13

ДОДАТОК Б

Перелік національно маркованої лексики, використаної на першому етапі перекладацького експерименту

Тематична група	Лексична одиниця	Пояснення
Освіта	<i>international student advisors</i>	Фахівці, які забезпечують комплексний супровід іноземних студентів у міграційних, візових, житлових та адаптаційних питаннях [97].
	<i>orientation classes</i>	Вступні заходи для нових студентів, що ознайомлюють їх із кампусом, правилами та можливостями університету, допомагають адаптуватися до початку навчання [199].
	<i>dormitories</i>	Велика будівля в коледжі або в університеті, де проживають студенти [222].
	<i>magnet schools</i>	Школа з чудовими умовами та персоналом, а також часто зі спеціалізованою навчальною програмою, розробленою для залучення учнів з усього міста або зі шкільного округу [232].
	<i>advanced-placement calculus test</i>	Поглиблений тест із математичного аналізу, що охоплює розширені теми (ряди, полярні координати, параметричні рівняння), оцінює вміння застосовувати математичні концепції для розв'язання складних задач [50].
	<i>community college</i>	Дворічний коледж, де студенти можуть навчитися певної професії або підготуватися до вступу в університет [217].
	<i>junior colleges (JCs)</i>	Навчальний заклад, що пропонує дворічні програми, після завершення яких студенти можуть продовжити освіту в чотирирічному коледжі чи в університеті [230].
	<i>National Collegiate Athletic Association (NCAA)</i>	Організація в США, яка керує міжуніверситетськими змаганнями з легкої атлетики [237].
	<i>fraternities</i>	Клуб в американському коледжі або в університеті, до якого входять тільки чоловіки [226].
	<i>out-of-state students</i>	Студенти, які не живуть у тому штаті, де навчаються [96].

	<i>GPA</i> s (grade-point averages)	Кількісний показник успішності студента, розрахований як середнє значення оцінок за всі опановані курси [227].
Суспільно-політичний устрій	<i>to take the Fifth</i>	Відмова відповідати в суді на запитання, відповіді на які можуть зашкодити або інкримінувати особу [224]
	<i>checks and balances</i>	Система стримувань і противаг, за якої законодавча, виконавча й судова гілки влади взаємно обмежують повноваження одна одної, забезпечуючи рівновагу та запобігаючи узурпації влади [66].
	<i>Boston Tea Party</i>	Протестний рейд 1773 року, під час якого жителі Бостона, переодягнені в індіанців, піднялися на британські кораблі й викинули в гавань чай на знак спротиву податковій політиці та монополії Ост-Індської компанії [215].
	<i>red states</i>	Штати, що стабільно підтримують Республіканську партію на виборах і мають переважно консервативні політичні погляди [94].
	<i>Secretary of State</i>	Важливий урядовий чиновник, який відповідає за відносини з урядами інших країн [246].
	<i>Founding Fathers</i>	Провідні постаті в заснуванні США [225].
	<i>moderates</i>	Люди, які дотримуються поміркованих, некрайніх політичних поглядів [236].
	<i>left wing</i>	Політичні сили лівого спрямування [231].
	<i>Democrats</i>	Член Демократичної партії або її прибічник [219].
	<i>Republicans</i>	Член Республіканської партії або її прибічник [243].
	<i>House of Representatives</i>	Більша частина Конгресу в США, членів якої обирає народ країни [250].
	<i>political action committees (PACs)</i>	Організація, характерна для політичної системи США, що акумулює та спрямовує фінансові внески на підтримку кандидатів під час виборчих кампаній [150].

ДОДАТОК В

Розрахунок критерію χ^2

1. Вихідні дані

Таблиця частот використання перекладацьких стратегій

Тактика	Освіта та студентське життя	Суспільно-політичний устрій	Разом
Генералізація	13	21	34
Калькування	62	14	76
Комбінований переклад	18	31	49
Культурний еквівалент	30	4	34
Описовий переклад	29	13	42
Транскрипція / транслітерація	0	28	28
Усталений відаовідник	21	95	116
Функціональний еквівалент	43	19	62

2. Формули

$$\chi^2 = \sum (O - E)^2 / E$$

де:

O (Observed) — спостережене значення,

E (Expected) — очікуване значення.

$$E = (\text{row total} \times \text{column total}) / n$$

$$df = (\text{rows} - 1)(\text{columns} - 1) = 7$$

3. Розрахунки

Отримане значення $\chi^2 = 145.9990663 \approx 146$

4. Підсумкова таблиця очікуваних значень

Тактика	O(Fam)	E(Fam)	Внесок	O(Unfam)	E(Unfam)	Внесок
Генералізація	13	16,65	0,799	21	17,35	0,75
Калькування	62	37,2	16,53	14	38,8	15,82

Комбінований переклад	18	24,0	1,5	31	25,0	1,44
Культурний еквівалент	30	16,65	10,74	4	17,35	10,28
Описовий переклад	29	21,03	3,02	13	20,97	3,03
Транскрипція / транслітерація	0	13,71	13,71	28	14,29	12,83
Усталений відповідник	21	56,78	23,17	95	59,22	22,07
Функціональний	43	30,36	5,19	19	31,64	5,06

Розрахунок критерію χ^2 (професійні респонденти)

1. Вихідні дані

Таблиця частот використання перекладацьких тактик (професійні респонденти)

Тактика	Освіта та студентське життя	Суспільно-політичний устрій	Разом
Генералізація	4	10	14
Калькування	10	2	12
Комбінований переклад	15	24	39
Культурний еквівалент	11	1	12
Описовий переклад	25	25	50
Транскрипція / транслітерація	0	5	5
Усталений відповідник	6	37	43
Функціональний еквівалент	28	4	32
Разом	99	108	207

2. Формули

$$\chi^2 = \sum (O - E)^2 / E$$

де:

O (Observed) — спостережене значення,

E (Expected) — очікуване значення,

$$E = (\text{row total} \times \text{column total}) / n$$

Кількість ступенів свободи:

$$df = (\text{rows} - 1)(\text{columns} - 1) = (8 - 1)(2 - 1) = 7$$

3. Результати розрахунків

Отримане значення критерію: $\chi^2 = 63,392$

4. Підсумкова таблиця очікуваних значень

Тактика	O(Edu)	E(Edu)	Внесок	O(Soc)	E(Soc)	Внесок
Генералізація	4	6,69	1,08	10	7,31	0,99
Калькування	10	5,74	3,16	2	6,26	2,90
Комбінований переклад	15	18,64	0,71	24	20,36	0,65
Культурний еквівалент	11	5,74	4,82	1	6,26	4,42
Описовий переклад	25	23,90	0,05	25	26,10	0,05
Транскрипція / транслітерація	0	2,39	2,39	5	2,61	2,19
Усталений відповідник	6	20,76	10,51	37	22,24	9,80
Функціональний еквівалент	28	15,42	10,26	4	16,58	9,08

ДОДАТОК Г

Емпіричні дані та підрахунки точності перекладу національно маркованої лексики (верифікація гіпотези 1)

*Підрахунки точності перекладу на двох етапах експерименту
(напівпрофесійні респонденти)*

1. Загальна кількість зіставлених перекладацьких рішень

Показник	Значення
Кількість пар “Етап 1 — Етап 2”	230

2. Середні показники точності

Показник	Значення
Середня точність на Етапі 1	0,69
Середня точність на Етапі 2	0,75
Абсолютна різниця	+0,06
Абсолютна зміна у відсоткових пунктах	+6 п.п.
Відносне покращення точності	+8,7 %

3. Розподіл змін точності

Тип зміни	Кількість випадків	% від загальної кількості
Покращення (Accuracy_Change > 0)	59	25,6%
Без змін (Accuracy_Change = 0)	119	51,7%
Погіршення (Accuracy_Change < 0)	52	22,7%

4. Частотність змін точності

Зміна	Частота
-1,0	10
-0,5	42
0	119
+0,5	32
+1,0	27

Підрахунки точності перекладу на двох етапах експерименту (професійні респонденти)

1. Загальна кількість зіставлених перекладацьких рішень

Показник	Значення
Кількість пар “Етап 1 — Етап 2”	207

2. Середні показники точності

Показник	Значення
Середня точність на Етапі 1	0,77
Середня точність на Етапі 2	0,78
Абсолютна різниця	+0,01
Абсолютна зміна у відсоткових пунктах	+1 п.п.
Відносне покращення точності	+1,3%

3. Розподіл змін точності

Тип зміни	Кількість випадків	% від загальної кількості
Покращення (Accuracy_Change > 0)	39	18,8%

Без змін (Accuracy_Change = 0)	124	59,9%
Погіршення (Accuracy_Change < 0)	44	21,3%

4. Частотність змін точності

Зміна	Частота
-1,0	9
-0,5	35
0	124
+0,5	22
+1,0	17

ДОДАТОК Г

**Повні квантитативні розрахунки за Гіпотезою 2 (Етап 2 експерименту,
напівпрофесійні респонденти)**

1. Повні частотні таблиці перекладацьких тактик

Таблиця 1

Частотний розподіл тактик на Етапі 1

Тактика	Кількість
усталений відповідник	55
калькування	39
комбінований переклад	31
функціональний еквівалент	30
описовий переклад	26
транскрипція / транслітерація	16
культурний еквівалент	14
інше	10
генералізація	9

Таблиця 2

Частотний розподіл тактик на Етапі 2

Тактика	Кількість
усталений відповідник	62
комбінований переклад	53
калькування	51
транскрипція / транслітерація	21
функціональний еквівалент	13
культурний еквівалент	12
описовий переклад	11
генералізація	5
інше	1

вилучення	1
-----------	---

2. Індекс ентропії Шеннона (Shannon Entropy Index)

Індекс ентропії Шеннона (Shannon Entropy Index) розраховується за формулою:

$H = - \sum (p_i * \ln(p_i))$, де:

p_i – відносна частота використання i -ї тактики;

$\ln(p_i)$ – натуральний логарифм частоти.

Shannon Index для Етапу 1: 2,0442

Shannon Index для Етапу 2: 1,8365

Таблиця 3

Вихідні пропорції p_i перекладацьких тактик на Етапі 1

Тактика	p_i
усталений відповідник	0,2391
калькування	0,1696
комбінований переклад	0,1348
функціональний еквівалент	0,1304
описовий переклад	0,113
транскрипція / транслітерація	0,0696
культурний еквівалент	0,0609
інше	0,0435
генералізація	0,0391

Таблиця 4

Вихідні пропорції p_i перекладацьких тактик на Етапі 2

Тактика	p_i
усталений відповідник	0,2696
комбінований переклад	0,2304

калькування	0,2217
транскрипція / транслітерація	0,0913
функціональний еквівалент	0,0565
культурний еквівалент	0,0522
описовий переклад	0,0478
генералізація	0,0217
інше	0,0043
вилучення	0,0043

3. Розрахунок індексу концентрації Герфіндаля-Гіршмана (Herfindahl-Hirschman Index)

Індекс концентрації Герфіндаля-Гіршмана (Herfindahl-Hirschman Index) розраховується за формулою:

$HNI = \sum (p_i^2)$, де:

p_i – відносна частота використання i -ї тактики.

Чим вищий індекс, тим більша концентрація (домінування) однієї або кількох тактик.

ННІ для Етапу 1: 0,1459

ННІ для Етапу 2: 0,1920

Таблиця 5

Квадрати пропорцій p_i^2 для Етапу 1

Тактика	p_i^2
усталений відповідник	0,0572
калькування	0,0288
комбінований переклад	0,0182
функціональний еквівалент	0,017
описовий переклад	0,0128
транскрипція / транслітерація	0,0048

культурний еквівалент	0,0037
інше	0,0019
генералізація	0,0015

Таблиця 6

Квадрати пропорцій r_i^2 для Етапу 2

Тактика	r_i^2
усталений відповідник	0,0727
комбінований переклад	0,0531
калькування	0,0492
транскрипція / транслітерація	0,0083
функціональний еквівалент	0,0032
культурний еквівалент	0,0027
описовий переклад	0,0023
генералізація	0,0005
інше	0,0
вилучення	0,0

Повні квантитативні розрахунки за Гіпотезою 2 (Етап 2 експерименту, професійні респонденти)

1. Повні частотні таблиці перекладацьких тактик

Таблиця 1

Частотний розподіл тактик на Етапі 1

Тактика	Кількість
описовий переклад	50
усталений відповідник	43

комбінований переклад	39
функціональний еквівалент	32
генералізація	14
культурний еквівалент	12
калькування	12
транскрипція / транслітерація	5

Таблиця 2

Частотний розподіл тактик на Етапі 2

Тактика	Кількість
усталений відповідник	48
комбінований переклад	42
калькування	31
функціональний еквівалент	21
культурний еквівалент	18
описовий переклад	18
транскрипція / транслітерація	16
генералізація	7
вилучення	2
інше	1

2. Індекс ентропії Шеннона (Shannon Entropy Index)

Індекс ентропії Шеннона (Shannon Entropy Index) розраховується за формулою:

$H = - \sum (p_i * \ln(p_i))$, де:

p_i – відносна частота використання i -ї тактики;

$\ln(p_i)$ – натуральний логарифм частоти.

Shannon Index для Етапу 1: 1,8750

Таблиця 3

Вихідні пропорції p_i перекладацьких тактик на Етапі 1

Тактика	p_i
усталений відповідник	0,2077
калькування	0,0580
комбінований переклад	0,1884
функціональний еквівалент	0,1546
описовий переклад	0,2415
транскрипція / транслітерація	0,0242
культурний еквівалент	0,0580
генералізація	0,0676

Таблиця 4

Вихідні пропорції p_i перекладацьких тактик на Етапі 2

Тактика	p_i
усталений відповідник	0,2319
комбінований переклад	0,2029
калькування	0,1498
транскрипція / транслітерація	0,0773
функціональний еквівалент	0,1014
культурний еквівалент	0,0870
описовий переклад	0,0870
генералізація	0,0338
інше	0,0048
вилучення	0,0097

3. Розрахунок індексу концентрації Герфіндаля-Гіршмана (Herfindahl-Hirschman Index)

Індекс концентрації Герфіндаля-Гіршмана (Herfindahl-Hirschman Index) розраховується за формулою:

$HHI = \sum (p_i^2)$, де:

p_i – відносна частота використання i -ї тактики.

Чим вищий індекс, тим більша концентрація (домінування) однієї або кількох тактик.

HHI для Етапу 1: 0,1728

HHI для Етапу 2: 0,1500

Таблиця 5

Квадрати пропорцій p_i^2 для Етапу 1

Тактика	p_i^2
усталений відповідник	0,0431
калькування	0,0034
комбінований переклад	0,0355
функціональний еквівалент	0,0239
описовий переклад	0,0583
транскрипція / транслітерація	0,0006
культурний еквівалент	0,0034
генералізація	0,0046

Таблиця 6

Квадрати пропорцій p_i^2 для Етапу 2

Тактика	p_i^2
усталений відповідник	0,0538
комбінований переклад	0,0412
калькування	0,0224

транскрипція / транслітерація	0,0060
функціональний еквівалент	0,0103
культурний еквівалент	0,0076
описовий переклад	0,0076
генералізація	0,0011
інше	0,0000
вилучення	0,0001

ДОДАТОК Д

Тексти другого етапу перекладацького експерименту

Стимульні тексти другого етапу експерименту були згенеровані за уніфікованим промптом, що передбачав контроль обсягу, стилістичної нейтральності, рівня читабельності (11–14 за шкалою Флеша–Кінкейда), а також інтеграцію заздалегідь визначеного переліку національно маркованих одиниць.

Приклад формулювання уніфікованого промпту:

Generate a coherent text in English (250-300 words) describing a specific domain of U.S. [EDUCATIONAL / POLITICAL] life.

Requirements:

- The text must be neutral in tone and stylistically unmarked.
- Avoid figurative language, humor, strong evaluation, or personal voice.
- Maintain a Flesch–Kincaid Grade Level between 11 and 14.
- Include exactly the following culturally specific lexical items: [INSERT TARGET LEXICAL ITEMS].
- Integrate all specified items naturally into the text without listing or defining them explicitly.
- Ensure syntactic clarity and comparable sentence length throughout the text.
- Avoid rare vocabulary beyond upper-intermediate academic English.
- Do not imitate any specific author, textbook, or existing publication.
- Ensure the text is original and not based on any identifiable real-world article.

Текст 1. Освітня тематика

Кількість слів: 285

Складність за шкалою Флеша – Кінкейда: 13,4

In the United States, the path to higher education often begins in specialized high schools such as **magnet schools** or **charter schools**, which offer advanced coursework in science, the arts, or technology. Students aiming for college admission may take challenging exams like the **advanced-placement calculus test** to demonstrate their academic readiness.

After graduation, students have a variety of post-secondary options. Many choose to attend **community colleges** or junior colleges (JCs), which offer two-year programs and often serve as stepping stones to four-year universities. Others may

pursue vocational careers through **trade schools**, which provide hands-on training in fields like auto repair, culinary arts, or cosmetology.

For those enrolling in universities, the college experience often starts with **orientation classes**, where new students meet faculty, learn campus rules, and prepare for their academic journey. **Out-of-state students** – those attending colleges outside their home state – usually pay higher tuition and often live in **dormitories**, where they can easily engage in campus life.

Social life plays an important role in American college culture. Students may join **fraternities** or **sororities**, which offer not only housing and social events but also strong networking opportunities. Athletics also hold high status, with many institutions being part of the **National Collegiate Athletic Association (NCAA)**. Sports are often tied to school spirit and campus identity.

Academic performance is tracked through the **GPA (grade-point average)** system. Students with excellent grades may become eligible for prestigious awards, such as the **Fulbright Scholarship**, which funds academic exchange around the world. **International student advisers** are available on most campuses to help international students navigate cultural and academic differences.

In all, U.S. higher education blends academics, social experience, and personal growth, creating a system that is both diverse and dynamic.

Текст 2. Політична тематика

Кількість слів: 265

Складність за шкалою Флеша – Кінкейда: 12,5

The political system of the United States is shaped by a unique set of principles and traditions. One of its cornerstones is the concept of **checks and balances**, which ensures that no single branch of government – executive, legislative, or judicial – can overpower the others. This structure is a legacy left by the **Founding Fathers**, who envisioned a balanced democracy.

At the federal level, key positions like the **Secretary of State** play vital roles in foreign policy, while the **House of Representatives**, part of Congress, represents citizens based on population. The iconic address “**1600 Pennsylvania Avenue**”, home to the White House, has become a symbol of executive power. Another well-known symbol is **Uncle Sam**, a fictional figure representing the U.S. government.

Political identity in the U.S. is largely divided between **Democrats** and **Republicans**, often referred to as **left wing** and **right wing**, respectively. States often lean toward one party, becoming known as either **blue states** (Democrat-leaning) or **red states** (Republican-leaning).

However, a large portion of the population are **moderates**, holding views between the two extremes.

Campaign financing also plays a significant role. Organizations called **political action committees (PACs)** raise funds to support candidates, sometimes influencing elections. Movements like **Occupy Wall Street** and historical protests such as the **Boston Tea Party** highlight the importance of civic engagement in shaping political discourse.

Americans highly value their constitutional rights. For instance, when testifying in court, individuals can choose **to take the Fifth**, refusing to answer questions that might incriminate them.

Overall, the U.S. political landscape is dynamic, multifaceted, and constantly evolving, driven by a mix of tradition, activism, and democratic principles.